

รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการสร้าง
ดุลยภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์
PRODUCTION AND MANAGEMENT MODEL OF SELF-SUFFICIENT
AGRICULTURE AND AGRICULTURISTS' BALANCE OF LIFE
IN BURIRAM PROVINCE

พระฐาปกรณ์ รตนโชโต (สุปัญญารัตน์)

ดุขฉินพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุขฉินบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการสร้าง
คุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์

พระฐาปกรณ รตนโชโต (สุปัญญารัตน์)

ดุขฎีนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรดุขฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Production and Management Model of Self-Sufficient
Agriculture and Agriculturist's Balance of Life
in Buriram Province

Phra Tapakorn Ratanachoto (Supanyarat)

A Dissertation Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Doctor of Philosophy
(Social Development)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับคุณิพนธ์เรื่อง
“รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัด
บุรีรัมย์” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรคุณิพนธ์บัณฑิต สาขาวิชาการ
พัฒนาสังคม

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิโกโร, ดร.)
คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบคุณิพนธ์

(รศ.ดร.ชลวิทย์ เจียรจิตต์)

ประธานกรรมการ

(ผศ.ดร.สมบุญ วัฒนะ)

กรรมการ

(ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น)

กรรมการ

(รศ.ดร.วิวัฒน์ หามนตรี)

กรรมการ

(ดร.เดชา กัปโก)

กรรมการ

คณะกรรมการควบคุมคุณิพนธ์

รศ.ดร.วิวัฒน์ หามนตรี
ดร.เดชา กัปโก

ประธานกรรมการ
กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระรฐาภรณ์ รตนโชโต)

ชื่อคุณนิพนธ์ : รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิต
ของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์

ผู้วิจัย : พระธำมรงค์ รตนโชโต (สุปัญญารัตน์)

ปริญญา : พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต (การพัฒนาสังคม)

คณะกรรมการควบคุมคุณนิพนธ์

: รศ.ดร.วิวัฒน์ หามนตรี, กศ.บ.(สังคมศึกษา), ศศ.ม.(การพัฒนาสังคม),
ปร.ด. (การศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น)

: ดร.เดชา กัปโก, ศน.บ.(สังคมวิทยา), M.A.(Sociology), Ph.D.(Sociology)

วันสำเร็จการศึกษา : ๑๒ มีนาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาสภาพการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกร ในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ ๒) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ ๓) เสนอรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๔๐๐ คน ผู้ให้ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ จำนวน ๓๐ คน เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามและแบบสัมภาษณ์ วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การสัมภาษณ์เชิงลึก ใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยายอธิบายและพรรณนาความ

ผลการวิจัยพบว่า

๑. สภาพการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ สอดคล้องกับสภาพการผลิตของเกษตรกรที่ทำการเกษตรเชิงเดี่ยว โดยมุ่งถึงการใช้การผลิตอาหารในท้องถิ่น สร้างความพอเพียงให้ครอบครัวเกษตรกรรายย่อย ตามหลักธรรมคุณธรรม และตามหลักความพอเพียง โดยยึดหลักการทำการเกษตรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยเป็นการนำเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้อย่างเป็นรูปธรรมในการประกอบการเกษตรเพื่อความมั่นคงและยั่งยืน

๒. ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ ประกอบไปด้วย ด้านสุขภาพ เกษตรกรที่จัดการแบบเศรษฐกิจพอเพียงมีสุขภาพกายที่ดีลดการใช้สารเคมีรวมถึงลดภาระการใช้แรงงานที่เกินตัวช่วยให้ร่างกายมีความสมดุลต่อการดำรงชีวิต ด้านรายได้และการเงิน การผลิตเกษตรแบบพอเพียงเป็นรายได้ที่ไม่มากพอแต่มีรายได้เข้าครอบครัวอย่างต่อเนื่อง ด้านสถานภาพของครอบครัว เกษตรกรมีความมั่นคงตามวิถีชีวิตดั้งเดิม มีความมั่นคงในอาชีพทางการเกษตร และด้านครอบครัว เกษตรกรจะอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่และใช้แรงงานภายในครอบครัวเป็นแรงงานหลักในการประกอบอาชีพทางการเกษตร

๓. รูปแบบการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ ประกอบด้วย รูปแบบที่ ๑ รูปแบบการเกษตรแบบพึ่งพาตนเอง การพึ่งตนเองของเกษตรกรเป็นการพึ่งตนเองผ่านการทำเกษตรในรูปแบบเกษตรกรรมขับเคลื่อนในการดำเนินกิจกรรมจนทำให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ เน้นการบริโภคภายในชุมชนเป็นหลัก รูปแบบที่ ๒ รูปแบบการเกษตรตามทฤษฎีใหม่ มีชีวิตความเป็นอยู่ที่มั่นคง พออยู่ พอกิน มีเก็บ มีจำหน่าย ส่งผลต่อความยั่งยืนในอาชีพเกษตรกร

Dissertation Title : Production and Management Model of Self-Sufficient
Agriculture and Agriculturists' Balance of Life In Buriram Province
Researcher : Phra Tapakorn Ratanachoto (Supanyarat)
Degree : Doctor of Philosophy (Social Development)
Dissertation Supervisory Committee.
: Assoc.Prof. Dr.Wiwat Harmontree, B.Ed. (Social Studies),
M.A. (Social Development), Ph.D.(Education for Locality
Development)
: Dr.Decha Kuppako, B.A. (Sociology), M.A., (Sociology), Ph.D. (Sociology)
Date of Graduation : March 12, 2019

ABSTRACT

The main objectives of this research are: 1) to study production and management model of sufficient agriculture and agriculturist in Buriram Province; 2) to analyze correlation between production and management model of sufficient agriculture and agriculturist's balance of life in Buriram Province; and 3) to present production and management model of sufficient agriculture and agriculturist's balance of life in Buriram Province. The research was employed by the mixed methods: quantitative research, in which the data were collected by the sampling group of 400 samples by using the questionnaire and the collected data were analyzed by using statistic, percentage, means, standard deviation, and the qualitative research, in which the data were collected by in-depth interview with 30 key-informants, and the collected data were analyzed by description and explanation.

The research has found that

1. The production and management model of sufficient agriculture and agriculturist in Buriram Province has been found to conform to production of agriculturist by agricultural monoculture. This is emphasized food production in their local area, encourage self-sufficiency to the agriculturist's family by morality and safety in accordance with agricultural by Sufficiency Economy Philosophy and apply in agricultural operation for stability and sustainability.
2. The correlation between production and management model of sufficient agriculture and agriculturist's balance of life in Buriram Province has been found as

follows: the aspect of Health: the agriculturist follow the Sufficiency Economy Philosophy will be good health and increase using the chemicals included release their exert for balancing of their life; income and financial: agricultural production by sufficiency model earns income for a less but continuingly; family status: the agriculturist has even more stability from their origin way and has stability in the agricultural profession; family: the agriculturist lives together as big family and gather corporates in their family mainly in the agricultural profession.

3. The production and management model of sufficient agriculture and agriculturist's balance of life in Buriram Province has been found that it consists of 2 models: self-reliant agriculture model: the agriculturist's self-reliance is in form of agriculture to drive agricultural activities mainly focusing on consumption within their community; and new theory agricultural model: there are stable life, sufficient food, more savings, and distributing which results the sustainability of the agricultural career.

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์” สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาจากอาจารย์ที่ปรึกษา คือ รศ.ดร.วิวัฒน์ หามนตรี และ ดร.เดชา กับโก ประธานและกรรมการผู้ควบคุมวิทยานิพนธ์ที่ได้ให้คำแนะนำและได้กรุณาเสียสละเวลาให้คำปรึกษา และตรวจสอบแก้ไขวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

ผู้วิจัยขอขอบคุณ คณะผู้เชี่ยวชาญทุกท่านที่กรุณาช่วยตรวจสอบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ที่ให้ความอนุเคราะห์ตรวจทานแนะนำแก้ไขให้แบบสอบถามสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ส่งผลให้การศึกษาสำเร็จลุล่วงลงด้วยดี ผู้วิจัยรู้สึกซาบซึ้งในความกรุณาของท่านและขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ ที่นี้

ขอขอบพระคุณอาจารย์ รศ.ดร.โกนิฐ ตรีทอง ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม ที่ช่วยแนะนำตั้งแต่เริ่มต้นการศึกษางานจบการศึกษา ขอขอบคุณ คุณนนทนันท์ พงษ์เพชร ที่ช่วยให้คำแนะนำในการจัดรูปแบบการทำดุษฎีนิพนธ์ การศึกษาค้นคว้านี้ จะสำเร็จลงไม่ได้หากขาดความอนุเคราะห์จากผู้บริหาร หน่วยงานภาครัฐ ผู้ประกอบการวิสาหกิจชุมชน ที่ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่ทั้งแจกแบบสอบถามและสัมภาษณ์ซึ่งเป็นกลุ่มตัวอย่างในการตอบแบบสอบถามที่ทำให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ครบถ้วน

ที่สำคัญขอกราบขอบคุณคณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยที่สนับสนุนทุก ๆ ด้าน รวมทั้งเป็นกำลังใจให้กับผู้วิจัยเป็นอย่างดี และสุดท้ายนี้ขอขอบคุณพระอาจารย์ทุกรูป/คน ที่ประสิทธิ์ประสาทวิทยายการ และเพื่อนร่วมชั้นเรียนทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ ที่เป็นกำลังใจให้มา โดยตลอดจนประสบผลสำเร็จ

พระฐาปกรณ์ รตนโชโต (สุปัญญรัตน์)

๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	(๑)
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	(๓)
กิตติกรรมประกาศ	(๔)
สารบัญ	(๕)
สารบัญตาราง	(๗)
สารบัญภาพ	(๘)
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย	๔
๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๕
๑.๔ ขอบเขตของการวิจัย	๕
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๖
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๗
บทที่ ๒ เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๘
๒.๑ บริบทชุมชน	๘
๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบ	๑๕
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการผลิตและการจัดการการเกษตร	๒๕
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการเกษตรแบบพอเพียง	๔๖
๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต	๖๕
๒.๖ แนวคิดปรัชญากับเศรษฐกิจพอเพียง	๘๗
๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๙๖
๒.๘ กรอบแนวคิดการวิจัย	๑๑๗
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๑๑๘
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๑๑๘
๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๑๑๙
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๑๒๑
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๑๒๓
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๑๒๔

บทที่ ๔	ผลการวิจัย	๑๒๕
๔.๑	สภาพการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกร ในเขตจังหวัดบุรีรัมย์	๑๒๕
๔.๒	วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการผลิตและการจัดการ การเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัด บุรีรัมย์	๑๖๔
๔.๓	รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพ ชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์	๑๘๒
๔.๔	องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย	๑๘๗
บทที่ ๕	สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๑๙๑
๕.๑	สรุปผลการวิจัย	๑๙๑
๕.๒	อภิปรายผลการวิจัย	๑๙๔
๕.๓	ข้อเสนอแนะ	๒๐๐
บรรณานุกรม		๒๐๒
ภาคผนวก		๒๑๒
ภาคผนวก ก	รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย	๒๑๓
ภาคผนวก ข	รายนามผู้ให้ข้อมูลเพื่อการวิจัย (สัมภาษณ์)	๒๑๕
ภาคผนวก ค	หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพ เครื่องมือการวิจัย	๒๑๘
ภาคผนวก ง	หนังสือขอความอนุเคราะห์ลงพื้นที่เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย	๒๒๒
ภาคผนวก จ	หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย (สัมภาษณ์)	๒๒๔
ภาคผนวก ฉ	แบบสอบถาม	๒๕๓
ภาคผนวก ช	แบบสัมภาษณ์	๒๖๒
ภาคผนวก ซ	ค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามในแบบสอบถาม	๒๖๖
ภาคผนวก ฌ	ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม	๒๗๐
ประวัติผู้วิจัย		๒๗๔

สารบัญตาราง

ตารางที่		หน้า
๓.๑	แสดงรายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ทำการผลิตและการจัดการเกษตรพอเพียง อำเภอลำปลายมาศ	๑๒๐
๓.๒	แสดงรายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ทำการผลิตและการจัดการเกษตรพอเพียง อำเภอกะสัง	๑๒๑
๔.๑	ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม	๑๒๖
๔.๒	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของรูปแบบการผลิตการเกษตรแบบพอเพียง โดยรวมทั้ง ๔ ด้าน	๑๒๙
๔.๓	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของรูปแบบการผลิตการเกษตรแบบพอเพียง ด้านการเกษตรแบบยังชีพ	๑๓๐
๔.๔	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของรูปแบบการผลิตการเกษตรแบบพอเพียง ด้านการเกษตรแบบขยายพื้นที่	๑๓๑
๔.๕	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของรูปแบบการผลิตการเกษตรแบบพอเพียง ด้านการเกษตรแบบธุรกิจและการค้า	๑๓๒
๔.๖	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของรูปแบบการผลิตการเกษตรแบบพอเพียง ด้านการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม	๑๓๓
๔.๗	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของรูปแบบจัดการการเกษตรแบบพอเพียง โดยรวมทั้ง ๔ ด้าน	๑๓๔
๔.๘	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของรูปแบบจัดการการเกษตรแบบพอเพียง ด้านการจัดการทรัพยากร	๑๓๕
๔.๙	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของรูปแบบจัดการการเกษตรแบบพอเพียง ด้านการจัดการการตลาด	๑๓๖
๔.๑๐	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของรูปแบบจัดการการเกษตรแบบพอเพียง ด้านการจัดการการผลิต	๑๓๗
๔.๑๑	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของรูปแบบจัดการการเกษตรแบบพอเพียง ด้านการจัดการเงิน	๑๓๘
๔.๑๒	ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับคุณภาพชีวิต	๑๓๙

สารบัญภาพ

ภาพที่		หน้า
๒.๑	กรอบแนวคิดการวิจัย	๑๑๗
๔.๑	แสดงการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรแบบยังชีพ	๑๔๒
๔.๒	สภาพการผลิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์	๑๔๙
๔.๓	เผยแพร่แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักของพ่อผาย	๑๕๕
๔.๔	แสดงน้ำกลไกหลักเศรษฐกิจพอเพียงชุมชนบ้านระกาเสม็ด	๑๕๖
๔.๕	กลุ่มเกษตรกรหมู่บ้านโคกขมิ้น อ.กระสัง จ.บุรีรัมย์	๑๕๘
๔.๖	สภาพการจัดการแบบพอเพียงของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์	๑๖๒
๔.๗	ความสัมพันธ์รูปแบบการเกษตรเชิงเดี่ยวกับคุณภาพชีวิตเกษตรกร	๑๖๖
๔.๘	ความสัมพันธ์รูปแบบการเกษตรพอเพียงกับคุณภาพชีวิตเกษตรกร	๑๖๗
๔.๙	คุณภาพชีวิตเกษตรกร	๑๖๘
๔.๑๐	พลังงานอาทิตย์กับน้ำใต้ดิน	๑๖๙
๔.๑๑	แสดงการใช้น้ำใต้ดินกิจกรรมทางการเกษตร	๑๗๐
๔.๑๒	การพักน้ำใต้ดินของเกษตรกร	๑๗๐
๔.๑๓	แปลงเกษตรแบบพอเพียงพลังงานแสงอาทิตย์	๑๗๑
๔.๑๔	แปลงผักและแปลงเกษตรแหล่งอาหารและแหล่งยาของชุมชน	๑๗๒
๔.๑๕	ทุเรียนเทศใช้เป็นแหล่งยารักษาโรคของชุมชน	๑๗๒
๔.๑๖	แปลงเกษตรพอเพียงบ้านโคกขมิ้น	๑๗๔
๔.๑๗	ปราชญ์อีสานผู้น้อมนำเศรษฐกิจพอเพียงทำเกษตรเป็นต้นแบบ	๑๗๙
๔.๑๘	กิจกรรมศึกษาดูงานเศรษฐกิจพอเพียง	๑๘๐
๔.๑๙	รูปแบบการเกษตรแบบพึ่งพาตนเอง	๑๘๖
๔.๒๐	รูปแบบการเกษตรตามทฤษฎีใหม่	๑๘๗
๔.๒๑	Model คุณภาพสู่ความพอเพียงชีวิตเกษตรกรไทย	๑๘๘

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สถานการณ์เศรษฐกิจในสังคมไทยปัจจุบัน ได้ส่งผลกระทบต่อประชาชนเกือบทุกระดับของสังคมไทย โดยเฉพาะผู้ที่ยากจนหาเช้ากินค่ำจะได้รับผลกระทบอย่างมากที่สุด ก่อให้เกิดความยากลำบากในการดำเนินชีวิตและเลี้ยงชีพตนเอง วิถีทางเศรษฐกิจต่างๆ เหล่านี้ ก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมาอีกมากมาย ที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่ในประเทศ คือ การมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ยากลำบากยากแค้นมากขึ้น ขาดความมั่นคงทางอาชีพ รายได้ คุณภาพชีวิตตกต่ำ ผู้คนในประเทศ จำต้องอดออม อดทนต่อภาวะเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นนี้ด้วยกันทั้งสิ้น ซึ่งมนุษย์เป็นทรัพยากรที่สำคัญในการพัฒนาประเทศ เป้าหมายสูงสุดของการพัฒนา คือ การส่งเสริมให้ประชาชนมีชีวิตที่ดีและมีความสุข เป็นความเจริญทางด้านเศรษฐกิจ ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี เพื่ออำนวยความสะดวกสบายในชีวิตประจำวันของประชาชน รวมทั้งด้านการส่งเสริมให้มีร่างกายที่ปราศจาก โรคภัยไข้เจ็บ หากประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีแล้วย่อมจะมีความสามารถในการพัฒนาทั้งตัวเอง สังคมและสิ่งแวดล้อม ให้เกิดคุณค่าหรือประโยชน์สูงสุด^๑

พระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช จึงเป็นการนำเสนอทางออกให้กับสังคมปัจจุบันที่จะช่วยสร้างสังคมให้เข้มแข็งตามวิถีของชาวตะวันออกและ วิถีพุทธซึ่งยึดแก่นสาระของความเป็นจริงเป็นหลัก แนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงนั้น หากมีการนำมาใช้ปฏิบัติจะนำไปสู่วิถีทางการดำเนินชีวิตส่วนตัวและชีวิตการทำงานอย่างมีความสุข และมีความสุข การมีความพอเพียงเป็นที่ตั้งจะทำให้รู้จักความพอดี จึงใช้ทางสายกลางที่ไม่มากเกินไป ซึ่งจะส่งผลไปถึงการบริหารจัดการตนเองและทรัพยากรต่างๆ อย่างเหมาะสม ไม่ฟุ่มเฟือยให้สิ้นเปลืองโดยใช่เหตุ ฉะนั้น เมื่อมีการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาสังคม และประเทศที่ยั่งยืน จะมีการดำเนินการด้านต่างๆ อย่างค่อยเป็นค่อยไป ก่อให้เกิดความสมดุลมั่นคง และยั่งยืนในระดับตนเอง ครอบครัว ชุมชนและประเทศชาติตามเงื่อนไขและวิถีชีวิตที่เป็นอยู่ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับความพอเพียงว่า ความพอเพียงนี้ไม่ได้หมายความว่า ทุกครอบครัวจะเก็บอาหารของตัวเอง จะต้องทอผ้าใช้เอง แต่ว่าในหมู่บ้านในอำเภอจะต้องมีความพอเพียง พอสมควร บางสิ่งบางอย่างที่ผลิตได้มาก ก็ขายได้ แต่ขายในที่ไม่ห่างไกลเท่าไร ไม่ต้องเสียค่าขนส่งมาก^๒

^๑ D.G. Harland, **Health and welfare Indicators**, (Current's Canadian Research Ottawa, Onfario, Department of Regional Economic Expansion, Oxford, 1992), p. 8.

^๒ กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม, **พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน ตอน ว่าด้วยพระสูตร**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๒.

เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุก
ระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนิน
ไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อยุคโลกาภิวัตน์ ให้ความสำคัญ
พอเพียง อันหมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล ความจำเป็นต้องมีระบบภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี
พอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ ต้อง
อาศัยความรู้ ความรอบรอบ เศรษฐกิจพอเพียงมิได้จำกัดเฉพาะแต่ในส่วนของเกษตรกรและชาวไร
ชานาเพียงเท่านั้น แต่เป็นเศรษฐกิจของทุกคนทุกอาชีพ^๓

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๙ ได้ทรงทำการศึกษาและวิจัยเชิงปฏิบัติ
เกี่ยวกับทฤษฎีใหม่มาเป็นเวลานานตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๕๓๒ ในพื้นที่ส่วนพระองค์ขนาด ๑๖ ไร่ ๒ งาน
๒๓ ตารางวาใกล้วัดมงคล ตำบลห้วยบง อำเภอเมือง จังหวัดสระบุรี และทรงมอบให้มูลนิธิชัยพัฒนาที่
ทรงจัดตั้งขึ้นมาเพื่อเสริมโครงการของรัฐ ก่อนที่จะทรงนำเอกสารออกเผยแพร่อย่างเป็นทางการในปี
พ.ศ. ๒๕๓๗ นั้น ทรงให้จัดตั้ง "ศูนย์บริหารพัฒนา" ตามแนวพระราชดำริ อยู่ในความรับผิดชอบของ
มูลนิธิชัยพัฒนา เพื่อเป็นต้นแบบสาธิตการพัฒนาด้านการเกษตรโดยประสานความร่วมมือระหว่าง วัต
ราชกรและรัฐ ทำการเผยแพร่อาชีพการเกษตรและจริยธรรมแก่ประชาชนในชนบท โดยทรงหวังว่า
หากประสบความสำเร็จก็จะใช้เป็นแนวทางสาธิตในท้องที่อื่นๆ ต่อไป ในส่วนของการพัฒนาด้าน
การเกษตรนั้น ก็คือแนวคิดและมรรควิธีที่รู้จักกันในนาม"เกษตรทฤษฎีใหม่"^๔ เป็นแนวทาง หรือ
หลักการในการจัดการทรัพยากรระดับไร่นาคือที่ดินและน้ำ เพื่อการเกษตรในที่ดินขนาดเล็กให้เกิด
ประโยชน์สูงสุด ในการดำเนินการทฤษฎีใหม่ ได้พระราชทานขั้นตอนดำเนินงาน ดังนี้

ขั้นที่ ๑ ทฤษฎีใหม่ขั้นต้น สถานะพื้นฐานของเกษตรกร คือ มีพื้นที่น้อย ค่อนข้างยากจน
อยู่ในเขตชลประทานน้ำฝนเป็นหลัก โดยในขั้นที่ ๑ นี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างเสถียรภาพของการผลิต
เสถียรภาพด้านอาหารประจำวัน ความมั่นคงของรายได้ ความมั่นคงของชีวิต และความมั่นคงของ
ชุมชนชนบท เป็นเศรษฐกิจพึ่งตนเองมากขึ้น มีการจัดสรรพื้นที่ทำกินและที่อยู่อาศัย ให้แบ่งพื้นที่
ออกเป็น ๔ ส่วน ตามอัตราส่วน ๓๐ : ๓๐ : ๓๐ : ๑๐ ซึ่งหมายถึง พื้นที่ส่วนที่หนึ่งประมาณ ๓๐% ให้
ขุดสระกักเก็บน้ำ เพื่อใช้กักเก็บน้ำฝนในฤดูฝนและ ใช้เสริมการปลูกพืชในฤดูแล้ง ตลอดจนการเลี้ยง
สัตว์น้ำและพืชน้ำต่าง ๆ (สามารถเลี้ยงปลา ปลูกพืชน้ำ เช่น ผักบุ้ง ผักกะเฉด ฯ ได้ด้วย) พื้นที่ส่วนที่
สองประมาณ ๓๐% ให้ปลูกข้าวในฤดูฝน เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวันในครัวเรือนให้เพียงพอตลอดปี
เพื่อตัดค่าใช้จ่ายและสามารถพึ่งตนเองได้ พื้นที่ส่วนที่สามประมาณ ๓๐% ให้ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น
พืชผัก พืชไร่ พืชสมุนไพร ฯลฯ เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน หากเหลือบริโภคก็นำไปจำหน่าย และ
พื้นที่ส่วนที่สี่ประมาณ ๑๐% ใช้เป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์ และโรงเรือนอื่นๆ ทฤษฎีใหม่ขั้น
ก้าวหน้า เมื่อเกษตรกรเข้าใจในหลักการและได้ลงมือปฏิบัติตามขั้นที่หนึ่งในที่ดินของตนเป็น

^๓ สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, เศรษฐกิจ
พอเพียงปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำเนินชีวิต, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงาน
โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, ๒๕๔๔), หน้า ๗-๘.

^๔ อำพล เสนาณรงค์, การเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ, (สมุทรปราการ : ภัคธรณ, ๒๕๔๒), หน้า ๓-๔.

ระยะเวลาพอสมควรจนได้ผลแล้ว เกษตรกรก็จะพัฒนาตนเองจากขั้น "พออยู่พอกิน" ไปสู่ขั้น "พอมีอันจะกิน" เพื่อให้มีผลสมบูรณ์ยิ่งขึ้น จึงควรที่จะต้องดำเนินการตามขั้นที่สองและขั้นที่สามต่อไปตามลำดับ

ขั้นที่ ๒ ทฤษฎีใหม่ขั้นกลาง เมื่อเกษตรกรเข้าใจในหลักการและได้ปฏิบัติในที่ดินของตนจนได้ผลแล้ว ก็ต้องเริ่มขั้นที่สอง คือ ให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปแบบกลุ่ม หรือสหกรณ์ ร่วมแรงร่วมใจกันดำเนินการ ได้แก่ (๑) การผลิต เกษตรกรจะต้องร่วมมือในการผลิตโดยเริ่มตั้งแต่ ขั้นเตรียมดิน การหาพันธุ์พืช ปุ๋ย การหาน้ำ และอื่นๆ เพื่อการเพาะปลูก (๒) การตลาด เมื่อมีผลผลิตแล้วจะต้องเตรียมการต่างๆ เพื่อการขายผลผลิตให้ได้ประโยชน์สูงสุด เช่น การเตรียมลานตากข้าวร่วมกัน การจัดหายุ้งรวบรวมข้าว เตรียมหาเครื่องสีข้าว ตลอดจนการรวมกันขายผลผลิตให้ได้ราคาดี และลดค่าใช้จ่ายลงด้วย (๓) ความเป็นอยู่ ในขณะเดียวกันเกษตรกรต้องมีความเป็นอยู่ที่ดีพอสมควร โดยมีปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิต เช่น อาหารการกินต่างๆ กะปิ น้ำปลา เสื้อผ้าที่พอเพียง (๔) สวัสดิการ แต่ละชุมชนควรมีสวัสดิการและบริการที่จำเป็น เช่น มีสถานอนามัยเมื่อยามป่วยไข้ หรือมีกองทุนไว้ให้กู้ยืมเพื่อประโยชน์ในกิจกรรมต่างๆ (๕) การศึกษา มีโรงเรียนและชุมชนมีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษา เช่น มีกองทุนเพื่อการศึกษาเล่าเรียนให้แก่เยาวชนของชุมชนเอง (๖) สังคม และศาสนา ชุมชนควรเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาสังคมและจิตใจ โดยมีศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยว

ขั้นที่ ๓ ทฤษฎีใหม่ขั้นก้าวหน้า เมื่อดำเนินการผ่านพ้นขั้นที่สองแล้ว เกษตรกรจะมีรายได้ดีขึ้น ฐานะมั่นคงขึ้น เกษตรกรหรือกลุ่มเกษตรกรก็ควรพัฒนาก้าวหน้าไปสู่ขั้นที่สามต่อไป คือ ติดต่อประสานงาน เพื่อจัดหาทุน หรือแหล่งเงิน เช่น ธนาคาร หรือบริษัทห้างร้านเอกชน มาช่วยในการทำธุรกิจ การลงทุนและพัฒนาคุณภาพชีวิต ทั้งนี้ ทั้งฝ่ายเกษตรกรและฝ่ายธนาคารกับบริษัท จะได้รับประโยชน์ร่วมกัน กล่าวคือ เกษตรกรขายข้าวได้ในราคาสูง (ไม่ถูกกดราคา) ธนาคารกับบริษัทสามารถซื้อข้าวบริโภคในราคาต่ำ (ซื้อข้าวเปลือกตรงจากเกษตรกรและมาสีเอง) เกษตรกรซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคได้ในราคาต่ำ เพราะรวมกันซื้อเป็นจำนวนมาก (เป็นร้านสหกรณ์ ซื้อในราคาขายส่ง) ธนาคารกับบริษัทจะสามารถกระจายบุคลากร (เพื่อไปดำเนินการในกิจกรรมต่างๆ ให้เกิดผลดียิ่งขึ้น)^๕

การเกษตรมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ตั้งแต่ดึกดำบรรพ์ มนุษย์รู้จักใช้ประโยชน์อย่างมากมายจากพืช สัตว์ ทั้งในชีวิตประจำวันและการดำรงชีวิต ตลอดจนในการพัฒนาประเทศให้เจริญมั่นคงอีกด้วย ในอดีตมนุษย์ดำรงชีวิตอยู่อย่างง่ายๆ โดยการล่าสัตว์ เก็บพืชผักจากป่ามากินเป็นอาหาร อาศัยอยู่ตามถ้ำหรือเพิงที่สร้างจากกิ่งไม้ ต่อมามนุษย์เริ่มรู้จักเพาะปลูกพืช รู้จักเลี้ยงสัตว์ ซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการทำการเกษตร ทำให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นจนถึงปัจจุบัน แม้วิทยาการต่าง ๆ จะเจริญก้าวหน้าขึ้น มนุษย์ก็ยังอาศัยผลผลิตที่ได้จากการเกษตรเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตเช่นเดิม กล่าวคือ

๑) เป็นวัตถุดิบในการผลิตปัจจัย ๔ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัยและยารักษาโรค โดยมนุษย์รู้จักเก็บเกี่ยวผลผลิตทางเกษตร นำไปประกอบอาหารรับประทาน สร้างความเจริญเติบโต

^๕ มูลนิธิชัยพัฒนา, พระราชกรณียกิจพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิชัยพัฒนา, ๒๕๔๒), หน้า ๕๐.

แก่ร่างกาย นำส่วนต่าง ๆ ของพืชเส้นใยไปผลิตสิ่งทอหรือใช้หนังสือสัตว์ทำเครื่องนุ่งห่ม ปลุกป่า เพื่อนำไม้ไปเป็นอุปกรณ์การก่อสร้าง สร้างที่พักอาศัย อาคารสถานที่ ทำเฟอร์นิเจอร์ เครื่องใช้ต่าง ๆ และปลูกพืชสมุนไพร เพื่อนำไปใช้เป็นยารักษาโรค ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนมีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ทั้งสิ้น

๒) เป็นงานที่ทำรายได้ให้แก่เกษตรกร โดยเกษตรกรสามารถนำผลผลิตทางการเกษตรที่เหลือจากการบริโภค ใช้สอยประโยชน์ในครอบครัวไปจัดจำหน่ายแก่ผู้อื่นได้ทั้งตลาดภายในประเทศและต่างประเทศซึ่งจะทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้น

๓) เป็นแหล่งให้ความร่มรื่นสวยงาม การทำการเกษตรมิได้ให้ประโยชน์ ทางด้านการบริโภค หรือการค้าเท่านั้น แต่ยังให้ความร่มรื่น ความเพลิดเพลิน ความสวยงาม ความเป็นระเบียบเรียบร้อยอีกด้วย เพื่อให้คนได้ใช้เป็นที่พักผ่อนคลายอารมณ์ เช่น การไปเที่ยวสวนธารณะ การเลี้ยงปลาสวยงาม เป็นต้น

๔) ส่งเสริมการใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ สำหรับผู้ที่มีเวลาว่างจากการประกอบอาชีพหลัก สามารถทำการเกษตร เช่น ปลูกไม้ประดับ พืชผักสวนครัว เลี้ยงไก่ เป็นงานอดิเรก เพื่อไม่ให้เวลาว่างนั้นเปล่าประโยชน์หรือแม้แต่ชานาหลังเก็บเกี่ยวข้าวแล้วอาจปลูกถั่วในที่นา ก็จะมีงานทำตลอดปี^๖

จากสภาพความสำคัญและปัญหาที่เกิดขึ้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษารูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับดุลยภาพชีวิต เพื่อนำหลักการผลิตและการจัดการการเกษตรกระแสหลักตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอันก่อให้เกิดดุลยภาพชีวิตในการอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขในการดำเนินชีวิตแบบอย่างพอเพียง

๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาสภาพการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์

๑.๒.๒ เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับดุลยภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์

๑.๒.๓ เพื่อเสนอรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับดุลยภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์

^๖ งานเกษตร, เกษตรหน้ารู้, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://sites.google.com/site/kruawasaya/kar-thangan-laea-xachiph/ngan-kestr>, [๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๓.๑ สภาพการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ มีองค์ประกอบเป็นอย่างไร

๑.๓.๓ เสนอรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์เป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยสนใจศึกษารูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิต โดยวางหลักในการศึกษาได้ดังนี้

๑.๔.๑.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบ

๑.๔.๑.๒ ศึกษาการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียง

๑.๔.๑.๓ ศึกษาการพัฒนาการการเกษตรแบบพอเพียง

๑.๔.๑.๔ แนวคิดทฤษฎีคุณภาพ

๑.๔.๑.๕ ศึกษาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านประชากร/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑.๔.๒.๑ ประชากร ได้แก่ ประชาชนที่มีการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียง ในพื้นที่เขตจังหวัดบุรีรัมย์ ๒ อำเภอ คือ อำเภอลำปลายมาศ จำนวน ๑๒๓,๒๖๗ คน และอำเภอกระสัง จำนวน ๑๐๕,๗๘๔ คน รวมทั้งหมดจำนวน ๒๒๙,๐๕๑ คน

๑.๔.๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนที่มีการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียง ในพื้นที่เขตจังหวัดบุรีรัมย์ ๒ อำเภอ คือ อำเภอลำปลายมาศ และอำเภอกระสัง ผู้วิจัยได้สุ่มตัวอย่างมาจาก ตัวแทนของชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ โดยการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการเปรียบเทียบตารางสำเร็จรูปของ ทาโร ยามาเน (Taro Yamane) โดยมีความคลาดเคลื่อน ($\pm 5\%$) ซึ่งมีกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๔๐๐ คน

๑.๔.๒.๓ ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ ด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ในการวิจัยเรื่อง รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตและสังคมในจังหวัดบุรีรัมย์ ๒ อำเภอ คือ อำเภอลำปลายมาศ และ อำเภอกระสัง โดยเป็นผู้ที่มีส่วนในการผลิตและการจัดการเกษตรกระแสหลักและเกษตรพอเพียง ซึ่งประกอบด้วยผู้ให้ข้อมูลดังนี้

๑) ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ เกษตรกร และผู้เกี่ยวข้อง อำเภอลำปลายมาศ
จำนวน ๑๕ คน

๒) ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ เกษตรกร และผู้เกี่ยวข้อง อำเภอกระสัง
จำนวน ๑๕ คน

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

มุ่งศึกษาเกษตรกร ในพื้นที่เขตจังหวัดบุรีรัมย์ ๒ อำเภอ คือ อำเภอลำปลายมาศ ซึ่งมี ๑๖ ตำบล ๒๑๖ หมู่บ้าน และอำเภอกระสัง ซึ่งมี ๑๑ ตำบล ๑๖๘ หมู่บ้าน รวมทั้งหมด มี ๒๗ ตำบล ๓๘๔ หมู่บ้าน

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านระยะเวลา

การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยตั้งแต่ เดือน มีนาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ ถึง เดือน มกราคม พ.ศ. ๒๕๖๒ รวมระยะเวลา ๑๐ เดือน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ **รูปแบบ** หมายถึง โครงสร้าง หรือแบบอย่างสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เพื่อเป็นแนวทางในการสร้าง หรือทำซ้ำ เป็นตัวอย่างเพื่อเลียนแบบที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งได้ถ่ายทอดความคิด ความเข้าใจ ให้ปรากฏในลักษณะของการสื่อสารอย่างใดอย่างหนึ่งในการดำเนินการที่ต่อเนื่องกันด้วยความสัมพันธ์เชิงระบบของเขตจังหวัดบุรีรัมย์ ๒ อำเภอ คือ อำเภอลำปลายมาศ และ อำเภอกระสัง

๑.๕.๒ **การผลิต** หมายถึง การเกษตรแบบยังชีพ การเกษตรแบบขยายพื้นที่ การเกษตรแบบธุรกิจและอุตสาหกรรม การเกษตรแบบนิเวศของเขตจังหวัดบุรีรัมย์ ๒ อำเภอ คือ อำเภอลำปลายมาศ และ อำเภอกระสัง

๑.๕.๓ **การจัดการของเกษตรกร** หมายถึง การจัดการทรัพยากร การจัดการการตลาด การจัดการการผลิต การจัดการการเงินและบัญชีเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ของเขตจังหวัดบุรีรัมย์ ๒ อำเภอ คือ อำเภอลำปลายมาศ และ อำเภอกระสัง

๑.๕.๔ **เกษตรแบบพอเพียง** หมายถึง การเกษตรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ทรงชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติแก่ประชาชนโดยยึดหลัก “ทางสายกลาง” ที่ประกอบด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ของเขตจังหวัดบุรีรัมย์ ๒ อำเภอ คือ อำเภอลำปลายมาศ และ อำเภอกระสัง

๑.๕.๕ คุณภาพชีวิต ๔ อย่าง

- การมีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง ไร้โรค อายุยืน
- มีงานมีเงิน มีอาชีพสุจริต พึ่งตนได้ในทางเศรษฐกิจ
- มีสถานภาพดี เป็นที่ยอมรับนับถือ
- มีครอบครัวผาสุก เป็นที่ยอมรับนับถือที่มีความเหมาะสม

และความเป็นอยู่ในปัจจัยต่างๆ อย่างมีความสุข ในพื้นที่ของเขตจังหวัดบุรีรัมย์ ๒ อำเภอ คือ อำเภอลำปลายมาศ และ อำเภอกระสัง

๑.๕.๖ **รูปแบบการผลิตและการจัดการ** หมายถึง การเกษตรแบบยังชีพ การเกษตรแบบขยายพื้นที่ การเกษตรแบบธุรกิจและอุตสาหกรรม การเกษตรแบบนิเวศ การจัดการทรัพยากร การจัดการการตลาด การจัดการการผลิต การจัดการการเงินและบัญชี เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์การเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรของเขตจังหวัดบุรีรัมย์ ๒ อำเภอ คือ อำเภอลำปลายมาศ และ อำเภอกระสัง

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ทำให้ทราบถึงสภาพการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์

๑.๖.๒ ทำให้ทราบถึงความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์

๑.๖.๓ ได้รู้รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์

บทที่ ๒

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยได้ค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการกำหนดกรอบ และประเด็นในการศึกษาให้ได้ครอบคลุมเนื้อหาตามวัตถุประสงค์โดยมีรายละเอียดดังนี้

๒.๑ บริบทชุมชน

๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบ

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการผลิตและการจัดการการเกษตร

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการเกษตรแบบพอเพียง

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต

๒.๖ แนวคิดปรัชญากับเศรษฐกิจพอเพียง

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๘ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ บริบทชุมชน

๒.๑.๑ บริบทชุมชนอำเภอลำปลายมาศ

อำเภอลำปลายมาศเป็นหนึ่งในจำนวน ๒๓ อำเภอของจังหวัดบุรีรัมย์ ความหมายของชื่อ “ลำปลายมาศ” แยกได้เป็นสามคำ ดังนี้คือ ลำหมายถึงเส้นทางหรือสายน้ำปลายเพี้ยนและกร่อนมาจากคำส่วยหรือคำเขมรว่า “ประ” แปลว่าเงินมาศเป็นคำสันสกฤตแปลว่าทองเมื่อรวมความแล้วลำปลายมาศจึงแปลว่า “เส้นทางหรือสายน้ำเงินทอง”

คำขวัญ

อุทยานลำน้ำมาศ พระธาตุตะเมนชัย ยิ่งใหญ่ศาลเจ้าพ่อ สิ่งทอผ้าพื้นบ้าน อาหารเลื่องลือ ไกล มีชัยศูนย์สร้างงาน

อาณาเขต

อำเภอลำปลายมาศตั้งอยู่ห่างจากตัวจังหวัดไปทางทิศตะวันตกระยะทางประมาณ ๓๔ กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครองข้างเคียงดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอยางชุมน้อย อำเภอลำทะเมนชัย (จังหวัดนครราชสีมา) และอำเภอกุฉินารายณ์

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอคูเมืองและอำเภอเมืองบุรีรัมย์

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอขามและอำเภอหนองหงส์

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอห้วยแถลงและอำเภอชุมพวง (จังหวัดนครราชสีมา)

เดิมบริเวณอำเภอลำปลายมาศเป็นเพียงหมู่บ้านเล็ก เป็นชุมชนกลุ่มน้อย ไม่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์มากนัก จวบจนกระทั่งทางราชการได้สร้างทางรถไฟ จากจังหวัดนครราชสีมา (สร้างถึงนครราชสีมาเมื่อวันที่ ๒๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๔๓ และถึงบุรีรัมย์เมื่อวันที่ ๑ เมษายน พ.ศ. ๒๔๖๘) ผ่านเข้ามาทางหมู่บ้านแห่งนี้ จึงมีราษฎรหลั่งไหลเข้าจับจองที่ดิน บุกป่าถางพงปลูกบ้านแปงเมือง มีบ้านเรือนจำนวนมากขึ้นโดยลำดับ เมื่อเส้นทางรถไฟผ่านจนไปสิ้นสุดลงที่จังหวัดอุบลราชธานีแล้ว จึงมีคนตั้งชื่อหมู่บ้านบริเวณนี้ขึ้น เรียกกันมาตลอดว่า "บ้านหนองยาง" ช่วงเวลานั้นเมื่อสถานีรถไฟแล้วชาวบ้านก็ยังเรียกชื่อสถานีว่า "สถานีหนองยาง" ตลอดมา สำหรับคำชาวบ้านทั่วไปมักจะเรียกชื่อกันติดปากว่า "สะเตหนองยาง" โดยยังขึ้นกับอำเภอนางรอง

ในปี พ.ศ. ๒๔๗๙ กระทรวงมหาดไทยได้มีประกาศให้โอนหมู่บ้านและตำบลบางแห่งบางจากอำเภอพิมาย (เขตอำเภอชุมพวงในปัจจุบัน) ของจังหวัดนครราชสีมา ตั้งขึ้นเป็นตำบลโคกสะอาด โอนตำบลหนองกะทิงและตำบลหนองยางจากเขตอำเภอนางรอง ตั้งชื่อตำบลในนามเดิม รวมทั้งโอนตำบลทะเมนชัย ตำบลตลาดโพธิ์ และตำบลโคกกลางจากอำเภอเมืองบุรีรัมย์ รวมกันได้ ๖ ตำบล ต่อมาได้ประกาศจัดตั้งเป็น กิ่งอำเภอลำปลายมาศ เมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๙ ขึ้นตรงกับอำเภอเมืองบุรีรัมย์ เมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๐ กระทรวงมหาดไทยจึงได้มีพระราชกฤษฎีกายกฐานะกิ่งอำเภอลำปลายมาศขึ้นเป็น อำเภอลำปลายมาศ

ที่ว่าการกิ่งอำเภอลำปลายมาศหลังแรกตั้งอยู่ที่บริเวณหน้าตลาดสดสุขาภิบาลลำปลายมาศ ปัจจุบันนี้ได้มีชาวจีนมาสร้างอาคารพาณิชย์ค้าขายเป็นจำนวนมากเป็นย่านชุมชนขนาดใหญ่ รวมทั้งห้างสรรพสินค้าเจฟลาซ่า โรงภาพยนตร์เจ.ซี.นีเพล็กซ์ ตลาดเทสโก้โลตัส ตะวันออกซูเปอร์เซ็นเตอร์ ซึ่งขายสินค้าส่งให้พ่อค้าทั้งในอำเภอลำปลายมาศและอำเภอใกล้เคียง ชาวไร่ชาวนานำผลิตผลทางการเกษตรมาขายเกือบทุกฤดูกาล สถานะเศรษฐกิจทางการเงินแพร่สะพัด ตำบลและอำเภอใกล้เคียงก็นำสินค้าผลผลิตมาจำหน่ายแลกเปลี่ยนกัน โดยมีสถานีรถไฟเป็นศูนย์กลางการขนส่งสินค้า และในปี พ.ศ. ๒๕๕๔ กระทรวงคมนาคมได้มีการขยายเส้นทางคมนาคมเป็น ๔ ช่องทางจราจร ทำให้การคมนาคมสะดวกขึ้น

สภาพภูมิประเทศ

สภาพพื้นที่โดยทั่วไปของอำเภอลำปลายมาศเป็นที่ราบและที่ราบลุ่มบริเวณลำนํ้ามาศไหลผ่านไปทางด้านตะวันตกเฉียงใต้ สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางเฉลี่ย ๑๖๕ เมตร มีความลาดเอียงเล็กน้อยจากทิศเหนือไปทิศใต้ สภาพดินโดยทั่วไปมีเนื้อดินเป็นดินร่วนเหนียวปนทรายดินร่วนปนทราย ดังนั้นจะเห็นว่าทรัพยากรดินของตั้งแต่ดั้งเดิมที่ผ่านมาจะเป็นดินเนื้อหยาบที่มีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ส่วนบริเวณที่มีความอุดมสมบูรณ์ปานกลาง จะพบได้บริเวณสันดินริมน้ำ บริเวณที่ดอนที่มีเนื้อดินเป็นดินร่วน และบริเวณที่ราบลุ่มเป็นดินร่วนเหนียวที่ใช้ในการทำนาบางส่วน มีหน่วยชุดดินอยู่ ๔ ชุด ได้แก่ หน่วยชุดดินร้อยเอ็ด ชุดดินท่าตูม ชุดดินโคราซ และชุดดินสตึก ลักษณะดินส่วนใหญ่จะเป็นดินค่อนข้างเป็นดินทราย จัดและทรายปนร่วน จึงมีดินร่วนเหนียว ในบางพื้นที่ ซึ่งพบจำนวนน้อย การระบายน้ำค่อนข้างดี ปฏิกริยาของดิน มีความเป็นกรด ต่าง ประมาณ ๔.๕-๖.๕ (ค่อนข้างเป็น

กรด) แหล่งน้ำในตำบลจะมีแหล่งน้ำจากห้วยและคลองชลประทานไหลผ่าน แต่ยังใช้น้ำใช้ประโยชน์ยังไม่ทั่วถึงครอบคลุมบริเวณพื้นที่ตำบล มีแหล่งน้ำสาธารณะประโยชน์แต่ไม่เพียงพอในการเกษตรตลอดปี

สภาพภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศของอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ จัดอยู่ในลักษณะภูมิอากาศแบบมรสุมเขตร้อน (Tropical monsoon climate) มีอุณหภูมิเฉลี่ยทั้งปี ๒๗.๐ องศาเซลเซียส เดือนธันวาคมมีอุณหภูมิเฉลี่ยต่ำสุด ๒๓.๔ องศาเซลเซียส และเดือนเมษายนจะมีอุณหภูมิเฉลี่ยสูงสุด ๒๙.๖ องศาเซลเซียส ลักษณะภูมิอากาศแบบมรสุมเขตร้อนนี้ แบ่งได้ ๓ ฤดู

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือน พฤษภาคม - ตุลาคม โดยได้รับอิทธิพลจากร่องอากาศต่ำ พายุดีเปรสชันหรือพายุโซนร้อนจากทะเลจีนใต้เป็นหลัก ทำให้มีอากาศชุ่มชื้นและฝนตกชุก หากได้รับพายุพัดผ่านน้อยปริมาณน้ำฝนก็น้อยตาม

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่กลางเดือน พฤศจิกายน - มกราคม โดยได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งจะพัดเอาความหนาวเย็นและความแห้งแล้งมาก อุณหภูมิประมาณ ๑๗ - ๒๕ องศาเซลเซียส

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือน กุมภาพันธ์ - กลางเดือนพฤษภาคม ซึ่งจะมีอากาศร้อนและอบอ้าว อุณหภูมิระหว่าง ๓๕ - ๓๘ องศาเซลเซียส

การแบ่งเขตการปกครอง

อำเภอลำปลายมาศแบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น ๑๖ ตำบล ๒๑๖ หมู่บ้าน

๑. ตำบลลำปลายมาศ จำนวน ๑๐ หมู่บ้าน
๒. ตำบลหนองคู จำนวน ๑๔ หมู่บ้าน
๓. ตำบลโคกกลาง จำนวน ๑๗ หมู่บ้าน
๔. ตำบลหนองโดน จำนวน ๘ หมู่บ้าน
๕. ตำบลบ้านยาง จำนวน ๑๓ หมู่บ้าน
๖. ตำบลหนองกะทิง จำนวน ๑๑ หมู่บ้าน
๗. ตำบลไผ่ทรินทร์ จำนวน ๑๙ หมู่บ้าน
๘. ตำบลหินโคน จำนวน ๑๖ หมู่บ้าน
๙. ตำบลโคกลำ จำนวน ๑๒ หมู่บ้าน
๑๐. ตำบลตลาดโพธิ์ จำนวน ๙ หมู่บ้าน
๑๑. ตำบลบุโพธิ์ จำนวน ๘ หมู่บ้าน
๑๒. ตำบลโคกสะอาด จำนวน ๑๖ หมู่บ้าน
๑๓. ตำบลเมืองแฝก จำนวน ๑๗ หมู่บ้าน
๑๔. ตำบลหนองบัวโคก จำนวน ๑๓ หมู่บ้าน
๑๕. ตำบลทะเมนชัย จำนวน ๑๗ หมู่บ้าน
๑๖. ตำบลแสงพัน จำนวน ๑๖ หมู่บ้าน

การปกครองส่วนท้องถิ่น

ประกอบด้วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ๑๗ แห่ง ได้แก่

๑. เทศบาลตำบลลำปลายมาศ
๒. เทศบาลตำบลทะเลเมนชัย
๓. องค์การบริหารส่วนตำบลหนองคู
๔. องค์การบริหารส่วนตำบลแสงพัน
๕. องค์การบริหารส่วนตำบลทะเลเมนชัย
๖. องค์การบริหารส่วนตำบลตลาดโพธิ์
๗. องค์การบริหารส่วนตำบลหนองกะทิง
๘. องค์การบริหารส่วนตำบลโคกกลาง
๙. องค์การบริหารส่วนตำบลโคกสะอาด
๑๐. องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองแฝก
๑๑. องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านยาง
๑๒. องค์การบริหารส่วนตำบลผไทรินทร์
๑๓. องค์การบริหารส่วนตำบลโคกลำม
๑๔. องค์การบริหารส่วนตำบลหินโคน
๑๕. องค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัวโคก
๑๖. องค์การบริหารส่วนตำบลบุโพธิ์
๑๗. องค์การบริหารส่วนตำบลหนองโดน

ประชากร

จำนวนประชากรในอำเภอลำปลายมาศ ๑๒๘,๐๑๖ คน โดยแบ่งเป็นประชากรชาย
จำนวน ๖๔,๐๘๒ คน ประชากรหญิงจำนวน ๖๓,๙๓๔ คน

การประกอบอาชีพ

การประกอบอาชีพส่วนใหญ่ของคนในอำเภอลำปลายมาศ ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรซึ่งทำนาเป็นหลัก และมีการทำการเกษตรพืชไร่ พืชสวน พืชผักสวนครัว เลี้ยงสัตว์ นอกภาคการเกษตรมีการประกอบอาชีพพ่อค้า รับจ้าง แรงงานอุตสาหกรรม และรับราชการ

วัฒนธรรมประเพณี

อำเภอลำปลายมาศมีภาษาถิ่นหลากหลายที่ใช้สื่อสารในชีวิตประจำวัน ภาษาถิ่น มีสำเนียงคล้ายภาษาถิ่นไทยโคราช นอกนั้นเป็นภาษาถิ่นไทยอีสาน เขมร ส่วย ปนอยู่บ้างเล็กน้อย แม้จะใช้ภาษาถิ่นไทยต่างกัน แต่ก็ยังมีประเพณีและวัฒนธรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเหมือนกับประเพณีท้องถิ่นอื่นๆ ดังนี้

ประเพณีสงกรานต์ วันที่ ๑๒ - ๑๓ เมษายน ของทุกปี

ประเพณีเข้าพรรษา ประมาณ เดือนกรกฎาคม

ประเพณีลอยกระทง วันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒

ประเพณีขึ้นปีใหม่ วันที่ ๑ มกราคม จัดงานทำบุญตักบาตรร่วมกัน

เทศกาลงานจี่วประจำปีและงานศาลเจ้าพ่ออำเภอลำปลายมาศ จัดขึ้นในเดือนธันวาคม

ของทุกปี

ศาสนา

ประชาชนในเขตเทศบาลตำบลลำปลายมาศส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ^๑

๒.๑.๒ ข้อมูลทั่วไปของอำเภอกระสัง

อำเภอกระสัง เดิมเป็นหมู่บ้านขนาดเล็กๆ ขึ้นอยู่กับตำบลสองชั้น อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ ต่อมาในปี พ.ศ.๒๔๘๐ ได้ยกฐานะเป็นตำบลกระสัง และโดยที่ตำบลกระสังเป็นที่ตั้งของสถานีรถไฟ เป็นชุมชนค้าขายที่มีความเจริญขึ้นตามลำดับ การยกฐานะเป็นกิ่งอำเภอเมื่อปี พ.ศ.๒๔๙๕ มีตำบลอยู่ในเขตปกครอง ๓ ตำบล ประกอบด้วย ตำบลกระสัง ตำบลสองชั้น และตำบลลำดวน ต่อมาได้รับการยกฐานะเป็นอำเภอ โดยใช้ชื่อว่า " อำเภอกระสัง " เมื่อวันที่ ๒๓ กรกฎาคม พ.ศ.๒๕๐๑

เหตุที่มีชื่อว่า กระสัง ก็เพราะว่ามีต้นกระสังเกิดมาก ต้นกระสังเป็นต้นไม้มีหนาม ใบเล็กๆ คล้ายใบมะขาม แตวยาวกว่า และใบหนากว่า ใบของต้นกระสังใช้ปรุงอาหารแทนส้มได้และมีรสอร่อยกว่า แต่ก่อนเกิดมากเป็นต้นไม้ที่ทนต่อความแห้งแล้งเป็นอย่างดี นอกจากนี้ ใบของต้นกระสังเอามาต้มน้ำกินแก้โรคไข้ได้ และต้นกระสังมีลูกกลม ๆ คล้ายผลมะนาวเอามาทำให้ละเอียด เสกคานา มะพร้าวทุยเอาผ้าขาวที่สะอาดกรองละลายกับน้ำปล่อยน้ำให้ใสเอามาหยอดตาแก้โรคตาแดงตก ในตอนต้นสมัยกรุงศรีอยุธยา บ้านกระสังเคยมีคนอพยพมาอยู่ โดยอพยพจากเมืองนครธม เมืองหลวงของเขมรมาอยู่ในราว พ.ศ. ๑๘๙๖ ในสมัยพระเจ้าอยู่หัวทอง โดยขุนหลวงพะงั่ว ยกกองทัพมาตีเขมร คนหนีทัพไทยมาตั้งอยู่ที่บ้านกระสังประมาณ ๑๗ ครั้วเรือน เพราะเห็นว่าบ้านกระสังมีทำเลดี เคยเป็นเมืองเก่า เคยเป็นเมืองร้างมานานมีต้นไม้ขึ้นปกคลุมกลายเป็นดง สัตว์ป่ามีมากมาย และมีดงอยู่ทางทิศตะวันออกบ้านเรียกว่าดงชะเวียง อาหารการกินหาง่าย มีน้ำบริบูรณ์เพราะอยู่ใกล้คลองหรือห้วยเรียกว่า ห้วยจะเมือง ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกและทางเหนือวัดท่าสว่าง คนมาอยู่บ้านกระสังร้อยกว่าปี ก็เกิดโรคระบาดอีก คนก็อพยพไปอยู่ที่บ้านเมืองไผ่หมด เหลืออยู่ไม่กี่คน ตายหมู่เกือบหมด คนที่เหลือพากันอพยพไปอยู่ที่บ้านเมืองไผ่ บ้านกระสังก็กลายเป็นเมืองร้างร้างตั้งแต่ พ.ศ. ๒๐๐๐ จนถึง ๒๓๔๕ เป็นเวลาสามร้อยกว่าปี บ้านกลายเป็นดง มีต้นไม้เกิดขึ้นหนาแน่น ถึงขนาดมีช้างมาอยู่มากมาย ต้นไม้ที่มีมากที่สุดคือไม้ไผ่ป่า พวกส่วยจังหวัดสุรินทร์ก็กลับมาจากคล้องช้างได้มาเห็นบ้านกระสังมีทำเลดีพากันมาจับจองอยู่ต่อมาภายหลังคนจากจังหวัดสุรินทร์ และคนอยู่เขตพิมายก็อพยพมาอยู่เพิ่มขึ้นอีกค่อยมากขึ้นเรื่อย ๆ

ในราว พ.ศ.๒๓๒๐ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เมื่อครั้งดำรงพระยศเป็นเจ้าพระยามหาคหัตริย์ศึก ได้เคยเสด็จมาเขตอำเภอกระสัง ได้นำทหารมาชุมนุมอนพัก ที่ดงชะเวียงทางตะวันออกบ้านกระสังแล้วยกทัพไปตีเมืองขุขันธ์จังหวัดศรีสะเกษ จนถึง พ.ศ. ๒๓๕๑ กระสังอดอยากเนื่องจากฝนแล้ง พากันอพยพไปอยู่ที่อื่นที่อุดมสมบูรณ์กว่า บ้านกระสังก็กลายเป็นบ้านร้าง อีกครั้งในสมัยรัชกาลที่ ๖ พ.ศ. ๒๔๕๓ คนจากจังหวัดสุรินทร์ บ้านสองชั้น บ้านเมืองไผ่และบ้านห้วยราช ได้อพยพมาอยู่ที่บ้านกระสังเป็นจำนวนมากขึ้น เพราะพื้นที่ของบ้านกระสังเหมาะในการเกษตรคือการทำนา พ.ศ. ๒๔๖๔ ได้มีการสร้างทางรถไฟมาถึงกระสังก่อตั้งสถานีกระสังมีรถไฟวิ่ง คนก็อพยพมาอยู่มากเกือบทุกสารทิศ มีทั้งชาวอินเดียและชาวจีนที่อพยพมาจากผืนดินใหญ่ มาอยู่ที่บ้านกระสังแห่งนี้

^๑ สำนักงานเกษตรอำเภอลำปลายมาศ, ข้อมูลทั่วไปอำเภอลำปลายมาศ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://lamplaimat.buriram.doae.go.th/Gen_data_Amphor.htm [๖ ตุลาคม ๒๕๖๑].

สมัยนั้นเขตอำเภอกระสัง ทั้งหมดเป็นหมู่บ้านขึ้นตรงต่อตำบลห้วยราชแต่ก่อนเมืองแปะยังไม่มี ยังคงขึ้นตรงต่อนครราชสีมา ต่อมาทางราชการได้ตั้งจังหวัดบุรีรัมย์ คือเมืองแปะขึ้น พ.ศ. ๒๔๖๘ บ้านสองชั้นได้ยกฐานะขึ้นเป็นตำบลบ้านกระสังก็ไปขึ้นตำบลสองชั้น ยังขึ้นต่ออำเภอเมืองจังหวัดบุรีรัมย์อยู่

คำขวัญ

แผ่นดินธรรมลำนํ้าชี ประเพณีชนสามเผ่า ชุมชนเก่าเมืองโบราณ กรอบหอมหวานกระยาสารท หัวผักกาดอบน้ำผึ้ง รสน่าทึ่งหมี่ยาไทย งามผ้าไหมพื้นเมือง

อาณาเขต

อำเภอกระสังตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัด มีอาณาเขตติดต่อกับเขตการปกครองข้างเคียงดังต่อไปนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอสตึก

ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอเมืองสุรินทร์ (จังหวัดสุรินทร์)

ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอเมืองสุรินทร์ อำเภอปราสาท (จังหวัดสุรินทร์) อำเภอพลับพลาชัย และอำเภอเมืองบุรีรัมย์

ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอเมืองบุรีรัมย์และอำเภอห้วยราช

สภาพภูมิประเทศ

เป็นที่ราบสูง สภาพดินเป็นดินปนทราย มีป่าไม้เล็กน้อย ส่วนมากเป็นป่าเบญจพรรณ ซึ่งยังเหลืออยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติตามแนวฝั่งลำชี ซึ่งเป็นเส้นแบ่งเขตแดนระหว่างจังหวัดบุรีรัมย์กับจังหวัดสุรินทร์

สภาพภูมิอากาศ

อำเภอกระสังมีลักษณะภูมิอากาศแบบมรสุมเขตร้อน มี ๓ ฤดู คือ

ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ ถึง พฤษภาคม

ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่เดือนมิถุนายน ถึง กันยายน โดยได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ ในระหว่าง พฤษภาคม - ตุลาคม และจากพายุจรในเดือน มิถุนายน และเดือนกันยายน

ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่เดือนตุลาคม ถึง มกราคม โดยได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ในระหว่าง พฤศจิกายน - มกราคม

การแบ่งเขตการปกครอง

อำเภอกระสังแบ่งพื้นที่การปกครองออกเป็น ๑๑ ตำบล ๑๖๘ หมู่บ้าน

๑. ตำบลกระสัง จำนวน ๒๑ หมู่บ้าน

๒. ตำบลลำดวน จำนวน ๒๑ หมู่บ้าน

๓. ตำบลสองชั้น จำนวน ๑๗ หมู่บ้าน

๔. ตำบลสูงเนิน จำนวน ๑๙ หมู่บ้าน

๕. ตำบลหนองเต็ง จำนวน ๑๘ หมู่บ้าน

๖. ตำบลเมืองไผ่ จำนวน ๑๓ หมู่บ้าน

๗. ตำบลชุมแสง จำนวน ๑๒ หมู่บ้าน

๘. ตำบลบ้านปรือ จำนวน ๑๕ หมู่บ้าน

- ๙. ตำบลห้วยสำราญ จำนวน ๑๒ หมู่บ้าน
- ๑๐. ตำบลกันทรารมย์ จำนวน ๑๒ หมู่บ้าน
- ๑๑. ตำบลศรีภูมิ จำนวน ๘ หมู่บ้าน

การปกครองส่วนท้องถิ่น

ท้องที่อำเภอกระสังประกอบด้วยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ๑๒ แห่ง ได้แก่

- ๑. เทศบาลตำบลกระสัง
- ๒. เทศบาลตำบลสองชั้น
- ๓. เทศบาลตำบลหนองเต็ง
- ๔. เทศบาลตำบลอุดมธรรม
- ๕. องค์การบริหารส่วนตำบลลำดวน
- ๖. องค์การบริหารส่วนตำบลสูงเนิน
- ๗. องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองไผ่
- ๘. องค์การบริหารส่วนตำบลชุมแสง
- ๙. องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านปรือ
- ๑๐. องค์การบริหารส่วนตำบลห้วยสำราญ
- ๑๑. องค์การบริหารส่วนตำบลกันทรารมย์
- ๑๒. องค์การบริหารส่วนตำบลศรีภูมิ

ประชากร

จำนวนประชากรในอำเภอกระสัง มีจำนวนประชากรทั้งสิ้นรวม ๑๐๓,๖๑๖ คน

จำนวนประชากรชาย รวม ๕๐,๘๒๐ คน จำนวนประชากรหญิงรวม ๕๒,๗๙๖ คน

การประกอบอาชีพ

การประกอบอาชีพส่วนใหญ่ของคนในอำเภอกระสัง ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรซึ่งทำนาเป็นหลัก และมีการทำการเกษตรพืชไร่ พืชสวน พืชผักสวนครัว เลี้ยงสัตว์ นอกภาคการเกษตรมีการประกอบอาชีพพ่อค้า รับจ้าง แรงงานอุตสาหกรรม และรับราชการ

วัฒนธรรมประเพณี

อำเภอลำปลายมาศมีภาษาถิ่นหลากหลายที่ใช้สื่อสารในชีวิตประจำวัน ภาษาถิ่น มีสำเนียงคล้าย

- ๑. งานบุญข้าวจี ประเพณีเทศน์มหาชาติ
- ๒. ประเพณีสงกรานต์ รดน้ำขอพรผู้สูงอายุ
- ๓. ประเพณีงานบุญบั้งไฟ
- ๔. ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา
- ๕. ประเพณีออกพรรษา ตักบาตรเทโวโรหณะ แข่งขันการปล่อยโคมลอย
- ๖. ประเพณีลอยกระทง

ศาสนา ประชาชนในเขตอำเภอกระสังส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ^๒

๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับรูปแบบ

๒.๒.๑ ความหมายของรูปแบบ

มีผู้ให้ความหมายของ “รูปแบบ (Model)” ดังนี้

อุทุมพร จามรมาน กล่าวว่า รูปแบบหมายถึงโครงสร้างของความสัมพันธ์ของหน่วยต่างๆ หรือตัวแปร ต่างๆ ดังนั้น รูปแบบจึงจะนำมามากกว่าหนึ่งมิติหลายตัวแปร และตัวแปรต่างๆ มีความเกี่ยวข้องซึ่งกันและกันในเชิงความสัมพันธ์เชิงเหตุและผล^๓

เยาวดี วิบูลย์ศรี กล่าวว่า รูปแบบคือวิธีการที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งได้ถ่ายทอดความคิด ความเข้าใจ ตลอดทั้งจินตนาการที่มีต่อปรากฏการณ์หรือเรื่องราวใดๆ ให้ปรากฏโดยใช้การสื่อสารใน ลักษณะต่างๆ เช่น ภาพวาด ภาพเหมือน แผนภูมิแผนผังต่อเนื่อง หรือสมการทางคณิตศาสตร์ให้ สามารถเข้าใจได้ง่าย และในขณะเดียวกันก็สามารถนำเสนอเรื่องราว หรือประเด็นต่างๆ ได้อย่าง กระชับ ภายใต้หลักการอย่างมีระบบ^๔

ทิตินา แคมมณี กล่าวว่า รูปแบบเป็นรูปธรรมของความคิดที่เป็นนามธรรม ซึ่งบุคคลแสดง ออกมาในลักษณะใดลักษณะหนึ่ง เช่น เป็นคำอธิบาย เป็นแผนผัง ไต่อะแกรมหรือ แผนภาพ เพื่อช่วย ให้ตนเองและบุคคลอื่นสามารถเข้าใจได้ชัดเจนขึ้น รูปแบบเป็นเครื่องมือทางความคิดที่บุคคลใช้ในการ สืบสอบหาคำตอบความรู้ความเข้าใจในปรากฏการณ์ทั้งหลาย^๕

บุญชม ศรีสะอาด กล่าวว่า รูปแบบหมายถึงโครงสร้างแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่าง องค์ประกอบต่างๆ หรือตัวแปรต่างๆ สามารถใช้รูปแบบอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบ ต่างๆ หรือตัวแปรต่างๆ ที่มีในปรากฏการณ์ธรรมชาติหรือในระบบต่างๆ อธิบายลำดับขั้นตอนของ องค์ประกอบหรือกิจกรรมในระบบ^๖

^๒ สำนักงานเกษตรอำเภอกระสัง, ข้อมูลทั่วไปอำเภอกระสัง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : http://kasang.buriram.doae.go.th/Gen_data_Amphor.htm [๖ ตุลาคม ๒๕๖๑].

^๓ อุทุมพร จามรมาน, “โมเดลคืออะไร”, วารสารวิชาการ, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (๒๕๔๑): ๒๒- ๒๕.

^๔ เยาวดี วิบูลย์ศรี, การประเมินโครงการ : แนวคิดและแนวปฏิบัติ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๒๗.

^๕ ทิตินา แคมมณี, ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๑๘.

^๖ บุญชม ศรีสะอาด, รูปแบบ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.watpon.com/boonchom/development.pdf> [๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

ถวัลย์รัฐ วรเทพพิพิพัทธ์ กล่าวว่า รูปแบบ หมายถึง ลักษณะที่พึงปรารถนาซึ่งมีลักษณะเป็นอุดมคติ หรือเกิดได้ยากในโลกของความเป็นจริง โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งที่เราอยากได้กับความสามารถที่จะหาสิ่งที่ต้องการนั้นแตกต่างกันมาก เช่น เมืองในอุดมคติ^๗

สวัสดี สุคนธรังสี กล่าวว่า รูปแบบ หมายถึง เปรียบเสมือนตัวแทนที่สร้างขึ้นเพื่ออธิบายพฤติกรรม หรือลักษณะบางประการของสิ่งที่เป็นอย่างหนึ่ง^๘

อุทัย บุญประเสริฐ กล่าวว่า รูปแบบ หมายถึง สิ่งที่แสดงโครงสร้างของความเกี่ยวข้องระหว่างชุดของปัจจัยหรือตัวแปรต่าง ๆ หรือองค์ประกอบที่สำคัญในเชิงความสัมพันธ์หรือเหตุผลซึ่งกันและกัน เพื่อช่วยเข้าใจข้อเท็จจริงหรือปรากฏการณ์ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะหรือสิ่งที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่สำคัญ ๆ ในเรื่องหนึ่งเรื่องใดโดยเฉพาะ^๙

รัตน์ะ บัวสนธิ์ กล่าวว่า ความหมายของรูปแบบจำแนกออกเป็น ๓ ความหมาย ดังนี้

๑. แผนภาพหรือภาพร่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ยังไม่สมบูรณ์เหมือนของจริงรูปแบบใน ความหมายนี้มักจะเรียกทับศัพท์ในภาษาไทยว่า “โมเดล” ได้แก่ โมเดลบ้าน โมเดลรถยนต์ โมเดลเสื้อ เป็นต้น

๒. แบบแผนความสัมพันธ์ของตัวแปร หรือสมการทางคณิตศาสตร์ที่รู้จักกันในชื่อที่เรียกว่า “Mathematical Model”

๓. แผนภาพที่แสดงถึงองค์ประกอบการทำงานของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง รูปแบบในความหมายนี้ บางทีเรียกกันว่าภาพย่อส่วนของทฤษฎีหรือแนวคิดในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง เช่น รูปแบบการสอน รูปแบบการบริหาร รูปแบบการประเมิน เป็นต้น^{๑๐}

Good ได้มีผู้รวบรวม ความหมายของรูปแบบหรือแบบจำลอง (Model) ไว้ ๔ อย่าง คือ

๑. เป็นแบบอย่างของสิ่งใดสิ่งหนึ่งเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างหรือทำซ้ำ

๒. เป็นตัวอย่างสำหรับการเลียนแบบ เช่น ตัวอย่างในการออกเสียงภาษาต่างประเทศ เพื่อให้ผู้เรียนได้เลียนแบบ

๓. เป็นแผนภาพหรือภาพ ๓ มิติที่เป็นตัวแทนของสิ่งใดสิ่งหนึ่งหรือหลักการ หรือแนวคิด

๔. เป็นชุดของปัจจัยหรือองค์ประกอบ หรือตัวแปรที่มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน รวมตัว เป็นตัวประกอบและเป็นสัญลักษณ์ทางระบบสังคม อาจเขียนเป็นสูตรทางคณิตศาสตร์หรือบรรยาย ด้วยภาษาก็ได้^{๑๑}

^๗ ถวัลย์รัฐ วรเทพพิพิพัทธ์, การกำหนดและวิเคราะห์นโยบายสาธารณะ: ทฤษฎีและการประยุกต์ใช้, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสมารธรรม, ๒๕๔๐), หน้า ๒๑ – ๒๓.

^๘ สวัสดี สุคนธรังสี, “โมเดลการวิจัยทางการบริหาร”, วารสารพัฒนบริหารศาสตร์, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๗ (๒๕๒๐): ๒๐๖.

^๙ อุทัย บุญประเสริฐ, “ตัวแบบหุ่นจำลอง แบบจำลองหรือโมเดล”, วารสารครุศาสตร์, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๓๑ (๒๕๑๖): ๓๑.

^{๑๐} รรัตน์ บัวสนธิ์, การวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : คำสมัย, ๒๕๕๒), หน้า ๑๒๔.

Tosi and Carroll ให้ความหมายว่า รูปแบบ หมายถึง ชุดของทฤษฎีที่ผ่านการทดสอบความแม่นยำและความน่าเชื่อถือสามารถระบุและพยากรณ์ความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรโดยวิธีทางคณิตศาสตร์หรือทางสถิติได้ด้วย รูปแบบเป็นนามธรรมของจริงหรือภาพจำลองของสถานการณ์อย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งอาจจะจะมีตั้งแต่รูปแบบง่ายไปจนถึงรูปแบบที่มีความสลับซับซ้อนมาก ๆ และมีทั้งรูปแบบเชิงกายภาพที่เป็นแบบจำลองของวัตถุ^{๑๒}

Raj กล่าวว่า รูปแบบไม่ว่าคือรูปของความจริงของปรากฏการณ์ซึ่งแสดงด้วยข้อความจำนวนหรือภาพด้วยการลดทอนเวลาและที่สะท้อนทำให้เข้าใจความจริงของปรากฏการณ์ได้ดียิ่งขึ้นหรือตัวแทนของการใช้แนวความคิดของโปรแกรมที่กำหนดเฉพาะ^{๑๓}

สรุปได้ว่า รูปแบบ หมายถึงกรอบความคิดทางด้านหลักการ วิธีการ ดำเนินงาน และเกณฑ์ต่าง ๆ ของระบบ ที่สามารถยึดถือเป็นแนวทางในการดำเนินงานเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ได้ เป็นโครงสร้างที่ถูกนำเสนอเพื่อใช้วินิจฉัยความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบที่สร้างมาจากเหตุการณ์การหยั่งรู้ด้วยวิธีการอุปมาอุปมัยหรือได้มาจากทฤษฎี

๒.๒.๒ ประเภทของรูปแบบ

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับประเภทของรูปแบบ นั้นมีนักวิชาการกล่าวไว้ดังต่อไปนี้ Keeves กล่าวว่าประเภทของรูปแบบมีหลายประเภทด้วยกันซึ่งนักวิชาการด้านต่าง ๆ ก็ได้จัดแบ่งประเภทต่างกันออกไป สำหรับรูปแบบทางการศึกษาและสังคมศาสตร์นั้นได้แบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ^{๑๔}

๑. Analogue Model เป็นรูปแบบที่ใช้การอุปมาอุปไมยเทียบเคียงปรากฏการณ์ซึ่งเป็นรูปธรรมเพื่อสร้างความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่เป็นนามธรรม เช่น รูปแบบในการทำนายจำนวนนักเรียนที่จะเข้าสู่ระบบโรงเรียน ซึ่งอนุมานแนวคิดมาจากการเปิดน้ำเข้าและปล่อยน้ำออกจากถัง นักเรียนที่จะเข้าสู่ระบบเปรียบเทียบกับน้ำที่เปิดออกจากถัง ดังนั้นนักเรียนที่คงอยู่ในระบบจึงเท่ากับนักเรียนที่เข้าสู่ระบบลบด้วยนักเรียนที่ออกจากระบบ เป็นต้น

๒. Semantic Model เป็นรูปแบบที่ใช้ภาษาเป็นสื่อในการบรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาด้วยภาษา แผนภูมิ หรือรูปภาพ เพื่อให้เห็นโครงสร้างทางความคิด องค์ประกอบ และความสัมพันธ์ขององค์ประกอบของปรากฏการณ์นั้นๆ

^{๑๑} C.V. Good, *Dictionary of education*, (New York : McGraw – Hill, 1973), p. 25.

^{๑๒} H.L. Tosi and S.J. Carroll, *Management*, (New York : John Wiley & Sons, 1982), p. 163.

^{๑๓} M.P. Raj, *Criteria for a Model for the Integration of Environment Education Into the Echool Curriculum of the Northern Province*, (Sout Africa : Doctoral Dissertation University of South Africa, 2002), p.243.

^{๑๔} P.J. Keeves, *Educational Research Methodology and Measurement : An International Handbook*, (Oxford, England : Pergamon Press, 1988), p. 56.

๓. Mathematical Model เป็นรูปแบบที่ใช้สมการทางคณิตศาสตร์เป็นสื่อในการแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่างๆ รูปแบบประเภตินี้นิยมใช้กันทั้งในสาขาจิตวิทยาและศึกษาศาสตร์ รวมทั้งการบริหารการศึกษาด้วย

๔. Causal Model เป็นรูปแบบที่พัฒนามาจากเทคนิคที่เรียกว่า Path Analysis และหลักการสร้าง Semantic Model โดยการนำเอาตัวแปรต่างๆ มาสัมพันธ์กันเชิงเหตุและผลที่เกิดขึ้น เช่น The Standard Deprivation Model ซึ่งเป็นรูปแบบที่แสดงความสัมพันธ์ระหว่างสภาพทางเศรษฐกิจสังคมของบิดา มารดา สภาพแวดล้อมทางการศึกษาที่บ้าน และระดับสติปัญญาของเด็ก เป็นต้น

Schwirian เป็นนักนิเวศวิทยาคนสำคัญได้แบ่งประเภทของรูปแบบด้วยการอธิบายลักษณะจากลักษณะของเมืองออกเป็นรูปแบบที่อธิบายโดยลักษณะพื้นที่และรูปแบบที่อธิบายโดยลักษณะของประชากรรูปแบบที่ใช้ในการอธิบายโดยพื้นที่นั้นมีจุดมุ่งหมายในการบรรยายลักษณะของเมืองว่ามีลักษณะเช่นไร เช่น Concentric Zone Model และ Social Area Analysis Model เป็นต้น สำหรับรูปแบบที่ใช้อธิบายคุณลักษณะของประชากรเมืองนั้น เป็นรูปแบบที่เสนอแนวคิดในการอธิบายเกี่ยวกับลักษณะของประชากรเมืองต่างๆ เช่น Residential Segregation Model เป็นต้น^{๑๕}

Smith and Others จำแนกรูปแบบออกเป็น ๒ ประเภท ได้แก่

๑. รูปแบบเชิงกายภาพ (Physical Model) จำแนกออกเป็น

๑.๑ รูปแบบคล้ายจริง (Iconic Model) มีลักษณะคล้ายของจริง เช่น เครื่องบินจำลอง หุ่นไล่กา หุ่นตามร้านตัดเสื้อผ้า

๑.๒ รูปแบบเสมือนจริง (Analog Model) มีลักษณะคล้ายปรากฏการณ์จริง เช่น การทดลองทางเคมีในห้องปฏิบัติการก่อนจะทำการทดลอง เครื่องบินจำลองที่บินได้หรือเครื่องบินที่ติดบิน เป็นต้น รูปแบบชนิดนี้มีความใกล้เคียงความจริงมากกว่าแบบแรก

๒. รูปแบบเชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Model) จำแนกออกเป็น

๒.๑ รูปแบบข้อความ (Verbal model) หรือรูปแบบเชิงคุณภาพ (Qualitative Model) เป็นการ ใช้ข้อความปกติธรรมดาในการอธิบายโดยย่อ เช่น คำพรรณนาลักษณะงาน คำอธิบายรายวิชา เป็นต้น^{๑๖}

๒.๒ รูปแบบทางคณิตศาสตร์ (Mathematical Model) หรือรูปแบบเชิงปริมาณ (Quantitative Model) เช่น สมการและโปรแกรมเชิงเส้น เป็นต้น

^{๑๕} J.W. Bardo and J.J. Hartman, *Urban Society : A Systematic Introduction*, (New York : F. E. Peacock, 1982), pp. 70–72.

^{๑๖} R.H. Smith and Others, *Measurement : Making Organization Perform*, (New York : Macmillan, 1980), p. 481.

Joyce and Weil กล่าวว่า รูปแบบตามแนวคิดหลักการหรือทฤษฎีซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบนั้น ๆ และได้แบ่งกลุ่มรูปแบบการสอนเอาไว้ ๔ รูปแบบ คือ

๑. Information – Processing Model เป็นรูปแบบที่ยึดหลักความสามารถในกระบวนการประมวลข้อมูลของผู้เรียน และแนวทางในการปรับปรุงวิธีการจัดการกับข้อมูลให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

๒. Personal Model เป็นรูปแบบที่จัดไว้ในกลุ่มนี้ให้ความสำคัญกับปัจเจกบุคคลและการพัฒนาบุคคลเฉพาะราย โดยมุ่งเน้นการระบอบการที่แต่ละบุคคลจัดระบบและปฏิบัติต่อสรรพสิ่งทั้งหลาย

๓. Social Interaction Model เป็นรูปแบบที่ให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและบุคคลต่อสังคม

๔. Behavior Model เป็นรูปแบบที่ใช้องค์ความรู้ด้านพฤติกรรมศาสตร์เป็นหลักในการพัฒนารูปแบบ จุดเน้นสำคัญ คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่สังเกตได้มากกว่าการพัฒนาโครงสร้างทางจิตวิทยาและพฤติกรรมที่ไม่สามารถสังเกตได้^{๑๗}

สรุปได้ว่า รูปแบบมีหลายประเภท เช่น รูปแบบทางการศึกษาและสังคมศาสตร์ ได้แบ่งออกเป็น รูปแบบที่ใช้การอุปมาอุปไมยเทียบเคียงปรากฏการณ์ซึ่งเป็นรูปธรรมเพื่อสร้างความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่เป็นนามธรรม รูปแบบที่ใช้ภาษาเป็นสื่อในการบรรยายหรืออธิบายปรากฏการณ์ที่ศึกษาด้วยภาษา แผนภูมิ รูปภาพ รูปแบบที่ใช้สมการทางคณิตศาสตร์เป็นสื่อในการแสดงความสัมพันธ์ของตัวแปรต่างๆ และรูปแบบที่นำเอา ตัวแปรต่างๆ มาสัมพันธ์กันเชิงเหตุและผลที่เกิดขึ้น เป็นต้น

๒.๒.๓ องค์ประกอบของรูปแบบ

จากการทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องกับองค์ประกอบของรูปแบบ นั้นมีนักวิชาการกล่าวไว้ดังต่อไปนี้

สมบุรณ์ ศิริสรธริรัญ กล่าวว่า ได้พัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำของคณบดี ผลการศึกษาพบว่ารูปแบบมีองค์ประกอบ ๔ องค์ประกอบ ได้แก่ ๑) คุณลักษณะภาวะผู้นำของคณบดีที่ต้องพัฒนา ๒) หลักการและแนวคิดกำกับรูปแบบ และวัตถุประสงค์ทั่วไปของรูปแบบ ๓) กระบวนการพัฒนาคุณลักษณะ ภาวะผู้นำของคณบดีซึ่งประกอบด้วยขั้นตอน เนื้อหาการพัฒนาวิธีการและกิจกรรมการพัฒนา วัตถุประสงค์ เชิงพฤติกรรม ผลที่ต้องการ และ ๔) แนวทางการนำรูปแบบไปใช้เงื่อนไขความสำเร็จ และตัวบ่งชี้ ความสำเร็จของรูปแบบ^{๑๘}

^{๑๗} B. Joyce, and M. Weil, **Model of Teaching**, (New York : Prentice-Hall, 1996), p. 203.

^{๑๘} สมบุรณ์ ศิริสรธริรัญ, “การพัฒนาแบบการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำของคณบดี”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๓๔๔-๓๕๕.

ชนกนารถ ชื่นเชย กล่าวว่า ได้พัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาต่อเนื่องในสถาบันอุดมศึกษาเอกชน พบว่ารูปแบบมีองค์ประกอบ ๙ องค์ประกอบ ได้แก่ ๑) ปรัชญาและหลักการของการศึกษาต่อเนื่อง ๒) กลุ่มเป้าหมายของการจัดการศึกษาต่อเนื่อง ๓) จุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาต่อเนื่อง ๔) โครงสร้างระบบ บริหารของการศึกษาต่อเนื่อง ๕) หลักสูตรการเรียนการสอนของการศึกษาต่อเนื่อง ๖) วิธีการจัดการศึกษาต่อเนื่อง ๗) สื่อการศึกษาและแหล่งเรียนรู้ของการศึกษาต่อเนื่อง ๘) การติดตามและประเมินผลของการศึกษาต่อเนื่อง และ ๙) การเทียบระดับและเทียบโอนผลการเรียน^{๑๙}

อัมพร พงษ์กังสนานนท์ กล่าวว่า ได้พัฒนารูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต พบว่ารูปแบบมีองค์ประกอบ ๘ องค์ประกอบ ได้แก่ ๑) ปรัชญาและ หลักการจัดการศึกษา ๒) หลักสูตร ๓) การจัดการเรียนรู้ ๔) การประเมินผลการเรียนรู้ ๕) การเทียบโอนความรู้ และประสบการณ์และการเทียบระดับการศึกษา ๖) การบริหารและการจัดการศึกษา ๗) กลุ่มเป้าหมายและ ๘) การมีส่วนร่วมของพ่อแม่และชุมชน^{๒๐}

สมาน อัครภูมิ กล่าวว่า องค์ประกอบของรูปแบบการบริหารว่ามีอยู่สองส่วน ได้แก่ วัตถุประสงค์ของรูปแบบ และกลไกของรูปแบบซึ่งเป็นตัวจักรในการทำหน้าที่ของรูปแบบเพื่อการบรรลุวัตถุประสงค์ของรูปแบบ โดยมีบริบทเป็นเงื่อนไข องค์ประกอบของรูปแบบบริหารควรครอบคลุมลักษณะสำคัญของการบริหารในประเด็นต่อไปนี้

๑. องค์ประกอบการบริหารควรมีกลไกตัดสินใจในการบริหาร หมายถึงระบบข้อมูลเพื่อการตัดสินใจ ระบบและรูปแบบการตัดสินใจในการบริหารงานในองค์การ

๒. องค์ประกอบการบริหารควรมีกลไกการบริหารภายใน หมายถึง ระบบงาน และระบบคนในองค์การ การไหลเวียนของงาน ขอบเขต อำนาจหน้าที่ และความสัมพันธ์ของหน่วยงานย่อยในองค์การ และกระบวนการบริหารงานทั้งในระดับองค์การและหน่วยงานย่อยในองค์การ

๓. องค์ประกอบการบริหารควรมีกลไกการบริหารความสัมพันธ์ภายนอก หมายถึง ระบบงานอำนาจหน้าที่ความรับผิดชอบของหน่วยงาน กำหนดขอบเขตหน่วยงานแลบุคคลภายนอกที่เกี่ยวข้อง กำหนดกระบวนการและวิธีการดำเนินงานความสัมพันธ์กับหน่วยงานแลบุคคลภายนอก

๔. องค์ประกอบการบริหารควรมีกลไกการบริหาร การตรวจสอบผลการดำเนินงานขององค์การและการปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้องค์การมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น

^{๑๙} ชนกนารถ ชื่นเชย, “รูปแบบการจัดการศึกษาต่อเนื่องในสถาบันอุดมศึกษาเอกชน”, *วิทยานิพนธ์การศึกษาคุณวุฒิบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐), หน้า ๓๒.

^{๒๐} อัมพร พงษ์กังสนานนท์, “การศึกษารูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต”, *วิทยานิพนธ์การศึกษาคุณวุฒิบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๒.

๕. องค์ประกอบการบริหารควรมีกลไกการบำรุงและพัฒนาทรัพยากรขององค์การ โดยเฉพาะทรัพยากรทางเทคโนโลยีและทรัพยากรบุคคล^{๒๑}

Brown and Moberg กล่าวว่า ได้สังเคราะห์รูปแบบขึ้นมาจากแนวคิดเชิงระบบ (System Approach) กับหลักการบริหารตามสถานการณ์ (Contingency Approach) กล่าวว่า องค์ประกอบของรูปแบบ ประกอบด้วย ๑) สภาพแวดล้อม (Environment) ๒) เทคโนโลยี (Technology) ๓) โครงสร้าง (Structure) ๔) กระบวนการจัดการ (Management Process) และ ๕) การตัดสินใจสั่งการ (Decision Making)^{๒๒}

สรุปได้ว่า การกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบว่าจะประกอบด้วยอะไร จำนวนเท่าใด มีโครงสร้าง และความสัมพันธ์กันอย่างไรขึ้นอยู่กับปรากฏการณ์ปัจจัยหรือตัวแปรต่างๆ ที่กำลังศึกษา ซึ่งจะออกแบบตาม แนวคิด ทฤษฎีงานวิจัยและหลักการพื้นฐานในการกำหนดรูปแบบนั้น ๆ เป็นหลัก

๒.๒.๔ ลักษณะของรูปแบบที่ดี

Keeves กล่าวว่า รูปแบบมีมากมายหลายรูปแบบแต่รูปแบบที่ใช้ประโยชน์ได้ดีนั้นควรมีการจัดทำรูปแบบที่มีพร้อมกำหนดประกอบหลักสำคัญใหญ่ๆ ๔ ประการ คือ

๑. รูปแบบการประกอบด้วยความสัมพันธ์มีโครงสร้างมากกว่าความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันรวมรวม

๒. รูปแบบควรใช้เป็นแนวทางในการพยากรณ์ผลที่เกิดขึ้นซึ่งสามารถถูกตรวจสอบได้โดยการสังเกตที่เป็นไปได้ในการที่จะทดสอบรูปแบบบนพื้นฐานของข้อมูลเชิงประจักษ์ได้

๓. รูปแบบควรระบุหรือชี้ให้เห็นถึงกลไกเชิงเหตุผลของเรื่องที่กำลังศึกษานั้นรูปแบบควรจะเป็นเครื่องมือในการพยากรณ์ได้แล้วควรใช้อธิบายปรากฏการณ์ได้อีกด้วย

๔. รูปแบบควรเป็นเครื่องมือในการสร้างมโนทัศน์ใหม่และสร้างความสัมพันธ์ของตัวแปรในลักษณะใหม่ซึ่งเป็นการขยายในเรื่องที่กำลังศึกษา^{๒๓}

Bown and Mobery กล่าวว่าหลักการของรูปแบบที่ดีมี ๓ ประการ คือ

๑. รูปแบบจะต้องเป็นที่รวมของแนวความคิดและแสดงถึงความสัมพันธ์ต่าง ๆ ของความคิดซึ่งไม่เพียงแต่จะสามารถตอบปัญหาที่เคยมีมาก่อนเท่านั้นแต่จะต้องสามารถแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาได้อีกด้วย

^{๒๑} สมาน อัครภูมิ, การศึกษาและการสังเคราะห์รูปแบบการบริหารสถานศึกษาการพัฒนา คณะกรรมการสถานศึกษา และสถานศึกษาเครือข่ายของผู้บริหารสถานศึกษาด้านแบบ รุ่นที่ ๑, (กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๔๙), หน้า ๔๙.

^{๒๒} W.B. Brown and D.J. Moberg, *Organization Theory and Management : A Macro Approach*, (New York : John Wiley and Sons, 1980), pp. 16-17.

^{๒๓} P.J. Keeves, *Educational Research Methodology and Measurement : An International Handbook*, (Oxford : Pergamon Press, 1988), p.560.

๒. ในโครงสร้างของแนวความคิดเคาะและความสัมพันธ์ดังกล่าวจะต้องสามารถปฏิบัติและวางอยู่ในรูปแบบขององค์กรได้เคาะหมายความว่าแนวความคิดและความสัมพันธ์ไม่เพียงแต่สามารถชี้แนวทางให้เกิดความเข้าใจเท่านั้นขอแต่สามารถติดตามตรวจสอบได้อีกด้วย

๓. รูปแบบนั้นจะต้องยึดหลักการและอยู่บนพื้นฐานทางการบริหารหรือผลงานที่เกี่ยวข้องกับการบริหารภายใต้แนวความคิดและความสัมพันธ์ดังกล่าว^{๒๔}

สรุปได้ว่า รูปแบบที่ดี เช่น รูปแบบทางการศึกษาและสังคมศาสตร์ ได้แบ่งออกเป็นรูปแบบที่ใช้การอุปมาอุปไมยเทียบเคียงปรากฏการณ์ซึ่งเป็นรูปธรรมเพื่อสร้างความเข้าใจในปรากฏการณ์ที่เป็นนามธรรม

๒.๒.๔ การพัฒนารูปแบบ

การพัฒนารูปแบบนั้นไม่มีข้อกำหนดที่แน่นอนตายตัว โดยทั่วไปการพัฒนารูปแบบ จะเริ่มต้นจากการศึกษาองค์ความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่จะสร้าง หรือต้องการที่จะพัฒนารูปแบบให้ชัดเจน จากนั้นจึงกำหนดหลักการและองค์ประกอบของรูปแบบที่จะพัฒนา แล้วสร้างรูปแบบขึ้น แล้วนำไปตรวจสอบหาความเหมาะสมและความเป็นไปได้ หรือทดลองใช้ต่อไป

ดิเรก วรรณเศียร กล่าวถึง แนวคิดและแนวทางในการพัฒนารูปแบบไว้ดังนี้

๑. การศึกษารูปแบบ หมายถึงการศึกษาวเคราะห์เกี่ยวกับหลักการและข้อมูลพื้นฐานประกอบการสร้างรูปแบบซึ่งอาจจะดำเนินการได้โดยวิธีสำรวจความคิดเห็นหรือการศึกษากาสนาม

๒. การนำเสนอรูปแบบ ผู้วิจัยต้องออกแบบและนำเสนอรูปแบบใหม่ เพื่อให้ได้รูปแบบที่ดีกว่าที่เป็นอยู่ ในขั้นนี้ยังไม่ต้องทดลองใช้รูปแบบ เพียงแต่จัดโอกาสนำเสนอเพื่อพิจารณาของผู้เกี่ยวข้อง เช่น การนำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อพิจารณาและประเมินในรูปของแบบสอบถาม หรือการประชุมสัมมนา การนำรูปแบบให้ผู้ปฏิบัติประเมินความเป็นไปได้ตลอดจนการให้ข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะ

๓. การพัฒนารูปแบบ หมายถึง การวิจัยที่ผู้วิจัยต้องการดำเนินการทั้งสามส่วน คือ การศึกษารูปแบบ การออกแบบรูปแบบใหม่ การนำรูปแบบใหม่ไปทดลองใช้ในสถานการณ์จริงส่วนจะมีการใช้กรอบขึ้นอยู่กับโครงการวิจัย และทำการรายงานผลการทดลองใช้^{๒๕}

Joyce and Weil กล่าวว่า สำหรับการที่จะพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมได้นั้นต้องมีขั้นตอนการพัฒนาได้ ๕ ขั้นตอน ดังนี้

๑. ศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับหัวข้อเรื่องที่ต้องการนำมาพัฒนาเป็นรูปแบบ

^{๒๔} W.B. Brown and D.J. Moberg, *Organization Theory and Management : A Macro Approach*, (New York : John Wiley & Sons, 1980), pp. 18-19.

^{๒๕} ดิเรก วรรณเศียร, “การพัฒนาแบบจำลองแบบสมบูรณในการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐานสำหรับสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”, *วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๖๙.

๒. นำแนวคิดสำคัญของข้อมูลที่ได้จากการวิเคราะห์ มากำหนดหลักการเป้าหมายและองค์ประกอบอื่น ๆ ที่เห็นว่าสำคัญและจำเป็น อันจะทำให้รูปแบบมีประสิทธิภาพมากขึ้น รวมทั้งกำหนดทิศทาง ลำดับความสำคัญและรายละเอียดขององค์ประกอบเหล่านั้น

๓. กำหนดแนวทางในการนำรูปแบบไปใช้เป็นการให้รายละเอียดเกี่ยวกับวิธีการเงื่อนไขต่าง ๆ ในการนำรูปแบบไปใช้

๔. การประเมินรูปแบบ เป็นขั้นตอนทดสอบความมีประสิทธิภาพของรูปแบบที่สร้างขึ้น โดยปฏิบัติ ๒ ประการ คือ การประเมินความเป็นไปได้ในเชิงทฤษฎีซึ่งเป็นการประเมินความสอดคล้องภายในระหว่างองค์ประกอบต่าง ๆ โดยผู้เชี่ยวชาญด้านรูปแบบและด้านการเรียนการสอนทั้งในทฤษฎีและการนำไปปฏิบัติ และการประเมินความเป็นไปได้ในเชิงปฏิบัติการ ซึ่งเป็นการนำรูปแบบที่พัฒนาขึ้นไปใช้ในสถานการณ์จริง

๕. การปรับปรุงรูปแบบ แบ่งออกเป็น ๒ ระยะ คือ ระยะก่อนการนำรูปแบบไปทดลองใช้ การปรับปรุงรูปแบบระยะนี้ใช้ข้อมูลจากการประเมินความเป็นไปได้เชิงทฤษฎีของกลุ่มผู้เชี่ยวชาญ เพื่อให้มีความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติมากขึ้น และระยะที่สอง เป็นการปรับปรุงรูปแบบการสอนโดยใช้ข้อมูลจากผลการทดลองใช้ ซึ่งการปรับปรุงรูปแบบการสอนและนำไปทดลองซ้ำอาจทำได้หลายครั้งจนกว่าจะได้ผลเป็นที่น่าพอใจ^{๒๖}

เมื่อรูปแบบมีหลาย ๆ ลักษณะดังกล่าวมาแล้วนั้น ในการสร้างหรือพัฒนารูปแบบก็ต้องขึ้นอยู่กับ การตัดสินใจที่เหมาะสมของรูปแบบ หรือโมเดลที่เลือกใช้อาจพิจารณาได้จากการวิเคราะห์ความสอดคล้องระหว่างปรัชญา หรือแนวคิดของรูปแบบการประเมินกับประเด็นปัญหาของสิ่งที่ต้องการประเมิน ในปัจจุบันนี้การพัฒนารูปแบบใดก็ตามได้ดำเนินไปอย่างไม่หยุดยั้งเมื่อรูปแบบที่ใช้อยู่ไม่น่าพอใจหรือไม่สามารถตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ที่วางไว้จึงจำเป็นต้องมีการพัฒนาขึ้นเพื่อให้รูปแบบนั้นมีความสมบูรณ์และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น^{๒๗}

Kendell กล่าวถึง ขั้นตอนในการพัฒนาระบบไว้ดังนี้

๑. การวิเคราะห์ระบบ (System Analysis) หมายถึงการวิเคราะห์องค์ประกอบของปัจจัยนำเข้ากระบวนการรวมทั้งผลผลิตของระบบนั้นๆให้ชัดเจน

๒. การออกแบบระบบ (System Design) หมายถึง การออกแบบองค์ประกอบของระบบ ในปัจจัยนำเข้ากระบวนการและผลผลิตให้มีคุณภาพมากที่สุดเพื่อให้เหมาะสมกับสภาพขององค์กร และสภาพแวดล้อมที่ใช้ระบบนั้นๆ

^{๒๖} B. Joyce and M. Weil, **Model of Teaching**, p. 197.

^{๒๗} ศิริชัย กาญจนวาสี, **ทฤษฎีการประเมิน**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๒๘.

๓. การทดสอบระบบ (System Testing) หมายถึง การนำระบบที่ออกแบบไปทดสอบ โดยการทดลองใช้ระบบในสถานการณ์จำลองหรือในสถานการณ์จริงเพื่อทดลองดูว่าระบบนั้นมีคุณภาพหรือไม่มีข้อบกพร่องในองค์ประกอบอะไรจะได้ปรับปรุงแก้ไขให้ดีขึ้น^{๒๘}

บุญชม ศรีสะอาด กล่าวถึงการพัฒนาแบบนั้นอาจกระทำได้ ๒ ขั้นตอน คือ

๑. การสร้างหรือการพัฒนาแบบผู้วิจัยจะสร้างหรือพัฒนาแบบขึ้นมาก่อนเป็นแบบตามสมมติฐานโดยการศึกษาค้นคว้าทฤษฎีแนวความคิดรูปแบบที่มีผู้พัฒนาไว้ในเรื่องเดียวกันหรือเรื่องอื่น ๆ และผลการศึกษาหรือผลการวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์สภาพสถานการณ์ต่างๆซึ่งจะช่วยให้สามารถกำหนดองค์ประกอบหรือตัวแปรต่าง ๆ ภายในรูปแบบรวมทั้งลักษณะความสัมพันธ์ต่างๆระหว่างองค์ประกอบตัวแปรนั้นลำดับก่อนหลังของแต่ละองค์ประกอบในรูปแบบในการพัฒนาแบบนั้นจะต้องใช้หลักเหตุผลเป็นรากฐานสำคัญและการศึกษาค้นคว้าซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาแบบเป็นอย่างยิ่งผู้วิจัยอาจจะคิดโครงสร้างของแบบขึ้นก่อนปรับปรุงโดยอาศัยข้อสังเกตจากการศึกษาค้นคว้าทฤษฎีแนวความคิดรูปแบบหรือผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องหรือทำการศึกษาองค์ประกอบขึ้นเป็นโครงสร้างของแบบก็ได้ หัวใจสำคัญของขั้นนี้ขึ้นอยู่ที่การเลือกเฟ้นองค์ประกอบในรูปแบบเพื่อให้ได้รูปแบบที่เหมาะสมผู้วิจัยควรกำหนดหลักการการพัฒนาแบบอย่างชัดเจนเช่นเป็นแบบที่ไม่ซับซ้อนสามารถนำไปปฏิบัติได้ง่ายตัวแปรในรูปแบบมีน้อยตัวแต่สามารถอธิบายผลได้มากในการวิจัยบางเรื่องจำเป็นต้องให้ผู้เชี่ยวชาญพิจารณาความถูกต้องเหมาะสม

๒. การทดสอบความเที่ยงตรงของแบบหลังจากที่ได้พัฒนาแบบในขั้นต้นจำเป็นต้องทดสอบความเที่ยงตรงของแบบดังกล่าว เพราะว่ารูปแบบที่พัฒนาขึ้นนั้นถึงแม้ว่าจะพัฒนาโดยมีรากฐานจากทฤษฎีแนวความคิดรูปแบบของคนอื่น และผลการวิจัยที่ผ่านมาหรือแม้กระทั่งได้รับการกลั่นกรองจากผู้เชี่ยวชาญแล้วก็ตามแต่ ก็เป็นเพียงรูปแบบตามสมมติฐานซึ่งจำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูลในสถานการณ์จริงหรือทำการทดลองนำไปใช้ในสถานการณ์จริงเพื่อทดสอบดูว่ามีความเหมาะสมหรือไม่^{๒๙}

ชัยยงค์ พรหมวงศ์ กล่าวว่า การพัฒนาจากระบบหรือการพัฒนาระบบโดยมีขั้นตอนต่าง ๆ ดังนี้

๑. การวิเคราะห์ระบบเป็นวิธีการระบุส่วนประกอบองค์ประกอบและความสัมพันธ์ขององค์ประกอบทั้งหลายที่มีปฏิสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบภายในระบบกับองค์ประกอบภายนอก การจัดเรียงองค์ประกอบ ทรัพยากรที่ต้องใช้กลุ่มเป้าหมายของผู้ใช้ระบบภารกิจที่จะต้องดำเนินการ และผลผลิตหรือบริการที่จะเสนอแก่กลุ่มเป้าหมายในการวิเคราะห์ระบบผู้วิเคราะห์ระบบมีกิจกรรมที่จะต้องวิเคราะห์ดังนี้ ๑) วิเคราะห์ปณิธาน ๒) วิเคราะห์จุดมุ่งหมายและวัตถุประสงค์ ๓) วิเคราะห์

^{๒๘} K.E. Kendall, **Systems Analysis and Design**, (New York : Prentice Hall, 2005), p. 389.

^{๒๙} บุญชม ศรีสะอาด, **การวิจัยทางการวัดผลและประเมินผล**, (มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๔๓), หน้า ๑๐๔-๑๐๕.

หน้าที่ ๔) วิเคราะห์ภารกิจ ๕) วิเคราะห์เครื่องมือหรือช่องทาง ๖) วิเคราะห์วิธีการ ๗) วิเคราะห์การตรวจสอบและการประเมิน

๒. การสังเคราะห์ระบบเป็นการนำข้อมูลที่ได้มาใช้ในการสร้างระบบใหม่โดยการนำองค์ประกอบความสัมพันธ์ทิศทางและลำดับขั้นตอนของระบบใหม่

๓. การสร้างแบบจำลองระบบเป็นขั้นการสื่อสารระบบที่สร้างใหม่เพื่อให้ง่ายต่อการนำไปใช้โดยการเขียนแบบจำลองใดแบบจำลองหนึ่ง ดังนี้

๓.๑ รูปภาพหรือหุ่นจำลองของจริงเช่นภาพวาดหุ่นจำลองเครื่องบิน เป็นต้น

๓.๒ แบบจำลองเปรียบเทียบเช่นนาฬิกาเป็นแบบจำลองของเวลาหรือสีแดงขาวน้ำเงินของธงชาติไทยเป็นแบบจำลองอุปมาอุปไมยของชาติศาสนาและพระมหากษัตริย์ เป็นต้น

๓.๓ แบบจำลองสัญลักษณ์เช่นสัญลักษณ์ทางคณิตศาสตร์

๓.๔ แบบจำลองแนวคิดได้แก่แบบจำลองที่แทนด้วยแผนภูมิหรือแผนภาพในรูปต่าง ๆ แบบจำลองระบบช่วยอธิบายขั้นตอนสำคัญของระบบช่วยในการสื่อสารให้ทราบขั้นตอนและการควบคุมและทำนายได้ว่าจะเกิดผลอะไรขึ้นเมื่อได้ดำเนินไปตามระบบ

๔. การทดสอบระบบเมื่อได้มีการพัฒนาระบบด้วยการกำหนดขั้นตอนและแสดงออกมาในรูปของแบบจำลองเรียกว่าเราได้ระบบใหม่ขึ้นเป็นตัวแต่ยังประกันไม่ได้ว่าระบบที่พัฒนาขึ้นจะทำงานได้ตามวัตถุประสงค์นัดจัตระบบจึงจำเป็นที่จะต้องนำต้นแบบระบบไปทดสอบระบบในสถานการณ์จำลองกล่าวคือนำระบบไปใช้ในสถานการณ์ใกล้เคียงความจริงแน่นอนหาสามารถนำไปทดลองในสถานการณ์จริงมีปัญหาในด้านการค่าใช้จ่ายเวลาและความเสี่ยงโดยเฉพาะระบบที่เกี่ยวข้องกับคนและทรัพย์สินนัดจัตระบบจึงทดสอบระบบในสถานการณ์จำลองแทน^{๓๐}

จากการพัฒนารูปแบบนั้น การพัฒนารูปแบบแบ่งออกเป็นตอนๆ ส่วนรายละเอียดในแต่ละขั้นตอนว่ามีการดำเนินการอย่างไรนั้นขึ้นอยู่กับลักษณะและกรอบแนวคิดซึ่งเป็นพื้นฐานในการพัฒนารูปแบบ

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการผลิตและการจัดการการเกษตร

๒.๓.๑ แนวคิดเกี่ยวกับการผลิต

นราทิพย์ ชุตินวงศ์ ให้ความหมาย การผลิต (production) หมายถึง กระบวนการของการเปลี่ยนแปลงปัจจัยการผลิต (input) ที่ใส่ในกระบวนการผลิตออกมาเป็นผลผลิต (output) โดยปัจจัยการผลิตในที่นี้ นอกจากจะหมายถึง ปัจจัยการผลิตในความหมายทั่ว ๆ ไปทางเศรษฐศาสตร์ ซึ่งได้แก่ ที่ดิน และทรัพยากรธรรมชาติ แรงงาน ทุน และผู้ประกอบการแล้ว ยังรวมถึงสินค้าทุกชนิดที่ใช้อยู่ในกระบวนการผลิตด้วย ส่วนผลผลิตก็จะหมายถึง สินค้าและบริการทุกชนิดที่ได้จากกระบวนการ

^{๓๐} ชัยยงค์ พรหมวงศ์, การจัดการระบบการศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๖), หน้า ๑๗๒.

ผลิตนั้น ๆ ดังนั้น การผลิตจึงไม่จำเป็นจะต้องหมายถึงการเปลี่ยนวัตถุดิบออกมาเป็นดังที่เข้าใจกันโดยทั่ว ๆ ไป^{๓๑}

จันทนา จันทโร กล่าวว่า ปัจจัยการผลิต หมายถึง ทรัพยากรต่าง ๆ ที่ใช้เพื่อการผลิตสินค้าหรือบริการ ครอบคลุม ทั้งสิ่งที่สามารถจับต้องได้ เช่น วัตถุดิบ เป็นต้น และสิ่งที่ไม่สามารถจับต้องได้ เช่น แสงสว่าง ความร้อน เป็นต้น องค์ประกอบพื้นฐานของปัจจัยการผลิตสามารถ แบ่งออกเป็น ๔ ส่วน (4M) ดังนี้

๑. คนงาน (Man) หมายถึง คนงานที่มีความสามารถตามที่ต้องการในการทำงาน กล่าวคือ คนงานที่มีความรู้ มีทักษะทางด้านเทคนิค ซึ่งจะมีผลต่อประสิทธิภาพการผลิต เช่น พนักงาน ที่มีความชำนาญย่อมสามารถทำการผลิตได้เร็ว และมีคุณภาพดีกว่าพนักงานที่ไม่มีความชำนาญ จำนวนพนักงานที่เหมาะสมสามารถจัดสรรงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และอัตราการมาทำงานของ พนักงานก็อาจจะส่งผลต่อประสิทธิภาพการผลิตด้วยเช่นกัน

๒. เครื่องจักร อุปกรณ์ (Machine/Equipment) ไม่ได้หมายถึงเครื่องจักรเท่านั้น แต่ยังรวมอุปกรณ์และเครื่องมือต่าง ๆ ที่ใช้ในการทำงาน กล่าวคือ เครื่องมือทั้งหมดที่ใช้ในกระบวนการผลิต ตลอดจนงานอื่น ๆ เช่น งานตรวจสอบ งานขนส่ง และงานคงคลัง การมีเครื่องจักรและอุปกรณ์ที่พร้อม มีสมรรถนะที่ดี จะช่วยให้การผลิตสามารถดำเนินไปได้โดยไม่ติดขัด

๓. วัตถุดิบ (Material) หมายถึง วัตถุดิบและชิ้นส่วนต่าง ๆ ที่ใช้ในการผลิตสินค้าจะผลิตออกมามีคุณภาพดีได้นั้น วัตถุดิบที่จะป้อนเข้าสู่กระบวนการผลิตก็ต้องมีคุณภาพดีด้วย

๔. วิธีการ (Method) หมายถึง มาตรฐานวิธีการทำงาน วิธีการทำงานที่ดีจะช่วยลดความสูญเสียในกระบวนการผลิตได้ เช่น วิธีการติดตั้งเครื่องจักรที่ดีจะช่วยลด Set up time นอกจากนี้ยังช่วยให้พนักงานสามารถทำงานได้อย่างสะดวกรวดเร็ว ส่งผลให้การผลิตมีประสิทธิภาพมากขึ้น^{๓๒}

ปัจจัยการผลิต ก็คือสิ่งต่าง ๆ ต้องใช้ในกระบวนการสร้างสินค้าและบริการ ปัจจัยการผลิต คือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่ต้องนำมาใช้ในการบวนการผลิต สินค้าหรือบริการแต่ละชนิดที่แตกต่างกัน เช่น การปลูกกล้วยก็อย่างหนึ่ง การทอผ้าก็อีกอย่างหนึ่ง บริการทางการศึกษาอีกอย่างหนึ่ง เป็นต้น ซึ่งสินค้าและบริการแต่ละตัว ก็จะมีความสัมพันธ์ทางผลิต หรือเรียกว่า ฟังก์ชันการผลิตไม่เหมือนกัน เช่น ปัจจัยการผลิตกล้วยก็คือ ที่ดิน เมล็ดพันธุ์ น้ำ ปุ๋ย จอบ อุปกรณ์การเกษตรอื่นๆ และตัวเกษตรกร เป็นต้น ส่วนปัจจัยการผลิตผ้าผืน ก็คือ ที่ดิน โรงงาน เครื่องทอผ้า เส้นใย ไฟฟ้า อุปกรณ์ต่างๆ สาวโรงงาน เป็นต้น แต่เนื่องจากการผลิตสินค้าและบริการต่างๆในโลกนี้มีมากมาย หลากหลายรายการมาก นักเศรษฐศาสตร์(พวกที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องเศรษฐกิจ)จึงได้จัดกลุ่มปัจจัยการผลิตหลักๆไว้ ๔ ประเภท คือ

^{๓๑} นราทิพย์ ชุตินวงศ์, **ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์จุลภาค**, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๘๓.

^{๓๒} จันทนา จันทโร, **การบริหารการผลิต ทำอย่างไรให้งานสำเร็จอย่างถูกต้อง**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยี (ไทย - ญี่ปุ่น), ๒๕๓๗), หน้า ๔๒.

๑. ที่ดิน หมายถึง ทรัพยากรธรรมชาติทุกชนิด รวมถึงสิ่งที่ติดอยู่กับที่ดินที่สามารถนำไปใช้ในการผลิตสินค้าและบริการต่างๆ ได้ เช่น แร่ธาตุ ป่าไม้ น้ำ น้ำตก อุณหภูมิ เป็นต้น

๒. แรงงาน หมายถึง ทรัพยากรมนุษย์ที่นำไปใช้ผลิตสินค้าและบริการต่างๆ ทั้งที่ใช้ความสามารถด้านกำลังกายและด้านสติปัญญา ได้แก่ ผู้มีส่วนร่วมในการผลิตทุกสาขาอาชีพ

๓. ทุน หมายถึง สิ่งที่มนุษย์สร้างขึ้นมาเพื่อใช้ในการผลิต จำพวกเครื่องมือ เครื่องจักร อุปกรณ์การผลิต ต่างๆ (ทุนไม่ใช่เงินทุน อย่าเข้าใจผิดกันนะ)

๔. ผู้ประกอบการ หมายถึง คนที่ทำหน้าที่รวบรวมปัจจัยการผลิตต่างๆ ทั้ง ๓ ประเภท คือ ที่ดิน แรงงาน และทุน เข้าไปในกระบวนการผลิตเพื่อสร้างสินค้าและบริการออกมา โดยกลุ่มคนนี้ก็ คือ ผู้ผลิต นั่นเอง แรงจูงใจที่ทำให้เขายอมเหนื่อยก็คือ กำไร และกำไรนี่เองที่นักเศรษฐศาสตร์ตะวันตกเชื่อว่าเป็นเป้าหมายของผู้ผลิต^{๓๓}

สรุปได้ว่า การผลิต หมายถึง การนำเอาปัจจัยการผลิตต่างๆ อันได้แก่ ที่ดิน แรงงาน ทุน วัตถุดิบและผู้ประกอบการ ไปผ่านกระบวนการผลิตหรือกรรมวิธีในการผลิต จนกระทั่งออกมาเป็นสินค้าหรือบริการสำเร็จรูปเพื่อสนองความต้องการของผู้บริโภค เช่น อาหาร เสื้อผ้า ยารักษาโรค บริการขนส่ง เป็นต้น

๒.๓.๒ การจัดการทางบริหาร

การจัดการทางบริหารเน้นการจัดการทั่วทั้งองค์การ ผู้บุกเบิกสำคัญของทฤษฎีการจัดการทางบริหารคือ อองรี ฟาโยล ซึ่งได้รับการยกย่องว่าเป็น “ บิดาแห่งทฤษฎีองค์การ ” ฟาโยล ได้ให้หลักการเกี่ยวกับหน้าที่ของผู้จัดการ และหลักการของการจัดการองค์การ ไว้ดังนี้

๑. การแบ่งงานกันทำ (Division of Labor) ฟาโยล ได้เสนอว่า คนงานควรจะได้รับภาระมอบหมายหน้าที่ให้ปฏิบัติมากขึ้น หรือได้รับการกระตุ้นให้มีความรับผิดชอบ ในผลลัพธ์ของงานมากขึ้น ซึ่งหลักการนี้จะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในองค์การยุคปัจจุบันได้

๒. อำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ (Authority and Responsibility) แวปเบอร์ และฟาย ได้ให้ความสำคัญของอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบ อำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการของแวปเบอร์จะได้มาจากตำแหน่งหน้าที่ของผู้บริหารในสายการบังคับบัญชา ส่วนอำนาจหน้าที่แบบไม่เป็นทางการจะได้รับจากความชำนาญงานของบุคคล (Expertise) ความรู้ทางด้านเทคนิค (Technical Knowledge) ความมีคุณค่าทางศีลธรรม (Moral Worth) และความสามารถในการนำ (Leading) และสร้างความผูกพันกับผู้ใต้บังคับบัญชา ตลอดจนเน้นว่าอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบควรอยู่คู่กัน

๓. การมีผู้บังคับบัญชาคนเดียว (Unity of Command) ฟาโยล กล่าวว่าคำสั่งสองคำสั่ง (Dual Command) อาจก่อให้เกิดปัญหาในการทำงาน เช่น การรายงานจะมีความเกี่ยวข้องในเมื่อผู้

^{๓๓} มหาวิทยาลัยแม่โจ้, **ปัจจัยการผลิต**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.econ.mju.ac.th/choosak/prod-econ255>, [๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

ควบคุมสองคนได้ให้คำสั่งกับผู้ใต้บังคับบัญชาเพียงคนเดียว ทำให้เกิดการสับสนในบางสถานการณ์ คำสั่งสองคำสั่งนี้ทำให้เกิดความยุ่งยากแก่ผู้บังคับบัญชา และทำให้เกิดการสับสนในลำดับชั้นของอำนาจหน้าที่แบบเป็นทางการ (Formal Hierarchy of Authority) การประเมินอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้บริหารในระบบผู้บังคับบัญชาสองคนจะเป็นการยาก และผู้บริหารจะไม่สนใจในความรู้สึของผู้ใต้บังคับบัญชา มักจะโกรธและอาจไม่ให้ความร่วมมือในอนาคตถ้าผู้ใต้บังคับบัญชาไม่เชื่อฟัง

๔. สายการบังคับบัญชาตามอำนาจหน้าที่ (Line of Authority) เป็นสายการบังคับบัญชาจากผู้บริหารในระดับบนสู่ผู้ปฏิบัติงานในระดับล่างขององค์การ ความสัมพันธ์ของการจำกัดความยาวของสายการบังคับบัญชา โดยการควบคุมจำนวนของระดับในลำดับชั้นของการบริหารจัดการ จำนวนที่ดีที่สุดในลำดับชั้นการบังคับบัญชา (Hierarchy) คือความยาวของการติดต่อสื่อสารระหว่างผู้บริหารระดับสูงและพนักงานระดับล่าง รวมถึงความล่าช้าใน การวางแผน (Planning) และการจัดการ (Organizing) ซึ่งการจำกัดจำนวนของระดับชั้น การบังคับบัญชาให้น้อยลงจะทำให้ปัญหาในการติดต่อสื่อสารลดลง และองค์การจะมีการปฏิบัติงานที่รวดเร็วและมีความยืดหยุ่นมากขึ้น ภายในองค์การได้มีการแบ่งแยกแผนกต่างๆ ซึ่งแต่ละแผนกจะมีระดับชั้นการบังคับบัญชาโดยผู้บริหารในระดับกลางและระดับต้นของสาย การบังคับบัญชาแต่ละแผนกต้องมีปฏิสัมพันธ์กับผู้จัดการในระดับเดียวกันในแผนกอื่นๆ ซึ่งปฏิสัมพันธ์นี้ช่วยในการตัดสินใจให้เร็วขึ้น เนื่องจากผู้บริหารจะรู้จักบุคคลอื่น และรู้วิธีการในการแก้ปัญหาเพิ่มมากขึ้น สำหรับการทำงานข้ามแผนกหรือการทำงานข้ามสายนั้น เป็นการสร้างทีมงานข้ามสาย ซึ่งสามารถควบคุมโดยผู้นำของแต่ละทีม

๕. การรวมอำนาจ (Centralization) เป็นการรวมอำนาจของการบังคับบัญชาไว้ ที่ผู้บริหารระดับสูงขององค์การ ซึ่งอำนาจหน้าที่จะไม่ได้รวมไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงของสาย การบังคับบัญชา แต่เป็นการกำหนดว่า ควรมีการรวมอำนาจไว้ที่ผู้บริหารระดับสูงเท่าไร อย่างไรและมีการกระจายอำนาจให้กับผู้ใต้บังคับบัญชาและคนงานในระดับล่างอย่างไร สิ่งนี้ถือว่ามีความสำคัญเนื่องจากว่าจะมีผลกระทบต่อพฤติกรรมของพนักงานในทุกระดับขององค์การ

๖. การมีเป้าหมายเดียวกัน (Unity of Direction) เป็นการออกแบบหรือกำหนดแผนในการปฏิบัติงานของผู้บริหารและคนงานที่ใช้ทรัพยากรขององค์การ องค์การใดที่ไม่มี การวางแผนจะทำให้ขาดประสิทธิภาพและขาดประสิทธิผล ซึ่งจะไม่มีการมุ่งไปสู่กิจกรรม ของกลุ่มหรือกิจกรรมของบุคคล แต่การวางแผนจะเริ่มที่ผู้บริหารระดับสูงทำงานเป็นทีมร่วมกับกลยุทธ์ขององค์การ ซึ่งจะต้องมีการติดต่อกับผู้บริหารในระดับกลางที่มีส่วนในการตัดสินใจว่า จะใช้ทรัพยากรขององค์การอย่างไร เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ตามกลยุทธ์ หลักการในข้อนี้ ยึดหลักว่ากิจกรรมของแต่ละกลุ่มต้องมีจุดหมายและแผนเดียวกัน

๗. หลักความเสมอภาค (Equity) ความเสมอภาคคือ ความเป็นธรรม (Justice) ความยุติธรรม (Impartiality) และความเหมาะสม (Fairness) สำหรับสมาชิกทุกคนภายในองค์การซึ่งในปัจจุบันพนักงานมีความต้องการความเสมอภาคมากขึ้นเป็นการจัดการที่ใช้หลักความเท่าเทียมกัน

๘. การออกคำสั่ง (Order) วิธีการจัดการซึ่งอยู่ในตำแหน่งนั้นในการจัดหาเพื่อให้องค์การได้รับประโยชน์สูงสุด และเป็นการจัดหางานให้แก่พนักงานโดยใช้ผังองค์การ (Organization Chart) เพื่อแสดงให้เห็นถึงตำแหน่งและหน้าที่ของพนักงานแต่ละคน และเป็นการชี้ชัดว่าตำแหน่งของพนักงานแต่ละคนอาจจะมีการเลื่อนขั้นได้ในอนาคต การวางแผนเกี่ยวกับอาชีพได้รับความสนใจมากขึ้นในองค์การยุคปัจจุบัน เนื่องจากทรัพยากรมนุษย์ถือว่า มีความจำเป็นที่จะต้องให้การฝึกอบรม (Training) และการพัฒนากำลังแรงงาน (Developing) โดยองค์การจะกำหนดตำแหน่งหน้าที่สำหรับคนทุกคน และทุกคนจะเข้าใจตำแหน่งหน้าที่ของตน

๙. ความคิดริเริ่ม (Initiative) เป็นความสามารถของบุคคลในการกระทำการต่าง ๆ โดยปราศจากการสั่งการจากผู้บังคับบัญชา ผู้บริหารจะต้องกระตุ้นให้พนักงานมีความคิดริเริ่มซึ่ง ความคิดริเริ่มนี้นับถือว่าเป็นจุดแข็งขององค์การ เนื่องจากจะสามารถสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ได้ผู้บริหารมีความต้องการทักษะ (Skill) และไหวพริบ (Tact) เพื่อให้เกิดความสมดุลระหว่างองค์การและความต้องการของพนักงาน และความสามารถ (Ability) จะทำให้เกิดความสมดุล ซึ่งเป็นสิ่งที่ชี้วัดผู้บริหารระดับสูงในการพัฒนาและการบริหารงาน

๑๐. ความมีระเบียบวินัย (Discipline) เป็นการมุ่งให้ความสำคัญเกี่ยวกับเรื่อง การเชื่อฟัง (Obedience) อำนาจ (Energy) คำขอร้อง (Application) และลักษณะของการแสดงความนับถือออกมา สำหรับอำนาจของผู้บังคับบัญชา ความมีระเบียบวินัยเป็นบุคลิกลักษณะ ที่เกี่ยวข้องกับผู้บริหารหลายๆ คนที่สามารถสร้างความน่าเชื่อถือให้กับผู้ปฏิบัติงานทั้งหมด และทำงานอย่างเข้มแข็งเพื่อให้บรรลุเป้าหมายขององค์การ ความมีระเบียบวินัยจะเป็นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกภายในองค์การกับคุณสมบัติของผู้นำภายในองค์การ และเป็นความสามารถของผู้บริหารในการที่จะปฏิบัติตามอย่างยุติธรรมอีกด้วย

๑๑. ค่าตอบแทน (Remuneration of Personnel) การให้รางวัลประกอบด้วยโบนัสและแผนการแบ่งกำไร เป็นการช่วยกระตุ้นการทำงานของพนักงานได้ การให้หรือการจ่ายค่าตอบแทนให้แก่พนักงานมีความสำคัญอย่างมากต่อความสำเร็จขององค์การ ระบบรางวัลที่มีประสิทธิภาพสามารถให้ความยุติธรรมทั้งพนักงานและองค์การ รวมทั้งสามารถกระตุ้นผลผลิตเพิ่มโดยการให้รางวัลเพื่อเป็นการสนับสนุนให้มีผลผลิตเพิ่มขึ้น โดยยึดหลักว่าการจ่ายค่าตอบแทนควรยุติธรรมและตอบสนองความพึงพอใจสูงสุดทั้งนายจ้างและลูกจ้างเท่าที่จะทำได้

๑๒. ความมั่นคงในงาน (Stability of Tenure of Personnel) ความมั่นคงในงานมีความสำคัญต่อการจ้างงานระยะยาว เมื่อพนักงานอยู่ในองค์การซึ่งมีแนวโน้มจะทำงานเป็นทีมเป็นระยะเวลานาน โดยพยายามพัฒนาทักษะ และปรับปรุงความสามารถในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรขององค์การ การจ้างงานระยะยาวเป็นปัจจัยสำคัญที่ใช้อธิบายการประสบความสำเร็จของบริษัทขนาดใหญ่ในญี่ปุ่น

๑๓. ผลประโยชน์ส่วนตัวมีความสำคัญน้อยกว่าผลประโยชน์ขององค์การ (Subordination of individual interests to the common interest) ผลประโยชน์ขององค์การ

ถือว่าเป็นประโยชน์ของทุกๆ คน หรือของทุกกลุ่มในองค์กร ในขณะที่องค์กรยังดำเนินกิจการอยู่ จะต้องมีการกำหนดผลประโยชน์เพื่อให้เกิดความยุติธรรมระหว่างองค์กรและสมาชิกภายในองค์กร

๑๔. ความสามัคคี (Sprit de corps) เป็นความรู้สึกร่วมกันของสมาชิกภายในองค์กรที่ช่วยสนับสนุนการทำงานของสมาชิกในกลุ่ม ในการออกแบบประยุกต์ของอำนาจหน้าที่ตามลำดับชั้นภายในองค์กร และสิทธิในการสั่งการ หรือการบริโศค และความร่วมมือกันถือว่าเป็นส่วนประกอบสำคัญในการที่ทำให้องค์กรบรรลุผลสำเร็จและมีการพัฒนา ความสามัคคีจะสามารถบรรลุผลสำเร็จได้หากมีการติดต่อกันระหว่างผู้บริหารและคนงาน โดยการติดต่อเพื่อแก้ไขปัญหาในสถานการณ์ที่สำคัญ เพราะความสามัคคีคือพลัง เมื่อสมาชิกมีความสามัคคีกันสูงก็จะทำให้องค์กรมีความแข็งแกร่ง^{๓๔}

ลีลา สีนานุเคราะห์ ได้กล่าวถึงการจัดการว่า การจัดการเป็นวิธีการ ขั้นตอน หรือรูปแบบในการปฏิบัติงานของผู้ที่เป็นผู้บังคับบัญชา หรือผู้บริหารทุกระดับ ทุกสายงานและทุกประเภทกิจการ หรือองค์กรในการจัดการ หรือบริหารทรัพยากรที่มีอยู่ (Input) ให้มีผลออกมา (Output) มีคุณภาพ และมีค่าสูงอย่างรวดเร็ว ถูกต้องประหยัด โดยวิธีการอันเป็นระบบและมีประสิทธิภาพในปัจจุบันประกอบด้วย ๕ ขั้นตอน ได้แก่ ๑) การวางแผน (Planning) ๒) การจัดระบบและรูปร่างองค์กร (Organizing) ๓) การจัดกำลังคน (Staffing) ๔) การสั่งการหรือดำเนินการ (Directing) ๕) การควบคุม (Controlling)^{๓๕} และสอดคล้องกับ ธงชัย สันติวงษ์ กล่าวว่า การจัดการ เป็นภารกิจของบุคคลใดบุคคลหนึ่ง หรือหลายบุคคลที่เข้ามาทำหน้าที่ประสานให้การทำงานของบุคคลที่ต่างฝ่ายต่างทำ และไม่อาจประสบความสำเร็จจากการแยกกันให้สามารถบรรลุผลสำเร็จได้ด้วยดี^{๓๖} จากนั้นแล้วการบริหารจัดการมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อสังคมและเศรษฐกิจของประเทศจะเจริญรุดหน้าไปได้ไกลและดีเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่กับประสิทธิภาพขององค์กรต่าง ๆ เป็นสำคัญและประสิทธิภาพขององค์กรเหล่านี้จะมีมากน้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับจัดการว่าดีเพียงใดเป็นสำคัญ การจัดการจะเป็นปัจจัยกำหนดประสิทธิภาพและประสิทธิผลขององค์กรโดยตรง จะคอยชี้แนะและกำกับให้องค์กรทำงานอย่างมีประสิทธิภาพสามารถสนองความต้องการของกลุ่มและสังคมไทย^{๓๗}

สัมพันธ์ ภูไพบูลย์ กล่าวถึง ความสำคัญของการจัดการมีดังนี้

๑. การจัดการได้รับการพัฒนามาควบคู่กับการดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นเวลายาวนาน และช่วยให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข

^{๓๔} จอมพงศ์ มงคลวนิช, *การบริหารองค์กรและบุคลากรทางการศึกษา*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท เอ็น วาย ฟิล์ม จำกัด, ๒๕๕๔), หน้า ๔๕.

^{๓๕} ลีลา สีนานุเคราะห์, *องค์กรและการจัดการ*, (กรุงเทพมหานคร : วิทยาลัยนานาชาติ กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๓๐), หน้า ๒๘ – ๒๙.

^{๓๖} ธงชัย สันติวงษ์, *หลักการจัดการ*, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๑), หน้า ๖๗.

^{๓๗} ลีลา สีนานุเคราะห์, *องค์กรและการจัดการ*, หน้า ๓๐.

๒. จำนวนประชากรของโลกและของแต่ละประเทศเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว เป็นผลทำให้องค์การต่าง ๆ ต้องให้ความสำคัญต่อการขยายงานด้านการจัดการให้กว้างขวางเป็นระบบมากยิ่งขึ้น

๓. การจัดการเป็นเครื่องมือบังคับให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าของสังคม จะเห็นได้ว่าความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการต่าง ๆ โดยเฉพาะทางด้านอุตสาหกรรม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปอย่างไม่หยุดยั้ง ทั้งนี้ ก็เนื่องจากการจัดการนั่นเอง

๔. การจัดการเป็นวิธีการที่สำคัญ ที่จะนำสังคมและประเทศชาติไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคข้อมูลข่าวสารที่ไร้พรมแดนดังเช่นปัจจุบัน

๕. การจัดการเป็นลักษณะของการให้บุคคลต่าง ๆ ในองค์กรได้มีโอกาสร่วมมือกันทำงาน เป็นปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ในหมู่ผู้ปฏิบัติงานร่วมกัน

๖. แม้แต่ชีวิตประจำวันของมนุษย์เรา ไม่ว่าจะอยู่ในเรื่องครอบครัวหรือในที่ทำงาน ก็ล้วนแต่เกี่ยวข้องกับการจัดการทั้งสิ้น ดังนั้น ชีวิตและการงานจะประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับอยู่กับการจัดการทั้งสิ้น

การเมืองค์กรเกิดขึ้นในโลกนั้นจะมีขนาดใหญ่หรือเล็ก ไม่ว่าจะเป็้องค์กรที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ ก็ล้วนแต่ต้องอาศัยการจัดการเข้าไปดำเนินการให้้องค์กรเหล่านั้นบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ การศึกษาเรียนรู้และการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการจึงเป็นเรื่องสำคัญและมีความจำเป็นต่อแวดวงวิชาการและผู้ปฏิบัติงานทั้งหลาย เพราะการจัดการที่มีการศึกษาองค์ความรู้แล้วจะพื่อนำไปปฏิบัติหรือประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อองค์กรนั้น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล^{๓๘}

สรุปได้ว่า การจัดการเป็นวิธีการ ขั้นตอน หรือรูปแบบในการปฏิบัติงานของผู้ที่เป็นผู้บังคับบัญชา หรือผู้บริหารทุกระดับ ทุกสายงานและทุกประเภทกิจการ หรือ้องค์กรในการจัดการหรือบริหารทรัพยากรที่มีอยู่ (Input) ให้มีผลออกมา (Output) มีคุณภาพและมีค่าสูงอย่างรวดเร็วถูกต้องประหยัด โดยวิธีการอันเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ

๒.๓.๓ การจัดการธุรกิจชุมชน

ธุรกิจชุมชนจะประสบความสำเร็จและเข้มแข็งในระยะยาวก็ต่อเมื่อธุรกิจมีผลผลิต และมีรายได้เข้ามาสม่ำเสมอ คนในชุมชนไม่ทิ้งบ้านเรือนไปทำงานต่างถิ่น และมีการวางแผนจัดการธุรกิจชุมชนทั้ง ๔ ด้าน ได้แก่ การจัดการทรัพยากรมนุษย์ การจัดการการตลาด การจัดการการผลิต และการจัดการการเงิน และบัญชี ดังนี้

^{๓๘} สัมพันธ์ ภูโพบูลย์, องค์การและการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๐), หน้า ๑๘.

๑. การจัดการทรัพยากรมนุษย์ เป็นสิ่งสำคัญสำหรับการดำเนินธุรกิจ ดังนั้น การจัดการทรัพยากรมนุษย์อย่างมีประสิทธิภาพจะเป็นแรงผลักดันให้องค์กรธุรกิจนั้นประสบความสำเร็จในการดำเนินงาน ซึ่งหลักในการจัดการทรัพยากรมนุษย์อย่างมีประสิทธิภาพนั้นประกอบไปด้วยสิ่งต่อไปนี้

- ๑.๑ ต้องมีการอบรมให้แก่พนักงาน
- ๑.๒ ต้องมีการจัดสรรตำแหน่งงานให้เหมาะสมกับความสามารถของบุคคล
- ๑.๓ ต้องมีการจัดระบบการดำเนินงานให้เหมาะสม เช่น ระบบบัญชีที่ดี และเหมาะสมต่อประเภทธุรกิจ
- ๑.๔ ต้องมีการติดตามดูแลการดำเนินการอย่างใกล้ชิด
- ๑.๕ ต้องมีการประเมินผลงานพนักงานอย่างตรงไปตรงมา
- ๑.๖ ต้องมีการเลื่อนตำแหน่ง และจ่ายผลตอบแทนที่เหมาะสม
- ๑.๗ ต้องมีการสื่อสารระหว่างกันภายในองค์กรอยู่เสมอ
- ๑.๘ ต้องฝึกให้พนักงานแต่ละคนสามารถทำงานได้หลายหน้าที่ เพื่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ในการพัฒนางานที่ทำ
- ๑.๙ ต้องรักลูกน้องเหมือนญาติ
- ๑.๑๐ ต้องมีการกระจายความรับผิดชอบ
- ๑.๑๑ ต้องไม่ใช้เงิน และอำนาจในการแก้ปัญหาขององค์กร แต่ใช้ความรับผิดชอบ และเหตุผลมาแก้ปัญหา^{๓๙}

๒. การจัดการการตลาด หน้าที่ของธุรกิจที่สำคัญที่ช่วยตอบสนองความต้องการของมนุษย์คือ หน้าที่การตลาด ซึ่งการตลาดชุมชนเป็นหน้าที่ของธุรกิจชุมชนที่จะคิดค้น สืบเสาะ และแสวงหาวิเคราะห์ความต้องการของผู้บริโภคที่อาศัยอยู่ในชุมชน และพยายามหาทางตอบสนองความต้องการนั้นให้ได้มากที่สุด ดังนั้น การตลาดชุมชนมีความสัมพันธ์กับความต้องการของคนในชุมชน และมีหน้าที่สำคัญในการเสนอสินค้าหรือบริการแก่ผู้บริโภค โดยผู้บริโภคยินดีจ่ายเงินแลกเปลี่ยนกับสินค้าหรือบริการที่พวกเขาได้รับ โดยเครื่องมือทางการตลาดที่ธุรกิจใช้เพื่อตอบสนองต่อวัตถุประสงค์ทางการตลาดเป้าหมาย คือ ส่วนประสมทางการตลาด (Marketing Mix) ประกอบด้วย ผลิตภัณฑ์ ราคา การจัดจำหน่าย และการส่งเสริมการตลาด มีรายละเอียดดังนี้

๒.๑ องค์ประกอบด้านผลิตภัณฑ์เป็นสิ่งที่สามารถตอบสนองต่อความจำเป็น หรือความต้องการของผู้บริโภค อาจเป็นวัตถุ บริการ กิจกรรม ความคิด เป็นต้น ซึ่งธุรกิจต้องทำการศึกษาผลิตภัณฑ์ให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง จึงมีแนวทางวิเคราะห์ผลิตภัณฑ์ในด้านคุณลักษณะและส่วนประกอบของผลิตภัณฑ์ ดังนี้ ๑) ตราสินค้า หมายถึง ลักษณะของผลิตภัณฑ์ซึ่งอาจเป็น คำพูด ชื่อ สัญลักษณ์ หรือเครื่องหมาย เพื่อใช้ในการจดจำและแยกแยะสินค้าของตนออกจากคนอื่น ทั้งนี้รวมถึง

^{๓๙} เย็นใจ เลขาพนิช, “คุณภาพชีวิต : ความคิดรวบยอดของประชากรศึกษา”, วารสารประชากรศึกษา, ปีที่ ๓ ฉบับที่ ๒๐ (๒๕๔๐): ๑๑-๑๒.

เครื่องหมายการค้า และลิขสิทธิ์อื่น ๆ ด้วย ๒) เครื่องหมายประกันคุณภาพ หมายถึง สิ่งที่ใช้แสดงถึงคุณภาพของสินค้าและบริการที่ดีที่มีคุณสมบัติได้ตามมาตรฐานที่ กำหนด ๓) การหีบห่อ หมายถึง ภาชนะสำหรับหุ้มห่อให้สิ่งของต่างๆ อยู่ในสภาพ เรียบร้อยเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน รวมทั้งเป็นวิธีป้องกันไม่ให้ผลิตภัณฑ์สูญเสียวินหรือสูญหายในระหว่าง การจำหน่าย โดยบทบาทของการหีบห่อนั้น ได้แก่ จูงใจให้ชวนมอง มีการให้ข้อมูล สามารถจูงใจ อารมณ์ และสะดวกแก่การใช้สอย ๔) ฉลากสินค้า เป็นส่วนหนึ่งของหีบห่อที่จะบ่งบอกถึงรายละเอียด เกี่ยวกับผลิตภัณฑ์ ได้แก่ ส่วนประกอบ ส่วนผสม หรือเครื่องปรุงของผลิตภัณฑ์ ข้อเสนอแนะในการใช้ วัน/เดือน/ปี ที่ผลิต และหมดอายุเป็นต้น^{๔๐} และ ๕) การบริการ โดยปัจจัยที่กำหนดคุณภาพการบริการ ๕ ชนิด ได้แก่ ความเชื่อถือได้ (Reliability) คือ ความสามารถในการให้บริการตามพันธสัญญาอย่างถูกต้องและไว้วางใจได้ การตอบสนอง (Responsiveness) คือ ความเต็มใจช่วยเหลือลูกค้า และให้บริการโดยฉับพลัน การสร้างความเชื่อมั่น (Assurance) คือ พนักงานมีความรู้ อธิบาย และความสามารถในการทำงานด้วยความซื่อสัตย์และความเชื่อมั่น ความเห็นอกเห็นใจ (Empathy) คือ การให้ความเอาใจใส่และสนใจดูแลลูกค้าเป็นรายบุคคล และสิ่งที่จับต้องได้ (Tangibles) คือ คุณลักษณะของสิ่งอำนวยความสะดวกทางกายภาพ เครื่องมือ บุคลากร และวัสดุ สื่อสารที่ปรากฏให้เห็น^{๔๑}

๒.๒ องค์ประกอบด้านราคา เกี่ยวข้องกับการกำหนดราคาที่เหมาะสมในสภาพการแข่งขันของตลาดที่มีลักษณะแตกต่างกันไป ซึ่งมีส่วนในการกำหนดความสำเร็จของโปรแกรมการตลาดที่ได้มุ่งหวังไว้ โดยการกำหนดวิธีการตั้งราคาตามสภาพการแข่งขันมี ๔ วิธี ดังนี้ ๑) การตั้งราคาในตลาดที่มีการแข่งขันสูง มักเป็นการกำหนดราคาให้ใกล้เคียงกับการกำหนดราคาตลาดขณะนั้น ซึ่งตลาดที่มีการแข่งขันสูงจะมีผู้จำหน่ายเป็นจำนวนมาก และขายสินค้าประเภทที่คล้ายคลึงกันสามารถใช้ทดแทนกันได้ง่าย ดังนั้น หากผู้ขายกำหนดราคาสูงกว่าราคาตลาดในขณะนั้น จะทำให้ผู้ขายไม่สามารถจำหน่ายสินค้าได้ ๒) การตั้งราคาในตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาด เป็นตลาดที่มีผู้ขายเป็น ๑๔ จำนวนมารายแต่ไม่เท่าตลาดที่มีการแข่งขันสูง และขายสินค้าที่มีลักษณะค่อนข้างคล้ายคลึงกัน แต่ผู้ขายพยายามทำสินค้าของตนให้มีความแตกต่างกับคู่แข่งและสามารถดึงดูดใจผู้บริโภคเป้าหมายได้ ทำให้สามารถกำหนดระดับราคาสินค้าได้สูงกว่าคู่แข่ง ๓) การตั้งราคาในตลาดที่มีผู้ขายน้อยราย เป็น ตลาดที่มีผู้ขายน้อยราย และขายสินค้าประเภทเดียวกัน ดังนั้นการเข้าสู่ตลาดของผู้ขายรายใหม่ มักใช้วิธีการเจาะตลาดโดยการกำหนดราคาสินค้าที่ต่ำเพื่อจูงใจให้ผู้บริโภคหันมาซื้อสินค้าของตน เมื่อสินค้าเป็นที่ยอมรับแล้วจะค่อยๆ ปรับราคาเพิ่มขึ้น และ ๔) การตั้งราคาในตลาด

^{๔๐} รัชชัย สันติวงษ์, การบริหารงานบุคคล, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๙), หน้า ๒๑.

^{๔๑} ชนวรรณ แสงสุวรรณ และคณะ, การจัดการการตลาด, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : เพียรสันเอ็ดดูเคชั่น อินโดไชนา, ๒๕๔๙), หน้า ๑๒๓.

ผูกขาด เป็นตลาดที่มีผู้ขายรายเดียว ดังนั้น ผู้ผลิตจึงมีอิสระเต็มที่ และสามารถตั้งราคาได้ค่อนข้างสูง อย่างไรก็ตาม หากผู้ขาย ต้องการขยายตลาดไปยังกลุ่มเป้าหมายอื่น อาจจำเป็นต้องลดราคาสินค้าลง^{๔๒}

๒.๓ องค์ประกอบด้านการจัดจำหน่าย โดยการกำหนดกลยุทธ์เกี่ยวกับการกระจายผลิตภัณฑ์ด้วยช่องทางการจัดจำหน่าย ธุรกิจต้องมีความเข้าใจถึงลักษณะของช่องทางการจัดจำหน่าย และศักยภาพของพ่อค้าคนกลางแต่ละประเภท ซึ่งเป็นปัจจัยในการกำหนดช่องทางการจัดจำหน่ายให้เหมาะสม และสอดคล้องกับพฤติกรรมผู้บริโภคของผู้บริโภค และสามารถบริหารต้นทุนด้านการกระจายผลิตภัณฑ์ เพื่อนำมาซึ่งผลกำไรสูงสุดของธุรกิจ ช่องทางการตลาดมีประโยชน์ในการสร้างความพอใจให้แก่ผู้บริโภค โดยทำหน้าที่สร้างอรรถประโยชน์ ดังนี้ ๑) การสร้างอรรถประโยชน์เกี่ยวกับเวลา (Time utility) ช่องทางการตลาดมีหน้าที่ในการเก็บรักษาผลิตภัณฑ์รอเวลาไว้ล่วงหน้าจนกระทั่งถึงผู้บริโภคที่มีความต้องการในการซื้อผลิตภัณฑ์นั้น ๒) การสร้างอรรถประโยชน์เกี่ยวกับสถานที่ (Place utility) คือการทำหน้าที่เคลื่อนย้ายผลิตภัณฑ์ที่เป็นสิ่งของให้ใกล้กับผู้บริโภคที่มีความต้องการซื้อ ๓) การสร้างอรรถประโยชน์ในแง่ของการเปลี่ยนมือหรือเป็นเจ้าของ (Possession utility) คือการให้การช่วยเหลือในขั้นตอนการซื้อสินค้าและบริการ ด้วยการดำเนินการเลือกที่ตั้งร้านค้าจัดจำหน่ายให้ใกล้กับผู้บริโภคเป้าหมายให้มากที่สุด เพื่อความสะดวกและง่ายต่อการซื้อผลิตภัณฑ์หรือใช้บริการของผู้บริโภค และ ๔) การสร้างอรรถประโยชน์ที่เกี่ยวกับรูปแบบ (Form utility) คือการเข้ามามีบทบาทในการช่วยลดขนาดของสินค้า ให้มีหีบห่อที่เล็กลงและสะดวกในการจัดจำหน่ายให้สามารถกระจายผลิตภัณฑ์ออกจำหน่ายได้อย่างกว้างขวาง^{๔๓}

๒.๔ องค์ประกอบด้านการส่งเสริมการตลาด การส่งเสริมการตลาดเป็นการมุ่งเน้นการย้าเตือนให้ผู้บริโภคกลุ่มเป้าหมายได้ทราบถึงการมีอยู่ของผลิตภัณฑ์ในตลาด และกระตุ้นให้เกิดการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์เป็นสำคัญ โดยผ่านเครื่องมือต่าง ๆ คือ การโฆษณา การขายโดยใช้พนักงานขาย การส่งเสริมการขาย การประชาสัมพันธ์ และการตลาดทางตรง ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๒.๔.๑ การโฆษณา (Advertising) เป็นวิธีการเสนอข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์และองค์กรไปสู่ผู้บริโภคกลุ่มเป้าหมาย ผ่านสื่อสาธารณะต่างๆ เช่น โทรทัศน์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร แผ่นป้ายโฆษณา และทางอินเทอร์เน็ต หรือส่งผ่านสื่อเฉพาะทางโดยการจัดทำเอกสาร แผ่นพับ (Brochure) หรือรายการผลิตภัณฑ์ (Catalogue) เป็นต้น ซึ่งธุรกิจต้องสามารถควบคุมวัตถุประสงค์ของการ โฆษณาให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์การส่งเสริมการตลาด และกลยุทธ์การตลาดด้านอื่น ๆ ด้วย

๒.๔.๒ การขายโดยพนักงานขาย (Personal Selling) เป็นการเสนอผลิตภัณฑ์ขององค์กรให้แก่ผู้บริโภค กลุ่มเป้าหมาย หรือผู้ที่คาดว่าจะเป็นผู้ซื้อผลิตภัณฑ์ในอนาคต ด้วยการพบปะโดยตรง หรือผ่านการ ติดต่อทางโทรศัพท์ โดยรวมถึงการขายในสถานที่จัดจำหน่ายขององค์กร

^{๔๒} สำนักมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการ, **ชุดวิชาการวิจัยชุมชน**, (นนทบุรี : เอส.อาร์. พรินติ้ง แมสโปรดักส์, ๒๕๕๕), หน้า ๗๒.

^{๔๓} ธงชัย สันติวงษ์, **การบริหารงานบุคคล**, หน้า ๘๐.

หรือพื้นที่จัดจำหน่ายของ สถาบันกลางทางการตลาด เช่น ห้างสรรพสินค้า หรือซูเปอร์มาร์เก็ต เป็นต้น ถือเป็นช่องทางในการ สร้างภาพลักษณ์ให้แก่ผลิตภัณฑ์ หรือองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ ดังนั้น ควรจัดฝึกอบรมบุคลากร และพนักงานขององค์กร ให้มีความพร้อมต่อการปฏิบัติหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายดังกล่าว

๒.๔.๓ การส่งเสริมการขาย (Sales Promotion) เป็นกิจกรรมส่งเสริมการตลาดเพื่อกระตุ้นและเร่งรัดให้ ผู้บริโภคตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์ขององค์กร ได้แก่ การจัดแสดงผลิตภัณฑ์ การสาธิตการใช้ผลิตภัณฑ์ รวมถึงการลด แลก แจก และแถม โดยธุรกิจควรกำหนดเงื่อนไขที่น่าสนใจ และดึงดูดให้ผู้บริโภค กลุ่มเป้าหมายต้องการเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว ดังนั้นการส่งเสริมการขายไม่ควรดำเนินการจัดให้มี ลักษณะประจำ เพราะจะทำให้ความน่าสนใจของกิจกรรมการส่งเสริมการตลาดลดน้อยลง

๒.๔.๔ การประชาสัมพันธ์ (Publicity) เป็นกิจกรรมที่มีบทบาทต่อการส่งเสริมการตลาด มีความสำคัญต่อการกำหนดตำแหน่งทางการตลาด และบุคลิกลักษณะให้แก่ผลิตภัณฑ์ เพราะการประชาสัมพันธ์เป็น เครื่องมือในการสื่อสารข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับผลิตภัณฑ์หรือองค์กรในมุมมองที่ธุรกิจกำหนดไปสู่ ผู้บริโภคกลุ่มเป้าหมายโดยไม่เป็นการบังคับให้รับรู้ข่าวสารนั้น ๆ แต่จะให้เห็นโดยทั่วไปในชีวิตประจำวัน ดังนั้นจึงเป็นเครื่องมือการส่งเสริมการตลาดในด้านการสร้างภาพลักษณ์อันดีให้แก่ผลิตภัณฑ์ และยังสามารถปรับใช้เพื่อแก้ไขหรือปรับปรุงภาพลักษณ์เดิมให้ดีขึ้น ในความรับรู้ของ ผู้บริโภคกลุ่มเป้าหมาย และสังคมโดยรวม และ

๒.๔.๕ การตลาดทางตรง (Direct Marketing) เป็นการใช้ช่องทางโดยตรงถึง ผู้บริโภคเพื่อนำเสนอสินค้าและบริการโดยไม่ได้ใช้คนกลาง ช่องทางดังกล่าวประกอบด้วยจดหมายทางตรง (Direct mail) แคตตาล็อก การตลาดทางโทรศัพท์ (Telemarketing) โทรศัพท์แบบโต้ตอบ (Interactive TV) ซุ้มจำหน่ายขนาดเล็ก (Kiosks) อินเทอร์เน็ต และอุปกรณ์มือถือต่างๆ เป็นเครื่องมือสร้างความสัมพันธ์ระยะยาวกับลูกค้า ด้วยการแจ้งข่าว การอวยพร การให้ของขวัญแก่ลูกค้า ที่เลือกสรรแล้ว^{๔๔}

๓. การจัดการการผลิต เป็นการจัดการกระบวนการแปรสภาพทรัพยากรต่างๆ เช่น ที่ดิน แรงงาน วัตถุดิบ และเงินทุน ให้เป็นสินค้าหรือบริการ ในการผลิตของแต่ละองค์กร หรือในแต่ละชุมชนย่อมต้องมีการแบ่งหน้าที่ของแต่ละคนภายในองค์กรเพื่อให้เกิดความรับผิดชอบ และสะดวกต่อการดำเนินการ ซึ่งหน้าที่ที่สำคัญของหน่วยการผลิตนั้น แบ่งออกได้ดังนี้

๓.๑ หน้าที่ด้านวิศวกรรม เป็นหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการกำหนดว่าจะทำการผลิตสินค้าด้วยวิธีใด ใช้อะไรเป็นวัตถุดิบ ด้วยกระบวนการผลิตแบบไหน ใช้เครื่องจักรและกำลังการผลิตเท่าไร เพื่อให้ได้ผลผลิตออกมาตามที่ถูกกำหนดไว้

^{๔๔} ธนวรรณ แสงสุวรรณ และคณะ, การจัดการการตลาด, หน้า ๔๐-๔๒.

๓.๒ หน้าที่การวางแผน และควบคุมการผลิต เกี่ยวข้องกับการกำหนดว่าในการผลิตสินค้า หนึ่งอย่างต้องมีการใช้วัตถุดิบเท่าไรเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด และช่วยลดต้นทุนการผลิตด้วย

๓.๓ หน้าที่การควบคุมสินค้าคงเหลือ เกี่ยวข้องกับการควบคุมให้วัสดุที่เกี่ยวข้องกับการผลิตมีจำนวนเพียงพอตลอดในช่วงระยะเวลาที่ผลิต แต่ไม่ได้หมายความว่าต้องมีการจัดหาวัตถุดิบมาในปริมาณที่มากเกินไปจนความต้องการ เพียงแต่การจัดหาที่ดีต้องเป็นการจัดหาวัตถุดิบในปริมาณที่สามารถรองรับการสูญเสียของวัสดุในระหว่างการผลิตได้

๓.๔ หน้าที่การจัดซื้อจัดหา มีความสำคัญอย่างมากต่อการผลิต และสัมพันธ์กับหน้าที่การวางแผน และหน้าที่ด้านวิศวกรรม เพราะว่าหากฝ่ายผลิตได้วัสดุที่ไม่ดีพอ หรือราคาแพงเกินไปจะกระทบต่อการดำเนินการเป็นอย่างมาก ดังนั้น ผู้จัดซื้อต้องคำนึงถึงระดับคุณภาพของวัสดุ แหล่งของวัสดุที่ต้องการสั่งซื้อราคาของวัตถุดิบ และมาตรฐานการตรวจรับวัตถุดิบ

๓.๕ หน้าที่การควบคุมคุณภาพ หลังจากสิ้นสุดขั้นตอนของการผลิตแล้ว การตรวจสอบคุณภาพ เป็นขั้นตอนที่จำเป็นอย่างมากเพราะว่าการที่สินค้านั้นจะสามารถแข่งขันกับสินค้าของคู่แข่งได้นั้น คุณภาพจะถูกใช้เป็นปัจจัยหลักในการตัดสินใจ ดังนั้น การควบคุมคุณภาพให้ได้มาตรฐานตามที่กำหนด ไว้จึงเป็นเรื่องสำคัญ^{๔๕}

๔. การจัดการการเงิน และบัญชีในการจัดทำบัญชีจะต้องมีการทำงบการเงิน ซึ่งเป็นรายงาน ที่จัดทำขึ้นเพื่อให้ข้อมูลเกี่ยวกับฐานะการเงิน และผลการดำเนินงานของธุรกิจ งบการเงินที่สำคัญที่สมาชิกกลุ่มอาชีพควรจัดทำ ได้แก่ งบดุล และงบกำไรขาดทุน มีรายละเอียดดังนี้

๔.๑ งบดุล หมายถึง รายงานการเงินที่แสดงฐานะการเงินของธุรกิจ ประกอบไปด้วยสินทรัพย์ หนี้สิน และส่วนของผู้เจ้าของ โดยทั่วไปจะแสดง ณ วันสิ้นงวดบัญชี

๔.๒ งบกำไรขาดทุน หมายถึงรายงานทางการเงินที่แสดงผล การดำเนินงานของธุรกิจภายในรอบระยะเวลาหนึ่งของการดำเนินงานว่าธุรกิจมีรายได้รวมทั้งสิ้นเท่าไร มีค่าใช้จ่ายรวมทั้งสิ้นเท่าไร ถ้ารายได้สูงกว่าค่าใช้จ่ายผลต่างคือ กำไร ในทางตรงกันข้ามถ้ารายได้ต่ำกว่าค่าใช้จ่ายผลต่างคือ ขาดทุน ซึ่งงบกำไรขาดทุนจะแสดงรายได้ ค่าใช้จ่าย และกำไร หรือ ขาดทุนอันชี้ให้เห็นความสามารถในการดำเนินงาน และบริหารงานของธุรกิจ

นอกจากนี้ เพื่อให้การดำเนินธุรกิจของกลุ่มอาชีพเกิดสภาพคล่อง และกำไร สมาชิกกลุ่มอาชีพควรทำความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการสินทรัพย์หมุนเวียน ซึ่งประกอบด้วย การจัดการเงินทุนหมุนเวียน การจัดการเงินสด การจัดการลูกหนี้ และการจัดการสินค้าคงเหลือ มีรายละเอียดดังนี้

๑. การจัดการเงินทุนหมุนเวียน กลุ่มอาชีพควรจัดหาแหล่งเงินทุนสำหรับใช้เป็นเงินทุนหมุนเวียนที่ต้องการใช้ในการดำเนินงานของธุรกิจชุมชน สามารถจัดหาได้ ๒ แหล่งเงินทุน ได้แก่

^{๔๕} สำนักมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการ, ชุดวิชาการวิจัยชุมชน, หน้า ๗๕-๗๖.

แหล่งเงินทุนระยะสั้น เป็นเงินทุนที่ได้จากหนี้สินระยะสั้นที่มีกำหนดใช้คืนภายใน ๑ ปี เช่น สินเชื่อทางการค้า เงินกู้ระยะสั้นจากกลุ่มออมทรัพย์เพื่อการผลิต และเงินกู้ระยะสั้นจากกองทุนหมู่บ้าน เป็นต้น ส่วนแหล่งเงินทุนระยะยาว เป็นเงินทุนที่ได้จากหนี้สินระยะยาว เช่น กู้เงินจากธนาคาร เป็นต้น

๒. การจัดการเงินสด เป็นภาระงานสำคัญของธุรกิจชุมชน เนื่องจากกิจการต้องถือเงินสดไว้เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน เพื่อป้องกันเงินสดขาดมือและรักษาเครดิตของธุรกิจสำหรับการชำระหนี้ เพื่อเก็งกำไรในบางโอกาส และเพื่อชดเชยกับการให้บริการกู้ยืมของธนาคาร ซึ่งงานสำคัญของการจัดการเงินสด เกี่ยวข้องกับการประมาณเงินสดขั้นต่ำ การวางแผนความต้องการใช้เงินสด และการใช้เทคนิคต่างๆ เพื่อให้การจัดการเงินสดเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

๓. การจัดการลูกหนี้ ในการดำเนินธุรกิจของกลุ่มอาชีพอาจต้องเผชิญกับการแข่งขันสูง ดังนั้นทางเลือกที่จะทำให้การขายสินค้ามีปริมาณเพิ่มขึ้นคือ การใช้นโยบายขายเชื่อ ซึ่งมีหลักเกณฑ์การพิจารณาด้านประวัติและอุปนิสัย หลักประกัน ความสามารถในการชำระหนี้ เป็นต้น

๔. การจัดการสินค้าคงเหลือ เป็นสินทรัพย์หมุนเวียนที่ธุรกิจต้องดำรงไว้เพื่อให้เกิดความยืดหยุ่นในการดำเนินงาน ซึ่งสินค้าคงเหลือหมายถึง วัสดุอุปกรณ์ วัตถุดิบ สินค้าระหว่างผลิต และสินค้าสำเร็จรูป กลุ่มอาชีพต้องมีการจัดการสินค้าคงเหลือให้มีระดับที่เพียงพอสำหรับการผลิตและ/หรือจำหน่าย ในขณะเดียวกันต้องพยายามให้มีค่าใช้จ่ายหรือต้นทุนในการถือสินค้าต่ำที่สุดด้วย ซึ่งต้นทุนที่เกิดขึ้นในการถือสินค้าคงเหลือ ได้แก่ ค่าใช้จ่ายในการสั่งซื้อ ค่าใช้จ่ายในการเก็บรักษา และค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นเนื่องจากสินค้าขาดมือ^{๔๖}

ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และพิทยา ว่องกุล กล่าวว่า การบริหารจัดการธุรกิจชุมชน เป็นกระบวนการการทำงานขององค์กรชุมชน ให้บรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ชุมชนกำหนดไว้ ภายใต้สภาวะแวดล้อมที่กำลังเปลี่ยนแปลง โดยเน้นกระบวนการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดอย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยเป็นการร่วมมือกันเพื่อดำเนินการทางธุรกิจของคนในชุมชน ที่ไม่ใช่มุ่งเน้นแต่การสร้าง ผลกำไร แต่เน้นการเกิดประโยชน์กับชุมชนและสร้างความเข้มแข็งของชุมชน โดยขณะเดียวกันสามารถแข่งขันด้านคุณภาพในการผลิตกับธุรกิจเอกชนได้ เป็นการประกอบกิจการของชุมชน โดยชุมชนและเพื่อชุมชน ตั้งแต่การระดมทุนต่าง ๆ การทำกิจการร่วมกัน การแบ่งปันผลประโยชน์ เกิดจากการใช้สิ่งที่มีอยู่ในชุมชนทั้งทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสิ่งแวดล้อม เพื่อการพึ่งตนเองและการเพิ่มรายได้ให้กับชุมชน การบริหารจัดการชุมชนมีขั้นตอนดังนี้

๑. จุดเริ่มต้นของการแปรรูปหรือผลิตสินค้าของชุมชน สมาชิกชุมชนต้องมีเป้าหมายเพื่อการบริโภคหรืออุปโภคของตนเอง หรือในครัวเรือนเป็นหลัก ด้วยการผลิตสินค้าหลายชนิดหลายประเภท ในลักษณะหลากหลายเพื่อการพึ่งตนเอง ลดรายจ่ายที่เสียไปจากการซื้อ และป้องกันไม่ให้เงินของชุมชนไหลออกไปนอกชุมชนโดยไม่จำเป็น ซึ่งจะส่งผลให้การหมุนของเงินอยู่ในหมู่บ้านและ

^{๔๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐

แพร่สะพัดอยู่ภายในหมู่บ้านดังนั้น การตลาดของวิสาหกิจชุมชนที่สำคัญอันดับแรกคือ มุ่งผลิตเพื่อตลาดที่เป็นตัวเองของผู้ผลิต

๒. เมื่อสมาชิกในชุมชนผลิตอุตสาหกรรมชุมชน เพื่อลดรายจ่ายของตนเองหรือเป็นหลักพึ่งพิงของตนเองได้แล้ว จึงค่อยขยายการผลิตออกไปสู่เพื่อนบ้าน เพื่อช่วยลดภาระซื้อของแพงแก่เพื่อนบ้าน ผู้ผลิตเองก็ไม่จำเป็นต้องซื้อสินค้าจากภายนอก ถือว่าเป็นการช่วยลดรายจ่ายให้แก่เพื่อนบ้านไปด้วย ทำให้เงินไม่ไหลออกไปจากหมู่บ้านดังนั้น การตลาดของวิสาหกิจชุมชนขั้นที่สองคือ ตลาดในชุมชน เป้าหมายอยู่ที่เพื่อน ๆ ในชุมชนโดยผลิตเพื่อแทนที่สินค้าที่นำเข้ามาจากภายนอกชุมชน

๓. เนื่องจากวิสาหกิจชุมชนมีลักษณะเป็นอุตสาหกรรมในครัวเรือนหรืออุตสาหกรรมรายย่อยที่ร่วมทุนของชุมชน มีทั้งที่ไม่ต้องใช้เครื่องจักร อุปกรณ์หาง่าย ตลอดไปจนถึงการใช้เครื่องจักรขนาดเล็กและขนาดกลาง ดังนั้น ในสถานะที่ชุมชนยังไม่มีเงินลงทุนในการซื้อเครื่องจักรการเริ่มต้นดำเนินธุรกิจชุมชนจึงต้องคำนึงถึง การลงทุนต่ำ อุปกรณ์ง่าย ๆ การใช้แรงงานในชุมชนและการรู้จักพัฒนาจากภูมิปัญญาดั้งเดิมมาใช้ จึงจำเป็นต้องส่งเสริมขึ้นในชุมชน เพราะบรรดาอุตสาหกรรมชุมชนในลักษณะดังกล่าว ชุมชนสามารถดำเนินการขึ้นมาเป็นธุรกิจชุมชนได้ด้วยตนเอง

วิสัยทัศน์ในการสร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ในภาวะวิกฤติเศรษฐกิจสังคม ทั้งภาครัฐและเอกชนได้หันมาสนใจเศรษฐกิจชุมชนมากขึ้น และให้การยอมรับทั่วไปในฐานะเป็นทางรอดหรือทางออกของสังคมไทย ถึงขั้นชูขึ้นเป็นนโยบายสำคัญระดับชาติ แต่หากพิจารณาอย่างถ่องแท้จะพบว่าเศรษฐกิจชุมชนนั้นมีฐานะเป็นเพียงตัวแบบ (model) หนึ่ง ซึ่งองค์กรรัฐและเอกชนบางแห่งคิดจะนำไปให้ชุมชนจำลองใช้ในขอบข่ายทั่วประเทศ โดยมีได้หยั่งถึงความจริงว่า ความสำเร็จของธุรกิจชุมชนแต่ละชุมชนเป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องยาวนาน โดยอาศัยเหตุปัจจัยทรัพยากร การบริหารจัดการ การนำพา และสภาพความเป็นจริง ของชุมชนนั้น ๆ สำหรับทางด้านยุทธศาสตร์นั้น วิสัยทัศน์ที่กว้างไกลจะพิจารณาเศรษฐกิจชุมชนในฐานะองค์ความรู้ใหม่อันเกิดจากกระบวนการทัศน์ใหม่ ซึ่งแตกต่างจากทฤษฎีเศรษฐกิจกระแสหลัก โดยอาศัยหลัก อิทัปปัจจยตา (หลักจิตวิทยาศาสตร์แห่งพุทธ) ที่มองลึกถึงเหตุปัจจัยอันก่อให้เกิด “ภาพของเศรษฐกิจชุมชน” ในตัวของมันเอง (self in themselves) ภาวิสัยแห่งการพัฒนาที่เป็นผลกระทบและทิศทางการพัฒนาที่ปฏิรังสรรค์กับเศรษฐกิจกระแสหลักยุทธศาสตร์การพัฒนาจึงมองถึงวิสัยทัศน์การสร้างกระบวนการทัศน์ใหม่ของชุมชนซึ่งมีกฎเกณฑ์แตกต่างจากการพัฒนากระแสหลัก ดังต่อไปนี้

๑. เน้นกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน เพื่อสร้างฐานความรู้และองค์ความรู้ที่เป็นของตนเอง รวมไปถึงการวางแผนพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วมของสมาชิก โดยผู้นำ ผู้ทรงภูมิปัญญาในชุมชนเป็นแกนกลาง คุณลักษณะนี้เป็นจุดแข็งที่ชุมชนใช้สร้างความเป็นเอกภาพและศักยภาพของตนสามารถพัฒนาและรวบรวมความรู้ต่าง ๆ เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชนหรือจัดตั้งมหาวิทยาลัยชาวบ้าน อีกทั้งสามารถพัฒนาเทคโนโลยีที่เหมาะสมแก่ชุมชนได้

๒. กระบวนการสร้างทุนชุมชน/ ทุนสังคม ที่มองครอบคลุมทั้งการสะสมเงินตราจากน้อยสู่ใหญ่เพื่อสร้างกลุ่มออมทรัพย์ ธนาคารชุมชน หรือธุรกิจชุมชน ซึ่งอาศัยเงินตราเป็นสื่อ และทุนทาง

สังคมที่มาจากบุคลากร ภูมิปัญญา ประเพณีวัฒนธรรมชุมชน สถาบันในชุมชน สาธารณสมบัติ ทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน ฯลฯ ปัจจุบันชุมชนในชนบททุกภาคได้สร้างทุนชุมชน/สังคมในรูปแบบหลากหลายมากมาย

๓. กระบวนการศึกษาวิจัย ในกระบวนการทัศน์ใหม่ควรเป็นการศึกษาวิจัยเพื่อพัฒนา ได้แก่ แสวงหาความร่วมมือจากนักวิชาการ หรือสถาบันการศึกษา หรือหน่วยงานภายนอกชุมชน กับ ส่งเสริมให้ชุมชนหรือสถาบันในชุมชน (โรงเรียน ครู ปัญญาชน ผู้นำชุมชน) ทำงานวิจัยเอง เพื่อนำผลที่ได้มาวางแผนพัฒนาชุมชนในขั้นตอนต่อไปโดยได้รับเงินทุนสนับสนุนกิจกรรมการพัฒนาที่กำหนดขึ้นจากการวิจัยด้วย

๔. กระบวนการผสมผสานความหลากหลาย จากปัจจัยที่เป็นคุณต่อการพัฒนา เป็นกระบวนการทัศน์ใหม่ที่ชุมชนเปิดรับเอาความรู้และความช่วยเหลือจากภายนอก โดยการเปิดเวทีแลกเปลี่ยน ทัศนะระหว่างชุมชน ชุมชนกับหน่วยงานรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชน และร่วมมือกับหน่วยงานรัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน หรือแหล่งเงินทุนต่างประเทศ โดยมีชุมชนเป็นผู้ตัดสินใจและวางแผนพัฒนาตนเอง ในกระบวนการผสมผสานความหลากหลายจากปัจจัยที่เป็นคุณ จะนำไปสู่ความร่วมมือพัฒนาแบบเบญจภาคีหรือพหุภาคี ที่ภาคส่วนต่าง ๆ ของรัฐและเอกชนร่วมมือกับองค์กรชุมชนผลักดันให้เกิดการพัฒนาที่ประสบความสำเร็จ มีศักยภาพ และมีการประสานกันวางแผนพัฒนาระดับภาคระดับชาติ ซึ่งส่งผลกระทบต่อการวางแผนยุทธศาสตร์การพัฒนาสังคมโดยรวมและกระบวนการทัศน์ใหม่นี้จะทำให้มูลนิธิหรือองค์กรพัฒนาที่ทำงานภาคสนาม หรือใกล้ชิดกับชุมชนสามารถร่วมงานกับหน่วยงานรัฐในการผลักดันการพัฒนาชุมชนสู่นโยบายระดับชาติได้อย่างสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงและสัมฤทธิ์ผลในด้านตรงกันข้าม หน่วยงานรัฐและองค์กรพัฒนาเอกชนที่ร่วมมือกันก็จะสามารถพัฒนา งาน วางแผนงาน นโยบาย และความก้าวหน้า ของหน่วยงานตนได้อย่างมีประสิทธิภาพ มีพันธมิตรในการปฏิบัติโครงการ และนำไปสู่การปฏิรูประดมทุนทุกฝ่ายที่มาร่วมมือกัน

๕. กระบวนการสร้างเครือข่ายชุมชน จะนำไปสู่กระบวนการทัศน์ใหม่ในการต่อยอดความรู้ในการพัฒนาตนเองและเครือข่ายอยู่ตลอดเวลา นำไปสู่การยกระดับทุนที่เกิดจากการร่วมทุนกันระหว่าง องค์กรชุมชนในการสร้างธุรกิจ อุตสาหกรรมชุมชน เช่น โรงสีชุมชน โรงงานขนมจีนชุมชน ฯลฯ การกำหนดตลาดเครือข่าย ทั้งในรูปแบบที่ซื้อขายสินค้าและแลกเปลี่ยนสินค้ากัน รวมไปถึงสถาบันการเงินของเครือข่าย และการวางแผนพัฒนาหรือยุทธศาสตร์การพัฒนาดังกล่าวอย่างมีพลังนี้คือ แนวคิดธุรกิจชุมชนและหลักคิดเศรษฐกิจชุมชน เพื่อสร้างความมั่นคงและพึ่งพิงตัวเองโดยมีสมาชิก ร่วมมือร่วมใจกันผลักดันให้การพัฒนามุ่งสู่ทิศทางใหม่ เป็นการพัฒนาแบบองค์รวม ทั้งยังเป็นหลักคิดหนึ่งที่จะพัฒนาชุมชนไปสู่ “สังคมชุมชนนาธิปไตย” ซึ่งอำนาจการบริหารปกครองเป็นของชุมชนอย่างแท้จริง^{๔๗}

^{๔๗} ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และพิทยา ว่องกุล, วิสาหกิจชุมชน : กลไกเศรษฐกิจฐานราก, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๔๑-๔๔.

สรุปได้ว่า การจัดการธุรกิจชุมชน นำมาใช้ในการจัดการการเกษตรเพื่อสร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรได้ โดยการจัดการทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพจะเป็นแรงผลักดันให้เกษตรกรนั้นประสบความสำเร็จในการดำเนินงาน การจัดการการตลาดซึ่งการตลาดชุมชนเป็นหน้าที่ของธุรกิจชุมชนที่จะคิดค้น สืบเสาะ และแสวงหาวิเคราะห์ความต้องการของผู้บริโภคที่อาศัยอยู่ในชุมชน การจัดการการผลิต เป็นการจัดการกระบวนการแปรรูปทรัพยากรต่างๆ เพื่อนำมาใช้ให้เป็นประโยชน์สูงสุด การจัดการการเงินและบัญชี เพื่อให้เกษตรกรรู้จักรายได้และรายจ่ายในแต่ละเดือน จึงสามารถสร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในชุมชนให้สมดุลได้

๒.๓.๔ การจัดการทรัพยากรเกษตร

ในการวิจัยครั้งนี้ สนใจศึกษาทรัพยากรเกษตรที่เกี่ยวกับปัจจัยที่ใช้ในการผลิตทางการเกษตรประเภทต่างๆ ที่มีอยู่ในท้องถิ่น เช่น ดิน น้ำ ความหลากหลายทางชีวภาพ แรงงาน องค์กร ความรู้ เครือญาติ ความเชื่อ ฯลฯ ซึ่งทรัพยากรเกษตรเหล่านี้ถูกนำมาใช้หรือได้รับผลใน ลักษณะต่างๆ จากกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ในหัวข้อนี้เป็นการศึกษาแนวคิดทฤษฎี เกี่ยวกับ หลักการและแนวคิดการจัดการทรัพยากรเกษตร ดังต่อไปนี้

การจัดการทรัพยากรเกษตร โดยทั่วไปหมายถึง การเลือกรูปแบบหรือวิธีการสร้างผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งจะเกี่ยวข้องกับการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ต่อทรัพยากรเกษตร ในลักษณะการจัดการ รักษา และการใช้ประโยชน์ ทั้งนี้ แต่ละท้องถิ่นจะมีการจัดการทรัพยากรเกษตรที่ แตกต่างกันไปตามลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ตลอดจนบริบทด้านสถาบันในท้องถิ่น สำหรับแนวคิดการจัดการทรัพยากรเกษตรมีดังต่อไปนี้

โดยทั่วไปการเกษตรในเขตร้อนจะพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ทักษะ และสถาบันของชุมชน ระบบเกษตรของท้องถิ่นในเขตร้อนจะมีลักษณะรูปแบบที่หลากหลายที่มีความจำเพาะสำหรับพื้นที่และนิเวศการเกษตรนั้น ๆ เป็นระบบเกษตรที่พัฒนาขึ้นมาจากกระบวนการเรียนรู้ การลองผิดลองถูกของเกษตรกรที่สั่งสมบทเรียนต่อ ๆ กันมาจนตกผลึกเป็นความสัมพันธ์อันสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ

อย่างไรก็ตาม เมื่อเงื่อนไขในท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงไป เช่น มีประชากรหนาแน่นขึ้น หรือการแผ่เข้ามาของอิทธิพลต่างประเทศ สิ่งเหล่านี้ย่อมมีผลให้ระบบเกษตรของท้องถิ่นในเขตร้อนเปลี่ยนแปลงไปด้วย ถ้าการปรับตัวไปตามเงื่อนไขใหม่เกิดขึ้นไม่รวดเร็วพอ ทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศก็จะเสื่อมโทรมลงอย่างรวดเร็ว รวมทั้งสังคมที่พึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติและระบบนิเวศนั้นก็จะเสื่อมสลายลง การทำเกษตรในเขตร้อนมี ๒ ลักษณะ คือ พึ่งพาปัจจัยการผลิตภายนอกเพิ่มมากขึ้น และพึ่งพาตนเองเพิ่มมากขึ้นในลักษณะ ดังนี้^{๔๔}

^{๔๔} วิฑูรย์ ปัญญากุล, เกษตรยั่งยืน : วิธีการเกษตรเพื่ออนาคต, (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสายใยแผ่นดิน, ๒๕๔๗), หน้า ๒๕.

๑. การเกษตรที่พึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก ปัจจัยการผลิตภายนอกที่เกษตรกรพึ่งพามากที่สุด คือ ปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืช รวมทั้ง เมล็ดพันธุ์ลูกผสม เครื่องจักรกลที่ใช้พลังงานฟอสซิล และระบบชลประทานขนาดใหญ่ ระบบการเกษตรแบบนี้ใช้ทรัพยากรที่ไม่หมุนเวียนค่อนข้างมาก โดยเฉพาะน้ำมันเชื้อเพลิงและฟอสเฟต อีกทั้งระบบนี้ต้องใช้เงินทุนจำนวนมากและพึ่งพาดตลาดสูง โดยค่าใช้จ่ายในการซื้อหาปัจจัยการผลิตได้มาจากรายได้การขายผลผลิต ดังนั้นระบบการเกษตรแบบนี้จึงอาจประสบความสำเร็จ เฉพาะพื้นที่ที่มีระบบนิเวศค่อนข้างสม่ำเสมอและสามารถควบคุมได้ง่าย (เช่น ในระบบนิเวศ เกษตรในเขตพื้นที่ชลประทาน) ปัจจุบัน มีการพัฒนาระบบการขนส่ง การตลาดและการพัฒนาพันธุ์พืชใหม่ ทำให้ระบบเกษตรที่พึ่งพาปัจจัยภายนอกขยายตัวอย่างรวดเร็ว โดยระบบเกษตร สมัยใหม่แบบนี้พบมากในเขตเศรษฐกิจก้าวหน้าของประเทศกำลังพัฒนา โดยเฉพาะในทวีปเอเชีย อย่างไรก็ตาม ระบบเกษตรที่พึ่งพาปัจจัยการผลิตจากภายนอก มีการใช้ปัจจัยการผลิตและ สารเคมีสังเคราะห์มากจนทำให้ระบบนิเวศเสียสมดุล ส่งผลกระทบต่อรากฐานทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง

๒. การเกษตรที่พึ่งตนเอง เป็นระบบที่อาศัยปัจจัยการผลิตจากภายนอกจำนวนไม่มากนัก เป็นระบบเกษตรที่สามารถพบเห็นได้ในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะในเขตที่ระบบนิเวศมีความซับซ้อนและหลากหลาย จนเกษตรกรไม่สามารถเล็งทดลองวิธีการผลิตแบบใหม่ได้ นอกจากนี้ โครงสร้างทางนิเวศและ การพาณิชยกรรมเอื้ออำนวยให้ใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอกได้ (อาจเกิดจากระบบการขนส่งที่ไม่ดี หรือขาดแคลนแหล่งเงินกู้ก็ได้) ในพื้นที่ประเภทนี้อาจมีการใช้ปัจจัยการผลิต เช่น ปุ๋ยเคมี และยากำจัดศัตรูพืชบ้าง แต่ก็จำกัดอยู่เฉพาะในหมู่เกษตรกรรายย่อยไม่กี่คน และในพืชพาณิชยกรรมก็อย่าง ระบบเกษตรแบบนี้ เกษตรกรไม่มีโอกาสเรียนรู้เทคโนโลยีการเกษตรใหม่ที่เหมาะสมต่อระบบ

นิเวศหรือเทคโนโลยีที่เหมาะสมก็ยังไม่พัฒนาขึ้นอย่างจริงจัง เกษตรกรจึงต้องเร่งผลิตโดยอาศัย ความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศ จนระบบนิเวศเสื่อมลง การขยายพื้นที่เกษตรก็ยิ่งทำให้มีการทำลายป่า ทำให้ดินเสื่อมโทรม และโรคแมลงระบาดมากขึ้น

ในการจำแนกรูปแบบการจัดการทรัพยากรเกษตรของท้องถิ่นนั้น โดยทั่วไปจะจำแนกตามลักษณะรูปแบบการผลิต ซึ่งเป็นหลักเกณฑ์ที่ใช้กันอย่างแพร่หลาย ได้แก่

๑. การเกษตรแบบยังชีพ (Subsistence Agriculture) ระบบนี้ในประเทศไทยยังมีให้เห็น จัดเป็นการเพาะปลูกแบบดั้งเดิม หรือเป็นประเพณี แบบหนึ่งที่ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ไว้ใช้เป็นอาหารหรือบริโภคในครัวเรือนหรือใช้ในพิธีกรรม ไม่ได้มีการผลิตเหลือใช้หรือเหลือขาย หรือเป็นแบบกึ่งยังชีพที่อนุญาตให้มีการใช้เวลาปลูกพืชเพื่อขาย ระหว่างร้อยละ ๒๕ ถึง ร้อยละ ๕๐ ของเวลาทำงานเพื่อการเกษตรทั้งหมด โครงสร้างการผลิตใน ระบบเกษตรแบบยังชีพ อาจเป็นการปลูกพืชผัก ผลไม้ ไม้ดอก พืชไร่ หรือการเลี้ยงสัตว์ในพื้นที่ขนาดเล็ก ๆ ผลผลิตที่ได้มีปริมาณไม่มากนัก เกษตรกรไม่จำเป็นต้องอาศัยความสามารถหรือ เงินทุนเพราะเป็นการเกษตรขนาดเล็กที่ผลิตเพื่อพอกินพอใช้หรือเหลือขายเล็กๆ น้อยๆ เพื่อให้ได้เงินมาจัดหาปัจจัยจำเป็นในการดำรงชีวิต

๒. การเกษตรแบบขยายพื้นที่ (Extensive cultivation) เป็นการเพาะปลูกในบริเวณที่มีเนื้อที่กว้างขวางแต่มีแรงงานคนหรือสัตว์น้อย และเพื่อความสะดวกในการดำเนินงานเพื่อให้ได้ผลผลิตสูง จึงต้องใช้วิทยากร ใช้เครื่องจักรช่วยแทนแรงงานคนหรือสัตว์ในการบุกเบิก ไถคราด เพาะปลูก บำรุงรักษา และเก็บเกี่ยว มักปลูกพืชชนิดเดียว เช่น ข้าวสาลี และข้าวโพด เป็นต้น ซึ่งตามความหมายนี้ การเกษตรแบบขยายพื้นที่ก็จะมีลักษณะตรงกับ “ระบบการเกษตรแบบเดี่ยว” หรือ “specialized farming” ที่มุ่งเพื่อการค้าหรือ ธุรกิจเป็นสำคัญ สำหรับประเทศไทยที่ผลิตประเภทเดียวเต็มพื้นที่ มีลักษณะการผลิตแบบขยายสด และเป็นวัตถุดิบในอุตสาหกรรมต่าง ๆ เพื่อเป้าหมายส่งออกต่างประเทศ

๓. การเกษตรแบบเข้มข้น (Intensive farming) การเกษตรระบบนี้นับว่าเป็นเป้าหมายของการพัฒนาในทุกประเทศ ทั้งนี้เนื่องด้วยพื้นที่ถือครองทางการเกษตรมีจำกัดเมื่อเปรียบเทียบกับสัดส่วนกับการเพิ่มขึ้นของประชากรการผลิตระบบนี้ คือ การเพาะปลูกพืชมากและต่างชนิดในเนื้อที่จำกัดที่มีประชากรอาศัยอยู่หนาแน่นมากประชากรจึงต้องทุ่มเทพลังงานของตนช่วยกันเพาะปลูกพืชด้วยวิธีต่าง ๆ หรือพยายามเพิ่มเงินทุน ให้มากกว่าเดิมเพื่อจะได้มาซึ่งผลผลิตทางการเพาะปลูกในเนื้อที่จำกัดของตนให้เต็มทีตลอด รอบปีหนึ่ง ๆ ในการนี้ต้องอาศัยความสมบูรณ์ของดินตามธรรมชาติหรือโดยใช้ปุ๋ยเพื่อเพิ่มโอชะ ในดินให้มากขึ้น และมักใช้แรงงานคนหรือสัตว์มากกว่าเครื่องจักร การเพาะปลูกแบบนี้จำเป็น สำหรับประเทศที่มีพื้นดินโอชะจำกัด ทุนน้อย วิทยาการไม่ก้าวหน้ามาก มีพลเมืองมาก เช่น จีน อินเดีย สำหรับประเทศไทยก็มีการทำเกษตรแบบเข้มข้นทั้งเกษตรกรรายเล็กที่ผลิตทั้งเพื่อบริโภค และเหลือขาย และเกษตรกรรายใหญ่ที่ผลิตเพื่อการค้าโดยตรง

๔. เกษตรแบบธุรกิจและเกษตรอุตสาหกรรม (Agribusiness) ระบบการเกษตรแบบธุรกิจมีเป้าหมายเพื่อการค้าโดยตรง การเกษตรระบบนี้ มีการปรับปรุงเทคโนโลยีให้ทันสมัย มีการวิจัยศึกษาจากทุกส่วนและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นกระบวนการผลิต วิทยาการหลังเก็บเกี่ยว ปังจัยทางกายภาพพื้นที่ผลิต และปังจัยทางเศรษฐกิจ สังคม การขนส่ง และการตลาด

๕. การเกษตรนิเวศ (Ecological agriculture) เป็นระบบเกษตรเชิงคุณภาพ เป็นระบบที่ให้ความสำคัญต่อการควบคุมหรือมีระบบการจัดการด้านคุณภาพและมาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อม การเกษตรระบบนี้ เช่น เกษตรชีวภาพ และ เกษตรธรรมชาติ เป็นต้น เป็นระบบที่พบเห็นได้ในท้องถิ่นต่าง ๆ แต่ยังปฏิบัติกันในพื้นที่เฉพาะ และยังไม่ได้ทำเป็นธุรกิจเกษตรขนาดกลางหรือขนาดใหญ่เพื่อการส่งออก^{๔๙}

ในการอธิบายปังจัยที่กำหนดการตัดสินใจทำการเกษตรของเกษตรกรนั้น การทำเกษตรเป็นกระบวนการที่ซับซ้อน ซึ่งต้องเกี่ยวข้องกับการจัดการดิน พืช สัตว์ การปฏิบัติ การใช้แรงงาน ปังจัยการผลิต และอิทธิพลของสภาพแวดล้อม โดยบุคคลที่เรียกว่าเกษตรกร พยายามทำการผลิต

^{๔๙} วันเพ็ญ สุฤกษ์, มุมมองทางภูมิศาสตร์ กับความยั่งยืนของเกษตรไทย, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๗), หน้า ๘๐ - ๘๒.

จากปัจจัยการผลิตและเทคโนโลยีที่มีอยู่ การเกษตรนั้นเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมและเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ของภูมิภาคและระบบนิเวศ การเกษตรคือปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์และทรัพยากรธรรมชาติที่สืบเนื่องมากจากอดีต ระบบคุณค่า ความเชื่อ ภูมิปัญญา เทคโนโลยี สิ่งเหล่านี้เรียกว่า “ระบบฟาร์ม”

จากแนวคิดข้างต้น เกษตรแต่ละแห่งจะมีระบบนิเวศเกษตรที่เฉพาะตัว คือ มีองค์ประกอบ ทางกายภาพที่เป็นดิน น้ำ ภูมิศาสตร์ พืช และสัตว์ที่แตกต่างกัน การทำการเกษตรก็คือการ เข้าแทรกแซงองค์ประกอบของระบบนิเวศการเกษตรและจัดปฏิสัมพันธ์ภายในใหม่ เพื่อที่จะได้มีผลผลิตที่ต้องการ เช่น พืช ไม้ และสัตว์ ในการผลิตเกษตรกรยังต้องพึ่งพาปัจจัยการผลิตมากมาย เช่น เมล็ดพันธุ์ พลังงาน ฯลฯ ซึ่งปัจจัยการผลิตบางส่วนได้จากภายในหรือผลิตขึ้นเอง ภายในฟาร์ม แต่ก็มีปัจจัยการผลิตหลายชนิดที่ต้องอาศัยจากภายนอก เช่น ข้อมูลข่าวสาร สารเคมี ฯลฯ และผลผลิตที่ได้จากในฟาร์มบางส่วนอาจใช้เป็นปัจจัยการผลิตใหม่ หรือใช้บริโภคในครัวเรือน หรือขาย แลกเปลี่ยน หรือให้เปล่า แต่ในขณะเดียวกัน ในกระบวนการผลิตจะมีบางส่วนที่สูญเสียหรือเสียหายไปเนื่องจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น หน้าดินถูกชะล้าง ดิน สูญเสียความอุดมสมบูรณ์ เป็นต้น ผลผลิตที่นำไปขายทำให้เกษตรกรมีรายได้ ซึ่งรายได้นั้นก็จะนำไปใช้จ่ายซื้อสินค้าและบริการ เช่น เสื้อผ้า อาหาร การศึกษา หรือปัจจัยการผลิต เป็นต้น

แนวคิดข้างต้นเป็นการมองพฤติกรรมทางการเกษตรในเชิงระบบ ซึ่งการจัดการการเกษตรคือปัจจัยนำเข้าอย่างหนึ่งของระบบเกษตรที่ส่งผลต่อการตัดสินใจในการจัดการทรัพยากรเกษตรในระบบฟาร์ม

นอกจากแนวคิดข้างต้นแล้ว ยังมีแนวคิดอื่น ๆ ที่อธิบายพฤติกรรมการตัดสินใจทางการเกษตรของเกษตรกร ที่พอจะเป็นแนวทางพิจารณาว่าการจัดการเชิงเกษตรในฐานะปัจจัยนำเข้าของระบบเกษตรนั้น จะส่งผลต่อการตัดสินใจทางการเกษตรได้อย่างไรบ้าง เช่น แนวคิด ดังต่อไปนี้

พฤติกรรมการตัดสินใจของเกษตรกรในการดำเนินงานด้านการเกษตร จะมีปัจจัยหลายอย่างที่มีพลังอำนาจต่อการตัดสินใจของเกษตรกร ในทางทฤษฎีนั้น การตัดสินใจทำการเกษตร อยู่ภายใต้เงื่อนไข ๓ ประการด้วยกัน คือ

๑. ถ้าความสัมพันธ์ทางการผลิตยุติธรรมและมีเสถียรภาพ เกษตรกรให้ความสนใจผลิตเฉพาะอย่างมากขึ้น ในทางตรงกันข้ามเกษตรกรจะเน้นผลิตเพื่อการบริโภคในครัวเรือนก่อนในกรณีที่ความสัมพันธ์ทางการผลิตและการแลกเปลี่ยนไม่ยุติธรรม และไม่มีเสถียรภาพ

๒. เงื่อนไขการผลิตที่แน่นอนเท่านั้นที่ทำให้เกษตรกรตัดสินใจไปในด้านที่ทำให้เกิดผลผลิต และรายได้สูงสุด ในทางตรงกันข้ามถ้าเกิดความไม่แน่นอนทางการผลิต เช่น เกษตรกรต้องจำนองที่ดิน ต้องพึ่งพาเจ้าของที่ดินหรือคนกลาง หรือมีเงื่อนไขไม่แน่นอนตามภูมิอากาศ สุขภาพ และอื่น ๆ เกษตรกรจะพยายามลดความเสี่ยงทางการผลิตให้มากที่สุด

๓. เกษตรกรจะพยายามทำให้ทรัพยากรมีค่าที่สุด ถ้าหากทรัพยากรนั้นมีจำกัด ไม่ว่าจะเป็นที่ดิน แรงงาน อุปกรณ์ เงินสด หรือเงินลงทุน โดยเกษตรกรจะพยายามลงทุนกับทางเลือกที่ดี ที่สุด แม้ว่าทรัพยากรนั้นมีค่าเสียโอกาสดังกล่าวก็ตาม^{๕๐}

จากบทความการสังเคราะห์องค์ความรู้ เกี่ยวกับเกษตรยั่งยืนจากรายงานการวิจัย โดย รศ.ดร.สุจินต์ สิมารักษ์ หลักสูตรเกษตรเชิงระบบ คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ได้กล่าวถึงระบบการเกษตร ไว้ดังนี้

เกษตรอินทรีย์ เป็นส่วนหนึ่งของการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม พลังงาน สุขภาพของผู้ผลิต และบริโภค เป็นทางเลือกและความยั่งยืนสำหรับเกษตรกรในประเทศต่างๆ เนื่องจากผู้บริโภคมีความรู้เกี่ยวกับการบริโภค และการดูแลสุขภาพมากขึ้นในหลายประเทศ ความต้องการของผลผลิตทางการเกษตรที่มีคุณภาพปลอดภัยจากสารพิษ หรือเป็นอินทรีย์จึงมีมากขึ้น หลายประเทศจึงมีนโยบายและ ส่งเสริมให้มีการผลิตเกษตรอินทรีย์ (บางประเทศมีนโยบาย ต่างๆที่เอื้อ) อย่างไรก็ตามเพื่อความมั่นใจของผู้บริโภคต้อง มีมาตรฐาน การให้หรือการได้รับมาตรฐาน จึงเป็นเรื่องสำคัญหากทำการค้า มีองค์การระหว่างชาติและภายใน ประเทศในหลายประเทศมีระบบตรวจสอบ และรับรอง มาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ทำอย่างไรเกษตรกรจึงสามารถ ผลิตได้มาตรฐานตามความต้องการของตลาดท้องถิ่น ประเทศ และส่งออก (ในระดับท้องถิ่นความเชื่อใจกันเอง อาจทำให้ไม่จำเป็นต้องมีมาตรฐานที่เป็นทางการ)

เกษตรผสมผสาน ในทำนองเดียวกับเกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสานโดยส่วนใหญ่ทำแบบปลอดภัยจากสารพิษ หรือเรียกว่า เกษตรอินทรีย์ สามารถช่วยแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม พลังงาน และสุขภาพของผู้ผลิตและบริโภค และ เป็นทางเลือกและความยั่งยืนหรือลดความเสี่ยงสำหรับ เกษตรกร โดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อย ในหลายประเทศมี นโยบายและการส่งเสริมเกษตรผสมผสาน และมีรูปแบบ การทำเกษตรผสมผสานมากมาย นอกจากนั้นการผลิตแบบ ผสมผสานอาจช่วยให้เกษตรกรลดการพึ่งพาปัจจัยและตลาด จากภายนอกได้ แต่รูปแบบการผสมผสานย่อมต่างกันไปตามสภาพ กายภาพ ภูมิอากาศและสังคม ทำอย่างไรจึงจะ เร่งการเปลี่ยนจากเกษตรเชิงเดี่ยวเป็นผสมผสานได้ และใน เงื่อนไขอะไรบ้างจึงสามารถปฏิบัติได้

เกษตรผสมผสาน ในทำนองเดียวกับเกษตรอินทรีย์ เกษตรผสมผสานโดยส่วนใหญ่ทำแบบปลอดภัยจากสารพิษ หรือเรียกว่า เกษตรอินทรีย์ สามารถช่วยแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม พลังงาน และสุขภาพของผู้ผลิตและบริโภค และ เป็นทางเลือกและความยั่งยืนหรือลดความเสี่ยงสำหรับ เกษตรกร โดยเฉพาะเกษตรกรรายย่อย ในหลายประเทศมี นโยบายและการส่งเสริมเกษตรผสมผสาน และมีรูปแบบ การทำเกษตรผสมผสานมากมาย นอกจากนั้นการผลิตแบบ ผสมผสานอาจช่วยให้เกษตรกรลดการพึ่งพาปัจจัยและตลาด จากภายนอกได้ แต่รูปแบบการผสมผสานย่อมต่างกันไปตามสภาพ

^{๕๐} วิทยา อธิปอนันต์, ไร่นาสวนผสมตาม แนวทฤษฎีใหม่ : ในงานส่งเสริมการเกษตร, (กรุงเทพมหานคร : กรมส่งเสริมการเกษตร, ๒๕๔๒), หน้า ๗๐ -๗๒.

กายภาพ ภูมิอากาศและสังคม ทำอย่างไรจึงจะ เร่งการเปลี่ยนจากเกษตรเชิงเดี่ยวเป็นผสมผสานได้ และใน เงื่อนไขอะไรบ้างจึงสามารถปฏิบัติได้

เกษตรประณีต เนื่องจากปัญหาการลดลงของที่ดิน การเกษตรทั้งในเชิงปริมาณและ คุณภาพ การขาดแคลน แรงงาน การทำการเกษตรอินทรีย์และเกษตรผสมผสาน ซึ่ง เป็นการทำการเกษตรแบบประณีตจึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ทั้งที่เพื่อให้ได้ผลผลิตที่สูงขึ้น มูลค่าสูงขึ้น นอกจาก นั้นเกษตรอินทรีย์และเกษตรผสมผสานต้องการการดูแล อย่าง ใกล้ชิด ในการปฏิบัติและ แรงงานที่ใช้ต้องมีประสิทธิภาพ มีความรู้และทักษะ รวมถึงความรู้ทางการ ตลาด จะเร่งการขยาย การเกษตรประณีตที่มีผลกระทบต่อ สิ่งแวดล้อมและสุขภาพน้อยได้อย่างไร

เกษตรในพันธสัญญา เกษตรในพันธสัญญาเป็น เกษตรกระแสหลัก กำลังขยายตัวในหลาย ประเทศ มีมุมมองหลักต่อเกษตรในพันธสัญญาสองมุมมอง คือ ทำให้ เกษตรกรมีตลาดที่แน่นอน ได้ รายได้สูง ทำเสริมกับการ ทำการเกษตรปกติได้ ในอีกมุมมองหนึ่ง คือ ความเสี่ยง ในการผลิต เช่น ภัยธรรมชาติหรือโรค ตลาดที่ไม่เป็นตามสัญญา สิ่งเหล่านี้ตกอยู่กับเกษตรกร เกษตรกรเป็นเพียง แรงงานที่ถูกกำกับโดยบริษัท/ผู้ประกอบการ เกษตรในพันธสัญญามักใช้สารเคมีสูง ทำให้เกิดปัญหา สิ่งแวดล้อมและความเสื่อมโทรมของทรัพยากร ซึ่งตกอยู่กับผู้ผลิต(เกษตรกร) และสาธารณะ ทำอย่างไร เกษตรในพันธสัญญาจึงมีความเป็นธรรมและไม่มีผลเสียต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร^{๕๑}

สรุปได้ว่า รูปแบบการผลิตนั้น สามารถนำมาใช้กับรูปแบบการผลิตการเกษตรเพื่อสร้าง ดุลยภาพชีวิตของเกษตรกรได้ โดยแบ่งการผลิตตามการเกษตรแบบต่างๆ เช่น การเกษตรแบบยังชีพ (Subsistence agriculture) จัดเป็นการเพาะปลูกแบบดั้งเดิม หรือเป็นประเพณี แบบหนึ่งที่ปลูกพืช เลี้ยงสัตว์ไว้ใช้เป็นอาหารหรือบริโภคในครัวเรือนหรือใช้ในพิธีกรรม การเกษตรแบบขยายพื้นที่ (Extensive cultivation) เป็นการเพาะปลูกในบริเวณที่มีเนื้อที่กว้างขวางแต่มีแรงงานคนหรือสัตว์ น้อย เกษตรแบบธุรกิจและเกษตรอุตสาหกรรม (Agribusiness) ระบบการเกษตรแบบธุรกิจ มี เป้าหมายเพื่อการค้าโดยตรง การเกษตรระบบนี้ มีการปรับปรุงเทคโนโลยีให้ทันสมัย การเกษตรนิเวศ (Ecological agriculture) เป็นระบบเกษตรเชิงคุณภาพ เป็นระบบที่ให้ความสำคัญต่อการควบคุม หรือมีระบบการจัดการด้านคุณภาพและมาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อม รูปแบบการผลิตแบบต่างๆ ที่กล่าว มาแล้วนั้นสามารถสร้างดุลยภาพชีวิตให้เกิดความสมดุลได้

๒.๓.๕ กรอบแนวคิดการผลิตการจัดการทรัพยากรเกษตร

แผนพัฒนาการเกษตรและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ ได้กำหนดกรอบแนวคิดการผลิต และการจัดการการพัฒนาของแผนพัฒนาการเกษตร ไว้ ๑๓ ประเด็น ดังนี้

๑. เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาการเกษตร
๒. แรงงานภาคการเกษตรมีแนวโน้มลดลงและการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ

^{๕๑} สุจินต์ สิมารักษ์, “การสังเคราะห์องค์ความรู้ เกี่ยวกับเกษตรยั่งยืน”, วารสารเพื่อการพัฒนาเชิง พื้นที่, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๔ (มีนาคม – เมษายน ๒๕๕๗): ๑๒๘-๑๒๙.

๓. การปรับตัวของเกษตรกรสู่เกษตรกรมืออาชีพ (Smart Farmer)
๔. การส่งเสริมการทำเกษตรในรูปแบบของการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกรองค์กรเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร
๕. การบริหารจัดการสินค้าเกษตร
๖. มาตรฐานสินค้าเกษตร
๗. โลจิสติกส์และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานการเกษตร
๘. ความมั่นคงทางอาหารและพลังงาน
๙. การเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม
๑๐. การวิจัยและพัฒนาด้านการเกษตร รวมถึงนวัตกรรมและเทคโนโลยี การเกษตร
๑๑. กฎระเบียบและกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการเกษตร
๑๒. ความร่วมมือและข้อตกลงระหว่างประเทศ
๑๓. การบริหารจัดการสินค้าเกษตรเพื่อรองรับการค้าชายแดนและเขตเศรษฐกิจพิเศษ^{๕๒}

สรุปได้ว่า กรอบแนวคิดการผลิตและการจัดการการพัฒนาของแผนพัฒนาการเกษตรครอบคลุมการสร้างเสริมเข้มแข็งให้เกษตรกรและสถาบันเกษตรกร กำไรเพิ่มประสิทธิภาพ การบริหารจัดการสินค้าเกษตรตลอดโซ่อุปทาน กำไรเพิ่มความสามารถในการแข่งขันด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม การบริหารจัดการทรัพยากรการเกษตรและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาการเกษตรแบบพอเพียง

๒.๔.๑ เศรษฐกิจพอเพียงกับการพัฒนาการเกษตร

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ได้น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในแผนพัฒนาการเกษตร ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๙ - ๑๑ ผลจากการพัฒนาการเกษตร ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ. ๒๕๖๐ - ๒๕๖๔) ที่ผ่านมา พบว่า เกษตรกรสามารถลดรายจ่ายจากการนำผลผลิตมาบริโภค และมีรายได้เพิ่มจากการจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร แม้ว่าจะมีการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้กับการพัฒนาการเกษตรของประเทศ อย่างต่อเนื่อง แต่ปัญหาของเกษตรกรยังคงมีอยู่ในสังคมไทย ส่วนหนึ่งเป็นเพราะเกษตรกรไทยส่วนใหญ่ เป็นรายย่อยมีพื้นที่การเพาะปลูกไม่เกิน ๑๕ ไร่ การทำการเกษตรหลายพื้นที่ยังเป็นไปในลักษณะ ต่างคนต่างทำขาดความคุ้มค่าในการลงทุน ทั้งค่าใช้จ่ายในเรื่องของเครื่องจักรกลการเกษตร การใช้น้ำ การซื้อเมล็ดพันธุ์/ปัจจัยการผลิต อีกทั้งเกษตรกรบางส่วนไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองต้องเช่าที่ดิน เพื่อทำการเกษตรจนกลายเป็นหนี้สินจำนวนมากหรือเป็นแรงงานรับจ้างทำการเกษตรในที่สุด ซึ่งปัญหา

^{๕๒} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี, แผนพัฒนาการเกษตร ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐ - พ.ศ.๒๕๖๔), (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๖๐), หน้า ๒๙.

ต่างๆ เหล่านี้ควรได้รับการแก้ไขโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกษตรกรพัฒนาระบบการผลิตให้สามารถเลี้ยงตัวเองได้ตามหลักความพอประมาณ ด้วยการนำผลผลิตที่ปลูกมาบริโภค ทำให้ลดรายจ่ายครัวเรือน เหลือแล้วจึงขายสร้างรายได้เพิ่ม หลักความมีเหตุมีผลเช่น การวางแผนการผลิตโดยเกษตรกรจะเริ่มปลูกพืชผักสวนครัวก่อนเพื่อให้มีรายได้จำนวนหนึ่งเพียงพอที่จะนำเงินไปลงทุนซื้อสัตว์มาเลี้ยงเพราะต้องใช้ระยะเวลาการเลี้ยงนานกว่าจะได้ผลผลิตหรือมีรายได้ และหลักการสร้างภูมิคุ้มกัน ซึ่งภาครัฐสนับสนุนในเรื่องการถ่ายทอดองค์ความรู้ให้กับเกษตรกรทั้งด้านพืช ประมง และปศุสัตว์^{๕๓}

๒.๔.๒ แนวโน้มแรงงานภาคการเกษตร

แรงงานภาคการเกษตรมีแนวโน้มลดลงและการก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุโครงสร้าง การผลิตเปลี่ยนผ่านจากภาคการเกษตรไปสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการตามภาพรวมของการพัฒนาประเทศส่งผลกระทบโดยตรงต่อแรงงานภาคการเกษตรที่เคลื่อนย้ายไปสู่ภาคการผลิตอื่นๆ โดยในแผนพัฒนาการเกษตร ในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๑ มีแรงงานภาคการเกษตรลดลงร้อยละ ๑.๘๘ จากเมื่อปี ๒๕๕๔ จำนวน ๑๖.๘๘ ล้านคน เป็น ๑๖.๖๖ ล้านคนในปี ๒๕๕๖ เนื่องจากเคลื่อนย้ายไปทำงานในภาคการผลิตอื่น โดยเฉพาะภาคบริการ เช่น การขายส่ง การขายปลีก โรงแรมและภัตตาคาร การขนส่ง เป็นต้น ปัญหาสำคัญ อีกประการหนึ่งคือ การก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ โดยสัดส่วนจำนวนประชากรในวัยทำงานและวัยเด็กลดลง เนื่องจากอัตราการเกิดและอัตราการตายของประชากรลดลงอย่างต่อเนื่อง ทำให้ประชากรไทยโดยเฉลี่ย มีอายุสูงขึ้น และด้วยการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ รวมถึงการขยายตัวของภาคการผลิตอื่นๆ และทัศนคติ ของเกษตรกรส่วนใหญ่มักคิดว่าการทำการเกษตรเป็นงานที่หนักและลำบาก ไม่คุ้มค่า ไม่อยากให้ ลูกหลานเข้ามาลำบากด้วย จึงทำให้เยาวชนรุ่นใหม่ไม่สนใจทำอาชีพการเกษตร ส่งผลให้แรงงาน ภาคการเกษตรประสบปัญหาทั้งในส่วน ของจำนวนแรงงานที่มีแนวโน้มลดลง เกิดการขาดแคลนแรงงาน ทำงานในไร่นา แนวโน้มแรงงาน เกษตรผู้สูงอายุมีมากขึ้น ทำให้ประสิทธิภาพและผลผลิตภาคการเกษตรลดลง จนขาดแคลนแรงงานรุ่นใหม่เข้ามาทดแทน ซึ่งปัญหาดังกล่าวจำเป็นต้องได้รับการแก้ไขอย่างเป็นระบบ รวมถึงการบริหาร จัดการแรงงานต่างด้าวที่จะเข้าสู่ภาคการเกษตร การส่งเสริมการใช้เครื่องจักรกล ทดแทนแรงงาน เกษตร การพัฒนาฝีมือแรงงานภาคการเกษตร การคุ้มครองและการสร้างหลักประกัน ทางสังคม ให้กับแรงงานเกษตร^{๕๔}

๒.๔.๓ การปรับตัวของเกษตรกรสู่เกษตรกรปราดเปรี๊อง (Smart Farmer)

การปรับตัวของเกษตรกรสู่เกษตรกรปราดเปรี๊อง เกษตรกรจำนวนมาก ยังมีข้อจำกัดใน การพัฒนาองค์ความรู้ด้านการผลิตเชื่อมโยงไปจนถึงการแปรรูปและการตลาด ซึ่งเกษตรกรบางรายมี ความรู้ความเชี่ยวชาญด้านการผลิตแล้ว แต่ยังขาดความรู้ความสามารถในการแปรรูป และการตลาด

^{๕๓} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานรัฐมนตรี, แผนพัฒนา การเกษตร ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ (พ.ศ.๒๕๖๐ - พ.ศ.๒๕๖๔), หน้า ๓๐.

^{๕๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๑.

ขาดความรู้ความเข้าใจเรื่องการใช้ปุ๋ยที่เหมาะสมกับพื้นที่ เนื่องจากปัจจุบันเกษตรกร มีการใช้ปุ๋ยเคมีจำนวนมากเพื่อให้ได้ผลผลิตสูงและรูปลักษณ์สวยงาม แต่ผลผลิตที่ได้จะมีสารพิษตกค้าง จำนวนมากส่งผลกระทบต่อสุขภาพอนามัยทั้งต่อผู้ผลิตและผู้บริโภคในระยะยาว อีกทั้งยังทำให้ดินเสื่อมโทรม ความหลากหลายทางชีวภาพลดลง และต้นทุนการผลิตสูงขึ้นด้วย การพัฒนาการเกษตรให้เติบโตได้อย่างยั่งยืน จึงต้องอาศัย “เกษตรกร” เป็นศูนย์กลางการพัฒนา ดังนั้น การปรับตัวของเกษตรกร จึงเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งที่จะทำให้เป้าหมายการพัฒนาการเกษตรของประเทศบรรลุผลสำเร็จได้กระทรวงเกษตรและสหกรณ์จึงให้ความสำคัญกับการพัฒนาเกษตรกรให้เป็น Smart Farmer ที่มีความพร้อมทั้งในแง่องค์ความรู้ด้านการผลิต การตลาด มีการนำเทคโนโลยี ภูมิปัญญาและวิธีการปฏิบัติที่ดีมาใช้ผสมผสานกับองค์ความรู้สมัยใหม่ที่เหมาะสมในการพัฒนาการเกษตร โดยคำนึงถึงคุณภาพมาตรฐานและปริมาณความต้องการของตลาด รวมถึงความปลอดภัยต่อผู้บริโภคและสิ่งแวดล้อมเป็นสำคัญ

๒.๔.๔ การส่งเสริมการทำเกษตรในรูปแบบของการพัฒนาเครือข่ายเกษตรกร องค์กรเกษตรกร และสถาบันเกษตรกร

ประเทศไทยเผชิญกับปัญหาเรื่องขีดความสามารถในการแข่งขัน โดยเฉพาะราคาสินค้าเกษตรของประเทศเพื่อนบ้านที่ต่ำกว่าประเทศไทย จนทำให้สินค้าเกษตรดังกล่าว มาแย่งส่วนแบ่งการตลาดของไทย และเนื่องจากเกษตรกรไทยส่วนใหญ่เป็นรายย่อย การรวมกลุ่ม ของเกษตรกรยังขาดความเข้มแข็ง แม้ว่าจะมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องก็ตาม แต่การรวมกลุ่มของเกษตรกร ยังไม่สามารถเชื่อมโยงในลักษณะคลัสเตอร์ เกษตรกรส่วนใหญ่ยังถูกกดราคาในการรับซื้อผลผลิต รวมถึงถูกเอารัดเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง การสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกร โดยการ รวมกลุ่มเกษตรกร และพัฒนาเครือข่ายเกษตรกร องค์กรเกษตรกร และสถาบันเกษตรกรจะช่วยเพิ่ม ขีดความสามารถให้กับเกษตรกร สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน สหกรณ์ยังคงมีบทบาทสำคัญ ที่จะเสริมสร้างความเข้มแข็งของเกษตรกร ช่วยรวบรวมผลผลิตจัดซื้อ-จัดหาปัจจัยการผลิตและจำหน่ายผลผลิตของเกษตรกร รวมถึงการพัฒนาให้สหกรณ์เป็นกลไกหลักทางธุรกิจการเกษตร^{๕๕}

๒.๔.๕ การบริหารจัดการสินค้าเกษตร

ภาคการเกษตรมีความเปราะบางมากกว่าภาคการผลิตอื่น ด้านการผลิต ผลผลิตทางการเกษตรขึ้นอยู่กับฤดูกาลเพาะปลูก และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่ไม่สามารถควบคุมได้ เช่น ปริมาณน้ำ สภาพภูมิอากาศ และความเสื่อมโทรมของทรัพยากรดิน ด้านการจำหน่าย สินค้าเกษตรเป็นสินค้าที่เน่าเสียง่ายไม่เหมาะกับการเก็บรักษาเป็นเวลานาน ต้นทุนขนส่ง สินค้าสูงเมื่อเทียบกับสินค้าอื่น ด้านราคาผลผลิต และราคาสินค้าเกษตรมีความอ่อนไหวต่อราคา ในตลาดโลก ผันผวนสูง ทำให้เกษตรกรมีรายได้ไม่สม่ำเสมอ ราคาสินค้าเกษตรทั้งหมดถูกกำหนดโดยผู้ซื้อ แม้ว่ารัฐบาลมีนโยบายและมาตรการต่างๆ ในแต่ละปีสูญเสียงบประมาณปีละหลายล้านบาท แต่ปัญหาการผลิตสินค้าเกษตรยังคงเกิดขึ้นต่อเนื่องในทุกปี ทั้งในเรื่องของประสิทธิภาพการผลิต ต้นทุนการผลิตทาง

^{๕๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๒-๓๓.

การเกษตรเพิ่มขึ้น และสินค้าเกษตรบางชนิดล้นตลาดทำให้ราคาคงต่ำ ซึ่งการบริหาร จัดการสินค้าเกษตรที่ดี จะสามารถแก้ไขปัญหาสินค้าเกษตรได้ทั้งระบบ จึงควรเน้นในเรื่องการวางแผน ความต้องการและการผลิตสินค้าเกษตร (Demand & Supply) ในระดับจังหวัด เพื่อเป็นข้อมูลให้กับส่วนกลาง ในการบริหารจัดการสินค้าเกษตรในภาพรวม การขึ้นทะเบียนเกษตรกรทั่วประเทศเพื่อรู้ปริมาณการผลิต สินค้าเกษตรที่สำคัญ จัดทำข้อมูลการผลิตและการตลาด โดยเชื่อมโยงข้อมูลระหว่างภาครัฐและเอกชน เพื่อบริหารจัดการสินค้าเกษตรได้ทั้งระบบ ส่งเสริมการแปรรูปสินค้าเกษตรเพื่อเพิ่มมูลค่า และอำนวยความสะดวกทางการค้าให้กับผู้ประกอบการธุรกิจเกษตรและสถาบันเกษตรกรอย่างเต็มที่

๒.๔.๖ มาตรฐานสินค้าเกษตร

มาตรฐานสินค้าเกษตรเป็นเรื่องที่นานาประเทศให้ความสำคัญ นับตั้งแต่ประเทศไทย เข้าเป็นสมาชิกองค์การการค้าโลก (World Trade Organization : WTO) ในฐานะผู้ก่อตั้งร่วมกับประเทศอื่นๆ อีก ๘๐ ประเทศ ในการบังคับใช้ความตกลงด้านสุขอนามัยและสุขอนามัยพืช (Agreement on the Application of Sanitary and Phytosanitary Measures : SPS) มาตรการด้านมาตรฐานและความปลอดภัยอาหาร เพื่อควบคุมการส่งออกนำเข้าสินค้าเกษตรและอาหาร ปัจจุบันประเทศไทยได้มีการพัฒนาด้านมาตรฐาน สินค้าเกษตรไปมากเมื่อเทียบกับประเทศเพื่อนบ้าน แต่ยังคงมีปัญหาในเรื่องของความทั่วถึงของการพัฒนา ด้านองค์ความรู้ การสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับมาตรฐานสินค้าเกษตรให้แก่องค์กรเกษตรกร การพัฒนาผลิตภัณฑ์และบรรจุภัณฑ์เพื่อยืดอายุของสินค้า ที่จะช่วยเพิ่มมูลค่าให้กับสินค้าเกษตร ดึงดูดความสนใจ และตอบสนองต่อความต้องการที่หลากหลายของผู้บริโภคได้ อย่างไรก็ดี การพัฒนามาตรฐานสินค้าเกษตร จะต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับเอกชนที่จะช่วยบริหารจัดการเชื่อมโยงข้อมูลที่เป็นสากลทั้งใน และนอกประเทศ สนับสนุนให้ประเทศไทยเป็นศูนย์กลางข้อมูลด้านมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหาร รวมทั้งผลักดันให้ประเทศผู้ผลิตอื่นตระหนักถึงความสำคัญของระบบการผลิตที่ดีตลอดโซ่อุปทาน ได้แก่ GAP, GMP, HACCP และการตรวจสอบย้อนกลับเพื่อป้องกันความผิดพลาดในทุกขั้นตอนการผลิต เพื่อเป็นการประกันได้ว่าสินค้าที่ผลิตจากกระบวนการผลิตที่ดีจะเป็นสินค้าที่ดีมีคุณภาพและความ ปลอดภัย พัฒนามาตรฐานการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมากขึ้น เพื่อให้เป็นไปตามความต้องการ ของประเทศคู่ค้า รักษาสิ่งแวดล้อมและสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีไปพร้อมกันด้วย^{๕๖}

สรุปได้ว่า การพัฒนาการเกษตรแบบพอเพียงนั้น คือการยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาปรับใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกษตรกรพัฒนาระบบการผลิตให้สามารถเลี้ยงตัวเองได้ตามหลักความพอประมาณ ด้วยการนำผลผลิตที่ปลูกมาบริโภค ทำให้ลดรายจ่ายครัวเรือน เหลือแล้วจึงขายสร้างรายได้เพิ่ม หลักความมีเหตุมีผล เช่น การวางแผนการผลิตโดยเกษตรกรจะเริ่ม

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓๔-๓๕.

ปลูกพืชผักสวนครัวก่อนเพื่อให้มีรายได้จำนวนหนึ่งเพียงพอที่จะนำเงินไปลงทุนซื้อสัตว์มาเลี้ยงเพราะต้องใช้ระยะเวลาการเลี้ยงนานกว่าจะได้ผลผลิตหรือมีรายได้

๒.๔.๗ แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการส่งเสริมการเกษตร

คณะกรรมการผลิตวิชาการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร กล่าวว่า งานส่งเสริมการเกษตร เป็นงานให้บริการ เผยแพร่ ความรู้ทางการเกษตร และถ่ายทอด เทคโนโลยีทางการเกษตร ให้แก่เกษตรกร กลุ่มอาชีพทางการเกษตรทุกสาขา โดยไม่จำกัดเพศ วัย ระดับความรู้ และความเป็นอยู่ เพื่อมุ่งช่วยเหลือเกษตรกรให้รู้จักช่วยเหลือตนเองในการดำเนินการประกอบอาชีพด้านการเกษตร^{๕๗}

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่า งานส่งเสริมการเกษตรเป็นงานให้บริการเผยแพร่ ความรู้ด้านการเกษตร และพัฒนาความรู้แก่เกษตรกร เพื่อให้เกษตรกรและครอบครัวมีความเป็นอยู่ที่ดี ฉะนั้น ความรู้ ความสามารถที่จะให้บริการ วิธีการถ่ายทอดความรู้เกษตรกรอย่างถูกต้องและเหมาะสมเป็นสิ่งสำคัญที่จะต้องใช้ในการทำงานส่งเสริมการเกษตร

คณะกรรมการผลิตวิชาการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร มีแนวคิดเกี่ยวกับการส่งเสริมการเกษตร ดังนี้

๑. การส่งเสริมการเกษตรมีจุดมุ่งหมายที่จะพัฒนาประชาชนในชนบท โดยเฉพาะเกษตรกรใหม่ความสามารถในการที่ส่งผลดีต่อความเป็นอยู่ในครอบครัว โดยการนำเทคโนโลยีการเกษตรให้ก้าวหน้า และมีรายได้เพิ่มขึ้น โดยการนำเทคโนโลยีการเกษตรไปแนะนำเผยแพร่ให้แก่เกษตรกรแล้ว ติดตามให้คำแนะนำช่วยเหลือจนบรรลุผลสำเร็จตามความประสงค์

๒. งานส่งเสริมการเกษตรมีปรัชญาในการปฏิบัติ คือ เริ่มงานจากสภาพการณ์จริง ในท้องถิ่น มีทัศนคติที่ดีต่อบุคคลเป้าหมาย ช่วยให้เขาช่วยตัวเองได้ เผยแพร่ความรู้ที่เป็นประโยชน์ และเหมาะสมตรงกับความสนใจและความต้องการ เข้าใจ และรู้จักใช้ประโยชน์ของสังคมในชนบทโดยขอบเขตของการปฏิบัติงาน

๓. งานส่งเสริมการเกษตรเป็นการให้การศึกษานอกระบบโรงเรียนแก่บุคคล เป้าหมายการเรียนรู้จากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมโดยตรง หรือทางอื่น โดยการทดลองและปฏิบัติจริง^{๕๘}

คณะกรรมการผลิตวิชาการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร มีขอบเขตความรับผิดชอบของงานส่งเสริมการเกษตรโดยมีหลักยึดในการคิดและปฏิบัติงานส่งเสริม การเกษตรให้ประสบความสำเร็จก็คือ จะต้องเริ่มงานจากสภาพการณ์ที่เป็นจริงของตัวเกษตรกร และครอบครัวของเขา ต้องถือว่าเกษตรกรเป็นบุคคลเป้าหมายที่สำคัญที่มีความรู้ ความคิดในระดับหนึ่ง ต้องมีทัศนคติที่ดี และเข้าใจปัญหาที่เผชิญอยู่ พยายามแก้ไขให้ถูกทาง แนะนำช่วยเหลือ ให้เขาช่วยตนเอง เทคโนโลยีที่นำเขาไปต้องมีประโยชน์และเหมาะสมตรงกับความสนใจและความต้องการของเขา พยายามให้เขามี

^{๕๗} คณะกรรมการผลิตวิชาการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร, แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการส่งเสริมการเกษตร, (กรุงเทพมหานคร : กรมส่งเสริมการเกษตร, ๒๕๕๕), หน้า ๒๗.

^{๕๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๗.

ส่วนร่วม อาจเป็นในลักษณะผู้นำกลุ่มโดยอาศัยโครงสร้างหรือ สหสัมพันธ์ทางสังคมที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่น ส่วนขอบเขตความรับผิดชอบของงานส่งเสริมขึ้นอยู่กับ นโยบายและขอบเขตความรับผิดชอบของกรมส่งเสริมการเกษตร และหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องที่กำหนดขึ้นตามกรอบของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ^{๕๙}

พงษ์ศักดิ์ อังกลสิทธิ์ กล่าวว่า การส่งเสริมการเกษตรมีบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของเกษตรกรมาก โดยการ ถ่ายทอดความรู้เทคโนโลยีที่เหมาะสมไปสู่เกษตรกรก่อให้เกิดการพัฒนาความรู้ที่สามารถนำไปสู่การพัฒนา ผลผลิตทางการเกษตรได้โดยสามารถสร้างรายได้พัฒนาสถานะเศรษฐกิจ สังคมชนบท และครอบครัว เกษตรกรให้มีสถานะที่ดีได้โดยที่เป้าหมายสำคัญของการพัฒนาอยู่ที่ครอบครัวเกษตรกรและการพัฒนาชุมชน ในชนบท (Rural Life of Living) ให้มีสถานะของการ “กินพอกอยู่พอดีจึงจะมีความสุขในสถานะของสิ่งแวดล้อมที่ดี” การเพิ่มผลผลิตเกิดจากการพัฒนาส่งเสริมความรู้ เทคโนโลยีใหม่แก่เกษตรกรเพื่อนำไปสู่การพัฒนาผลผลิตนั่นเอง นอกจากนั้นยังสามารถนำไปสู่การพัฒนาเกษตรกร ให้เป็นผู้มีความรู้ในการพัฒนาด้านอื่นๆ อีกด้วย ดังนั้น หากจะพิจารณาถึงความสำคัญของการส่งเสริมการเกษตร จะสามารถวิเคราะห์ถึงสิ่งต่างๆ เหล่านี้ได้

๑. การเกษตรเป็นพื้นฐานของการผลิตอาหารเพื่อเลี้ยงประชากรของโลก การเกษตรจะเป็นแหล่ง สำคัญในการสร้างความมั่นคงให้แก่ประเทศปัจจุบันประชากรของโลกเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ประเทศด้อยพัฒนาซึ่งต้องการอาหารเพื่อดำรงชีวิต ดังนั้น โลกจำเป็นต้องอาศัยความมั่นคงทางอาหาร (Food Security) คือ ความสามารถในการมีอาหารในการเลี้ยงประชากรเหล่านั้นได้และต้องมีการพัฒนา ปรับปรุงประสิทธิภาพการผลิตที่เหมาะสม และคุ้มค่าในการลงทุน การผลิตไม่ว่าจะเป็นต้นทุน เทคโนโลยี และทรัพยากรธรรมชาติจึงจำเป็นต้องอาศัยการพัฒนาเทคโนโลยีผสมผสานกับภูมิปัญญาเกษตรกรสามารถ ทำให้เกษตรกรนำไปใช้ในการผลิตอย่างได้การส่งเสริมการเกษตรมีบทบาทในการเป็นส่วนประสานเชื่อมโยง และถ่ายทอดความรู้เทคโนโลยีไปสู่การพัฒนาได้อย่างดียิ่ง

๒. การพัฒนาความรู้แก่เกษตรกร โดยเฉพาะการสร้างความรู้ความเข้าใจในการดำเนินการผลิตจาก ผลการพัฒนาความรู้ผสมผสานกับภูมิปัญญาของตนเองที่ชาญฉลาด และมีความสมดุลกับสภาพธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมและต้นทุนของการผลิต ซึ่งจะสามารถดำเนินการผลิตที่บรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพและมีคุณภาพได้อีกทั้งการพัฒนาความรู้ดังกล่าวสามารถช่วยสร้างผลต่อการพัฒนาชีวิตครอบครัวและชุมชน ชนบทได้อย่างดีด้วย ด้วยเหตุที่เกษตรกรซึ่งถือว่าเป็นแรงงานสำคัญถึงร้อยละ ๖๐ หากได้รับการพัฒนา ย่อมจะมีผลต่อสังคมชนบทและสังคมไทยได้เป็นอย่างดี

๓. การพัฒนารายได้ และสถานะเศรษฐกิจของเกษตรกรและครอบครัวตลอดจนชุมชนชนบทและ ประเทศไทยผลของการส่งเสริมการเกษตรย่อมก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพ

^{๕๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘.

๔. การพัฒนาชีวิตเกษตรกรและครอบครัวเกษตรกร ซึ่งถือว่าเป็นเป้าหมายสำคัญ เนื่องจาก เกษตรกรและครอบครัวจะเป็นเป้าหมายของการพัฒนาในชนบท การส่งเสริมการเกษตรจะมีบทบาทสำคัญ ในการพัฒนาสถานะชีวิต ความเป็นอยู่ของเกษตรกรให้อยู่ในสถานะที่ดีได้อันเป็นผลต่อการพัฒนาสังคม ชนบทที่ดีได้ในที่สุด

๕. การพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การส่งเสริมการเกษตรที่ย่อมจะต้องคำนึงถึง การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาด เหมาะสมและคุ้มค่ากับการผลิตทางการเกษตร

๖. การพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศเกษตรกรรม ซึ่งพบว่ามักจะเป็นประเทศด้อย พัฒนาหรือกำลังพัฒนา จำเป็นต้องอาศัยการเกษตรเป็นพื้นฐานของการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และความ มั่นคงของประเทศเกษตรกรรมจึงเป็นหัวใจสำคัญของประเทศเหล่านั้นประเทศไทยก็เช่นเดียวกันการเกษตร เป็นพื้นฐานเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ ปัจจุบันแม้ว่าประเทศจะพยายามพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปสู่ อุตสาหกรรมใหม่ (New Industrial Country) ก็ตาม แต่พบว่าประสบปัญหาและความล้มเหลวมาก จึง จำเป็นต้องพิจารณาถึงสภาพความเป็นจริงที่ว่า ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม ประชากรร้อยละ ๖๕ ยังคงอยู่ในครอบครัวเกษตรกร ยังต้องทำการเกษตรเพื่อยังชีพและเป็นรายได้หลัก ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มคน ส่วนใหญ่ของประเทศ หากประชากรกลุ่มนี้ได้รับการพัฒนาที่ดีมีสถานะเศรษฐกิจ สังคมที่ดีมีความมั่นคง ย่อมจะสะท้อนต่อผลของการพัฒนาประเทศไทย^{๖๐}

สรุปได้ว่า ขอบเขตความรับผิดชอบของงานส่งเสริมการเกษตร เริ่มที่ การดำเนินกิจกรรมของเกษตรกร หรือเกษตรกรมีความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมตามนโยบายและขอบเขตความรับผิดชอบของกรมส่งเสริมการเกษตรเพื่อนำไปสู่การพัฒนาเกษตรกรและครอบครัวเกษตรกร

๒.๔.๘ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเกษตร

คณะกรรมการผลิตวิชาการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ในงานส่งเสริมการเกษตร จำเป็นต้องอาศัยทฤษฎี หรือหลักการทางวิทยาศาสตร์หรือศิลปะด้านส่งเสริม การเกษตรซึ่งเป็นที่ยอมรับเป็นพื้นฐานในการบริหารงานหรือปฏิบัติงาน ที่สำคัญคือทฤษฎีสัญญากาศในชนบทการแพร่กระจายและยอมรับแนวความคิดใหม่ทฤษฎีการจูงใจ และเกษตรทฤษฎีใหม่ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

๒.๔.๘.๑ ทฤษฎีสัญญากาศในชนบท

โมเชอร์ (Mosher) กล่าวว่า เจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตรเป็นบุคคลที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นของเกษตรกร มีความคุ้นเคยกับกิจกรรมต่างๆ ที่เกษตรกรทำอยู่และรู้ถึงปัญหาหรือสิ่งที่เป็อุปสรรคในการทำการเกษตรให้ก้าวหน้าและเขาก็ช่วยเหลือเกษตรกรในสิ่งที่จำเป็นต้องทำเพื่อให้งานดำเนินไปได้สิ่งที่จำเป็นสำหรับเกษตรกรอาจจะเป็นความรู้ ทักษะใหม่ๆ ที่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมต้องช่วย

^{๖๐} พงษ์ศักดิ์ อังกลสิทธิ์, แนวคิดเชิงวิเคราะห์เกี่ยวกับการส่งเสริมการเกษตร, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ม.ป.ป.), หน้า ๑๔.

เขาในหลายๆ กรณี เช่น ถ้าเขาติดขัดด้านสินเชื่อเพื่อการเกษตร เจ้าหน้าที่ส่งเสริมต้องติดต่อแหล่งกู้ยืมให้หรืออาจช่วยให้เกษตรกรรวมตัวกัน จัดตั้งสหกรณ์ขึ้น บางครั้งอาจมีปัญหาเกี่ยวกับการหาซื้อปุ๋ยเจ้าหน้าที่ส่งเสริมก็พยายามช่วยให้หาซื้อปุ๋ยได้ทันกาล เมื่อผลิตผลออกมาแล้วเกษตรกรขายไปได้ราคาไม่ดีเพราะไม่รู้ราคาของตลาดกลาง เจ้าหน้าที่ก็ต้องแนะนำให้เขารู้โดยสม่ำเสมอและกระจายข่าวให้รู้ทั่วกันนอกจากนี้ยังมีปัญหาอื่นๆ อีกมาก ไม่มีเจ้าหน้าที่ส่งเสริมคนใดที่สามารถทำได้ทุกอย่างในสิ่งที่เกษตรกรต้องการในท้องถิ่น แต่เจ้าหน้าที่ส่งเสริมสามารถเลือกว่าจะทำอะไรที่จำเป็นก่อนหรือหลังได้อาจกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าทฤษฎีสุญญากาศในชนบทหรือท้องถิ่นของการส่งเสริมการเกษตร (The Vacuum Theory) เป็นงานช่วยตอบสนองความต้องการของเกษตรกรในท้องถิ่นชนบทในเรื่องต่างๆ ที่จำเป็น และสามารถกระทำให้ก้าวหน้าไปได้ โดยที่ยังไม่มีผู้หนึ่งผู้ใดให้ความช่วยเหลือมาก่อนเปรียบเสมือน เป็นช่องว่างหรือสุญญากาศในชนบท^{๖๑}

๒.๔.๘.๒ ทฤษฎีการแพร่กระจายและยอมรับแนวความคิดใหม่

การแพร่กระจาย แนวความคิดหรือวิธีการใหม่ๆ ที่เป็นประโยชน์ไปยังเกษตรกรเป็นกระบวนการที่สำคัญของการส่งเสริมการเกษตร เป็นกระบวนการที่เชื่อมโยงกับกระบวนการยอมรับการแพร่กระจาย ดำเนินการ โดยหน่วยงานและเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร ส่วนกระบวนการยอมรับเกิดขึ้นในตัวเกษตรกร จึงแยกกล่าวเป็น ๒ ส่วนดังนี้^{๖๒}

๑. กระบวนการแพร่กระจายแนวความคิดใหม่ (diffusion process) เป็นกระบวนการที่แนวความคิดใหม่แพร่จากแหล่งเกิด หรือแหล่งที่มาแห่งความคิดไปยังผู้รับ หรือ แหล่งที่รับความคิดนั้นไปแนวความคิดใหม่หรือบางท่านเรียกว่า “นวัตกรรม” ตรงกับภาษาอังกฤษ ว่า innovation หมายถึงความคิด การกระทำ หรือสิ่งต่างๆ ที่บุคคลรู้สึกว่าเป็นเรื่องใหม่สำหรับเขาคือไม่เคยรู้เคยเห็น ไม่เคยได้ยิน หรือไม่เคยปฏิบัติมาก่อน^{๖๓} เช่นการปลูกพืชด้วยพันธุ์ใหม่หรือด้วยวิธีการใหม่ เช่นการทำนาหว่าน น้ำตม การเลี้ยงปลาในกระชัง การจัดตั้งกลุ่มสหกรณ์ การใช้ปุ๋ยทางใบ เป็นต้น การแพร่กระจายแนวความคิดใหม่ เป็นกระบวนการที่เป็นไปตามขั้นตอน ซึ่งแนวความคิดใหม่จะถูกแพร่จากแหล่งเกิด หรือแหล่งที่มาไปยังผู้รับ จุดสำคัญของกระบวนการนี้ ก็คือ มีการสื่อสารระหว่างผู้รับส่งและผู้รับสารหรือแนวความคิดใหม่ ผู้ส่ง / แหล่งความรู้ ช่องทาง สื่อ ผู้รับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมการเกษตร - เอกสาร - เกษตรกร- ภาพยนตร์ - แม่บ้าน- วิทยุ ฯลฯ -เยาวชน

๒. กระบวนการยอมรับแนวความคิดใหม่ไปปฏิบัติตาม หรือเรียกสั้นๆ ว่า กระบวนการยอมรับ (adoption process) เป็นกระบวนการทางจิตใจของบุคคล ซึ่งเริ่มต้นด้วยการ

^{๖๑} A.T. Mosher, *An Introduction to Agriculture Extension Singapore*, (Singapore : National Printers, 1978), p. 5.

^{๖๒} คณะกรรมการผลิตวิชาการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร, *แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการส่งเสริมการเกษตร*, หน้า ๒๙.

^{๖๓} E. Rogers and L. Svenning, *Modernization Among peasant : the Impact of Communication*, (New York : Free Press, 1971), p. 19.

เริ่มรู้หรือได้ยินเกี่ยวกับแนวความคิดใหม่ แล้วสิ้นสุดลงด้วยการตัดสินใจยอมรับไปปฏิบัติ กระบวนการยอมรับ แตกต่างจากกระบวนการแพร่กระจายแนวความคิดใหม่ กล่าวคือกระบวนการแพร่กระจายนั้นเป็นการแพร่แนวความคิดระหว่างบุคคลต่อบุคคล หรือระหว่างแหล่งที่มาของความคิดกับบุคคลที่จะรับแนวความคิดนั้น ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ระหว่างผู้ส่งกับผู้รับ โดยเฉพาะส่วนกระบวนการยอมรับนั้น แต่ละขั้นตอนของกระบวนการเกิดขึ้นในตัวบุคคลคนเดียว กระบวนการยอมรับ เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการเรียนรู้และการตัดสินใจ จากการวิจัย พบว่า การที่บุคคลจะรับแนวความคิดใหม่ไปปฏิบัติ จะผ่านขั้นตอน ๕ ขั้นตอนด้วยกันคือ

๒.๑ ขั้นริเริ่มหรือขั้นรับรู้ ขั้นนี้เป็นขั้นแรกที่บุคคลเริ่มรู้เกี่ยวกับเรื่องใหม่ หรือความคิดใหม่ แต่ขาดรายละเอียด คือรู้ว่าเรื่องนั้นเรื่องนี้เกิดขึ้นแล้ว หรือทำได้แล้วแต่เป็นเรื่องใหม่สำหรับตนเพราะไม่เคยได้ยินหรือเคยเห็นมาก่อน การรับรู้อาจเกิดขึ้นโดยบังเอิญด้วยการพบเห็นด้วยตนเอง หรือโดยการเผยแพร่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลหรือเอกชน

๒.๒ ขั้นสู่ความสนใจ ถ้าในขั้นแรกบุคคลเพียงแต่รับรู้ในแนวความคิดใหม่ แต่ไม่สนใจหรือไม่ถูกกระตุ้นให้เกิดความสนใจ ขั้นที่ ๒ และขั้นต่อไป ก็จะถูกทอดทิ้งไปคือไม่เกิดขึ้น ขั้นสู่ความสนใจนี้บุคคลมีความสนใจในแนวความคิดใหม่ จึงพยายามไต่หาความรู้ในรายละเอียด

๒.๓ ขั้นไตร่ตรอง ในขั้นนี้บุคคลศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับแนวความคิดใหม่ แล้วคิดเปรียบเทียบดีกับงานที่ทำอยู่ในปัจจุบันว่า ถ้ารับเอาแนวความคิดใหม่มาปฏิบัติจะเกิดผลดีหรือไม่ดีอย่างไรบ้างในขณะนี้และในอนาคต ควรหรือไม่ที่จะทดลองดูก่อน ถ้าเขาตั้งใจ ไตร่ตรองดี แล้วรู้สึกว่าการทดลองจะมากกว่าผลเสีย เขาก็จะต้องตัดสินใจทดลองดู

๒.๔ ขั้นทดลองทำ ขั้นนี้เป็นขั้นที่บุคคลทดลองทำตามแนวความคิดใหม่ โดยทำการทดลองแต่เพียงเล็กน้อย เพื่อดูว่าจะเข้ากันหรือไม่กับสถานการณ์ในปัจจุบันของตนและผลจะออกมาตามที่คาดคิดไว้หรือไม่

๒.๕ ขั้นนำไปปฏิบัติ ขั้นนำไปปฏิบัติหรือขั้นยอมรับ เป็นขั้นที่บุคคล ตัดสินใจรับแนวความคิดใหม่ไปปฏิบัติหลังจากที่ได้ทดลองปฏิบัติดูและทราบผลเป็นที่พอใจแล้ว จุดสำคัญของขั้นนี้เป็นการพิจารณาผลการทดลองในขั้นที่ ๔ และตัดสินใจแน่วแน่ที่จะปฏิบัติต่อไป เติมรูปแบบตามแนวความคิดใหม่ ตามนั้น เกิดขึ้นเป็นขั้นตอนในตัวบุคคล

จากที่กล่าวมาจะเห็นได้ว่ากระบวนการยอมรับแนวคิดใหม่ไปปฏิบัติ ตั้งแต่ขั้นแรกคือขั้นเริ่มรู้ไปสู่ความสนใจ ไตร่ตรอง ทดลองทำ และขั้นสุดท้ายคือการยอมรับและนำไปปฏิบัติ แม้ว่าขั้นตอนตามกระบวนการจะเกิดขึ้นเป็นลูกโซ่เช่นนั้น แต่ในความเป็นจริงแล้ว แต่ละขั้นอาจทั้งช่วงและบุคคลอาจปฏิเสธแนวความคิดใหม่ได้ทุกขั้นตอน หากแต่ละขั้นตอนไม่ได้สร้างความประทับใจหรือความมั่นใจให้เกิดขึ้นในตัวเอง^{๖๔}

^{๖๔} คณะกรรมการผลิตวิชาการศึกษาถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร, แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการส่งเสริมการเกษตร, หน้า ๓๐.

๒.๔.๘.๓ ทฤษฎีการจูงใจ

แรงจูงใจที่นำไปสู่พฤติกรรมหรือการกระทำ การปฏิบัติต่างๆ อาจเป็นสิ่งหนึ่งสิ่งใดที่มนุษย์ต้องการที่จะมีที่จะรู้สึก หรือได้เป็นอะไรตามที่คาดหวัง เช่น ต้องการจะมีบ้านพักอาศัย มีความรู้สึกปลอดภัย หรือได้เป็นเกษตรกรตัวอย่างตามที่คาดหวัง ฯลฯ แรงจูงใจหรือเหตุจูงใจของมนุษย์เรามีหลายอย่าง มาสโลว์ แนะนำว่าควรสังเกตดูความต้องการที่จำเป็น (need) หรือความต้องการพื้นฐาน (basic needs) ก่อน ส่วนความต้องการอื่นๆ จะมีเพิ่ม หลังจากนั้นความต้องการของมนุษย์เรานั้นมีอยู่ ๕ กลุ่ม แบ่งไว้เป็นขั้น ๆ หรือเป็นระดับ เมื่อมนุษย์พอใจหรือบรรลุความต้องการในขั้นแรกหรือระดับแรกแล้วก็จะแสวงหาความต้องการในขั้นถัดไป ดังนี้

๑. ความต้องการทางด้านร่างกาย (physiological needs) เป็นความต้องการขั้นพื้นฐานที่มีอำนาจมากที่สุดและสังเกตเห็นได้ชัดที่สุด จากความต้องการทั้งหมดเป็นความต้องการที่ช่วยการดำรงชีวิต ได้แก่ ความต้องการอาหาร น้ำดื่ม ออกซิเจน การพักผ่อนนอนหลับ ความต้องการทางเพศ ความต้องการความอบอุ่น ตลอดจนความต้องการที่จะถูกกระตุ้นอวัยวะรับสัมผัส แรงขับของร่างกายเหล่านี้จะเกี่ยวข้องโดยตรงกับความอยู่รอดของร่างกายและของอินทรีย์ ความพึงพอใจที่ได้รับในขั้นนี้จะกระตุ้นให้เกิดความต้องการในขั้นที่สูงกว่าและถ้าบุคคลใดประสบความล้มเหลวที่จะสนองความต้องการพื้นฐานนี้ก็จะไม่ได้รับการกระตุ้น ให้เกิดความต้องการในระดับที่สูงขึ้นอย่างใดก็ตาม ถ้าความต้องการอย่างหนึ่งยังไม่ได้รับความพึงพอใจ บุคคลก็จะอยู่ภายใต้ความต้องการนั้นตลอดไป ซึ่งทำให้ความต้องการอื่น ๆ ไม่ปรากฏหรือกลายเป็นความต้องการระดับรองลงไป เช่น คนที่อดอยากหิวโหยเป็นเวลานานจะไม่สามารถสร้างสรรค์สิ่งที่มีประโยชน์ต่อโลกได้ บุคคลเช่นนี้จะหมกมุ่นอยู่กับการจัดหาบางสิ่งบางอย่างเพื่อให้มีอาหารไว้รับประทาน Maslow อธิบายต่อไปว่าบุคคลเหล่านี้จะมีความรู้สึกเป็นสุขอย่างเต็มที่เมื่อมีอาหารเพียงพอสำหรับเขาและจะไม่ต้องหาสิ่งอื่นใดอีก ชีวิตของเขาถือว่าได้ว่าเป็นเรื่องของรับประทาน สิ่งอื่น ๆ นอกจากนี้จะไม่มีมีความสำคัญไม่ว่าจะเป็นเสรีภาพ ความรัก ความรู้สึกต่อชุมชน การได้รับการยอมรับ และปรัชญาชีวิต บุคคลเช่นนี้มีชีวิตอยู่เพื่อที่จะรับประทานเพียงอย่างเดียวเท่านั้น

๒. ความต้องการความปลอดภัย (security needs) เมื่อความต้องการทางด้านร่างกายได้รับความพึงพอใจแล้วบุคคลก็จะพัฒนาการไปสู่ขั้นใหม่ต่อไป ซึ่งขั้นนี้เรียกว่าความต้องการความปลอดภัยหรือความรู้สึกมั่นคง (Safety or Security) Maslow กล่าวว่าความต้องการความปลอดภัยนี้จะสังเกตได้ง่ายในทารกและในเด็กเล็ก ๆ เนื่องจากทารกและเด็กเล็ก ๆ ต้องการความช่วยเหลือและต้องพึ่งพาทารกคนอื่น ตัวอย่าง ทารกจะรู้สึกกลัวเมื่อถูกทิ้งให้อยู่ตามลำพังหรือเมื่อเขาได้ยินเสียงดัง ๆ หรือเห็นแสงสว่างมาก ๆ แต่ประสบการณ์และการเรียนรู้จะทำให้ความรู้สึกกลัวหมดไป ดังคำพูดที่ว่า “ฉันไม่กลัวเสียงฟ้าร้องและฟ้าแลบอีกต่อไปแล้ว เพราะฉันรู้ธรรมชาติในการเกิดของมัน” พลังความต้องการความปลอดภัยจะเห็นได้ชัดเจนเช่นกันเมื่อเด็กเกิดความเจ็บป่วย ตัวอย่างเด็กที่ประสบอุบัติเหตุขาหักก็รู้สึกกลัวและอาจแสดงออกด้วยอาการผื่นร้ายและความต้องการที่จะได้รับความปกป้องคุ้มครองและการให้กำลังใจ Maslow กล่าวเพิ่มเติมว่าพ่อแม่ที่เลี้ยงดูลูกอย่างไม่

กวดขันและตามใจมากจนเกินไปจะไม่ทำให้เด็กเกิดความรู้สึกว่าได้รับความพึงพอใจจากความต้องการความปลอดภัยการให้อนอนหรือให้กินไม่เป็นเวลาไม่เพียง แต่ทำให้เด็กสับสนเท่านั้นแต่ยังทำให้เด็กรู้สึกไม่มั่นคงในสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัวเขา สัมพันธภาพของพ่อแม่ที่ไม่ดีต่อกัน เช่น ทะเลาะกันทำร้ายร่างกายซึ่งกันและกันพ่อแม่แยกกันอยู่ หย่า ตายจากไป สภาพการณ์เหล่านี้จะมีอิทธิพลต่อความรู้สึกที่ดีของเด็ก ทำให้เด็กรู้ว่าสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ไม่มั่นคง ไม่สามารถคาดการณ์ได้และนำไปสู่ความรู้สึกไม่ปลอดภัยความต้องการความปลอดภัยจะยังมีอิทธิพลต่อบุคคลแม้ว่าจะผ่านพ้นวัยเด็กไปแล้ว แม้ในบุคคลที่ทำงานในฐานะเป็นผู้คุ้มครอง เช่น ผู้รักษาเงิน นักบัญชี หรือทำงานเกี่ยวกับการประกันต่าง ๆ และผู้ที่ทำหน้าที่ให้การรักษายาบาลเพื่อความปลอดภัยของผู้อื่น เช่น แพทย์ พยาบาล แม้กระทั่งคนชรา บุคคลทั้งหมดที่กล่าวมานี้จะเฝ้าหาความปลอดภัยของผู้อื่น เช่น แพทย์ พยาบาลแม้กระทั่งคนชรา บุคคลทั้งหมดที่กล่าวมานี้จะเฝ้าหาความปลอดภัยด้วยกันทั้งสิ้น ศาสนาและปรัชญาที่มนุษย์ยึดถือทำให้เกิดความรู้สึกมั่นคง เพราะทำให้บุคคลได้จัดระบบของตัวเองให้มีเหตุผลและวิถีทางที่ทำให้บุคคลรู้สึก “ปลอดภัย” ความต้องการความปลอดภัยในเรื่องอื่น ๆ จะเกี่ยวข้องกับการเผชิญกับสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ สงคราม อาชญากรรม น้ำท่วม แผ่นดินไหว การจลาจลความสับสนไม่เป็นระเบียบของสังคม และเหตุการณ์อื่น ๆ ที่คล้ายคลึงกับสภาพเหล่านี้

๓. ความต้องการความรักและการเข้าพวกเข้าหมู่ (affiliation needs) ความต้องการความรักและความเป็นเจ้าของเป็นความต้องการขั้นที่ ๓ ความต้องการนี้จะเกิดขึ้นเมื่อความต้องการทางด้านร่างกาย และความต้องการความปลอดภัยได้รับการตอบสนองแล้ว บุคคลต้องการได้รับความรักและความเป็นเจ้าของโดยการสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่น เช่น ความสัมพันธ์ภายในครอบครัวหรือกับผู้อื่น สมาชิกภายในกลุ่มจะเป็นเป้าหมายสำคัญสำหรับบุคคล กล่าวคือ บุคคลจะรู้สึกเจ็บปวดมากเมื่อถูกทอดทิ้งไม่มีใครยอมรับ หรือถูกตัดออกจากสังคม ไม่มีเพื่อนโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อจำนวนเพื่อน ๆ ญาติพี่น้อง สามียหรือภรรยาหรือลูก ๆ ได้ลดน้อยลงไปในนักเรียนที่เข้าโรงเรียนที่ห่างไกลบ้านจะเกิดความต้องการเป็นเจ้าของอย่างยิ่ง และจะแสวงหาอย่างมากที่จะได้รับการยอมรับจากกลุ่มเพื่อน Maslow อธิบายว่า ความรักที่แท้จริงจะเกี่ยวข้องกับความรู้สึกที่ดี ความสัมพันธ์ของความรักระหว่างคน ๒ คน จะรวมถึงความรู้สึกนับถือซึ่งกันและกัน การยกย่องและความไว้วางใจแก่กัน ความต้องการความรักของคนจะเป็นความรักที่เป็นไปในลักษณะทั้งการรู้จักให้ความรักต่อผู้อื่น และรู้จักที่จะรับความรักจากผู้อื่น การได้รับความรักและได้รับการยอมรับจากผู้อื่นเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลเกิดความรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า บุคคลที่ขาดความรักก็จะรู้สึกว่าชีวิตไร้ค่ามีความรู้สึกอ้างว้างและเคียดแค้น

๔. ความต้องการยกย่อง (esteem needs) เมื่อความต้องการได้รับความรักและการให้ความรักแก่ผู้อื่นเป็นไปอย่างมีเหตุผลและทำให้บุคคล เกิดความพึงพอใจแล้วพลังผลักดันในขั้นที่ ๓ ก็จะลดลงและมีความต้องการในขั้นต่อไปมาแทนที่ กล่าวคือมนุษย์ต้องการที่จะได้รับความนับถือยกย่องออกเป็น ๒ ลักษณะ คือ ลักษณะแรกเป็นความต้องการนับถือตนเอง(Self-respect) ส่วนลักษณะที่ ๒ เป็นความต้องการได้รับการยกย่องนับถือจากผู้อื่น (Esteem from Others)

๔.๑ ความต้องการนับถือตนเอง (Self-respect) คือ ความต้องการมีอำนาจ มีความเชื่อมั่นในตนเอง มีความแข็งแรง มีความสามารถในตนเอง มีผลสัมฤทธิ์ไม่ต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่น และมีความเป็นอิสระ ทุกคนต้องการที่จะรู้สึกว่ามีคุณค่าและมีความสามารถที่จะประสบความสำเร็จในงานภารกิจต่าง ๆ และมีชีวิตที่เด่นดัง

๔.๒ ความต้องการได้รับการยกย่องนับถือจากผู้อื่น (Esteem from Others) คือ ความต้องการมีเกียรติยศ การได้รับยกย่อง ได้รับการยอมรับ ได้รับการความสนใจ มีสถานภาพ มีชื่อเสียงเป็นที่กล่าวขาน และเป็นที่ชื่นชมยินดี มีความต้องการที่จะได้รับความยกย่องชมเชยในสิ่งที่เขากระทำซึ่งทำให้รู้สึกว่าคุณค่าความสามารถของเขาได้รับการยอมรับจากผู้อื่น

ความต้องการได้รับความนับถือยกย่อง ก็เป็นเช่นเดียวกับธรรมชาติของลำดับขั้นในเรื่องความต้องการด้านแรงจูงใจตามทัศนะของ Maslow ในเรื่องอื่น ๆ ที่เกิดขึ้นภายในจิตนั้นคือ บุคคลจะแสวงหาความต้องการได้รับการยกย่องก็เมื่อภายหลังจาก ความต้องการความรักและความ เป็นเจ้าของได้รับการตอบสนองความพึงพอใจของเขาแล้ว และ Maslow กล่าวว่ามันเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ที่บุคคลจะย้อนกลับจากระดับขั้นความต้องการในขั้นที่ ๔ กลับไปสู่ระดับขั้นที่ ๓ อีกถ้าความต้องการระดับขั้นที่ ๓ ซึ่งบุคคลได้รับไว้แล้วนั้นถูกระทบกระเทือนหรือสูญสลายไปทันทีทันใด

๕. ความต้องการทำให้เป็นจริงตามที่ปรารถนา (self – actualization needs) ความต้องการที่จะรู้จักและเข้าใจตนเองตามสภาพที่แท้จริง เพื่อพัฒนาชีวิตของตนเองให้สมบูรณ์ (Self-fulfillment) รู้จักค่านิยม ความสามารถและมีความจริงใจต่อตนเอง ปรารถนาที่จะเป็นคนที่ดีที่สุดของตนเอง มีสติในการปรับตัว เปิดโอกาสให้ตนเองเผชิญกับความจริงของชีวิต และเผชิญกับสิ่งแวดล้อมใหม่ๆ โดยคิดว่าเป็นสิ่งที่ท้าทายและน่าตื่นเต้น กระบวนการที่จะพัฒนาตนเองเต็มที่ตาม ศักยภาพของตนเองเป็นกระบวนการที่ไม่มีจุดจบ ตลอดเวลาที่มีชีวิตอยู่มนุษย์ทุกคนต้องการที่จะพัฒนาตนเองเต็มที่ตามศักยภาพ ถ้าความต้องการลำดับขั้นก่อน ๆ ได้ทำให้เกิดความพึงพอใจอย่างมีประสิทธิภาพความต้องการเข้าใจตนเองอย่างแท้จริงก็จะเกิดขึ้น Maslow อธิบายความต้องการเข้าใจตนเองอย่างแท้จริง ว่าเป็นความปรารถนาในทุกสิ่งทุกอย่างซึ่งบุคคลสามารถจะได้อย่างเหมาะสม บุคคลที่ประสบผลสำเร็จในขั้นสูงสุดนี้จะใช้พลังอย่างเต็มที่ในสิ่งที่ท้าทายความสามารถและศักยภาพของเขาและมีความปรารถนาที่จะปรับปรุงตนเอง พลังแรงขับของเขาจะกระทำพฤติกรรมตรงกับความสามารถของตน กล่าวโดยสรุปการเข้าใจตนเองอย่างแท้จริงเป็นความต้องการอย่างหนึ่งของ บุคคลที่จะบรรลุถึงจุดสูงสุดของศักยภาพ^{๖๕}

^{๖๕} A. Maslow, **Motivation and Personality**. (New York : Harper and Row Publishers, 1970), pp. 170-173.

๒.๔.๙ รูปแบบและวิธีการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร

๒.๔.๙.๑ รูปแบบการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร

การถ่ายทอด (Transfer) เทคโนโลยีการเกษตร เป็นกระบวนการหนึ่งในระบบส่งเสริมการเกษตรที่จะนำเทคโนโลยีการเกษตร ไปสู่บุคคลเป้าหมายเพื่อการพัฒนา แบ่งเป็น ๓ ประเภท ได้แก่ ประเภทแรกเป็นการยึดเอาวัตถุประสงค์เป็นหลัก ประเภทที่สองเป็นการยึดเอาชนิดผู้นำการเปลี่ยนแปลงเป็นหลัก และ ประเภทสุดท้ายเป็นการยึดเอาจำนวนบุคคลเป้าหมายเป็นหลัก รูปแบบการถ่ายทอด เทคโนโลยีการเกษตร โดยการยึดเอาจำนวนผู้รับการถ่ายทอดฯ หรือบุคคลเป้าหมายเป็นหลัก (Based on Clientele) ซึ่งเป็นวิธีที่ใช้กันมากในปัจจุบัน เพราะเป็นรูปแบบหรือวิธีการที่เข้าถึงเกษตรกรหรือ บุคคลเป้าหมายโดยตรงสามารถจำแนกรูปแบบโดยใช้จำนวนผู้รับการถ่ายทอดฯ เป็นเกณฑ์ออกเป็น ๓ รูปแบบ ดังนี้

๑. แบบรายบุคคล (Individual or Personal Approach) วิธีการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร แบบรายบุคคล เป็นวิธีที่สามารถเข้าถึงตัวเกษตรกร หรือบุคคลเป้าหมายได้โดยตรง เนื่องจากการเรียนรู้เป็นเรื่องของแต่ละบุคคล (Learning is an Individual Process) ดังนั้น การถ่ายทอดเทคโนโลยี ฯ แบบรายบุคคล จะช่วยให้ผู้รับการถ่ายทอดได้มีโอกาส รับฟังความรู้ คำแนะนำและข่าวสารใหม่ๆ จากเจ้าหน้าที่ส่งเสริมหรือผู้ถ่ายทอดโดยตรง ทำให้บุคคลเป้าหมายหรือผู้รับการถ่ายทอด เกิดความเข้าใจเป็นอย่างดี ทำให้มีความเชื่อมั่น และ สนใจที่จะรับเอาความรู้เทคโนโลยีใหม่ๆ ไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพขณะเดียวกันเจ้าหน้าที่ส่งเสริม ก็มีโอกาสดังกล่าวได้ทำความรู้จักสร้างความคุ้นเคย และสร้างความเข้าใจกับเกษตรกร หรือ บุคคลเป้าหมาย พร้อมทั้งได้รับทราบสภาพความเป็นอยู่ของผู้รับการถ่ายทอดมากขึ้น ซึ่งจะเป็นข้อมูลที่ดีให้กับเจ้าหน้าที่ส่งเสริมหรือผู้ถ่ายทอดใหม่ๆ ความสัมพันธ์ที่ดี ที่จะเป็นประโยชน์ให้แก่ผู้รับการถ่ายทอดได้อย่างแท้จริง ในการตัดสินใจที่จะแนะนำความรู้เทคโนโลยี นอกจากนี้ ยังเป็นการสร้างต่อผู้รับการถ่ายทอด หรือเกษตรกรและครอบครัวด้วย การถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร แบบรายบุคคล มีช่องทางในการถ่ายทอดได้หลายช่องทาง เช่น การไปเยี่ยม เยี่ยมถึงไร่นา ถึงสวน ถึงบ้าน เกษตรกรมาติดต่อที่สำนักงาน การติดต่อทางโทรศัพท์ ทางจดหมาย และการติดต่อแบบไม่เป็นทางการ หรือโดยบังเอิญ เป็นต้น

๒. แบบกลุ่ม (Group Approach) วิธีการถ่ายทอดเทคโนโลยี การเกษตรแบบกลุ่ม เป็นวิธีที่สามารถถ่ายทอดและติดต่อกับบุคคลเป้าหมายหรือผู้รับการถ่ายทอด ได้ครั้งละมาก ๆ และการถ่ายทอดเทคโนโลยี ฯ แบบกลุ่ม จะให้ผลดีต่อการเปลี่ยนแปลงการเรียนรู้ของบุคคล เป้าหมายจากขั้นสนใจ (Interest) ไปสู่ขั้นทดลองทำดู (Trial) และหากการเรียนรู้เป็นที่พอใจของกลุ่มแล้ว บุคคลเป้าหมายส่วนใหญ่ในกลุ่ม ก็มีโอกาสดังกล่าวไปสู่ขั้นตอน การยอมรับ (Adoption) ได้ การถ่ายทอดเทคโนโลยี ฯ แบบกลุ่ม จะส่งผลดีต่อการสร้างพลังกลุ่มเมื่อบุคคลเป้าหมายในกลุ่มมีปฏิกริยาตอบสนองต่อเจ้าหน้าที่ส่งเสริม หรือผู้ถ่ายทอด และความคิดที่บุคคลเป้าหมายในกลุ่ม แสดงออก ซึ่งการกระตุ้น การแนะนำ และการชี้ทางอย่างเหมาะสม พลังกลุ่มที่เกิดขึ้นจะทำให้เกิดการช่วยนำ และ

ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมกลุ่ม โดยเกิดจากบุคคลเป้าหมายส่วนใหญ่ ในกลุ่มเป็นผู้ผลักดันกันเอง แต่ทั้งนี้การถ่ายทอดเทคโนโลยีฯ แบบกลุ่ม จะต้องมีการเตรียมการเป็นอย่างดี ดำเนินการอย่างเป็นระบบ และดำเนินการไปตามแผนฯ และเป้าหมายที่กำหนดไว้ ซึ่งการถ่ายทอดเทคโนโลยีฯ แบบกลุ่ม สามารถดำเนินการได้หลายวิธี ได้แก่ การประชุมกลุ่ม การฝึกอบรม การสาธิต การศึกษาดูงานนอกสถานที่ การอภิปราย การบรรยาย การประกวด และการพบปะในกลุ่ม

๓. แบบมวลชน (Mass Approach) การถ่ายทอดเทคโนโลยี การเกษตรแบบมวลชน เป็นวิธีการถ่ายทอดที่เข้าถึงเกษตรกรหรือบุคคลเป้าหมายได้เป็นจำนวนมากๆ โดยการใช้สื่อมวลชน (Mass Media) เป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้การถ่ายทอดความรู้เทคโนโลยี การเกษตร และการเผยแพร่วิทยาการใหม่ๆ หรือข่าวสารความรู้ใหม่ๆ (Innovation) ไปสู่กลุ่มบุคคลเป้าหมายหรือมวลชน ได้รับทราบกันอย่างกว้างขวาง และมีโอกาสที่จะศึกษาหารายละเอียดเพิ่มเติมต่อไปได้ แต่การถ่ายทอดฯ แบบมวลชน จะทำให้เจ้าหน้าที่ส่งเสริมหรือผู้ถ่ายทอด ไม่สามารถทราบจำนวนผู้รับ การถ่ายทอด และผลของการถ่ายทอดได้ ซึ่งในกระบวนการยอมรับการยอมรับ (Adoption) ของบุคคลเป้าหมายหรือผู้รับการถ่ายทอด ยังมีความจำเป็นที่จะต้องผ่านการถ่ายทอดความรู้ หรือการติดต่อสื่อสาร แบบรายบุคคล (Personal Contact) โดยตรงอย่างใกล้ชิดจึงจะทำให้การยอมรับเกิดขึ้นได้ โดยผ่านกระบวนการยอมรับ จากขั้นไตร่ตรอง (Evaluation) ไปสู่ขั้นการทดลองปฏิบัติ (Trial) และเข้าสู่ขั้นการยอมรับ (Adoption) ตามลำดับการถ่ายทอด แบบมวลชน ทำให้การเผยแพร่ข่าวสารและวิทยาการใหม่ๆ ไปสู่เกษตรกรหรือบุคคลเป้าหมายได้เป็นจำนวนมากๆ และสามารถดำเนินการได้ในหลายๆ รูปแบบเช่น โปสเตอร์เอกสารเผยแพร่ หนังสือพิมพ์ วิทยุ วิทยุโทรทัศน์ ภาพยนตร์ สไลด์ และการจัดนิทรรศการ เป็นต้น

โดยสรุปแล้ว รูปแบบของการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ทั้ง ๓ แบบ อันได้แก่ แบบรายบุคคล (Individual Approach) แบบกลุ่ม (Group Approach) และแบบมวลชน (Mass Approach) สามารถนำมาประยุกต์และปรับใช้ร่วมกัน หรือนำมาใช้ในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการยอมรับ ได้ เช่นรูปแบบการถ่ายทอดฯ แบบมวลชน สามารถนำมาใช้ได้คู่ในกรณีที่มีการถ่ายทอดอยู่ในขั้นแรกๆ ของกระบวนการยอมรับ คือ ขั้นต้นต้นและสนใจ เพราะสามารถเผยแพร่ความรู้ ข้อมูล ข่าวสาร และวิทยาการใหม่ๆ ไปสู่เกษตรกรหรือบุคคลเป้าหมาย ได้อย่างกว้างขวาง ประหยัดเวลา และงบประมาณ แต่ทั้งนี้ การใช้รูปแบบการถ่ายทอดเทคโนโลยีฯ แบบมวลชน เป็นการสื่อสารแบบทางเดียว (One Way Communication) จึงมีข้อจำกัดอยู่มาก หากจะใช้รูปแบบ การถ่ายทอดฯ แบบมวลชน ในขั้นตอนกระบวนการยอมรับที่สูงขึ้นไปอีก เนื่องจากความสำคัญของการถ่ายทอดเทคโนโลยีฯ เพื่อให้เกิดการยอมรับ จะต้องพยายามใหม่การติดต่อสื่อสารกันได้ทั้ง ๒ ทาง (Two Way Communication) โดยมีการย้อนกลับ (Feed Back) ของข่าวสาร จึงจะทำให้การถ่ายทอดฯ มีการสื่อความหมายที่สมบูรณ์ นำไปสู่บุคคลเป้าหมายหรือจุดหมายปลายทาง (Destination) ได้ในที่สุด และในกระบวนการยอมรับ การถ่ายทอดความรู้ฯ เป็นวิธีที่มีความสำคัญ และมีความจำเป็นมาก ต่อการที่จะนำความรู้เทคโนโลยีการเกษตรสู่บุคคลเป้าหมายเพื่อให้เกิดการ

ยอมรับ อันเป็นขั้นตอนสูงสุดของกระบวนการยอมรับ นักส่งเสริมหรือผู้ถ่ายทอด ฯ จะต้องพิจารณาเลือกใช้ รูปแบบการถ่ายทอด ฯ ให้เหมาะสมในแต่ละขั้นตอนของกระบวนการยอมรับ โดยเฉพาะการถ่ายทอดความรู้ฯ แบบรายบุคคล และแบบกลุ่ม สามารถเข้าถึงตัวเกษตรกรหรือบุคคลเป้าหมายได้โดยตรง ทำให้เกิดการรู้จัก สร้างความคุ้นเคย ความไว้วางใจ ขึ้นระหว่างผู้ถ่ายทอดความรู้ฯ และ ผู้รับการถ่ายทอดฯ รวมถึงครอบครัวผู้รับการถ่ายทอดฯ ด้วยการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร ที่จะประสบความสำเร็จ เกิดการยอมรับอย่างแท้จริง นำไปสู่การปฏิบัติได้อย่างถูกต้อง และมีประสิทธิภาพ จะต้องมีการติดต่อสื่อสารกับบุคคลเป้าหมายอย่างใกล้ชิด สร้างความเข้าใจสร้าง ความเชื่อมั่น สร้างศรัทธา และความไว้วางใจซึ่งกันและกัน^{๖๖}

๒.๔.๔.๒ วิธีการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรงานส่งเสริมการเกษตร

วิธีการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรงานส่งเสริมการเกษตร เป็นงานให้การบริการเผยแพร่ ความรู้ทางด้านการเกษตร และถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตร ให้แก่เกษตรกร กลุ่มอาชีพทางการเกษตรทุกสาขา โดยไม่จำกัดเพศ วัยระดับความรู้ และความเป็นอยู่เพื่อบริการช่วยเหลือเกษตรกรให้รู้จักช่วยเหลือตนเองในการด้านการประกอบอาชีพด้านการเกษตร ความรู้ด้านการเกษตรและเทคโนโลยีทางการเกษตร รู้จักการพัฒนาอาชีพได้ดีขึ้น ซึ่งการให้เพื่อเป็นการเสริมสร้างและเพิ่มประสบการณ์ หรือรู้จักปรับปรุงเปลี่ยนแปลงด้านการประกอบอาชีพด้านการเกษตร ให้เหมาะสมและสอดคล้องกับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ทางสังคม ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งเทคโนโลยีที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็วอยู่ตลอดเวลาในปัจจุบันต้องมุ่งเน้นให้เกษตรกรเกิดการยอมรับและนำเอาความรู้ไปปฏิบัติหาโจทย์ในการวิจัยในงานประจำเป็น เพื่อที่จะยกระดับองค์ความรู้ของเกษตรกรไปสู่องค์ความรู้ในเชิงวิชาการได้ วิธีการถ่ายทอดทำได้หลายวิธีโดยผ่านสิ่งดังต่อไปนี้

๑. โรงเรียนเกษตรกร (Farmers Field School) การทำงานส่งเสริมการเกษตรตามแนวทางโรงเรียนเกษตรกรเน้นกระบวนการให้การศึกษา โดยเกษตรกรร่วมกันทำการศึกษาและปฏิบัติด้วยตนเอง (Learning by doing) เริ่มตั้งแต่การวางแผนศึกษา วิเคราะห์ ทดลอง และทำกิจกรรมร่วมกัน โดยมีการพบปะกันระหว่างเกษตรกรกับนักส่งเสริมการเกษตร เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ตั้งแต่เริ่มปลูก เพื่อจะได้เรียนรู้ถึงความเจริญเติบโตความสัมพันธ์และการเคลื่อนไหวของสิ่งมีชีวิต ดิน น้ำและพืช แล้วจึงนำข้อมูลเหล่านี้มาวิเคราะห์เพื่อประกอบการตัดสินใจ วิธีการนี้เป็นการฝึกให้เกษตรกรได้มีโอกาสคิด วิเคราะห์ และตัดสินใจด้วยตนเองโดยนำวิธีการที่ได้ผลจากคำแนะนำของนักส่งเสริมการเกษตรและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือความรู้จากแหล่งอื่นๆ รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่น มาฝึกทดลองทำเองแบบง่ายๆ เพื่อพิสูจน์และเปรียบเทียบผล โดยทำการแบ่งเกษตรกรออกเป็นกลุ่มๆ ภายใต้กระบวนการหรือหลักสูตรที่สอดคล้องกับปัญหาของเกษตรกรแต่ละ

^{๖๖} คณะกรรมการผลิตวิชาการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร, แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการส่งเสริมการเกษตร, หน้า ๓๒-๓๔.

พื้นที่ เกษตรกรมีโอกาสนำผลมาอภิปรายและตัดสินใจในกลุ่มของตนเอง ทั้งนี้ โดยการช่วยเหลือและสนับสนุนอย่างใกล้ชิดจากนักส่งเสริมการเกษตร ซึ่งทำหน้าที่ดำเนินการหรือ ผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนรู้ (Facilitator) ซึ่งจะสรุปได้ว่าโรงเรียนเกษตรกรเป็นกระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมที่นำมาใช้ในทางการส่งเสริมการเกษตร เพื่อให้เกษตรกรได้ร่วมกันคิด ร่วมกันแก้ไขปัญหา แลกเปลี่ยนประสบการณ์และสามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเองในกระบวนการผลิตทุกขั้นตอน ตั้งแต่เริ่มปลูกจนกระทั่งเก็บเกี่ยวผลผลิต (Season Long Training) นั่นเอง

๒. เวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นการประสานแหล่งความรู้และข้อมูลข่าวสาร การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ และการใช้ความรู้ประสบการณ์จากการปฏิบัติงาน อย่างสอดคล้องและเชื่อมโยงกัน โดยการรวบรวมองค์ความรู้ที่ได้จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ที่เกิดจากความร่วมมือจากรายบุคคล กลุ่มอาชีพทางการเกษตร และบุคลากรจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยส่งผลให้เกิดการประยุกต์ความรู้ใหม่ไปใช้ให้เกิดประโยชน์ เพื่อพัฒนาผู้ร่วมเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน รวมทั้งการถ่ายทอดเทคโนโลยีทางการเกษตร การแลกเปลี่ยนและการกระจายความรู้ทางการเกษตรทั้งที่เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการสะสมที่สืบทอดกันมาและองค์ความรู้ใหม่การจัดเวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคนและชุมชนให้เกิดความยั่งยืน โดยก่อให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ละแก้ปัญหาาร่วมกันทำให้เกษตรกร กลุ่มอาชีพรวมทั้งคนในชุมชนมีโอกาสคิด วิเคราะห์หาสาเหตุ และแนวทางแก้ไข ทดลองปฏิบัติและสรุปบทเรียนร่วมกัน ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถยกระดับการเรียนรู้ในการจัดการกับปัญหาต่างๆ ในด้านการประกอบอาชีพทางการเกษตรให้สูงขึ้นเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ที่ถูกต้องและตรงประเด็น เมื่อผู้เรียนได้เกิดการเรียนรู้ในส่วนที่เป็นแกนของเรื่องนั้นๆ แล้ว ก็จะสามารถนำไปขยายความได้และเป็นพื้นฐานในการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมได้เช่นกัน

๓. เกษตรกรต้นแบบและเกษตรกรรุ่นใหม่ ด้วยกระทรวงเกษตรและ สหกรณ์ได้กำหนดนโยบายปรับโครงสร้างภาคเกษตร เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจของภาคเกษตร โดยเน้นการพัฒนาเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร การพัฒนาการผลิตการพัฒนาปัจจัยพื้นฐานและ การกิจสนับสนุน ได้แก่ (๑) ด้านการพัฒนาเกษตรกรและสถาบันเกษตรกรการพัฒนาทรัพยากร บุคคลและเกษตรกร เช่น ส่งเสริมและพัฒนาสถาบันการเกษตร ส่งเสริมและพัฒนาธุรกิจของสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกร (๒) ด้านการพัฒนาการผลิต ได้แก่ การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและความมั่นคงด้านอาหาร และจัดทำโครงการรองรับผลกระทบจากการเปิดเขตการค้าเสรีอาเซียนภาคเกษตร และเขตการค้าเสรีอื่นๆ (๓) ด้านการพัฒนาปัจจัยพื้นฐานและการกิจสนับสนุน ได้แก่การจัดทรัพยากรน้ำ การจัดทรัพยากรดิน โดยการปรับปรุงคุณภาพดิน พื้นฟูและป้องกันการชะล้าง พังทลายของดิน การดำเนินงานเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลกตั้งแต่ปีงบประมาณ ๒๕๕๑ กรมส่งเสริมการเกษตร ได้ดำเนินโครงการนวัตกรรมกระบวนการส่งเสริมการเกษตร เพื่อลดต้นทุนการผลิตพืช ยุทธศาสตร์ ๓ ขนิตในแต่ละจังหวัด โดยการสร้างโอกาสและบรรยากาศและปัจจัยเกื้อหนุนให้เกษตรกรต้นแบบ ของพืชยุทธศาสตร์เหล่านั้น เป็นนักวิจัย โดยใช้ไร่นาของตนเองเป็นห้องทดลอง

จากนั้นใช้ไร่นาของเกษตรกรต้นแบบเหล่านั้นเป็นห้องเรียน และสนามฝึกสำหรับเกษตรกรในชุมชน โดยเกษตรกรต้นแบบท หน้าที่เป็นครูซึ่งในที่นี้เรียกว่า ครูติดแผ่นดิน และเกษตรกรรุ่นใหม่ โดยนัก ส่งเสริมการเกษตรทำหน้าที่เป็นผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ที่มีคุณภาพ เพื่อให้มีการ แลกเปลี่ยนข้อมูล ความรู้ ความคิดสร้างสรรค์ และประสบการณ์ที่ได้จากการปฏิบัติ พร้อมทั้งถอด บทเรียนการปฏิบัติที่ดี ของครูติดแผ่นดินและเกษตรกรรุ่นใหม่ เพื่อจัดทำเป็นคู่มือฉบับชาวบ้าน สำหรับใช้ในการขยายผลสู่เกษตรกรในวงกว้างต่อไป นอกจากนี้ แล้วยังมีการถ่ายทอดเทคโนโลยี ทางการเกษตรที่ได้ผลไปสู่เกษตรกร

๔. ศูนย์เรียนรู้ชุมชน กรมส่งเสริมการเกษตร มีระบบส่งเสริมการเกษตร เพื่อใช้ เป็นแนวทางการปฏิบัติงานของนักส่งเสริมการเกษตรให้ต่อเนื่องเชื่อมโยงไปในทิศทางเดียวกัน การ ปฏิบัติงานในพื้นที่เน้นการทำงานส่งเสริมการเกษตรแบบมีส่วนร่วม ซึ่งเกษตรกรจะเป็นผู้กำหนดแนว ทางการพัฒนาของตนเองบนพื้นฐานของภูมิปัญญา และวัฒนธรรมชุมชน โดยใช้ศูนย์บริการและ ถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตรประจำตำบลซึ่งเป็นองค์กรที่มีการบริหารจัดการโดยคณะ กรรมการบริหารศูนย์ฯ ซึ่งประกอบด้วยผู้แทนของชุมชน ผู้นำกลุ่มอาชีพทางการเกษตรสาขาต่างๆ เกษตรหมู่บ้าน อาสาสมัครเกษตรหมู่บ้าน (อกม.) ผู้แทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และ ผู้แทน ภาครัฐ คือ นักส่งเสริมการเกษตรที่รับผิดชอบประจำตำบล ที่จะทำหน้าที่ประสานงานและ อำนวยความสะดวกให้เกิดการเรียนรู้ ในการวางแผนพัฒนาการเกษตรระดับตำบลวางแผนการถ่ายทอด เทคโนโลยีการเกษตร ให้แก่เกษตรกรและกลุ่มอาชีพทางการเกษตร โดยจัดทำเวทีชุมชน แบบบูรณา การร่วมกันกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ซึ่งมีบทบาทในการปฏิบัติงาน ศูนย์เรียนรู้ชุมชนเป็น สถานที่ฝึกทักษะความชำนาญด้านการเกษตรที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน เพื่อให้ เกษตรกรสามารถเรียนรู้และฝึกทักษะความชำนาญที่เหมาะสมกับศักยภาพของตนเอง ควบคู่ไปกับ การทำความเข้าใจในแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยพัฒนาฟาร์มสาธิต แปลงเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชนให้ เป็นศูนย์เรียนรู้การเกษตร โดยเน้นให้เกิดวิทยากรเกษตรกรพร้อมที่จะทำการถ่ายทอด ความรู้และ เทคโนโลยีทางการเกษตรที่เกี่ยวข้องของแก่เกษตรกรในชุมชนหรือชุมชนข้างเคียง โดยนักส่งเสริม การเกษตรผู้รับผิดชอบตำบลจะต้องเข้าร่วมและเป็นผู้ประสานงานให้เกิดการบูรณาการ ทำงานของ หน่วยงาน รวมทั้งองค์กรภาคที่เกี่ยวข้อง โดยดำเนินการตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง และ เกษตร ทฤษฎีใหม่ โดยมุ่งเน้นให้เกิดชุมชนต้นแบบหรือเกิดศูนย์การเรียนรู้ชุมชนอย่างต่อเนื่อง สำหรับการ ถ่ายทอดเทคโนโลยีการผลิตการเกษตรและการจัดการที่เหมาะสม ตามแผนการผลิต เพื่อให้ได้ผลผลิต ที่มีคุณภาพตรงกับความต้องการของตลาด โดยใช้เวทีชุมชนและการจัดกระบวนการเรียนรู้ในการ ถ่ายทอดความรู้เพื่อให้เกษตรกรได้มาเรียนรู้ร่วมกัน และนำไปปฏิบัติในฟาร์มของตนเอง เพื่อผลิต อาหารหลากหลายชนิดบริโภคอย่างเพียงพอในครัวเรือนและชุมชน และนำปัญหา อุปสรรคที่พบมา พุดคุยแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อหาแนวทางการแก้ปัญหาาร่วมกัน รวมทั้งร่วมกัน วางแผนพัฒนาชุมชน ท้องถิ่นร่วมกันตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

๕. สื่อการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร การสื่อสารโดยผ่านสื่อต่างๆ ซึ่งจะเป็นระบบการสื่อสารที่นักส่งเสริมการเกษตรในปัจจุบันจะต้องมีการเรียนรู้และเข้าใจถึง วิธีการใช้สื่อต่างๆ เพื่อการสื่อสารกับเกษตรกร กลุ่มอาชีพทางการเกษตรและผู้เกี่ยวข้องในชุมชน ซึ่งมีสื่อที่จำเป็นอย่างได้แก่

๕.๑ สื่อสิ่งพิมพ์ (Printed Media) เช่นใบปลิว แผ่นพับ หนังสือ เผยแพร่เล่มเล็ก เอกสารแนะนำประกอบ แผนโฆษณา จดหมายข่าว ภาพพลิก จุลสาร วารสาร เป็นต้น

๕.๒ สื่อประสม (Multi –Media) เป็นระบบสื่อสารข้อมูลข่าวสาร หลายชนิด โดยผ่านสื่อทางคอมพิวเตอร์ ซึ่งประกอบด้วย ข้อความ ฐานข้อมูล ตัวเลข กราฟิก ภาพ เสียง และวีดิทัศน์ การใช้คอมพิวเตอร์สื่อความหมายโดยการผสมผสานสื่อหลายชนิด เช่น ข้อความ กราฟ ภาพ ศิลป์ (Graphic Art) เสียง (Sound) ภาพเคลื่อนไหว (Animation) และวีดิทัศน์ เป็นต้น ถ้าผู้ใช้สามารถควบคุมสื่อเหล่านี้ให้แสดงออกมาตามต้องการได้ระบบนี้จะเรียกว่า มัลติมีเดียปฏิสัมพันธ์ (Interactive Multimedia) สำหรับสื่อประสมที่เป็นโปรแกรมซอฟต์แวร์ที่อาศัย คอมพิวเตอร์เป็นสื่อ ในการนำเสนอโปรแกรมประยุกต์ ซึ่งรวมถึงการนำเสนอข้อความสีสันทัน ภาพกราฟิก (Graphic images) ภาพเคลื่อนไหว (Animation) เสียง (Sound) และภาพยนตร์วีดิทัศน์ (Full motion Video) ส่วนสื่อประสมประเภทปฏิสัมพันธ์ (Interactive Multimedia) จะเป็นโปรแกรมประยุกต์ที่รับการตอบสนองจากผู้ที่ใช้โดยใช้คีย์บอร์ด (Keyboard) เมาส์ (Mouse) หรือตัวชี้ (Pointer) เป็นต้น

๕.๓ สื่อบริการเครือข่ายสังคม (social network service) เป็นรูปแบบของเว็บไซต์ ในการสร้างเครือข่ายสังคม สำหรับผู้ใช้งานในอินเทอร์เน็ต เขียน และอธิบาย ความสนใจ และกิจการที่ได้ทำและเชื่อมโยงกับความสนใจและกิจกรรมของผู้อื่น ในบริการ เครือข่ายสังคมมักจะประกอบไปด้วยการแชทส่งข้อความ ส่งอีเมล วีดีโอ เพลง อัปโหลดรูป บล็อก การทำงานคือคอมพิวเตอร์เก็บข้อมูลพวกนี้ไว้ในฐานข้อมูล SQL ส่วน video หรือ รูปภาพ อาจเก็บเป็น ไฟล์ก็ได้ บริการเครือข่ายสังคมที่เป็นที่นิยมได้แก่ไฮไฟฟ์ มายสเปซ เฟซบุ๊ก ออรัลด์ มัลติพลาย โดยเว็บเหล่านี้มีผู้ใช้งานมากมาย เช่น เฟซบุ๊กเป็นเว็บไซต์ที่คนไทยใช้มากที่สุด ในขณะที่ออรัลด์ เป็นที่นิยมมากที่สุดในประเทศอินเดีย ปัจจุบัน บริการเครือข่ายสังคม มีผลประโยชน์คือหาเงินจาก การโฆษณา การเล่นเกม โดยใช้บัตรเติมเงิน เป็นต้น

๕.๔ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Media) เป็นสื่อเฉพาะกิจที่ผลิตออกมา ในรูปแสงและเสียง เช่น เทปบันทึกเสียงและหอกระจายข่าว วีดิทัศน์ ภาพยนตร์ สไลด์ เป็นต้น

๕.๕ สื่อกิจกรรม ได้แก่ การจัดแสดงนิทรรศการ การจัดประกวด การจัด ขบวนแห่ การจัดรถเคลื่อนที่ การจัดสนทนากลุ่ม เป็นต้น

๒.๔.๑๐ ระบบการส่งเสริมการเกษตรมิติใหม่

กรมส่งเสริมการเกษตร ระบุว่า สถานการณ์การทำงานส่งเสริมการเกษตรเปลี่ยนไปจากเดิม โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงด้านเทคโนโลยีและการสื่อสาร และการที่มีหลายหน่วยงานเข้ามาเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเกษตร ดังนั้น เราจึงจำเป็นต้องมีวิธีการที่จะสร้างความสัมพันธ์กับเกษตรกรและหน่วยงานภาคเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานและการให้บริการเกษตรกร โดยจะ

ปรับเปลี่ยนระบบการส่งเสริมการเกษตรจากระบบ T&V system เป็น MRCF มีนโยบายการบริหารจัดการงานส่งเสริมการเกษตรในพื้นที่เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสู่สิ่งที่ดีที่สุด หรือ Change to The Best โดยมีแนวทางดำเนินการ ดังนี้

๑. ยึดพื้นที่เป็นศูนย์กลางการพัฒนาโดยกำหนดขอบเขตและแผนการพัฒนาให้ชัดเจน
๒. มองภาพของพื้นที่เกษตรกร และสินค้าเกษตร
๓. เน้นเป้าหมายของการพัฒนาที่ตัวเกษตรกรกลุ่ม/องค์กรเกษตรกรวิสาหกิจชุมชน โดยพัฒนาให้เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตที่ดีเข้มแข็ง และพึ่งพาตนเองได้ รวมทั้งพัฒนาการผลิต ให้ได้สินค้าเกษตรที่ปลอดภัย
๔. บูรณาการการทำงานในพื้นที่โดยยึดหลัก Win-Win คือ การได้รับประโยชน์ร่วมกัน โดยกรมส่งเสริมการเกษตรต้องตอบให้ได้ว่า หน่วยงานที่เข้ามาร่วมดำเนินการด้วยได้รับประโยชน์
๕. การทำงานในพื้นที่ อย่าไปทำงานแข่งกับหน่วยงานที่ทำงานเชิง Function เพราะบทบาทของเราคือการทำงานเชิง Area และควรใช้ความสามารถในการประสานและใช้งบประมาณจากหน่วยงานภาคเข้ามาทำประโยชน์ให้กับเกษตรกร
๖. จะพัฒนาเกษตรกรให้เป็น Smart Farmer ควบคู่กับการพัฒนาเจ้าหน้าที่ให้เป็น Smart Officer และจะให้ Smart Officer ต้นแบบในแต่ละเรื่อง
๗. ในปี ๒๕๕๗ จะมุ่งเน้นขับเคลื่อนการทำงานในพื้นที่ที่รับผิดชอบของ Smart Officer ต้นแบบให้มีการบูรณาการทั้งเรื่องพื้นที่ เกษตรกร และสินค้าเกษตรเข้าเป็นเรื่องเดียวกันอย่างเป็นรูปธรรม รวมทั้งให้มีการดำเนินงานในทุกอำเภออย่างน้อยอำเภอละ ๑ จุด
๘. ปรับเปลี่ยนระบบส่งเสริมการเกษตรจาก T&V system เป็น MRCF system โดย
 - (๑) Mapping : เป็นการบริหารจัดการข้อมูลลงพื้นที่ ซึ่งไม่ใช่แค่เพียงข้อมูลตัวเลข จำนวนเกษตรกร และพื้นที่ทำการเกษตรเท่านั้น แต่นักส่งเสริมการเกษตรต้องรู้และมองภาพพื้นที่ รับผิดชอบของตนเองในภาพรวมทั้งหมด ทั้งในเรื่องข้อมูลพื้นฐานการเกษตร ข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง และปัญหาอุปสรรคต่างๆ ที่มีในพื้นที่ รวมทั้งต้องตอบให้ได้ว่าจะมีแนวทางในการบริหาร จัดการพื้นที่และการแก้ไขปัญหาเหล่านั้นได้อย่างไร
 - (๒) Remote Sensing : นักส่งเสริมการเกษตร ต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำงานโดยใช้วิธีการหรือระบบการสื่อสารทางไกลให้มากขึ้น เพื่อเข้าถึงข้อมูล ข่าวสาร องค์ความรู้ และผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้าน รวมทั้งเพื่อให้เข้าถึงเกษตรกรและ ให้บริการแก่เกษตรกรได้อย่างรวดเร็วโดยอาจจะไม่จำเป็นต้องเดินทางไปด้วยตนเองทุกครั้งในการให้บริการเกษตรกร
 - (๓) Community Participation : ยึดหลักการทำงานอย่างมีส่วนร่วมทั้งเกษตรกร ชุมชน และหน่วยงานภาค
 - (๔) Specific Field Service เป็นการทำงานในพื้นที่เพื่อให้บริการแบบเฉพาะเจาะจงและตรงกับความต้องการของเกษตรกรได้^{๖๗}

^{๖๗} กรมส่งเสริมการเกษตร, ระบบการส่งเสริมการเกษตรมิติใหม่ นโยบายและแนวทางการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตร ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๗, (กรุงเทพมหานคร : กรมส่งเสริมการเกษตร, ๒๕๕๗), หน้า ๓-๕.

สรุปได้ว่า งานส่งเสริมการเกษตรจำเป็นต้องเข้าใจ ความหมายของการส่งเสริมการเกษตร แนวคิด ขอบเขตความรับผิดชอบ และอาศัยทฤษฎี หรือหลักการทางวิทยาศาสตร์หรือศิลปะ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการเกษตร ได้แก่ ทฤษฎีสัญญากาศในชนบท การแพร่กระจายและยอมรับ แนวความคิดใหม่ ทฤษฎีการจูงใจ เกษตรทฤษฎีใหม่ เพราะสามารถช่วยงานส่งเสริม ได้แก่ (๑) กรณีเราต้องไปช่วยเหลือเขา (๒) เมื่อเราต้องการให้เขาเปลี่ยนพฤติกรรม นอกจากนั้นนักวิชาการส่งเสริมการเกษตร ควรมีความรู้ความเข้าใจในรูปแบบ และ วิธีการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร สามารถนำไปใช้ในการปฏิบัติงานได้อย่างเหมาะสมกับความต้องการในพื้นที่เพื่อบรรลุเป้าหมายของงานส่งเสริมการเกษตร

๒.๕ แนวคิดเกี่ยวกับดุลยภาพชีวิต

การศึกษารูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงในสังคมไทย จะว่าด้วยปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการเกษตรแบบพอเพียงในสังคมไทย กล่าวคือ กลุ่มเกษตร ชุมชน หลักเศรษฐกิจพอเพียง มาใช้ประกอบการเกษตรเพื่อให้เกิดเป็นคุณภาพชีวิตที่ดี และเหมาะสม จึงจำเป็นต้องศึกษาถึงการเชื่อมโยงสัมพันธ์กันด้วยการนำระบบดุลยภาพมาประกอบเป็นแนวทางในการพัฒนาการเกษตรให้เกิดความถูกต้องและเป็นตัวอย่างต่อไป ดังนี้

๒.๕.๑ ความหมายของดุลยภาพ

ดุลยภาพนั้นมีผู้ให้ความหมายไว้พอจะนำมากล่าวได้ ดังนี้

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน “ดุลยภาพ” เป็นคำนามแปลว่า ความเท่ากัน ความเสมอกัน^{๖๘} ตรงกับภาษาอังกฤษว่า Equality , Balance^{๖๙} คำว่า Balance ที่หมายถึงเครื่องชั่ง ทำให้สมดุลทำให้อยู่นิ่ง ทำให้เท่ากันทั้งสองข้าง หรือตรงกับคำว่า Equal เท่ากันในขนาด จำนวนและคุณค่า เช่น ผู้มีอายุเท่ากัน ระดับเดียวกัน ความสามารถเท่ากัน^{๗๐} ในทางเศรษฐศาสตร์เป็นการปรับปริมาณความต้องการซื้อ ให้เท่ากับปริมาณความต้องการขายโดยผ่านกลไกราคา (Price Mechanism) และทำให้เกิด ราคาดุลยภาพ^{๗๑} ทางสังคมมนุษย์พยายามสร้างระบบสังคมที่ดุลยภาพขึ้น ตัวอย่างเช่น การเคารพ อาวุโส การมีกฎเกณฑ์ต่างๆ ในสังคมเพื่อให้เกิดความขัดแย้งน้อยที่สุดนั่นคือการสร้างดุลยภาพทางสังคม (Social Balance) หรือการสร้างความสมานฉันท์ทางสังคม (Social

^{๖๘} ศูนย์สารสนเทศ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://rirs3.royin.go.th/word18/word-18-a0.asp>, [๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

^{๖๙} ดำเนิน การเด่น และเสถียรพงษ์ วรรณปก, พจนานุกรมไทย อังกฤษ, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑๖๗.

^{๗๐} กนิษฐา นาวาร์ตน์ และคณะ, พจนานุกรมอังกฤษไทย (TIMES-CHAMBERS LEARNERS' DICTIONARY (English-Thai), (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สามัคคีสาร (ดอกหญ้า) จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๓๗.

^{๗๑} ธนัย วงศ์กิตติวานิชย์, เรื่องของ ดุลยภาพ, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.jobpub.com/articles/showarticle.asp?id=1332>, [๒๕ มีนาคม ๒๕๖๑].

Harmony) ในทางศาสนาพุทธมีแนวคิดในทางเดียวกัน คือ การเดินทางสายกลางก็คือการไม่สุดโต่ง เพราะถ้าสุดโต่ง ก็จะเสียดุล เช่น การขึ้นสายพิณที่ตึงเกินไปสายพิณก็จะขาด หย่อนเกินไปก็จะมีเสียงไม่ไพเราะ การเดินทางสายกลางย่อมจะเกิดประโยชน์มากที่สุด ทางสายกลางก็คือการสร้างดุลยภาพนั่นเอง

ในทางสังคมนั้น สังคมไทยเคยเชื่อเรื่องการประสานประโยชน์ คือ ถ้ามีผลประโยชน์ขัดกัน ทั้ง สองกลุ่มก็พยายามประสานประโยชน์โดยพบกันครึ่งทางจนเป็นที่ยอมรับได้ของทั้งสองฝ่าย เพื่อกลับไปสู่สันติสุข ไม่เกิดความขัดแย้ง เมื่อมีความขัดแย้งขึ้นใหม่ก็จะใช้หลักการประสานประโยชน์ต่อไป ในแง่ของการเจรจาธุรกิจหรือในเรื่องทางการเมืองก็ตาม จุดเน้นอยู่ที่ผลการเจรจาที่ทั้งสองฝ่ายต่างยอมรับ ได้ ไม่ใช่อยู่ที่การได้เปรียบอีกฝ่ายหนึ่งอย่างมหันต์ เพราะนั่นคือความล้มเหลวทั้งหลายทั้งปวงดังกล่าวนี้นี้ คือการพยายามสร้างสันติสุขในสังคม นั่นคือการจำกัดการสูญเสียดุลยภาพ ดุลยภาพ^{๗๒}

ดุลยภาพ (balance or equilibrium) คือสภาพการได้ดุลของสรรพสิ่ง แต่ไม่ได้หมายความว่ามีการหยุดนิ่งอยู่กับที่ จะมีการเคลื่อนไหวขยับ แต่ผลสุดท้ายก็จะกลับมาสู่ดุลยภาพอีกเป็นระยะๆ และนี่คือสิ่งที่นำไปสู่การเกิดระเบียบ (order) ขึ้นในสังคมมนุษย์ แต่บางครั้งเมื่อความเป็นระเบียบถูกทำลายบ่อยครั้งจนคนเริ่มไม่แน่ใจ ก็เกิดความคิดว่า ถ้าว่าสังคมมนุษย์มีลักษณะไร้ระเบียบ (chaos) แต่สิ่งที่จะคิดต่อไปได้คือถ้าปรากฏการณ์เกิดขึ้นเอาแน่นอนไม่ได้เข้าลักษณะการไร้ระเบียบของสรรพสิ่ง ก็จะไม่สามารถมีการจัดตั้งสถาบันอันใดทั้งสิ้น และการคงอยู่ของสังคมก็จะถูกกระทบเพราะค่านิยม ปทัสถานจะมีการเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ แต่เท่าที่มีมนุษย์และสังคมมนุษย์มาจนปัจจุบันนี้ แม้จะมีความไร้ระเบียบเกิดขึ้นเป็นบางช่วง แต่โดยทั่วไปกฎเกณฑ์ต่างๆ ตั้งแต่กฎเกณฑ์ของจักรวาลจนถึงสิ่งที่มีในสังคมมนุษย์เองก็จะมีลักษณะมีระเบียบ

การสร้างดุลยภาพของสรรพสิ่งจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็น นอกเหนือจากประเด็นใหญ่ที่กล่าวมาเบื้องต้นแล้ว อาจมาพิจารณาที่ปัจเจกบุคคลรวมทั้งสังคม ในแง่ปัจเจกบุคคลอันได้แก่มนุษย์นั้น มีความจำเป็นต้องสร้างดุลยภาพ ๓ มิติ ด้วยกัน

มิติที่หนึ่ง จะต้องพยายามรักษาดุลยภาพหรือสร้างดุลยภาพภายในร่างกายของตนเอง โดยต้องเข้าใจว่าร่างกายมนุษย์เป็นองค์รวม เมื่อส่วนใดส่วนหนึ่งบาดเจ็บก็จะเกิดการเสียดุลทั้งระบบ การรักษาดุลยภาพในร่างกายจึงเป็นสิ่งจำเป็นในเบื้องต้น

มิติที่สอง การรักษาดุลยภาพทางจิตใจ อารมณ์ ความรู้สึก อารมณ์ของมนุษย์จะมีขึ้นลงสงบและเดือดพล่าน ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และการควบคุมอารมณ์ของเจ้าตัว แต่สิ่งสำคัญที่สุดก็คือถึงแม้จะมีการแกว่งของอารมณ์ ความรู้สึก แต่ผลสุดท้ายจะต้องมีความพยายามในการสร้างดุลยภาพของอารมณ์ให้สู่สิ่งซึ่งเป็นทางสายกลาง มีเหตุมีผล เพื่อไม่ให้มีผลกระทบต่อสุขภาพจิตและสุขภาพกาย

^{๗๒} ลิขิต ธีรเวคิน, “ดุลยภาพของสังคม”, สยามรัฐ, (๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๑) : ๒.

มิติที่สาม ดุลยภาพระหว่างร่างกายและจิตใจมีความสำคัญเพราะมีการเกี่ยวโยงซึ่งกันและกัน ถ้าร่างกายเสียดุลเกิดการเจ็บป่วย จิตใจก็ย่อมเกิดความห่อเหี่ยวได้ ขณะที่จิตใจห่อเหี่ยวเกิดความเครียดย่อมส่งผลต่อการเกิดโรคร้ายไข้เจ็บในทางกายได้ การฝึกจิตด้วยการนั่งสมาธิจะทำให้เกิดการพัฒนาคิดให้มีความแข็งแกร่ง แต่ถ้าวการรับประทานอาหารถูกปล่อยปละละเลยจนร่างกายอ่อนแอและทรุดโทรม การรักษาความบริสุทธิ์ของจิตบนร่างกายที่เจ็บป่วยอาจจะประสบปัญหาได้ การสร้างดุลยภาพระหว่างกายและจิตจึงเป็นมิติที่สำคัญอีกมิติหนึ่ง

ในแง่ของสังคมโดยรวม ดุลยภาพที่ควรเกิดขึ้นก็คือดุลยภาพในทางการเมืองการบริหาร มีการสร้างความเจริญและการพัฒนาโดยทุกฝ่ายมีความพอใจ ทั้งฝ่ายประชาชนผู้เป็นเจ้าของประเทศ และฝ่ายผู้กำหนดนโยบาย อันได้แก่ รัฐบาล และหน่วยงานประจำ ในส่วนของทางเศรษฐกิจนั้น ดุลยภาพที่จะเกิดขึ้นคือการกระจายความเจริญไปให้ทั่วถึง และการแจกแจงรายได้ต้องมีความยุติธรรมเท่าที่ควร ประโยชน์จากทางเศรษฐกิจที่ได้รับจะต้องเกิดจากทุกภาคส่วน ขณะเดียวกันจะต้องไม่สร้างปัญหาสังคมจากการเกิดมลภาวะ ฯลฯ ในทางสังคมนั้นจะต้องมีดุลยภาพระหว่างกลุ่มและชนชั้นต่างๆ จะต้องเป็นการสร้างดุลยภาพโดยการเน้นความเสมอภาค และศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ เพื่อให้ทุกฝ่ายสามารถอยู่ร่วมกันได้โดยสันติ เมื่อใดเกิดความขัดแย้งในแง่ของความคิด ความเชื่อ ค่านิยมหรือศรัทธา จนนำไปสู่ความขัดแย้ง สังคมนั้นย่อมเสียดุล การสร้างดุลยภาพในส่วนต่างๆ ที่กล่าวมานี้จึงเป็นความจำเป็น ประเด็นที่สำคัญที่สุดคือประเด็นทางการเมือง การปกครอง การบริหาร

ดุลยภาพเป็นสิ่งที่พึงประสงค์ แต่การเสียดุลจะเกิดเป็นระยะๆ ประเด็นสำคัญที่สุดอยู่ที่ว่าระบบ ทั้งระบบชีวภาพหรือระบบสังคมจะต้องสามารถเคลื่อนตัวเข้าสู่ดุลยภาพในที่สุด และมีลักษณะที่มีดุลยภาพอยู่ระยะเวลาหนึ่ง จากนั้นก็อาจจะมีเหตุให้เกิดการเสียดุลยภาพอีก ระบบก็ต้องพยายามเวียนกลับไปสู่การได้ดุล โดยภาพรวมดุลยภาพจะเกิดขึ้นโดยมีช่วงเวลามากกว่าการเสียดุล เพราะไม่มีสังคมไหนที่จะมีดุลยภาพโดยไม่มีการเสียดุลเนื่องจากสังคมมีความพลวัต มีการเปลี่ยนแปลงตั้งแต่โครงสร้างทางเศรษฐกิจ ความเชื่อ ค่านิยม ที่สำคัญที่สุด ความรู้ทางวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี เมื่อเป็นเช่นนี้ความสามารถของการปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงโดยปัจเจกบุคคลและโดยสังคม ก็จะเป็นดัชนีชี้ถึงความสามารถของการกลับเข้าสู่ดุลยภาพได้เร็วหรือช้าอย่างไร^{๗๓}

ดุลยภาพ คือ ภาวะของความเท่ากันหรือความเสมอภาค เป็นสิ่งที่เกี่ยวเนื่องกันกับน้ำหนักที่เท่ากัน และเมื่อนำมาวางลงบนคานโดยมีระยะห่างจากจุดศูนย์กลางเท่ากันแล้วจะเกิดการนิ่งอยู่กับที่ คือมีดุลยภาพ แต่ถ้าถ่วงน้ำหนักไม่เท่ากันแล้วคานจะเอียงเราจะต้องนำถ่วงที่มีน้ำหนักมากกว่าใกล้จุดศูนย์กลางและถ่วงที่มีน้ำหนักน้อยวางห่างจากศูนย์กลางจึงจะทำให้เกิดดุลยภาพได้ ในทาง

^{๗๓} ลิขิต ธีรเวคิน, “ความสำคัญของการรักษาดุลยภาพ”, ราชบัณฑิต, สยามรัฐ, [ออนไลน์], ๘ ย่อหน้า, แหล่งที่มา : <https://siamrath.co.th/n/2892> [๑ ตุลาคม ๒๕๖๑].

ศิลปะและการออกแบบนั้นเราแทนค่าของก้อนน้ำหนักรูปภาพที่เห็นด้วยตา เช่น น้ำหนักที่เป็นเส้น รูปร่าง รูปทรง และสีซึ่งเป็นการรับรู้ได้ ด้วยประสาทตา^{๗๔}

ในระบบนิเวศ หมายถึง สภาวะความคงที่ในการแลกเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งในระบบนิเวศนั้น สิ่งมีชีวิต และไม่มีชีวิต จะมีการแลกเปลี่ยนพลังงาน และสารซึ่งกันและกัน ขณะเดียวกันความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตด้วยกันคือ การถ่ายทอดพลังงานไปตามห่วงโซ่อาหาร มีองค์ประกอบภายในระบบที่ทำหน้าที่เป็นผู้ผลิต ผู้บริโภค และผู้ย่อยสลาย ซึ่งความสมดุลของระบบ นิเวศจะคงอยู่ได้ トラบเท่าที่มีความหลากหลายของสิ่งมีชีวิตภายในระบบ ซึ่งความหลากหลายของสิ่งมีชีวิต จะทำให้เกิดความสัมพันธ์ที่เป็นระเบียบ และสลับซับซ้อน ซึ่งเมื่อใดก็ตามที่องค์ประกอบ ส่วนใดส่วนหนึ่งถูกทำให้กระทบกระเทือน แม้เพียงเล็กน้อย ผลกระทบนั้นจะถูกส่งทอดต่อไป ถึงองค์ประกอบอื่นๆ ทั้งทั้งระบบ แต่ในความซับซ้อนของระบบนิเวศ มันก็จะสามารถที่จะปรับตัว เข้าสู่สภาวะแห่งความสมดุลได้ใหม่อีกครั้ง เพื่อให้ระบบคงอยู่ต่อไปได้ แต่หากผลกระทบนั้นรุนแรง เกินกว่าที่ระบบจะปรับตัวให้เข้าสู่สมดุลได้ ระบบนั้นทั้งระบบก็จะแตกสลายลง^{๗๕} ดุลยภาพระหว่างชีวิต กับงาน (Work-Life Balance หรือ Work-Life Effectiveness) หมายถึง “การกำหนดเวลาในการดำเนินชีวิตให้มีสัดส่วนที่เหมาะสมสำหรับงาน ครอบครัว สังคม และตนเอง” หากสามารถสร้างสมดุล ภาพระหว่างชีวิตกับงานได้ จะช่วยเกิดความอยู่ดีกินดี มีสุขภาวะในชีวิต ซึ่งจะส่งผลและมีส่วนช่วย ผลักดันให้เกิดความสำเร็จ ความมั่นคง และความก้าวหน้าขององค์กรและสังคมในที่สุด^{๗๖}

ดุลยภาพและความยั่งยืนของการพัฒนา เป้าหมายของพระพุทธศาสนานั้นคือ “การเข้าถึงความจริง” และ “ความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง” โดยมีเป้าหมายรองลงมาคือ การได้รับความสุข ความเบิกบาน และการตื่นรู้ในช่วงเวลาของชีวิต ดังนั้น การพัฒนาบุคคลและสังคมในพระพุทธศาสนาเน้นไปที่มนุษย์ โดยเอามนุษย์มาเป็นศูนย์กลาง (Human Center) ในการพัฒนา ซึ่งการพัฒนาที่แท้นั้นจะต้องเป็นไปอย่างรอบด้านด้วยวิธีการพัฒนาให้เกิดประโยชน์ที่เกื้อกูลให้มีความสุข^{๗๗}

พระมหาจุฬชัย (ว.วชิรเมธี) กล่าวว่า ใครต่อใครก็คงปรารถนาจะมี “ชีวิตที่ดี” แต่ อะไรคือความหมายของการมีชีวิตที่ดี บางทีก็เป็นเรื่องที่ยากจะนิยาม ในพุทธศาสนา เรามีวิธีนิยามชีวิตที่ดี

^{๗๔} มาโนช กงกะนันท์, ศิลปะการออกแบบ, (กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๘), หน้า ๔๓.

^{๗๕} สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน, ระบบนิเวศและความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, เล่มที่ ๑๗, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://kanchanapisek.or.th/kp6/sub/book/book.php?book=17&chap=t17-3-infodetail09.html>, [๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

^{๗๖} ศิริภัสสร วงศ์ทองดี, การสร้างสมดุลระหว่างชีวิตกับการทำงาน (Work-Life balance/Work-life Effectiveness), (กรุงเทพมหานคร : สถาบันดำรงราชานุภาพ, ๒๕๕๒), หน้า ๑๕๑.

^{๗๗} สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒนมหาเถร), หลักพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๒๕๙.

อยู่อย่างหนึ่ง นั่นก็คือ การกำหนด “เป้าหมายที่ดี” ให้กับชีวิต เมื่อชีวิตบรรลุถึงเป้าหมายที่ดีนั้นได้ แล้ว ก็เท่ากับว่า คน ๆ หนึ่ง ได้บรรลุถึง “ชีวิตที่ดี” แล้ว

อะไรคือเป้าหมายของชีวิตที่ดีเพื่อที่จะมีชีวิตที่ดีตามแนวพุทธ พระพุทธเจ้าตรัสว่า ชีวิตที่ดีต้องมีเป้าหมาย อย่างน้อย ๓ ระดับด้วยกัน

๑. เป้าหมายของชีวิตที่ดีในปัจจุบัน (ระดับที่เห็นได้ด้วยตา)
๒. เป้าหมายของชีวิตที่ดีในอนาคต (ระดับเลียดาเห็น)
๓. เป้าหมายของชีวิตที่ดีในขั้นสูงสุด (ระดับการมีชีวิตสมบูรณ์)

เป้าหมายของชีวิตที่ดีในปัจจุบัน องค์ประกอบของการมีชีวิตที่ดีในปัจจุบัน หมายถึง การมีชีวิตที่ดีในระดับที่สามารถมองเห็นได้ด้วยตาเปล่า ซึ่งเป็นเรื่องภายนอกทั่ว ๆ ไปในระดับชีวิตประจำวัน และการมีตัวตนอยู่ในสังคม มี ๔ มาตรฐาน คือ

๑. มีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง ไร้โรค อายุยืน
๒. มีงานมีเงิน มีอาชีพสุจริต พึ่งตนได้ในทางเศรษฐกิจ
๓. มีสถานภาพดี เป็นที่ยอมรับนับถือในสังคม
๔. มีครอบครัวผาสุก ทำวงศ์ตระกูลให้เป็นที่ยอมรับ

เป้าหมายของชีวิตที่ดีในอนาคต องค์ประกอบของการมีชีวิตที่ดีในอนาคต หมายถึง การมีชีวิตที่ดีในระดับที่มองไม่เห็นด้วยตาเปล่า หากแต่เป็นเรื่องความเจริญงอกงามภายในของจิตใจ ต้องใช้ปัญญาพิจารณาจึงจะรู้ว่ามีความเจริญพัฒนามากน้อยเพียงไร มี ๕ มาตรฐาน คือ

๑. มีความอบอุ่นซาบซึ้งใจ ไม่อ้างว้างเลือนลอย มีหลักยึดเหนี่ยวใจให้เข้มแข็งด้วยศรัทธา
๒. มีความภูมิใจในชีวิตสะอาด ที่ได้ประพฤติดแต่การอันดีงามด้วยความสุจริต
๓. มีความอिमใจในชีวิตมีคุณค่า ที่ได้ทำประโยชน์ตลอดมาด้วยน้ำใจอันเสียสละ
๔. มีความแก้แค้นกล้ามั่นใจ ที่จะแก้ไขปัญหา นำชีวิตและภารกิจไปได้ด้วยปัญญา
๕. มีความโล่งจิตมั่นใจ มีทุนประกันภพใหม่ ด้วยได้ทำไว้แต่กรรมดี

เป้าหมายของชีวิตที่ดีในขั้นสูงสุด องค์ประกอบของ การมีชีวิตที่ดีในขั้นสูงสุด หมายถึง การมีชีวิตที่ดีในระดับที่สามารถอยู่ในโลกได้ อย่างมีความสุขทั้งทางกายและทางใจ มีภูมิคุ้มกันในการเผชิญชีวิตทั้งในยามปกติและในยามวิกฤติได้อย่างสงบและเป็นฝ่ายได้กำไร อยู่เสมอ กระทั่งขั้นสูงสุด คือ การมีชีวิตที่เป็น อิสระจากความทุกข์ทั้งปวงสามารถดำเนินชีวิต ด้วยปัญญาบริสุทธิ์ มีชีวิตที่สงบสุขอย่างแท้จริง มี ๔ มาตรฐาน คือ

๑. ถึงถูกโลกธรรมกระทบ ถึงจะพบความผันผวนปรวนแปร ก็ไม่หวั่นไหว มีใจเกษมศานต์มั่นคง
๒. ไม่ถูกความยึดติดถือนั่นบิบบิ้นจิต ให้ผิดหวังโศกเศร้า มีจิตโล่งโปร่งเบาเป็นอิสระ
๓. สดชื่น เบิกบานใจ ไม่ขุ่นมัวเศร้าหมอง ผ่องใส ไร้ทุกข์ มีความสุขที่แท้
๔. รู้เท่าทันและทำการตรงเหตุปัจจัย ชีวิตหมดจดสดใสเป็นอยู่ด้วยปัญญา

เป้าหมายของชีวิตที่ดีดังกล่าวนี้นี้ คือ ดัชนีชี้วัดการมีชีวิตที่ดีของปัจเจกบุคคล ใครปรารถนาจะมีชีวิตที่ดีงามล้ำเลิศ ก็ควรพัฒนาชีวิตตามแนวทางข้างต้นนี้ให้สมบูรณ์ไปทีละขั้น อย่างน้อยที่สุด แม้ยังไม่สามารถพัฒนาไปจนถึงขั้นสูงสุด ก็ควรยกระดับชีวิตให้มีชีวิตที่ดีงามระดับพื้นฐาน ๔ ประการเบื้องต้นให้สมบูรณ์เสียก่อน จากนั้น จึงค่อย ๆ พัฒนาต่อไปตามลำดับจนกว่าจะถึงขั้นสูงสุดที่สามารถอยู่ในโลกแต่ไม่ถูกโลก “กัด” ได้อย่างรื่นรมย์

ชีวิตที่ดีนั้น เป็น “ของขวัญ” ที่ไม่มีใครสามารถหยิบยื่นให้เราได้ มีก็แต่ตัวเราเท่านั้นที่จะต้องหยิบยื่นให้แก่ตัวเองด้วยตัวเองและเพื่อตัวเอง^{๗๘}

๒.๕.๒ คุณภาพและความยั่งยืนของการพัฒนา

เป้าหมายของพุทธศาสนานั้น คือ “การเข้าถึงความจริง” และ “ความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง” โดยมีเป้าหมายรองลงมาคือ การได้รับความสุข ความเบิกบาน และการตื่นรู้ในทุกช่วงเวลาของชีวิต ดังนั้น การพัฒนาบุคคลและสังคมในทางพุทธศาสนาเน้นไปที่มนุษย์ โดยการเอามนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Homan Center) ในการพัฒนาซึ่งการพัฒนาที่แท้นั้นจะต้องเป็นไปอย่างรอบด้านด้วยวิธีการพัฒนาให้เกิดประโยชน์ที่เกื้อกูลให้เกิดความสุข^{๗๙} อันสัมพันธ์กันกับระดับความเป็นอยู่ การครองชีพสภาพแวดล้อม รวมถึงความพร้อมหรือความแก่กล้าสุของแห่งอินทรีย์ของบุคคล เพราะเมื่อมนุษย์ได้รับประโยชน์ซึ่งเกื้อกูลต่อการดำรงชีวิตอย่างเป็นปกติสุขแล้วเขาก็ย่อมสามารถสร้างประโยชน์ให้เกิดทั้งแก่ตนเองและผู้อื่นได้และอาจพัฒนาให้เกิดประโยชน์ต่อทั้งสองฝ่ายจนสามารถพัฒนาให้เกิดประโยชน์แก่สังคมได้ในที่สุด ดังนั้น การพัฒนาสังคมตามหลักการทางพระพุทธศาสนาจึงเป็นการพัฒนามนุษย์ให้ได้รับประโยชน์ ๓ ประการอันเป็นประโยชน์ที่ทำให้ชีวิตของมนุษย์เกิดความเลิศล้ำสมบูรณ์มากขึ้น และทำให้มนุษย์สามารถใช้ชีวิตอยู่ได้อย่างเหมาะสมพอเพียง และมีความสุขเพื่อพัฒนาตนให้เป็นคนที่สมบูรณ์ และเพื่อพัฒนาสังคมให้เกิดความสุข ลดความเสี่ยงจากปัจจัยภายในจิตของบุคคลที่ถูกความไม่รู้จริงครอบงำและจากปัจจัยภายนอกที่มาจากผลกระทบของเพื่อนมนุษย์และความมาสมดุลงของกระบวนการต่าง ๆ^{๘๐}

โดยพระพุทธศาสนาให้ความสำคัญกับวิธีการและเป้าหมายของการพัฒนาบุคคลและสังคมในทุกมิติ นับตั้งแต่การมีชีวิตอยู่ การดำรงอยู่ด้วยความดีงาม เพื่อพัฒนาไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์และสร้างสรรค์สังคมที่ดีงามร่วมกันโดยมีเป้าหมายเพื่อความสุขใน ๓ เป้าหมาย คือ

การพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่ทั้งมนุษย์ผู้ที่ได้เกิดมาเชื่อว่าประเสริฐได้ต่อเมื่อได้รับการฝึกฝนพัฒนาตนอย่างถูกต้อง สมดังที่พระพุทธองค์ตรัสไว้ว่า “ ในหมู่มนุษย์ทั้งหลายนั้นผู้ที่ฝึกตนแล้ว

^{๗๘} พระมหาภูติชัย (ว.วชิรเมธี), **ธรรมะอินเทรนด์ : ของขวัญอันยั่งยืน**, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมจักร, ๒๕๕๐), หน้า ๖.

^{๗๙} สมเด็จพระญาณสังวรสมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒนมหาเถร), **หลักพระพุทธศาสนา**, หน้า ๒๕๙.

^{๘๐} พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ,๒๕๔๖), หน้า ๕๓๕.

จึงเป็นผู้ประเสริฐที่สุด” ไม่ใช่ประเสริฐเฉพาะแค่ในหมู่มนุษย์เพียงเท่านั้นผู้ถึงพร้อมด้วยวิชาและ
 จรรยา มีสติปัญญา ย่อมเป็นผู้ประเสริฐทั้งในหมู่มนุษย์และทวยเทพ แม้พรหมและเทวดาทั้งหลายก็ยัง
 เคารพบูชา^{๘๑} จากพระพุทธดำรัสข้างต้นจะเห็นว่า แม้แต่พระพุทธเจ้าก็ทรงยกย่องมนุษย์ไว้ในฐานะ
 สิ่งมีชีวิตที่สามารถฝึกหัดขัดเกลาได้และ มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการฝึกหัดขัดเกลาเพื่อให้
 ตนเองนั้นมีคุณค่า ต่อเพื่อนมนุษย์ในสังคมและต่อโลก ซึ่งการพัฒนามนุษย์ให้เข้าถึงความเป็น
 มนุษย์ที่ เหนือ นั้น จะต้องมีการพัฒนาเพื่อให้นมนุษย์ได้รับประโยชน์ใน ๓ ระดับ ซึ่งในแต่ละ
 ระดับนั้นก็จะมีจุดหมายในการพัฒนาและวิธีการเข้าถึงที่แตกต่างกันออกไป ดังนี้

๑. เป้าหมายระดับต้น อันเป็นไปเพื่อประโยชน์ปัจจุบัน (ทิฏฐธัมมิกัตถะ) ได้แก่ การมี
 คุณภาพชีวิตที่ดี มีความสมบูรณ์ทางด้านร่างกาย จิตใจ และความเป็นอยู่ที่ดี มีความมั่นคงทาง
 เศรษฐกิจ มีสถานภาพที่ดีในสังคม มีเกียรติ มีสภาพแวดล้อมที่ดี มีสังคมที่เกื้อกูลแบ่งปัน เป็นต้น การ
 จะบรรลุถึงเป้าหมายระดับ นี้ จะต้องประพฤติปฏิบัติด้วยหลักธรรมสำคัญ เช่น ความขยันหมั่นเพียร
 ไม่เกียจคร้านในการทำงาน ความประหยัด อดออม รู้จักรักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้มิให้เสื่อม การ
 รู้จักพบปะคบหาสมาคมกับคนดีแล้วนำเอาคุณสมบัติของคนดีมาเป็นแบบอย่าง และรู้จักหาทรัพย์สิน
 เงินทอง และรู้จักทางเสื่อมของ เงินทอง แล้วไข่จ่ายทรัพย์ตามความจำเป็น ผู้ที่จะบรรลุเป้าหมายของ
 ชีวิตในขั้นนี้จะต้องปฏิบัติ ตามแนวทางแห่งธรรมอย่างถูกต้อง ก็จะได้รับผลคือความสุขความสำเร็จใน
 ชีวิตประจำวัน

๒. เป้าหมายระดับกลาง อันเป็นไปเพื่อประโยชน์เบื้องหน้า (สัมปรายภักถะ) ได้แก่ การมี
 คุณธรรมความดีงามทางด้านจิตใจ มีความสุขสงบใจ มีสุขภาพจิตที่ดี อันเป็นความสุขทางด้านจิตใจที่
 เกิดจากการประกอบคุณงามความดี การมีศีล มีศรัทธาเชื่อมั่นในการทำความดี การที่จะบรรลุถึง
 เป้าหมายในระดับ นี้ จะต้องประพฤติปฏิบัติด้วยหลักธรรม เช่น ศรัทธา มีเชื่อมั่นในพระพุทธเจ้าและ
 คำสอน ศีล ประพฤติตนตามศีล ๕ จาคะ มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละ และ ปัญญา รู้แจ้งในสิ่ง
 ต่างๆ ตามจริง เป้าหมายระดับนี้ นอกจากจะทำให้บุคคลมี ความสุขทางด้านจิตใจแล้ว ยังส่งผลให้
 บุคคลได้พบกับความสุขในโลกหน้า คือ การเข้าถึงสุคติโลกสวรรค์ ภายหลังจากตายไปแล้ว

เป้าหมายทั้ง ๒ ข้อนี้เรียกว่า เป็นเป้าหมายในระดับโลกียะ เป็นการพัฒนามุ่งเน้นไปที่การ
 ตอบโจทย์ของการใช้ชีวิตที่ดีงามเพื่อให้บรรลุถึงจุดหมาย ในช่วงที่มีชีวิตอยู่ในปัจจุบันซึ่งเป็นเรื่อง
 ความสุขของคนธรรมดาสามัญที่มุ่งหวังใน โลกนี้ ได้แก่ ลาภ ยศ สุข สรรเสริญ หรือทรัพย์สิน ฐานะ
 เกียรติ ไม้ตรี และการมีชีวิตคู่ครองที่เป็นสุข ส่วนเป้าหมายที่สูงขึ้นไปกว่าทรัพย์สมบัตินั้นมาจากการ
 การทำความดี การมีศีล มีสติปัญญา ซึ่งมีคุณค่าสิ่งที่สูงล้ำเลิศยิ่งกว่าสิ่งที่จะพึงได้ กันตามปกติในโลกนี้
 คือ ความเจริญงอกงามแห่งชีวิตและจิตใจที่ก้าวหน้าเติบโตใหญ่ ด้วยคุณธรรม ความใฝ่ในทางศีลธรรม
 บุญกุศล ในการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีงาม รวมไปถึงกิจกรรมที่อาศัยความศรัทธาและความเสียสละ การมี

^{๘๑} พระราชนิพนธ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต), **พัฒนาคน**, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๐), หน้า ๑๑-๑๕.

ความมั่นใจในคุณธรรม มีความสุขสงบทางจิตใจ การรู้จักปีติสุขอันประณีตภายในจิตใจ ตลอดจนรวมไปถึง คุณวิเศษที่เป็นผลสำเร็จทางจิตที่มีความสุขด้วยสมาธิ

๓. เป้าหมายระดับสูง อันเป็นไปเพื่อประโยชน์สูงสุด (ปรัตถะ) การ บรรลุถึงความหลุดพ้นจากความทุกข์ทั้งปวง คือ พระนิพพานอันเป็นความสุขอย่าง ยิ่ง (นิพพาน ปรมสุข) วิธีการที่จะบรรลุถึงเป้าหมายสูงสุดจะต้องปฏิบัติตาม อริยมรรคมีองค์ ๘ และการเจริญวิปัสสนาเพื่อให้เห็นสังขารซึ่งเป้าหมายใน ระดับนี้ จัดเป็นประโยชน์ขั้นหลุดพ้นจากความทุกข์ มีความเป็นอิสระอยู่เหนือโลก ซึ่งเป็นสาระที่แท้จริงของชีวิต คือ ความมีจิตใจที่เป็นอิสระ ปลอดโปร่ง ผ่องใส เบิกบาน ตื่นรู้ สามารถดับความทุกข์ในจิตใจได้สิ้นเชิง รู้จักสภาวะของสิ่งทั้งหลาย ตามความเป็นจริง และไม่ถูกบีบคั้น คับข้องจำกัดด้วยความยึดติดถือมั่นหาว่าหวั่น และกังวลปราศจากกิเลสเผาลนที่ทำให้เศร้าหมองขุ่นมัวอยู่อย่างไรทุกข์ ได้ ประจักษ์ความสุขประณีตภายในที่บริสุทธิ์สงบเย็นสว่างไสวเบิกบานโดยสมบูรณ์ เป็นการพัฒนาปัญญาขั้นสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา สามารถเข้าถึงความเป็น อิสระภาพหรือความหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งปวงได้”

ประโยชน์ทั้ง ๕ ประการข้างต้นนั้น นับว่าเป็นประโยชน์ของการพัฒนาบุคคลและสังคม โดยเป็นทั้งประโยชน์ของตน (อัตตัตถะ) ที่จะได้เข้าถึง ความดีงามและประโยชน์เพื่อผู้อื่นที่จะเกื้อกูลแบ่งปัน (ปรัตถะ) และประโยชน์ทั้ง สองคือ ทั้งเพื่อตนและเพื่อผู้อื่น (อุภยัตถะ) ที่จะร่วมกันสร้างสรรค์สิ่งดีงามให้กับ บุคคลและสังคม ทั้งนี้ เพื่อมุ่งไปสู่การพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่แท้ ด้วยการประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงประโยชน์และความสุขทั้ง ๓ ประการดังกล่าว เพราะหากบุคคลมีการพัฒนาให้เข้าถึงประโยชน์และความสุขทั้ง ๓ ประการแล้ว ย่อมจะผ่านการฝึกฝนตนเอง โดยเฉพาะตามหลักไตรสิกขา ศีล สมาธิ ปัญญา ที่จะนำพาตนเองเข้าถึงความดีงาม และยิ่งปฏิบัติด้วยการบำเพ็ญเพียรทางจิตและปัญญาย่อมเข้าถึงความจริงมากขึ้น จนถึงขั้นการพัฒนาตนเองเป็นมนุษย์ที่แท้ ซึ่งเป็นผู้ที่ประกอบด้วยเมตตา ปัญญา บารมี อยู่เหนือเหตุและผลของการกระทำ มีจิตปราศจากกิเลส ตัณหา มีความเป็นอิสระและมีสันติสุขภายในจิตใจที่งดงาม^{๘๒}

สรุปได้ว่า ดุลยภาพชีวิตนั้น คือการรักษาดุลยภาพหรือสร้างดุลยภาพภายในร่างกายของตนเอง โดยต้องเข้าใจว่าร่างกายมนุษย์เป็นองค์รวม จะต้องมีความพยายามในการสร้างดุลยภาพของอารมณ์ให้สู่สิ่งซึ่งเป็นทางสายกลาง มีเหตุมีผล เพื่อไม่ให้มีผลกระทบตอสุขภาพจิตและสุขภาพกาย การฝึกจิตด้วยการนั่งสมาธิจะทำให้เกิดการพัฒนาคิดที่มีความแข็งแกร่ง เพื่อก่อให้เกิดเป็นดุลยภาพชีวิตที่ดี

๒.๕.๓ การรักษาดุลยภาพชีวิต

แก้ววิบูลย์ แสงพลสิทธิ์ กล่าวว่า “การเดินทางต้องมีแผนที่และเข็มทิศนำทางฉันใด การดำเนินชีวิตหรือกิจการงานก็ต้องมีทฤษฎีเป็นเครื่องนำทางฉันนั้น” ทฤษฎีเป็นการอธิบายเกี่ยวกับเรื่อง

^{๘๒} พระราชวรมุนี (ประยุทธ์ ปยุตโต), *ทางสายกลางของการศึกษาไทย*, (กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตร คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๐๙.

หนึ่งๆ ที่คนเราใช้เป็นแนวทางในการตัดสินใจเพื่อปฏิบัติสิ่งต่างๆ ตลอดเวลาที่เราดำเนินชีวิต ดร.แก้ว วิบูลย์ แสงพลสิทธิ์ ได้พัฒนาทฤษฎี “การรักษาดุลยภาพชีวิต” มาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๓๗ จากกรอบแนวคิด “พลวัตสมดุล” (The Homeodynamics) เพื่ออธิบายความสมดุลของชีวิตที่ต้องสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เพื่อใช้เป็นแนวทางในการตัดสินใจดำเนินชีวิตให้มีความสุข มีสุขภาพแข็งแรงและมีคุณภาพชีวิตที่ดี โดยมีความเชื่อว่าเป้าหมายของการมีชีวิตคือความต้องการการคงอยู่ (Existing) จึงทำให้มนุษย์มีความ สามารถของตัวเองทั้งด้านร่างกายและพฤติกรรมในการสร้าง ปรับ และควบคุมตัวเอง เพื่อตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต (Basic needs) ให้สามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุข (Well-being) จนหมดอายุขัย

การรักษาดุลยภาพชีวิต จึงช่วยให้บุคคลสามารถรักษาความสมดุลของชีวิต โดยการปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกที่เกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลาคำว่า พลวัต หมายถึงความไม่หยุดนิ่ง ทุกสิ่งในโลกนี้ล้วนแปรเปลี่ยนไปตามการหมุนของโลก วันนี้ออมไม่เหมือนเมื่อวาน ร่างกายของเราแก่ลงไปอีกวันหนึ่ง เด็กมีการเจริญเติบโต ส่วนผู้ใหญ่แก่ลงไปเรื่อยๆ จนร่างกายหมดสภาพตายไป สิ่งแวดล้อมภายในร่างกายมีการเปลี่ยนแปลงทุกวินาที ตามอายุขัย ตามสภาพฮอร์โมนในแต่ละวัย และตามการตอบสนองต่อสิ่งเร้าจากภายนอกร่างกาย ซึ่งสิ่งแวดล้อมภายนอกตัวเราก็มมีการเปลี่ยนแปลงไปตามวิถีของตัวเองเช่นกันคำว่า

ดุลยภาพชีวิตหรือสมดุลชีวิต หมายถึงความจำเป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต (Basic needs) ได้รับการตอบสนองอย่างพอเพียง คำว่า “ความจำเป็น” หมายถึงขาดไม่ได้ ส่วนคำว่า “พอเพียง” หมายถึงพอดี ไม่ขาดไม่เกินคำว่า สมดุลชีวิตที่เป็นพลวัต จึงหมายถึง ความจำเป็นพื้นฐานของชีวิตนั้นขาดก็ไม่ได้เกินก็ไม่ดี ไม่ว่าชีวิตจะปรับเปลี่ยนไปตามความเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมอย่างไรก็ตามทฤษฎีการรักษาสมดุลชีวิตอธิบายถึงการปรับตัวของมนุษย์ทั้งร่างกายและพฤติกรรมเพื่อรักษาดุลยภาพของชีวิตท่ามกลางความไม่หยุดนิ่งของสิ่งแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลงและแปรปรวนอยู่ตลอดเวลาทั้งภายในและภายนอกร่างกาย โดยความจำเป็นพื้นฐานได้รับการตอบสนองอย่างพอเพียง และทุกมิติแห่งการดำเนินชีวิตมีความแข็งแกร่งทฤษฎีการรักษาสมดุลชีวิตประกอบไปด้วยแนวคิดพื้นฐาน ดังนี้

๑. แนวคิดเกี่ยวกับการมีชีวิต (Human Being) มนุษย์เป็นระบบย่อยในระบบครอบครัว กลุ่มคน ชุมชน และสังคม เป็นสิ่งมีชีวิตที่เป็นระบบเปิดและระบบย่อยภายในร่างกายมีทำงานร่วมกันเป็นหนึ่งเดียว มนุษย์จึงมีความเป็นองค์รวมประกอบไปด้วยมิติร่างกาย มิติจิต มิติใจ มิติอารมณ์ มิติสังคม และมิติจิตวิญญาณที่มีความเกี่ยวข้องกันและส่งผลต่อกันอยู่ตลอดเวลา ซึ่งความเป็นองค์รวมของมนุษย์ทำให้คนประกอบไปด้วยส่วนที่เป็นร่างกาย (Biological structure) และพฤติกรรม (Behavioral repertoire) ซึ่งทั้ง ๒ องค์ประกอบนี้มีความสามารถของตัวเองที่เรียกว่า “อัตพิสัย” (Self-capabilities) ๓ ประการ คือ การสร้าง การปรับ และการควบคุมตัวเอง กล่าวคือร่างกายสามารถสร้างสิ่งจำเป็นขึ้นมาเอง เช่น เซลล์ เม็ดเลือด ฮอร์โมน มีการกำกับควบคุมให้ระบบต่างๆ ในร่างกายทำงานอย่างสอดคล้อง ประสาน และร่วมมือกัน รวมทั้งสามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อม

ที่แปรเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา ความสามารถเหล่านี้คือระบบคุ้มกันและระบบรักษาตัวเอง เมื่อเกิดมาแล้วมนุษย์จึงไม่ตายลงง่ายๆ ร่างกายจะใช้ความสามารถทั้ง ๓ นี้จนสุดฤทธิ์เพื่อรักษาความสมดุลเพื่อความอยู่รอด ความสามารถเหล่านี้จะทำให้การมีชีวิตเป็นไปได้ด้วยดีก็ต่อเมื่อผู้เป็นเจ้าของชีวิตทำให้มันมีประสิทธิภาพ นั่นก็คือพฤติกรรมการดูแลตัวเองนั่นเอง พฤติกรรมเป็นเรื่องที่อยู่ภายใต้อำนาจจิตใจ จิตคือการรู้ เข้าใจ และคิด ส่วนใจเป็นเรื่องของความรู้สึกชอบไม่ชอบ อยากไม่อยาก สนใจหรือไม่สนใจ มีทัศนคติและค่านิยมเกี่ยวกับข้อมูลความรู้ที่ได้รับรู้อย่างไร ถ้าอำนาจจิตกับอำนาจใจไม่สมดุลกันก็จะปรากฏออกมาเป็นพฤติกรรมที่เราพบเห็นอยู่มากมายในสังคมไทย เช่น รู้ก็รู้ว่าบุหรี่เป็นพิษภัย แต่แพ้ใจที่หอยเหงาเศร้าสร้อย หดหู่ไม่มีความสุข วิตกกังวลเครียด ก็เลยสูบบุหรี่ เมื่อพฤติกรรมเป็นแบบนี้อดีตภัยก็ลำบากหน่อย ทำงานให้มีประสิทธิภาพยากมาก เพราะถึงแม้ร่างกายจะเก่งสารพัด มีความสามารถเยี่ยวยา ปกป้องรักษาทำให้ตนเองรอดชีวิต แต่เสพสารพิษเข้าไปบ่อยๆ ร่างกายก็คงหมดแรง เสื่อมสภาพ เกิดการเจ็บไข้ได้ป่วย อาจจะทำต่อไปไม่ไหวล้มตายไป หรืออยู่ต่อไหวแต่ก็ไม่มีความสุขการมีชีวิตต้องการพลังงาน (Energy) เพื่อการอยู่รอด เจริญเติบโต และซ่อมแซมส่วนที่สึกหรอของร่างกาย และต้องการข้อมูล (Information) ความรู้ ตลอดจนถึงสิ่งดีๆ เพื่อการเรียนรู้ เพื่อสร้าง ปรับ และควบคุมพฤติกรรมของตนเอง ดังนั้น จึงมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมตลอดเวลา ร่างกายของมนุษย์เมื่อเจริญเติบโตเต็มที่แล้วก็จะเริ่มเสื่อม สภาพและสิ้นอายุขัยในที่สุด ช่วงชีวิตของมนุษย์จึงเริ่มตั้งแต่วัยก่อนคลอด วัยแรกเกิด วัยทารก วัยเด็ก วัยรุ่น วัยผู้ใหญ่ และวัยสูงอายุ แต่ละวัยของชีวิตมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันไปตามปริมาณของการเรียนรู้ ธรรมชาติของการรอดชีวิตนั้น อวัยวะของระบบต่างๆ ในร่างกายจะต้องทำงานประสานกันเพื่อรักษาสมดุลไว้ตลอดเวลาที่ร่างกายมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่มีการเปลี่ยนแปลง เรียกว่าพยายามที่จะรักษาสมดุลชีวิตตลอดเวลาด้วยระบบประสาทอัตโนมัติ มนุษย์จึงต้องตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานเพื่อการรอดชีวิต เพื่อการพัฒนา เพื่อซ่อมแซม และเพื่อการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ความจำเป็นพื้นฐานของการมีชีวิต (Basic Needs)

๑.๑ ความจำเป็นด้านร่างกาย (Physiological needs) การทำหน้าที่ของอวัยวะต่างๆ ในร่างกายต้องทำงานอย่างสอดคล้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันเพื่อรักษาพลวัตสมดุลของชีวิตให้มีชีวิตรอด เจริญเติบโต และดำรงเผ่าพันธุ์ ความจำเป็นพื้นฐานนี้เป็นความจำเป็นด้านกายภาพ เป็นเรื่องของโครงสร้าง อวัยวะ และเนื้อหนังมังสา ซึ่งจำเป็นต้องใช้พลังงานจากอาหาร อากาศ และน้ำ ต้องมีการเคลื่อนไหว พักผ่อน สร้างภูมิคุ้มกัน และสืบพันธุ์ ชีวิตเริ่มตั้งแต่การปฏิสนธิ ร่างกายจะเจริญเติบโตอย่างสม่ำเสมอ อวัยวะต่างๆ จะถูกพัฒนาทั้งด้านรูปร่างและการทำงาน เมื่อเกิดมาแล้วแม้ว่าความสามารถในการทำหน้าที่ต่างๆ ของอวัยวะจะมีความพร้อมที่จะใช้พลังงานจากภายนอกตัวของแม่ แต่การเจริญเติบโตยังไม่สมบูรณ์ เด็กจึงต้องเจริญเติบโตต่อไปอีก โดยเฉพาะอวัยวะกล้ามเนื้อและกระดูกในขณะที่ร่างกายจะต้องแปรสภาพเชื้อเพลิงที่ได้รับเข้าไปให้เป็นพลังงาน และขณะที่ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อมภายนอกร่างกาย จะมีการทำลายเกิดขึ้นที่ระดับเซลล์ด้วย แต่ในเด็กอัตราการเจริญเติบโตมีมากกว่าร่างกายจึงเจริญเติบโตไปเรื่อยๆ เมื่อโตเต็มที่แล้ว อัตราการ

สร้างจะเริ่มกว่าอัตราการทำลาย ความเสื่อมของร่างกายจึงเริ่มปรากฏให้เห็นและเป็นไปอย่างต่อเนื่อง จนหมดอายุขัย ทั้งอัตราการเจริญเติบโตและอัตราการทำลายของร่างกายจะช้าหรือเร็วขึ้นอยู่กับ การดูแลตนเองของผู้เป็นเจ้าของร่างกาย ส่วนคนที่ช่วยเหลือตนเองไม่ได้ เช่น เด็กอ่อน ผู้ป่วยหนัก และ คนแก่มาๆ ก็ขึ้นอยู่กับผู้ที่ดูแลช่วยเหลือว่าจะดูแลร่างกายของคนเหล่านี้ให้เป็นอย่างไร จะเห็นได้ว่าการตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานด้านร่างกายก็คือการทำให้ร่างกายได้รับเชื้อเพลิงเข้าไปเป็นพลังงาน การช่วยให้การทำงานของระบบต่างๆ เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ การทำให้ร่างกายได้ปลดปล่อยทิ้งสิ่งที่มีประโยชน์อันเกิดจากการทำงานของร่างกาย เช่น กำลังแรง กำลังสมอง และได้ปลดปล่อยสิ่งที่เป็นของเสียต่างๆ ออกจากร่างกาย ได้แก่ อุจจาระ ปัสสาวะ แก๊สคาร์บอนไดออกไซด์ เป็นต้น ความจำเป็นพื้นฐานตัวนี้เป็นรากฐานสำคัญของมิติร่างกายแห่งการดำเนินชีวิต

๑.๒ ความจำเป็นที่ต้องรู้สึกว่าคุณค่าและได้รับการยอมรับ (Self Esteem and Recognition needs) คือการที่บุคคลรู้สึกว่าตนเองมีคุณค่า ได้รับการยอมรับ และได้รับการยกย่องให้เกียรติ อย่างน้อยที่สุดในฐานะที่เป็นมนุษย์คนหนึ่ง ความจำเป็นนี้เป็นความจำเป็นด้านความรู้สึก ซึ่งเป็นปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมที่เป็นคน คนที่สำคัญคนแรกของชีวิตคือพ่อแม่ผู้ให้กำเนิด ความรู้สึกแรกที่เกิดขึ้นในจิตใจสำนึกคือ เขามีคุณค่าที่ได้เกิดมาเป็นคน ความรู้สึกนี้จะได้รับการส่งเสริมจากความรัก ความเอาใจใส่ และการเลี้ยงดูที่อบอุ่นของพ่อแม่ หากเด็กได้รับสิ่งนี้อย่างพอเพียงความรู้สึกคุณค่าในตนเองจะเป็นพื้นฐานที่แข็งแกร่งของจิตใจ อารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณ

๑.๓ ความจำเป็นที่ต้องมีความรักและรู้สึกเป็นส่วนหนึ่ง (Love and Sense of Belonging needs) การที่บุคคลรู้สึกว่าถูกรัก มีความรัก รู้สึกเป็นส่วนหนึ่ง เป็นเจ้าของใครและสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ความจำเป็นนี้เป็นความจำเป็นด้านความรู้สึก ซึ่งเป็นกลไกอัตโนมัติของร่างกายที่ต้องการความรู้สึกดีๆ เป็นการทำงานของระบบประสาทพอนคลาย (Parasympathetic Nervous System) เพื่อผ่อนคลายการทำงานของระบบประสาทเร่งเร้า (Sympathetic Nervous System) ในการรักษาสมดุลของการทำงานในร่างกาย และยังเป็นความรู้สึกที่ส่งเสริมความจำเป็นพื้นฐานด้านคุณค่าในตัวเองและด้านความรู้สึกมั่นคงในตัวเอง และเช่นเดียวกันที่คนสำคัญคนแรกคือพ่อแม่ หากเด็กได้รับความรักจากพ่อแม่อย่างพอเพียงความจำเป็นพื้นฐานนี้ก็จะกลายเป็นพื้นฐานที่แข็งแกร่งของจิตใจ อารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณ

๑.๔ ความจำเป็นที่ต้องมีความรู้สึกสุนทรีย์ (Aesthetic needs) คือการได้รับรู้และรู้สึกถึงสิ่งดีๆ สวยๆ งามๆ จากประสาทรับรู้ต่างๆ กระแสประสาทจะวิ่งเข้าสู่ศูนย์แห่งความพอใจในสมอง (Pleasure Center ซึ่งอยู่ที่บริเวณ Amygdala ใน Hypothalamus) ขณะที่เราชอบใจนั้นการทำงานของระบบประสาทเร่งเร้า ซึ่งทำให้ร่างกายต้องตะลุมทำงานและต่อสู้กับสิ่งต่างๆ เพื่อการรอดชีวิตจะได้พัก และประสาทอัตโนมัติที่มีหน้าที่ตรงข้ามกันคือระบบประสาทพอนคลายจะได้ทำงาน ยามนี้สารสุขหรือฮอร์โมนเอ็นดอร์ฟินจะถูกกระตุ้นให้หลั่งออกมา ทำให้เรารู้สึกเคลิบเคลิ้ม สบายอารมณ์ มีความสุข ซึ่งเป็นกลไกอัตโนมัติในการรักษาสมดุลของการทำงานในร่างกาย ความจำเป็นพื้นฐานนี้เป็น

ความจำเป็นด้านความรู้สึกอีกตัวหนึ่งที่จะเป็นพื้นฐานที่แข็งแกร่งของจิตใจและมิตีอารมณ์ของการดำเนินชีวิต

๑.๕ ความจำเป็นที่ต้องรู้สึกมั่นคงปลอดภัย (Safety and Security needs) คือการที่บุคคลรู้สึกกว่าตนเองมีความมั่นคงและปลอดภัย เพราะเป้าหมายในชีวิตคือความต้องการคงอยู่ ความจำเป็นพื้นฐานนี้เกี่ยวข้องโดยตรงกับสิ่งแวดล้อมและจิตวิญญาณ เพราะความรู้สึกกลัว วิตกกังวล และไม่รู้ไม่เชื่อมั่นนั้นสั่นสะเทือนความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย ทั้งในเรื่องร่างกาย คุณค่าในตัวเอง และความรัก ทำให้ต้องแสวงหาสิ่งยึดเหนี่ยว สิ่งที่ยืนยันย้ำว่าตนเองมีคุณค่า มีความหมาย จนกลายเป็นความเลื่อมใส ศรัทธา เชื่อมมั่น และเชื่อฟังในสิ่งที่ตนเองรู้และเชื่อ

๑.๖ ความจำเป็นที่ต้องเรียนรู้ (Learning needs) คือการได้รู้และมีความเข้าใจในข้อมูลความรู้ที่จำเป็น มนุษย์จะเรียนรู้ตลอดเวลาตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นการทำงานของประสาทรับรู้ทั้งห้า คือการมองเห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การลิ้มรส และการสัมผัส ข้อมูลที่ได้จากประสาทรับรู้เหล่านี้จะวิ่งเข้าสู่สมอง แล้วถูกประมวลกันเข้าทำให้เรารู้และเข้าใจ และกลายเป็นประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของพฤติกรรม โดยเฉพาะพฤติกรรมในการดูแลตนเองที่ทำให้ความจำเป็นพื้นฐานด้านร่างกายมีความปลอดภัย ความจำเป็นพื้นฐานตัวนี้จึงเสริมความรู้สึกมั่นคงปลอดภัย และเป็นรากฐานสำคัญของมิติจิตหรือมิติแห่งสติปัญญา และเกี่ยวกับมิตีอารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณด้วย

๑.๗ ความจำเป็นที่ต้องรู้จักตนเองและเป็นตัวของตัวเอง (Self Actualization needs) บุคคลต้องรู้จักตัวตนของตนเอง มีความเข้าใจตนเอง มีความเป็นตัวของตัวเอง มีอิสระ โดยเฉพาะอิสระในการตัดสินใจเกี่ยวกับตนเอง เป็นความจำเป็นที่มนุษย์ต้องการจะควบคุมตนเอง สามารถแสดงตัวตนและคุณค่าของตัวเองออกมาให้ได้รับการยอมรับ ความจำเป็นพื้นฐานนี้จึงต้องอาศัยความเชื่อมั่นในคุณค่าของตัวเอง การเข้าใจและเรียนรู้ การตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานนี้เกี่ยวข้องกับทุกมิติของการดำเนินชีวิต ไม่ว่าจะเป็นร่างกาย จิต ใจ อารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณ

๒. แนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม (Environment) สิ่งแวดล้อมคือสิ่งต่างๆ ทั้งที่อยู่ภายในและภายนอกเครื่องห่อหุ้มร่างกาย สิ่งแวดล้อมภายในคืออินทรีย์สาร ได้แก่ เซลล์ เนื้อเยื่อ และอินทรีย์สาร ได้แก่ ส่วนประกอบของกระดูกและฟัน รวมทั้งสารประกอบทางชีวเคมี ทั้งหมดนี้รวมตัวกันเป็นอวัยวะของระบบต่างๆ ที่มีการติดต่อประสานงานกันเองและกับสิ่งแวดล้อมภายนอก ซึ่งประกอบด้วยสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต ทั้งที่เป็นอันตรายและไม่เป็นอันตราย มีทั้งคน พืช สัตว์ สิ่งของ น้ำ อากาศ ธาตุ สภาพทางเคมีและกายภาพ เช่น ลม ความกดดัน อุณหภูมิ ความเป็นกรด-ด่าง ฯลฯ ซึ่งวิถีของสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ไม่มีการหยุดนิ่งเพราะเป็นไปตามการหมุนของโลก ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ และดาวนพเคราะห์อื่นๆ ทำให้มนุษย์ต้องปรับตัวตามการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติแวดล้อม มนุษย์มีหลากหลายเชื้อชาติเผ่าพันธุ์ มีความรู้สึกนึกคิด มีความชอบ ความสนใจ ความเชื่อ และความรู้ ต่างอยู่รวมกันอย่างเป็นระบบ เริ่มตั้งแต่ระดับครอบครัว สังคม สถาบัน และประเทศ ซึ่งแต่ละระบบจะมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ระบบของการอยู่ร่วมกันของมนุษย์นำมาซึ่งระเบียบ กฎ และกติกา ทำให้

มนุษย์แต่ละคนมีบทบาทและหน้าที่รับผิดชอบต่างๆ กันไป วิถีชีวิตของมนุษย์แต่ละคนที่อยู่ร่วมกันทำให้เกิดวิถีชีวิตของส่วนรวม ซึ่งทำให้เกิดเป็นค่านิยม วัฒนธรรม และประเพณี นอกจากนี้ สิ่งแวดล้อมภายนอกตัวเรายังประกอบไปด้วยสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ได้แก่ สัตว์และพืชสารพัดสารพันชนิด ซึ่งต่างก็มีความสัมพันธ์และมีปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ในส่วนนี้เราเรียกว่าระบบนิเวศ สิ่งทั้งหมดเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นระบบของคน ระบบนิเวศ และสภาพทางเคมีและกายภาพ ล้วนเป็นสิ่งแวดล้อมภายนอกที่มีการเปลี่ยนแปลงตามวิถีของตนเอง และคือแหล่งข้อมูล ข่าวสาร และความรู้ ที่เป็นทั้งสิ่งเร้าและสิ่งกระตุ้นให้ร่างกายของมนุษย์แต่ละคนมีปฏิกิริยาตอบสนอง

๓. แนวคิดเกี่ยวกับคุณภาพชีวิต (Quality of Life) คุณภาพชีวิตคือสภาพชีวิตของมนุษย์ที่ดำเนินไปตั้งแต่เกิดจนกว่าจะสิ้นอายุขัย เป็นผลลัพธ์จากการมีปฏิสัมพันธ์ของสิ่งแวดล้อมภายในตัวเรากับสิ่งแวดล้อมภายนอกอย่างเป็นองค์รวมที่ประกอบด้วยมิติร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม และจิตวิญญาณ ทั้ง ๖ มิตินี้มีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันแยกกันไม่ออก มิติแห่งการดำเนินชีวิต (Dimensions of Living)

๑.๑ มิติร่างกาย (Physiological Dimension) คือสภาวะของเซลล์ เลือด เนื้อกระดูก เอ็น และอวัยวะต่างๆ ที่ทำงานร่วมกันประสานกันอย่างเป็นระบบ เซลล์จึงเป็นแหล่งผลิตพลังงานให้ทุกส่วนของร่างกายให้สามารถทำงานได้ เคลื่อนไหวได้ กล่าวย่อยๆ คือมีชีวิต มีการเจริญเติบโต มีพัฒนาการ มีการเสื่อมสภาพ ร่างกายที่แข็งแรงคือร่างกายที่ได้รับการดูแลจนมีสุขภาพที่ดี แข็งแรง ทนทาน คล่องแคล่ว กระฉับกระเฉง กระปรี้กระเปร่า สามารถปฏิบัติหน้าที่ต่างๆ ได้เหมาะสมกับวัย และปรับตัวได้ดีในสิ่งแวดล้อมต่างๆ เช่น ในสภาพที่มีอากาศแตกต่างกัน

๑.๒ มิติจิต (Cognitive Dimension) คือสภาพของสติปัญญา เป็นเรื่องของการคิด เป็นผลจากการตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานด้านการรับรู้และเรียนรู้ เป็นการใช้อุปกรณ์ต่างๆ ที่ร่างกายได้รับและเก็บไว้ในสมองเพื่อการแก้ปัญหา จินตนาการ และสร้างสรรค์ ข้อมูลและความสามารถในการใช้อุปกรณ์ของสมองเป็นเสมือนแหล่งข้อมูลที่มนุษย์เก็บไว้ใช้ในการตัดสินใจ ทั้งข้อมูลเกี่ยวกับตนเองและสิ่งแวดล้อม จิตที่แข็งแรงคือการที่จิตได้รับการพัฒนา การมีสติ การรู้จักกาลเทศะ เฉลียวฉลาด มีปฏิภาณไหวพริบ แก้ปัญหาได้ มีความเข้าใจ รู้จักวิเคราะห์ ประเมิน มีเหตุผล หาเหตุผล และใช้เหตุผล รู้จักคิดวางแผน ริเริ่มและสร้างสรรค์ ปรับตัวได้ทันต่อความก้าวหน้าของข้อมูลความรู้และเทคโนโลยีของข้อมูล

๑.๓ มิติใจ (Affective Dimension) คือสภาพของความรู้สึกที่ถูกรูปแบบมาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เริ่มปฏิสนธิเป็นผลจากการตอบสนองความจำเป็นพื้นฐานด้านความรู้สึกต่างๆ ทั้งด้านความรัก คุณค่าของชีวิต ความสุนทรีย์ ความมั่นคงปลอดภัย และความเป็นตัวของตัวเอง ที่หลอมรวมกันเป็นกำลังใจของบุคคล เป็นชุมพลังที่จะผลักดันให้บุคคลตัดสินใจทำสิ่งต่างๆ ใจที่แข็งแรงคือกำลังใจในตัวเอง ไม่มีปมด้อย (หรือมีปมด้อยน้อยที่สุด) และมีมโนธรรม ทั้งคุณธรรม ศีลธรรม เมตตาธรรม มนุษยธรรม จริยธรรม และความยุติธรรมต้องมีอยู่ในใจตลอดเวลาเพื่อเป็นพื้นฐานในการพิจารณาการตัดสินใจในเรื่องใดๆ ซึ่งรวมไปถึงความมีวินัยและความรับผิดชอบ ที่จะต้องมีความ

ยับยั้งชั่งใจ อดกลั้น และอดทนอย่างเหมาะสม สามารถปรับตัวได้ในสถานการณ์ต่างๆ อย่างมีความสุข หรือจัดการกับความทุกข์ได้

๑.๔ มิติอารมณ์ (Emotional Dimension) คือสภาวะของความรู้สึกในขณะที่เผชิญกับสิ่งเร้าสิ่งกระตุ้น ทั้งจากภายในและภายนอกร่างกาย สิ่งเร้าสิ่งกระตุ้นภายในร่างกายได้แก่ฮอร์โมน กระบวนการทางชีวเคมีและฟิสิกส์ของเซลล์ทั้งหลาย รวมทั้งข้อมูลที่เก็บไว้ในสมอง ตัวอย่างเช่นพอคิดถึงเรื่องบางเรื่องก็โกรธติดหมัดขึ้นมา เมื่อก็ยังเห็นดีๆ อยู่แต่ตอนนี้หงุดหงิดจนใครเข้าหน้าไม่ติด ซึ่งบางทีคนรอบข้างก็ไม่เข้าใจว่าคุณเป็นอะไร กำลังคิดอะไรอยู่ ดังนั้น นอกเหนือจากข้อมูลที่ได้จากสิ่งแวดล้อมภายนอกแล้ว ข้อมูลในสมองที่เราเก็บไว้แล้วเอามาคิดต่างๆ นานาก็ก่อให้เกิดอารมณ์ได้ คิดดีก็สุขนั่งยิ้มอยู่คนเดียว คิดไม่ดีก็ทุกข์จนคนข้างๆ ต้องทุกข์ไปด้วย เมื่ออยากมีความสุขก็ต้องลืมสิ่งที่ไม่ดีและเลิกคิดถึงเรื่องที่ทำให้อารมณ์ขุ่นมัวเสียบ้างอารมณ์เป็นปฏิกิริยาตอบสนองต่อสิ่งเร้าสิ่งกระตุ้นซึ่งมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับมิตีร่างกายและจิตใจ หากมีสุขภาพร่างกายดี มีกำลังใจ ไม่มีปมด้อยมากจนเกินไปก็จะมีอารมณ์ระหว่างฉนวนและตัวรับสิ่งเร้าสิ่งกระตุ้น (คือกันสิ่งที่ไม่ดีไม่ชอบ และรับสิ่งที่ดีๆ ที่ชอบ) และทั้งสองสิ่งนี้ก็จะมีคุณภาพที่ดีด้วย การที่กล่าวว่าไม่มีปมด้อยมากจนเกินไปก็เพราะคนเรามักมีปมด้อยไม่มากนักน้อย ยังไม่เคยเห็นใครผ่านวัยเด็กขึ้นมาอย่างสมบูรณ์เพียบพร้อมทุกด้าน ส่วนใหญ่ก็ขาดๆ เกินๆ ในเรื่องความจำเป็นพื้นฐานบางอย่าง ดังนั้น ถ้าเราจะสร้างเสริมป้องกันสุขภาพจิตและใจจึงต้องทำกับเด็ก ส่วนคนที่โตแล้วต้องแก้ไข บำบัดรักษา หรือฟื้นฟู ซึ่งเป็นเรื่องที่ยาก มิติดินี้เกี่ยวข้องกับความเคยชินของการแสดงออกและประสบการณ์การจัดการกับสิ่งเร้าสิ่งกระตุ้น ตัวอย่างเช่น เคยถูกตามใจมามาก ใครขัดใจไม่ได้ แสดงอารมณ์ออกมาอย่างไรก็ไม่เคยมีใครท้วงติง หรือความถี่ของความคับข้องใจมีมาก ซึ่งความเคยชินของการแสดงออกทางอารมณ์และการจัดการกับอารมณ์ของตนเองเป็นหัวใจสำคัญของบุคลิกภาพของบุคคลอารมณ์ที่แข็งแกร่งคืออารมณ์เป็นสุข อารมณ์ดี อารมณ์ขัน อารมณ์สนุก รู้สึกชื่นชม ชื่นชอบ ซาบซึ้ง ประทับใจ สามารถจัดการกับอารมณ์หรือปรับอารมณ์ของตนได้อย่างเหมาะสมในสถานการณ์ต่างๆ รวมทั้งควบคุม ยับยั้ง และการแสดงออกของอารมณ์อย่างสมเหตุสมผล สามารถจัดการกับความเครียดได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๑.๕ มิติสังคม (Social Dimension) คือสภาวะที่บุคคลมีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายนอก ซึ่งรวมทั้งคน สัตว์ พืช และทุกสิ่งทุกอย่างที่อยู่รอบตัวเรา สังคมระดับพื้นฐานที่สุดและใกล้ชิดตัวที่สุดคือครอบครัวของเราเอง ได้แก่ พ่อ แม่ พี่ น้อง สามี ภรรยา และลูก ไกลออกไปก็คือเครือญาติ เพื่อนบ้าน เพื่อนร่วมโรงเรียน ร่วมที่ทำงาน ร่วมประเทศ และร่วมโลก มิติดินี้เป็นมิติเชื่อมต่อระหว่างความเป็นตัวเรากับสิ่งแวดล้อม เป็นมิติที่เราต้องแลกเปลี่ยนข้อมูลและพลังงานกับสิ่งแวดล้อม ดังนั้น ครอบครัวเราจึงมีอิทธิพลต่อมิตินี้ของเรามากที่สุด เป็นพื้นฐานที่เราจะก้าวไปสู่สังคมที่ไกลตัวเราออกไป เป็นแหล่งที่หล่อหลอมข้อมูลความรู้ความเชื่อจนกลายเป็นทัศนคติ ค่านิยม และวัฒนธรรม หรือวิถีการดำเนินชีวิตของเรา เช่น ครอบครัวของคนพุทธ คริสต์ อิสลาม ก็มักจะมีแนวทางอย่างศาสนานั้นๆ มิติสังคมทุกระดับ ตั้งแต่ครอบครัว เพื่อน ชุมชน องค์กร ประเทศ และต่างประเทศมีอิทธิพลต่อการตอบสนองต่อทุกความจำเป็นพื้นฐานของคนเรา มิติสังคมเป็นมิติที่กำหนดบทบาท

คาดหวังต่อบทบาท รวมทั้งตัดสินความเหมาะสมและคุณค่าของบทบาทของผู้คนในสังคม ก็เพราะมิตินี้คนเราจึงต้องมีการกำหนดกฎ กติกาต่างๆ ขึ้นมาเพื่ออยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ไม่ว่าจะเป็นกฎกติกาในบ้านท ในกลุ่ม ในชุมชน ในที่ทำงาน หรือกฎหมายของประเทศ ความแข็งแกร่งทางด้านสังคมคือความสามารถในการติดต่อสื่อสารกับผู้อื่นได้อย่างมีคุณภาพเกิดความเข้าใจซึ่งกันและกัน ไม่เกิดการเข้าใจผิด มีมนุษยสัมพันธ์ เข้ากับผู้อื่นได้ และอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข สามารถแสดงบทบาทและปรับบทบาทของตนได้อย่างเหมาะสม เช่น อธิบตีสมชายอาจเป็นผู้บังคับบัญชาในกรม กลับไปบ้านก็เป็นสามีของภรรยา เป็นพ่อของลูก เป็นลูกของพ่อแม่ ท่านอธิบดีก็ควรแสดงแต่ละบทบาทให้เหมาะสมกับสถานที่และเวลา และระดับของสังคม หวังว่าท่านจะไม่แสดงบทบาทของผู้บังคับบัญชากับภรรยาและลูก หรือแสดงบทบาทของสามีกับผู้ใต้บังคับบัญชาในกรม เพราะสังคมมันจะยุ่งเหยิง

๑.๖ มิติจิตวิญญาณ (Spiritual Dimension) คือสภาวะของจิตและใจที่ตอบสนองความกลัวและความวิตกกังวล รวมทั้งความปรารถนาที่จะบรรลุเป้าหมาย ซึ่งมักเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องชีวิต การเกิด การตาย การเผชิญชีวิต ความสำเร็จ ความล้มเหลว และการคงอยู่ของวิญญาณ จึงเป็นเรื่องของการแสวงหาสิ่งยึดเหนี่ยวเพื่อให้เกิดความเชื่อมั่น มั่นใจ มีความหวัง และเป็นกำลังใจจากภายนอกตัวเรา นำมาซึ่งความเชื่อ ความศรัทธาเลื่อมใส ความนิยมชมชอบ และปลูกฝังกลายเป็นค่านิยมและทัศนคติมิติจิตวิญญาณเป็นจุดเชื่อมต่อระหว่างมิติสังคมและมิติอื่นๆ เพราะเป็นมิติที่ตอบสนองความต้องการ^{๘๓}

๒.๕.๔ แนวคิดความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน

ปัจจุบันคนส่วนใหญ่คิดว่า การทำงานเป็นสิ่งสำคัญในการดำรงชีพ จึงทำงานอย่างทุ่มเทจนละเลยการใช้ชีวิตในด้านอื่น ทำให้เกิดความไม่สมดุลในการใช้ชีวิตและส่งผลกระทบไปถึงครอบครัว สังคม และองค์กร ดังนั้นนักวิชาการหลายท่านจึงได้ศึกษาหาแนวทางในการสร้างความสมดุลให้กับชีวิตส่วนตัวและชีวิตการทำงาน เพื่อจะช่วยให้เกิดความอยู่ดีมีสุข (Wellbeing) ความสำเร็จในชีวิต ความมั่นคงในอาชีพ และทำงานได้เต็มศักยภาพนำพาองค์การสู่ความสำเร็จและวัตถุประสงค์ที่วางไว้อย่างมีประสิทธิภาพ

๒.๕.๔.๑ ความหมายของความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน

จากการศึกษางานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน มีผู้ให้คำจำกัดความไว้หลายความหมายเกี่ยวกับความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานสามารถนำมาสรุป ได้ดังต่อไปนี้

๑. ความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน เป็นเรื่องของการบริหารจัดการที่มีประสิทธิภาพในการปฏิบัติระหว่างการทำงานและกิจกรรมอื่นที่มีความสำคัญ^{๘๔} โดยเฉพาะการ

^{๘๓} แก้ววิบูลย์ แสงพลสิทธิ์, *การรักษาคุณภาพชีวิต*, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://www.gotoknow.org/posts/129695>, [๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].

^{๘๔} จุฑาภรณ์ หนูบุตร, “ความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน กรณีศึกษาโรงพยาบาลวิภาวดี”, *รายงานการวิจัย*, (คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔), หน้า ๑๐.

กำหนดเวลา ในการใช้ชีวิตสำหรับงาน ครอบครัว สังคมและตนเองให้มีสัดส่วนที่เหมาะสม^{๘๕} เกิดความพอเหมาะพอดีกัน (Fit) หรือมีดุลยภาพ (Equilibrium)^{๘๖}

๒. ความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน มีความหมายประกอบด้วยคำ ๓ คำ คือ งาน หมายถึง กิจกรรมต่างๆ เกี่ยวข้องการทำงานตามเวลางานปกติและทำนอกเวลางาน ชีวิต หมายถึง การใช้ชีวิตกับครอบครัว การมีอิสระในการใช้เวลาพักผ่อนส่วนตัว และ สมดุล หมายถึง การแบ่งเวลาให้แก่งาน และชีวิตอย่างเหมาะสม ซึ่งความสมดุลนี้อาจมีความแตกต่างกันในแต่ละบุคคลแต่ละสถานการณ์^{๘๗}

๓. ความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน คือ การประเมินว่าทรัพยากรในการใช้ชีวิต ครอบครัวและทรัพยากรในการทำงาน (Family resources & Work resources) มีความเพียงพอต่ออุปสงค์ในการใช้ชีวิตครอบครัวและการทำงาน (Family demand & Work demand) หรือไม่ดุลยภาพและกลมกลืนกัน (Equilibrium & Harmony) ระหว่างชีวิตกับครอบครัวกับงาน จะเกิดขึ้นเมื่อทรัพยากรในการใช้ชีวิตครอบครัวมีเพียงพอต่ออุปสงค์ในการทำงานพร้อม ๆ กับทรัพยากรในการทำงานก็มีความเพียงพอต่ออุปสงค์ในการใช้ชีวิตครอบครัว สมดุลชีวิตการทำงานจึงเป็นความสามารถในการทำให้อุปสงค์สมดุลกับทรัพยากร^{๘๘}

๔. ความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน เป็นเรื่องของความขัดแย้งระหว่างงานกับ ครอบครัว โดยจะต้องทำให้เกิดความขัดแย้งน้อยที่สุด หรือไม่มีความขัดแย้งในชีวิตการทำงานเลย (Work Life Conflict) เนื่องจากโดยธรรมชาติแล้ว ถึงแม้จะมีสมดุลชีวิตการทำงาน คนส่วนใหญ่อาจไม่สามารถรับรู้ความสมดุลนั้นได้ แต่หากว่ามีความไม่สมดุลหรือความขัดแย้งระหว่างชีวิตกับงาน ก็จะสามารถรับรู้ได้ง่ายกว่า เช่นเมื่อเกิดความรู้สึกเหนื่อยล้าจากงาน ไม่มีความสุขในงาน หรือ มีปัญหาในชีวิตครอบครัวที่เกิดจากงาน ก็จรรู้สึกว่ามีความขัดแย้งระหว่างงานกับชีวิตครอบครัว ดังนั้นจึงมีผู้ให้คำจำกัดความของสมดุลชีวิตการทำงานโดยมองในด้านความขัดแย้งในชีวิตการทำงาน^{๘๙}

^{๘๕} สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, ยุทธศาสตร์การพัฒนาคูณภาพชีวิตของ ข้าราชการพลเรือนสามัญ พ.ศ. ๒๕๕๔ – ๒๕๕๖, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <http://brd.ocsc.go.th>, [๙ เมษายน ๒๕๕๗].

^{๘๖} A. Hutton, The case for work/life balance: Closing the gap between policy and practice, (Geneva : International Labour Office, 2005), p. 38.

^{๘๗} J. Hymen and J. Summers, “Lacking balance work - life employment practices in the modern economy”, *Personnel Review*, Vol. 23 No. 4 (2004) : 418-419.

^{๘๘} P. Voydanoff, *Toward a conceptualization of perceived work-family fit and balance*, (New York : Free Press, 2005), p. 39.

^{๘๙} J.R. Edwards and N.P. Rothbard, *Mechanisms Linking Work and Family: Clarifying the Relationship between Work and Family Constructs*, *Academy of Management Review*, (California : Goodyear Publishing, 2000), p. 42.

สรุปได้ว่า ความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน หมายถึง ความสามารถในการบริหารจัดการทรัพยากรที่เกี่ยวข้องกับการใช้ชีวิตและการทำงานให้เกิดความสมดุลระหว่างความต้องการและทรัพยากรที่มีอยู่ได้อย่างลงตัวเหมาะสม เกิดความขัดแย้งน้อยที่สุด และตอบสนองความต้องการของสิ่งที่อยู่รอบๆ ตัวได้อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จและความสุขในการดำเนินชีวิต เช่น การรู้จักแบ่งเวลาให้กับ ตนเอง ครอบครัว การงาน

๒.๔.๔.๒ องค์ประกอบความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน

ปัจจุบันมีหลักฐานการศึกษาค่อนข้างแน่ชัดว่าการที่พนักงานมีความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานจะส่งผลดีทั้งพนักงานและองค์กร ทำให้องค์กรหลายแห่งมีความตระหนักถึงความสำคัญของการส่งเสริมให้พนักงานมีความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานที่ดี ดังนั้น การที่พนักงานจะเกิดความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานได้ จะมีองค์ประกอบ ดังนี้

๑. องค์กร ในที่นี้จะหมายถึง ผู้บริหารที่ต้องทำหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย ความ สมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน (Work Life Balance Policy) หรือนโยบายสามสัมพันธ์ ครอบครัว (Family Friendly Policy) สำหรับผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดประเด็นความสมดุลระหว่าง ชีวิตและการทำงานให้เป็นนโยบายระดับองค์กรนั้นคือ ผู้จัดการฝ่ายบริหารทรัพยากรบุคคล จะโน้มน้าวผู้บริหารให้ตระหนักถึงความสำคัญของนโยบายความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน และสื่อสารให้ผู้บริหารเข้าใจถึงประโยชน์ที่ได้รับจากนโยบายนี้ รวมทั้งสนับสนุนด้านต่าง ๆ ให้สามารถปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมตามนโยบายที่กำหนดไว้^{๘๐}

๒. พนักงาน เมื่อองค์กรมีการกำหนดนโยบายความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานแล้ว พนักงานต้องมีบทบาทในการนำนโยบายดังกล่าวไปปฏิบัติให้เกิดความสมดุลประกอบด้วย ๓ ด้านคือ ด้านเวลากับชีวิต (Time Balance) คือ การให้เวลากับงานและครอบครัว ด้านการมีส่วนร่วมกับชีวิต (Involvement Balance) คือ การให้ระดับของการมีส่วนร่วมกับงานและครอบครัว และ ด้านความพึงพอใจกับชีวิต (Satisfaction Balance) คือ การมีระดับของความพึงพอใจในงานและ ครอบครัว^{๘๑}

^{๘๐} E.A. Bardoel, The provision of formal and informal work-family practices: The relative importance of institutional and resource dependent explanation versus managerial explanation, (New Jersey : Lawrence Erlbaum Associates, 2003), p.41.

^{๘๑} J. Greenhaus, K. Collins and D. Shaw, The relation between work-family balance and quality of life, Journal of Vocational Behavior, (Goteborg : Nordicom Goteborg University, 2005), p. 79.

๓. ทรัพยากรที่ใช้ในการทำงานและในชีวิตครอบครัว เช่น ชั่วโมงการทำงาน ความอิสระในการทำงาน การสนับสนุนจากหัวหน้าและเพื่อนร่วมงาน ความภาคภูมิใจในงาน และการได้รับการยอมรับ เวลาในการดูแลบุคคลภายในครอบครัว การสนับสนุนจากครอบครัว ญาติพี่น้อง^{๙๒}

๒.๕.๔.๓ แนวทางการสร้างความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน

การที่องค์กรต้องการรักษาบุคลากรที่มีให้อยู่กับองค์กรไปนาน ๆ โดยเฉพาะบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถ รวมไปถึงต้องการให้บุคลากรทำงานเต็มประสิทธิภาพ ไม่มีปัญหาความเครียด การเจ็บป่วยที่มีสาเหตุมาจากการทำงาน องค์กรโดยผู้บริหารจะต้องให้ความสำคัญในการหาแนวทางเพื่อตอบสนองความต้องการ และสร้างความยั่งยืนในเกิดขึ้นกับพนักงานเหล่านั้น โดยจะเห็นได้จากประเทศแถบยุโรป แคนาดา และสหรัฐอเมริกา ที่เน้นการบริหารจัดการทรัพยากรที่องค์กรมีอยู่ในเกิดประโยชน์สูงสุดภายใต้ต้นทุนที่ต่ำ ซึ่งวิธีหนึ่งที่น่าสนใจมากขึ้น นั่นคือการสร้างความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน เพราะนอกจากจะตอบสนองความพึงพอใจของพนักงานแล้ว สุดท้ายสิ่งที้องค์กรได้รับคือการบรรลุเป้าหมายที่องค์กรวางไว้

แนวทางการสร้างความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน เป็นเรื่องของการกำหนด นโยบายความสมดุลของชีวิตและการทำงาน โดยนโยบายดังกล่าวควรมีลักษณะสำคัญ ดังนี้^{๙๓}

๑. สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ กลยุทธ์ขององค์กร และงบประมาณที่มีอยู่
๒. มีความยืดหยุ่นสามารถปรับเปลี่ยนได้ตามความต้องการขององค์กรและพนักงาน เช่น ความยืดหยุ่นด้านเวลา ให้พนักงานมีเวลาในการทำงานที่เหมาะสม ลดเวลาและจำนวนการประชุมเท่าที่จำเป็น ไม่ควบคุมเวลาในการเข้า-ออกงานให้เคร่งครัดเกินไป อนุญาตให้ทำงานที่บ้านได้ สลับเวลาทำงานได้ตามเหมาะสมขึ้นอยู่กับโอกาสและสถานที่
๓. เน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย ความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้จากการดำเนินการของฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ความสำเร็จของการสร้างความสมดุลระหว่างชีวิต และการทำงานจะต้องเกิดจากความร่วมมือของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งนายจ้าง พนักงาน สหภาพแรงงาน และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย

๔. เน้นการสร้างนโยบายที่ให้บริการต่าง ๆ แก่ตัวพนักงาน ไม่ว่าจะเป็นการให้ข้อมูลการช่วยเหลือที่เป็นการอำนวยความสะดวกให้พนักงานในการใช้ชีวิตส่วนตัวและชีวิตการทำงาน รวมไปถึงสภาพแวดล้อมในสถานที่ทำงานด้วย

๕. สร้างค่านิยม และวัฒนธรรมองค์กร ที่สามารถส่งเสริมนโยบายความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน เช่น ผู้บริหารต้องสร้างความสัมพันธ์กับพนักงานให้เกิดความไว้วางใจ

^{๙๒} P. Voydanoff, Toward a conceptualization of perceived work-family fit and balance, p. 39.

^{๙๓} ภาวิณี เพชรสว่าง, “แนวนโยบายและแนวทางปฏิบัติการบริหารสมดุลระหว่างงานกับชีวิต”, วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย, ปีที่ ๒๖ ฉบับที่ ๓, (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๙): ๓๙.

ความผูกพันและความจงรักภักดี และพนักงานก็ต้องให้ความสำคัญกับ ครอบครัว เพื่อนร่วมงาน และสังคม แต่ถ้าวัฒนธรรมการทำงานที่เน้นให้พนักงานต้องอยู่ในที่ทำงานนาน ๆ จึงจะถือว่าเป็นพนักงานที่ดี แต่การให้เวลากับการอยู่ในที่ทำงานนาน ๆ ทำให้เกิดความขัดแย้งในชีวิตและครอบครัว จึงเป็นวัฒนธรรมองค์การที่กลับบั่นทอนความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานของพนักงาน

๖. มีการออกแบบกระบวนการและขั้นตอนการอย่างมีระบบ โดยนำเทคโนโลยีสารสนเทศมาใช้เพื่อให้เกิดความรวดเร็ว ถูกต้อง ง่ายต่อการปฏิบัติ เช่น การกำหนดกรอบระยะเวลาในการทำงาน การจัดความสำคัญเร่งด่วนของงาน รวมไปถึงการจัดระเบียบในการใช้ชีวิต

๗. มีกลไกในการควบคุม ติดตาม และประเมินผลว่าสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้หรือไม่จากลักษณะสำคัญของนโยบายการสร้างสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานดังกล่าว จะนำมากำหนดเป็นกลยุทธ์การสร้างสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานเพื่อนำไปปฏิบัติให้เกิดประสิทธิผล โดยมีนักวิชาการหลายท่านได้เสนอกลยุทธ์ที่จะช่วยเสริมสร้างสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน โดยสรุปมี ๒ แนวทาง ดังนี้^{๙๔}

๗.๑ การสร้างกลยุทธ์ความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานโดยองค์การสรุปได้ดังนี้

ด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิตของพนักงาน เช่น การให้ความช่วยเหลือพนักงาน (Employee Assistance Program) การตรวจสุขภาพประจำปี การคุมกำเนิด การรักษาการมีบุตรยาก การให้เงินสนับสนุนเมื่อแม่ลางานเพื่อเลี้ยงดูบุตร (Paid Maternity Leave)

ด้านการดูแลสมาชิกในครอบครัว (Family Members Care Program) เช่น การหยุดงานเพื่อดูแลสมาชิกภายในครอบครัว การตรวจสุขภาพและให้วัคซีนแก่บุตร การออกค่าใช้จ่ายเมื่อสมาชิกในครอบครัวเจ็บป่วย (Paid Leave to Care for Sick Family Members) การจัดให้มีสถานที่ดูแลบุตรของพนักงานทั้งภายในองค์การหรือสถานที่ใกล้เคียงองค์การ (On Site/Near Site Company Childcare) การจัดโปรแกรมในการดูแลเด็กในช่วงปิดเทอม (Childcare Programs During School Vacation) การล้าหลังจากคลอดบุตร (Paternity Leave) เพื่อให้แม่สามารถดูแลลูกแรกเกิดและการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูก

ด้านความยืดหยุ่นในการทำงาน (Flexible Work Program) เช่น เวลาทำงานที่ยืดหยุ่น (Flextime) การทำงานไม่ประจำ (Part-Time Work) การแบ่งงานกันทำระหว่างพนักงาน (Job Sharing) การทำงานที่บ้าน (Working From Home) การทำงานมากชั่วโมงแต่น้อยวัน (Compressed Work Weeks)

ด้านสภาพแวดล้อม และการอำนวยความสะดวกในการทำงาน เช่น มีร้านสหกรณ์จำหน่ายสินค้าราคาถูก บริการทางการแพทย์ บริการทางการเงิน ห้องอาหาร ห้องออกกำลังกาย

^{๙๔} C. Greenfield and L. Terry, "M.Work/life :From a set of programs to a strategic way of management", *Dissertation Abstracts International*, Vol. 45 No. 8 (1995) : 42.

กาย (Fitness Center) ห้องสมุด รถรับ-ส่ง รวมไปถึงสวัสดิการที่คำนึงถึงความต้องการของพนักงานในการทำงานและการใช้ชีวิตส่วนตัว

ด้านสวัสดิการทางการเงิน เช่น มีการตั้งกองทุนช่วยเหลือพนักงานให้เงินกู้ยืมในดอกเบี้ยที่ต่ำ มีเงินกองทุนหลังเกษียณอายุ

๗.๒ การสร้างกลยุทธ์ความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานโดยพนักงาน
กลยุทธ์ที่กล่าวมาข้างต้น เป็นนโยบายที่องค์กรกำหนดให้พนักงานนำไปปฏิบัติให้เกิดความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน แต่สำหรับตัวพนักงานก็จำเป็นจะต้องสร้างความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานให้เกิดขึ้นเช่นกัน โดยเคล็ดลับในการสร้างความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานประกอบด้วย^{๙๕}

การคิดก่อนทำเสมอ Think Before คือ ถ้าเราก่อนทำมีความมั่นใจว่าเป็นประโยชน์มีคุณค่าเป็นสิ่งที่ดีงามเราก็ต้องทำอย่างจริงจังทำอย่างมั่นใจ เราคิดว่ามันใช่ มันคือสิ่งที่ดีงาม คือสิ่งที่เกิดประโยชน์เป็นสิ่งที่ถูกต้องก็ขอให้ทำตรงนั้น

มุมสบาย Comfort Zone คือ ทำตัวให้ดูร่าเริง สดใส และต้องเป็นคนที่มีความมานะอดทน เป็นคนที่ใช้ชีวิตอย่างไรก็ได้ และต้องทำตัวให้สามารถที่จะไปไหนก็ได้ ทำอะไรก็ได้ อย่างคล่องแคล่ว คล่องตัว พร้อมเสมอที่จะเรียนรู้

การรู้จักยืดหยุ่น รู้จักบริหารอารมณ์ บริหารเวลา บริหารสังคมอยู่อย่างมีความสุข การที่เรารู้จักมองว่าทำอะไรต่อไปมีการวางแผนว่าวันนี้จะมีการทำอะไรบ้าง และพยายามทำให้ครบโดยการยืดหยุ่นตามสถานการณ์ การที่ทำทุกสิ่งทุกอย่างตึงเกินไป ดังนั้น ถึงแม้จะมีการวางแผนไว้อย่างเป็นสัดส่วนว่าจะทำให้เสร็จตามที่คิดไว้อย่างทุกอย่าง แต่สิ่งเหล่านั้นจะต้องมีความยืดหยุ่นได้ ไม่จำเป็นว่าทุกสิ่งจะต้องเสร็จตามที่กำหนดแบบตรงตามที่ต้องการเสมอไป ซึ่งถ้ามีชีวิตตึงเกินไปจะส่งผลให้ชีวิตเกิดความเครียด และเราต้องรู้ว่าเมื่อไรถึงเหมาะสม นี่คือ สิ่งที่ต้องหมั่นฝึกฝน หมั่นสังเกตและเรียนรู้อยู่ตลอดเวลา เข้มทิศชีวิตของทุกคนจะต้องดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง และมันคงจุดสูงสุดของชีวิตเริ่มต้นที่ก้าวแรกเสมอ อย่าคิดว่าไกลเกินเอื้อม ถ้าเราไม่เริ่มมันก็ไม่เกิด ฉะนั้น ถ้าเข้าใจสังขรณ์ตรงนี้ไฉนจะทำให้เรามีกำลังใจในการดำเนินชีวิต

การแบ่งปันความรู้สึกดี ๆ ให้คนรอบ ๆ ตัว รู้จักการให้อภัย ไม่โกรธ มีการให้รางวัลกับชีวิตของตัวเองบ้าง ชีวิตจะได้เหมือนกับการได้ชาร์ตแบตเตอรี่ ชื่นชมความงามของธรรมชาติรอบ ๆ ตัว ซึ่งมีอะไรที่สวยงามมากมาย ให้หันมองในส่วนที่จะทำให้เรามีความรู้สึกที่ดี และเรื่องที่สำคัญ คือ การหาความสุขสงบพักใจ เช่น นั่งสมาธิ เพราะการนั่งสมาธิจะทำให้เรามีสุขภาพที่ดี และมีสภาวะทางสมองที่ดีอีกด้วย

^{๙๕} ศิริภัสสร วงศ์ทองดี, การสร้างสมดุลระหว่างชีวิตกับการทำงาน (Work-life Balance/Work-life Effectiveness), [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://share.psu.ac.th>, [๙ เมษายน ๒๕๖๑].

นอกจากนี้ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) (๒๕๕๒) ยังได้นำแนวคิดโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ (UNDP) ที่เรียกว่า “ ความสุข ๘ ประการ” และนำมาพัฒนาเป็นองค์การแห่งความสุข (Happy Workplace) โดยให้ความสำคัญต่อคน และเพิ่มคุณค่าของคน ให้เป็นคนสำคัญมีการปรับเปลี่ยนทัศนคติและเปลี่ยนมุมมองของคนในองค์การ ในการอยู่ร่วมกันและทำงานอย่างมีความสุข คือคนทำงานมีทักษะการทำงานที่ดี (Work Skill) และมีทักษะการใช้ชีวิตที่ดี (Life Skill) ควบคู่กันไป โดยมีรายละเอียด ดังนี้^{๙๖}

ความสุขของตัวเราเอง ประกอบด้วย สุขภาพดี (Happy Body) คือ การมีสุขภาพกายและใจที่แข็งแรง เกิดจากการรู้จักใช้ชีวิต รู้จักกิน รู้จักนอน ชีวิตมีสุข น้ำใจงาม (Happy Heart) คือ การมีน้ำใจเอื้ออาทรต่อกัน รู้จักการแบ่งปันอย่างเหมาะสม รู้จักบทบาทของแต่ละคน ตั้งแต่เจ้านาย ลูกน้อง พ่อแม่ และสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามาในชีวิต การผ่อนคลาย (Happy Relax) คือ การรู้จักผ่อนคลายต่อสิ่งต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิต การหาความรู้ (Happy Brain) คือ การศึกษาหาความรู้ เพื่อพัฒนาตนเอง และนำไปสู่การเป็นมืออาชีพ เพื่อให้เกิดความก้าวหน้าและมั่นคงในการทำงานและพร้อมที่จะเป็นครูเพื่อสอนคนอื่น คุณธรรม (Happy Soul) คือการมีหิริ โอตตัปปะ หมายถึง การละอายและเกรงกลัวต่อการกระทำที่ไม่ดีของตนเอง ซึ่งนับเป็นคุณธรรมเบื้องต้นของการอยู่ร่วมกันของคนในสังคมในการทำงานเป็นทีม ใช้เงินเป็น (Happy Money) คือ ความสามารถในการจัดการรายรับและรายจ่ายตนเองและครอบครัวได้ รวมถึงการรู้จักทำบัญชีครัวเรือน

ความสุขของครอบครัว ประกอบด้วย ครอบครัวที่ดี (Happy Family) คือ การมีครอบครัวที่อบอุ่นและมั่นคง เพราะครอบครัวเป็นภูมิคุ้มกันและเป็นกำลังใจที่ดีในการที่จะเผชิญกับอนาคตหรืออุปสรรคต่าง ๆ

ความสุขขององค์กรและสังคม ประกอบด้วยสังคมดี (Happy Society) คือ การมีความรัก ความสามัคคี เอื้อเฟื้อต่อสังคมที่ตนเองทำงานและสังคมที่พำนักอาศัย

๒.๕.๔.๔ ประโยชน์ของความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน

จากแนวทางการสร้างความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน ด้านองค์การถ้าสามารถสร้างกลยุทธ์และนำไปปฏิบัติ ด้านส่วนตัวของพนักงานสามารถนำเคล็ดลับไปใช้ตามที่กล่าวมาข้างต้นได้ ก็จะก่อให้เกิดประโยชน์ต่อพนักงานและองค์กร ดังนี้

ความพึงพอใจในการทำงานของพนักงานเพิ่มขึ้น (Increase Job Satisfaction) การศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความสมดุลชีวิตและการทำงานกับความพึงพอใจในการทำงานของพนักงานส่วนใหญ่พบว่าความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานทำให้พนักงานมีความพึงพอใจในการทำงานสูงขึ้น^{๙๗}

^{๙๖} สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, **หลักความสุข ๘ ประการ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.thaihealth.or.th/tag/> [๙ เมษายน ๒๕๖๑].

^{๙๗} เกษมสิษฐ์ แก้วเกียรติคุณ, “สมดุลชีวิตและการทำงาน”, **วารสารทรัพยากรมนุษย์**, ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๑): ๔๐.

พนักงานมีความสุขในชีวิตการทำงาน (Increase Employee Well Being) จากการศึกษาของ Ronald Burke ในกลุ่มผู้บริหารชาย จำนวน ๒๘๓ คน พบว่าผู้บริหารที่มีความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานจะมีความสุขในชีวิตการทำงานมากกว่าผู้บริหารที่ไม่มีความสมดุลในชีวิตได้แก่ มีความสุขในการทำงานมากกว่า (Joy in Work) มีความพึงพอใจในอาชีพมากกว่า (Career Satisfaction) มีความพึงพอใจในชีวิตมากกว่า (Life Satisfaction) มีชั่วโมงการทำงานน้อยกว่า (Working Hours and Extra Hours) มีความเครียดในงานน้อยกว่า (Job Stress) มีความตั้งใจจะหยุดงานน้อยกว่า (Intention to Quit) มีสุขภาพกายและอารมณ์ดีกว่า (Emotion and Physical Wellbeing)^{๙๘}

พนักงานและองค์กรมีผลิตภาพเพิ่มขึ้น (Improve Productivity) มีรายงานการศึกษาที่ค่อนข้างชัดเจนว่า มีความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างบริษัทที่มีความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานกับผลิตภาพของบริษัท พบว่า บริษัทที่มีความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานจะมีการเติบโตของยอดขาย การเติบโตของสินทรัพย์ ผลตอบแทนจากสินทรัพย์และกำลังสูงกว่าบริษัทที่ไม่มีความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน

การที่ความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานที่ดีจะส่งผลให้ผลิตภาพของพนักงานและองค์กรเพิ่มขึ้น เนื่องจากเหตุผล ๓ ประการ คือ โปรแกรมความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานเป็นกิจกรรมที่มีการปรับเปลี่ยนการทำงานและการมีส่วนร่วมของพนักงานทำให้การสื่อสารและการประสานงานระหว่างพนักงานดีขึ้น ทำให้มีการบูรณาการของงานทุก ๆ แผนกอย่างดี จึงส่งผลให้ผลิตภาพโดยรวมเพิ่มขึ้น ประการที่สอง โปรแกรมความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานเป็นกิจกรรมที่สร้างแรงจูงใจและเกิดความพึงพอใจในการทำงานแก่พนักงาน จึงมีผลิตภาพสูงขึ้น ประการสุดท้าย โปรแกรมความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานทำให้พนักงานมีส่วนร่วมในการทำงานและการตัดสินใจมากขึ้น ทำให้พนักงานมีความสามารถในการทำงานเพิ่มขึ้น^{๙๙}

สนับสนุนกระบวนการบริหารทรัพยากรมนุษย์ มีหลักฐานจากรายงานการศึกษามากมายที่สนับสนุนว่าองค์กรที่มโนบายความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงานจะช่วยส่งเสริมกระบวนการบริหารทรัพยากรมนุษย์ให้มีประสิทธิภาพสูงขึ้น เช่น กระบวนการสรรหาที่มีประสิทธิภาพสามารถอ้ากรักษาพนักงานไว้ได้ อัตราการขาดงาน ลาออกลดลง พนักงานมีวัฒนธรรมการทำงานที่ดี มีแรงจูงใจในการทำงาน มีความมุ่งมั่นผูกพันจงรักภักดีต่อองค์กร มีความเสมอภาคในงาน และองค์กรมีความสัมพันธ์ที่ดีกับพนักงาน^{๑๐๐}

^{๙๘} R.N. Burke, *Identity Verification In Groups*. Social Psychology Quarterly, (New York : Ronal Press, 2007), p. 40.

^{๙๙} E.F. Huse and T.G. Cummings, *Organization Development and Change*, Minnesota : West Publishing, (New Jersey : Prentice-Hall Inc., 1985), p. 72.

^{๑๐๐} A. Hutton, *Thinking About Organizations*, (London : Tavistock, 1995), p. 135.

๒.๖ แนวคิดปรัชญากับเศรษฐกิจพอเพียง

๒.๖.๑ ความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง

มีนักวิชาการหลายท่าน ได้กล่าวแสดงทัศนะ และให้ความหมาย เกี่ยวกับหลักเศรษฐกิจพอเพียงไว้ มีนัยต่างๆ ดังต่อไปนี้

คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้กล่าวสรุปจากการประมวลและกลั่นกรองพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงซึ่งพระราชทานในวโรกาสต่างๆ รวมทั้งพระราชดำรัสอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สศช.) ได้รับพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้นำไปเผยแพร่เมื่อวันที่ ๒๙ พฤศจิกายน ๒๕๔๒ มีใจความดังนี้

เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ พระราชทานพระราชดำริ ชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตแก่พสกนิกรชาวไทยมาโดยตลอดนานกว่า ๒๕ ปี ตั้งแต่ก่อนเกิดวิกฤตการณ์ทางเศรษฐกิจ และเมื่อภายหลังได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการแก้ไขเพื่อให้รอดพ้น และสามารถดำรงอยู่ได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์และความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เป็น ปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับ ชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะ การพัฒนาเศรษฐกิจ เพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ซึ่งเศรษฐกิจพอเพียง มุ่งเน้นให้ผู้ผลิต หรือ ผู้บริโภค พยายามเริ่มต้นผลิต หรือบริโภคภายใต้ขอบเขต ข้อจำกัดของรายได้ หรือทรัพยากรที่มีอยู่ ซึ่งก็คือหลักในการลดการพึ่งพา เพิ่มขีดความสามารถในการควบคุมการผลิตได้ด้วยตนเอง และลด ความเสี่ยงจากการไม่สามารถควบคุมระบบตลาดได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยพื้นฐานแล้ว ประเทศไทยเป็นประเทศเกษตรกรรม เศรษฐกิจของประเทศจึงควรเน้นที่เศรษฐกิจเกษตร เน้นความมั่นคง ทางอาหาร เป็นการสร้างความมั่นคงให้เป็นระบบเศรษฐกิจในระดับหนึ่ง จึงเป็นระบบเศรษฐกิจที่ช่วย ลดความเสี่ยง หรือความไม่มั่นคงทางเศรษฐกิจในระยะยาวได้นอกจากนี้ เศรษฐกิจพอเพียงยัง สามารถประยุกต์ใช้ได้ในทุกๆระดับ ทุกสาขา และทุกภาคของเศรษฐกิจ ไม่จำเป็นจะต้องจำกัดเฉพาะ แต่ภาคการเกษตร หรือภาคชนบท แม้แต่ภาคการเงิน ภาคอสังหาริมทรัพย์ และการค้าการลงทุน ระหว่างประเทศ โดยมีหลักการที่คล้ายคลึงกันคือ เน้นการเลือกปฏิบัติอย่างพอประมาณ มีเหตุมีผล และสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่ตนเองและสังคม^{๑๐๑}

สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้ถึงแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ ทั้งในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อให้ก้าวทันต่อโลกยุคโลกาภิวัตน์ ความพอเพียง หมายถึง ความพอประมาณ ความมีเหตุผล รวมถึง

^{๑๐๑} มูลนิธิชัยพัฒนา, เศรษฐกิจพอเพียง, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.chaipat.or.th/chaipat/index.php>, [๒๔ กันยายน ๒๕๖๑].

ความจำเป็นที่จะต้องมีระบบ ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน และขณะเดียวกันจะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรม ความซื่อสัตย์สุจริต และให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทนความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วและกว้างขวาง ทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี^{๑๐๒}

วิทยา อธิปอนันต์ กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียงตามกระแสพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว หมายถึง เป้าหมายหรือปรัชญาการดำเนินชีวิตหรือวิถีชีวิตของคนไทยให้อยู่อย่างพอประมาณตน สายกลาง มีความพอดีโดยไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนสิ่งสำคัญต้องรู้จักพึ่งพาตนเองและทรัพยากรที่เรามีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ก่อนจะไปพึ่งพาคนอื่นหรือปัจจัยภายนอก หรือหมายถึง การอุ้มชูตนเองได้ให้มีความพอเพียงกับตัวเอง ครอบครัวยุคใหม่ และชุมชน^{๑๐๓}

ประเวศ วะสี กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียง เป็นการดำรงชีวิตหรือวิถีชีวิตของคนไทยให้อยู่อย่างพอประมาณตน เดินสายกลาง มีความพอดีและพอเพียงกับตนเอง ครอบครัวยุคใหม่ และชุมชน โดยไม่ต้องพึ่งพาปัจจัยภายนอกต่าง ๆ ที่เราไม่ได้เป็นเจ้าของ สิ่งสำคัญต้องรู้จักการพึ่งพาตนเอง โดยไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อนและรู้จักการนำทรัพยากร ที่เรามีอยู่มาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น รู้จักการนำปัจจัยพื้นฐานมาใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขความสบาย และพอเพียงกับตนเอง^{๑๐๔}

คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ กล่าวว่า เศรษฐกิจพอเพียงเป็นปรัชญาที่เป็นทั้งแนวคิด หลักการและแนวปฏิบัติตนของแต่ละบุคคล และองค์กร โดยคำนึงถึงความพอประมาณกับศักยภาพของตนเองและสภาวะแวดล้อม ความมีเหตุผลและการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัวเอง โดยใช้ความรู้อย่างถูกหลักวิชาการด้วยความรอบคอบระมัดระวังควบคู่ไปกับการมีคุณธรรม ไม่เบียดเบียนกันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และร่วมมือปรองดองกันในสังคม ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างสายใยเชื่อมโยงคนในภาคส่วนต่าง ๆ ของสังคมเข้าด้วยกัน

^{๑๐๒} สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน, คู่มือการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน, ๒๕๕๔), หน้า ๗.

^{๑๐๓} วิทยา อธิปอนันต์, เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเกษตรที่พึ่งพาตนเอง, (กรุงเทพมหานคร : กรมส่งเสริมการเกษตร, ๒๕๔๒), หน้า ๑-๕.

^{๑๐๔} ประเวศ วะสี, ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และศีลธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๑), หน้า ๔.

สร้างสรรค์พลังในงบวก นำไปสู่ความสามัคคี การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ได้^{๑๐๕}

สรุปได้ว่า เศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ปรัชญาที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงชี้แนะแนวทางการดำเนินชีวิตและการปฏิบัติแก่ประชาชน โดยยึดหลักทางสายกลาง ท่ามกลางมรสุมเศรษฐกิจที่ต้องเผชิญอยู่ในปัจจุบัน โดยอาศัยความมีเหตุผล คือ ตัดสินใจกระทำสิ่งต่าง ๆ เพื่อให้เกิดความพอเพียงต้องใช้เหตุผล และพิจารณาด้วยความรอบคอบ ความพอเพียง คือ รู้จักพอประมาณ พออยู่ พอมี พอกิน พอใช้ ประหยัด และไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น การมีภูมิคุ้มกันที่ดี คือ เตรียมใจให้พร้อมรับผลกระทบและความเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต การมีความรู้ คือ นำความรู้มาใช้ในการวางแผนและดำเนินชีวิต การมีคุณธรรม คือ มีความซื่อสัตย์สุจริต สามัคคี และช่วยเหลือซึ่งกันและกัน

๒.๖.๒ องค์ประกอบของเศรษฐกิจพอเพียง

องค์ประกอบของ “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ทรงพระราชทาน ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตและวิถีปฏิบัติสู่ความ สมดุลอันส่งผลให้มีความสุขอย่างยั่งยืน โดยมีองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้

๑. ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีต่อความจำเป็นและเหมาะสมกับฐานะของตนเอง สังคม สิ่งแวดล้อม รวมทั้งวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นไม่มากเกินไป ไม่น้อยเกินไป และต้องไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น

๒ ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจดำเนินการอย่างมีเหตุผลตามหลักวิชาการ หลักกฎหมาย หลักคุณธรรมและวัฒนธรรมที่ดีงาม โดยคำนึงถึงปัจจัยที่เกี่ยวข้องอย่างถ้วนถี่ “รู้จุดอ่อน จุด แข็ง โอกาส อุปสรรค”และคาดการณ์ผลที่จะเกิดขึ้นอย่างรอบคอบ “รู้เขา รู้เรา รู้จักเลือกนำสิ่งที่ดีและ เหมาะสมมาประยุกต์ใช้”

๓. การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และวัฒนธรรมจากทั้งในและต่างประเทศ เพื่อให้สามารถ บริหารความเสี่ยงปรับตัวและรับมือได้อย่างทันท่วงที ในการปฏิบัติเพื่อให้เกิดความพอเพียงนั้น จะต้องเสริมสร้างให้คนในชาติมีพื้นฐานจิตใจในการปฏิบัติตน ดังนี้

๑. มีคุณธรรม ทั้งนี้ บุคคล ครอบครัว องค์กร และชุมชน ที่จะนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ ต้องนำระบบคุณธรรมและความซื่อสัตย์สุจริตมาประพฤติปฏิบัติก่อน โดยเริ่มจากการอบรมเลี้ยงดูในครอบครัว การศึกษาอบรมในโรงเรียน การสั่งสอนศีลธรรมจากศาสนา ตลอดจนการฝึก จิต ชมใจของตนเอง

^{๑๐๕} คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : กลุมงานเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจพอเพียง, ๒๕๕๐), หน้า ๘.

๒. ใช้หลักวิชา ความรู้ โดยนำหลักวิชาและความรู้เทคโนโลยีที่เหมาะสมมาใช้ทั้งในขั้นการวางแผนและปฏิบัติ ด้วยความรู้ รอบคอบ และระมัดระวังอย่างยิ่ง

๓. ดำเนินชีวิตด้วยความเพียร ความอดทน มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ^{๑๐๖}

กาญจนา บุญยัง และคณะ ได้กล่าวสรุปแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามที่คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง ได้วิเคราะห์ความหมายของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยใช้วิธีการจำแนกวิเคราะห์ (Parsing) ซึ่งเป็นหลักวิธีทางตรรกศาสตร์ เพื่อทำความเข้าใจสร้างความเชื่อมโยงองค์ประกอบต่างๆ จากการวิเคราะห์ด้วยวิธีดังกล่าว ได้ข้อสรุปว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีองค์ประกอบอย่างสมบูรณ์ที่จะสามารถใช้เป็นพื้นฐานในการพัฒนากรอบทางเศรษฐศาสตร์ได้ ซึ่งสามารถจำแนกได้เป็น ๕ ส่วน กล่าวคือ

๑. กรอบแนวคิด เป็นปรัชญาที่ชี้แนะการดำรงอยู่และปฏิบัติตนในทางที่ควรจะเป็นโดยมีพื้นฐานมาจากวิถีชีวิตดั้งเดิมของสังคมไทย สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้ตลอดเวลา มุ่งเน้นการรอดพ้นจากภัยและวิกฤติ เพื่อความมั่นคง และความยั่งยืนของการพัฒนา

๒. คุณลักษณะ เศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติได้ในทุกระดับ โดย เน้นการปฏิบัติบนทางสายกลาง และการพัฒนาอย่างเป็นขั้นตอน โดยเป็นปรัชญาที่มองโลกเชิงระบบ เน้นการรอดพ้นจากวิกฤติในแต่ละช่วงเวลาเพื่อความมั่นคงและความยั่งยืนของการพัฒนาทั้งในมิติทาง ธรรมชาติ ทางสังคม และทางเศรษฐกิจ ตลอดจนพิจารณาและวิเคราะห์สถานการณ์และความเปลี่ยนแปลง รวมทั้งนโยบาย วิธีการพัฒนา และผลที่เกิดขึ้นอย่างเชื่อมโยงภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ และการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยี วัฒนธรรมและค่านิยมทางสังคม

๓. คำนียาม ความพอเพียงถือได้ว่าเป็นพื้นฐานไปสู่ความพร้อมรับการเปลี่ยนแปลง และ ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากภายนอกได้ ซึ่งความพอเพียง หมายถึงพฤติกรรมหรือการกระทำซึ่งประกอบด้วย ๓ คุณลักษณะพร้อมๆ กัน ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ดังนี้

๓.๑ ความพอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไป และไม่มากเกินไป ในมิติต่างๆ ของการกระทำ เช่น การผลิตและการบริโภคที่อยู่ในระดับพอประมาณ เพื่อนำไปสู่ความสมดุล และพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลง และหมายความรวมถึงการพึ่งตนเองและการมีชีวิตที่เรียบง่าย

๓.๒ ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอประมาณนั้น จะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้องตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้น จากการกระทำนั้นๆ อย่างรอบคอบและยังรวมถึงการสะสมความรู้และประสบการณ์

^{๑๐๖} สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, **เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ๒๕๕๔), หน้า ๘-๑๐.

ความสามารถในการ วิเคราะห์การรู้จักตนเอง การมองการณ์ไกลตลอดจนมีความเมตตาเห็นอกเห็นใจผู้อื่น

๓.๓ การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่างๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่างๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล มาจากความสามารถในการพึ่งตนเองและควมมีวินัยในตนเอง ภายใต้อำนาจจำกัดของความรู้ที่มีอยู่ และสร้างภูมิคุ้มกันในตัวให้พอเพียงที่จะสามารถพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้กล่าวอีกนัยหนึ่งก็คือ ระดับของความพอประมาณต้องครอบคลุมมิติการจัดการความเสี่ยงเชิงพลวัตร จึงจะนับได้ว่าเป็นความพอเพียงที่สมบูรณ์

๔. เงื่อนไข การตัดสินใจการกระทำและการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง ต้องอาศัยความรู้รอบรู้ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่างๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน ขณะเดียวกันต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ ให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์ สุจริต และให้มีความรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติ ปัญญา และความรอบคอบ กล่าวคือ

๔.๑ เงื่อนไขความรู้ ประกอบด้วย ความรอบรู้ เกี่ยวกับวิชาการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องอย่าง รอบคอบ ความรอบคอบที่จะนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้เชื่อมโยงกันเพื่อประกอบการวางแผน และ ความระมัดระวังในขั้นปฏิบัติ

๔.๒ เงื่อนไขคุณธรรม ที่จะต้องเสริมสร้างประกอบด้วย การพัฒนาคนให้เป็นทั้งคนเก่งและคนดี มีสุขภาพจิตและสุขภาพกายที่เข้มแข็งพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงอันจะต้องเสริมสร้างใน ๒ ด้าน ได้แก่ ๑) ด้านจิตใจ/ปัญญา โดยเน้นความรู้คู่คุณธรรมตระหนักในคุณธรรม มีความซื่อสัตย์สุจริต และมีความรอบรู้ที่เหมาะสม และ ๒) ด้านการกระทำหรือแนวทางการดำเนินชีวิต เน้นความอดทน ความ เพียร สติปัญญา และความรอบคอบ

๕. แนวทางปฏิบัติ และผลที่คาดว่าจะได้รับ คือ การพัฒนาที่สมดุลและยั่งยืน พร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วอย่างกว้างขวางทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมความรู้ เทคโนโลยีและวัฒนธรรมจากโลกภายนอกได้เป็นอย่างดี การนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ จะทำให้เกิดทั้งวิถีการพัฒนาและผลของการพัฒนาที่สมดุล และพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ

๕.๑ ความพอเพียง เป็นวิธีการที่คำนึงถึงความสมดุล พอประมาณอย่างมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันที่เหมาะสม ในขณะเดียวกันก็นำไปสู่การกระทำที่ก่อให้เกิดความสมดุลและพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลง

๕.๒ ความสมดุลและพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลง หมายถึง ความสมดุลในทุกด้านทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม และความรู้/เทคโนโลยี ในขณะเดียวกันความสมดุลของการกระทำทั้ง เหตุและผลที่เกิดขึ้นในมิติของเวลาจะนำไปสู่ความยั่งยืนของการพัฒนาของทุนในด้าน

ต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น ทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางสังคม ทุนทางสิ่งแวดล้อม และทุนทางภูมิปัญญา รวมทั้งความพร้อม รองรับต่อการเปลี่ยนแปลง ต่อผลกระทบในด้านต่างๆ^{๑๐๗}

๒.๖.๓ หลักการของเศรษฐกิจพอเพียง

เศรษฐกิจพอเพียงและทฤษฎีใหม่ ตามแนวพระราชดำริเป็นหลักการและแนวสำคัญในการบริหารจัดการที่ดินและน้ำเพื่อเกษตรกรรมในที่ดินขนาดเล็กให้เกิดประโยชน์สูงสุด รวมทั้งแนวคิดการพัฒนาเพื่อพึ่งตนเองของเกษตรกรอื่นเนื่องมาจากพระราชดำริ โดยเน้นการช่วยเหลือและพัฒนาให้เกิดการพึ่งตนเองอาจกล่าวโดยสรุปได้ว่าองค์พระประมุขของไทย ได้พระราชทานหลักการดำรงชีวิตของประชาชนคนไทยทุกระดับทุกสาขาอาชีพ ตลอดจนถึงแนวการพัฒนาและบริหารประเทศให้เป็นไปในสายกลางมีความพอประมาณ มีเหตุผล รู้จักพึ่งตนเอง และทรัพยากรที่เรามีอยู่นำมาใช้ประโยชน์ด้วยความรอบรู้รอบคอบ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันในตัวให้เกิดสมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงของโลกซึ่งหลักการนี้มีความสำคัญในการนำไปใช้บริหารจัดการที่ดินและน้ำเพื่อการเกษตรในที่ดินที่มีจำกัดเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด สร้างความมั่นคงด้านการดำรงชีวิตให้แก่เกษตรกรและสังคมโดยรวมของไทย^{๑๐๘}

สมพร เทพสิทธา กล่าวว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ตามแนวพระราชดำริประกอบด้วยหลักการหลายประการ อาทิ

๑. เป็นปรัชญาแนวการดำรงอยู่และปฏิบัติตนของประชาชนในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับรัฐ

๒. เป็นปรัชญาในการพัฒนาและบริหารประเทศให้ดำเนินไปในทางสายกลาง

๓. จะช่วยพัฒนาเศรษฐกิจให้ก้าวหน้าโลกยุคโลกาภิวัตน์ เพื่อให้สมดุลและพร้อมต่อการรองรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วกว้างขวางทั้งด้านวัตถุ สังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมจาก โลกภายนอกได้เป็นอย่างดี

๔. ความพอเพียงหมายถึงความพอประมาณ ความมีเหตุผลรวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีพอสมควรต่อการมีผลกระทบใด ๆ อันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้ง ภายในและภายนอก

๕. จะต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบ และความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการต่าง ๆ มาใช้ในการวางแผนและการดำเนินการทุกขั้นตอน

^{๑๐๗} กาญจนา บุญยัง และคณะ, ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในองค์การบริหารส่วนตำบล, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐-๑๔.

^{๑๐๘} กรมวิชาการ, แนวทางการจัดการเรียนรู้เกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียง, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๒), หน้า คำนำ.

๖. จะต้องเสริมสร้างพื้นฐานจิตใจของคนในชาติ โดยเฉพาะเจ้าหน้าที่ของรัฐ นักทฤษฎี และนักธุรกิจในทุกระดับให้มีสำนึกในคุณธรรมความซื่อสัตย์สุจริตและให้มีความรอบรู้ที่เหมาะสม ดำเนินชีวิตด้วยความอดทน ความเพียร มีสติปัญญาและความรอบคอบ^{๑๐๙}

ไสว บุญมา กล่าวว่า หัวใจของเศรษฐกิจพอเพียงที่ความสมดุล และที่ประเทศไทย ประสบกับปัญหาในด้านต่าง ๆ อยู่ในปัจจุบัน เกิดจากการขาดความสมดุลในหลาย ๆ ด้าน คือ

๑. ด้านวัตถุ หรือเศรษฐกิจ กับด้านจิตใจหรือศีลธรรมจรรยาเพราะที่ผ่านมานโยบายการพัฒนาประเทศให้ความสำคัญกับวัตถุจนทำให้เกิดความโลภไม่สิ้นสุด คนรวยได้รับการยกย่อง ไม่ว่าคนรายนั้นจะได้อะไร ส่วนด้านจิตใจจะถูกกละเลย ไม่ได้รับการพัฒนาคนที่ทำตามกฎเกณฑ์ หรือคนดีก็ไม่ร่ำรวยอย่างรวดเร็วทางวัตถุเหมือนคนคดโกง

๒. ด้านการผลิตเพื่อบริโภคเองในครอบครัว กับเพื่อขาย ที่ผ่านมาการผลิตเพื่อขายได้รับการเน้น ทำให้เกิดความชำนาญในการการผลิตเฉพาะอย่าง ทำให้เศรษฐกิจขยายตัวอย่างรวดเร็ว ในขณะที่การผลิตเพื่อการบริโภคในครอบครัวแทบไม่ได้รับการสนใจมากนักการทำอะไรเป็นเพียงอย่างเดียวหรือการผลิตเฉพาะอย่างทำให้เพิ่มความเสี่ยงต่อเหตุการณ์ภายนอกมากขึ้น

๓. ด้านการลงทุนที่กรุงเทพ ฯ และปริมณฑล กับชนบทที่ห่างไกล ที่ผ่านกรุงเทพ ฯ และปริมณฑลได้รับเงินเป็นส่วนมาก ส่วนชนบทที่ห่างไกลถูกทอดทิ้ง ที่เป็นเช่นนั้นเพราะคนกรุงเทพ ฯ เป็นผู้ที่มีการศึกษามากกว่าคนในชนบท มีผลประโยชน์ในกรุงเทพ ฯ ที่จะต้องรักษา ผู้นำรัฐบาลเห็นกรุงเทพ ฯ อยู่ทุกวันแต่แทบไม่เคยสัมผัสชนบทอย่างแท้จริง

๔. ด้านการกระจายผลของการขยายตัวทางเศรษฐกิจให้ตกอยู่ในมือคนรวยซึ่งมีทุกสิ่งทุกอย่างที่ต้องการแล้ว กับคนจนจำนวนมากซึ่งต้องหาเช้ากินค่ำ ที่ผ่านมามันยิ่งร่ำรวยมากขึ้นอย่างรวดเร็ว ส่วนคนจนยังจนต่อไป คนรวยเป็นผู้คุมอำนาจทางการเมืองนโยบายเศรษฐกิจ ทำให้คนรวยได้รับการเอื้ออาทร และผลประโยชน์มากกว่าคนจน

๕. ด้านการอุตสาหกรรมและการบริการกับการเกษตรที่ผ่านมา อุตสาหกรรมและการบริการได้รับการสนับสนุนอย่างท่วมท้น ในขณะที่การเกษตรเกือบถูกลืมยิ่งไปกว่านั้นเกษตรกรได้รับการเหยียดหยามว่าต่ำต้อย ลำหลัง ไม่มีใครเหลียวแลยามแก่เฒ่า ไม่มีสวัสดิการของรัฐเหมือนคนในอาชีพอื่น ๆ ถึงแม้ว่าจะไม่ได้รับความเอื้ออาทรทางด้านนโยบายชวาก็ยังผลิตข้าวเพื่อเลี้ยงคนทั้งชาติได้

๖. ด้านเทคโนโลยียุคใหม่กับภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่ผ่านมามันประเทศไทยทุ่มเทเพื่อเรียนรู้เทคโนโลยีใหม่ พร้อม ๆ กับเหยียดหยามภูมิปัญญาเดิม คนในชาติลืมนึกว่าประเทศตนมีอะไรดี ไม่เข้าใจและซาบซึ้งในสิ่งที่ตนมีอยู่แล้ว ไม่สนใจศึกษาเพื่อพัฒนาต่อไป^{๑๑๐}

^{๑๐๙} สมพร เทพสิทธิธา, การดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในบริบทของศาสนาและวัฒนธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สมชายการพิมพ์, ๒๕๕๐), หน้า ๑๕-๒๖.

ทองทิพภา วิริยะพันธ์ ได้กล่าวถึงพระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่๙ ไว้ในหนังสือ เศรษฐกิจพอเพียง ความพอเพียงมวลรวมใน ประเทศ ว่าพระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ เป็นการนำเสนอสู่สังคมตามวิถีทางของชาวตะวันออกและวิธีพุทธ ซึ่งยึดแก่นสาระของความเป็นจริงเป็น หลักตัวอย่าง เช่น ศาสนาพุทธได้กล่าวถึงการรู้ความจริงของสรรพสิ่งที่มีอยู่ในโลกนี้ว่าทุกสิ่งนั้นไม่เที่ยง มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ และดับไป ดังนั้นจึงไม่ต้องยึดมั่นถือมั่นให้เกิดทุกข์ ส่วนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงนั้นหากมีการนำมาใช้ปฏิบัติจะนำไปสู่วิถีการดำเนินชีวิตส่วนตัว และชีวิตการทำงานอย่างมี คุณภาพและมีความสุข การมีความพอเพียงเป็นที่ตั้ง จะทำให้รู้จักความพอดีจึงใช้ทางสายกลางที่ไม่ มากไม่น้อยเกินไป ซึ่งจะส่งผลไปถึงการบริหารจัดการตนเอง และทรัพยากรต่าง ๆ อย่างเหมาะสม ไม่ ฟุ่มเฟือยให้สิ้นเปลืองโดยใช้เหตุผล เนื่องจากที่ท่านมีความพอในจิตใจจะรู้จักพอประมาณตน ใช้ เหตุผลและยังใช้ความรู้ในการพิจารณาด้วยความรอบคอบระมัดระวัง มีจิตสำนึกในคุณธรรม มีความ ซื่อสัตย์สุจริตจึงรู้จักควบคุมจิตของตนไม่ให้เกิดความโลภอันจะนำไปสู่ความเสี่ยงที่อาจก่อให้เกิดความ เสี่ยงภัยต่อตนเองและส่วนรวม^{๑๑๑}

โครงการส่งเสริมการใช้น้ำตามทฤษฎีใหม่ สามารถสนองแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่ได้ ทั้งในขั้นมีอยู่มีกิน และเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย ทำให้คุณภาพชีวิตของชาวชนบทเกิดการเปลี่ยนแปลง ในทางที่ดีขึ้นทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม ในด้านเศรษฐกิจ พบว่า ครัวเรือนของสมาชิกในจังหวัด เชียงรายและแพร่ มีรายได้อันเป็นผลมาจากการดำเนินชีวิตกิจกรรมการเกษตรแบบผสมผสานสูงกว่า ๙๙,๗๓๒ บาท ต่อปี ซึ่งรายได้โดยเฉลี่ยของครัวเรือนเกษตรกรในชนบท และในด้านการลดรายจ่ายใน ครัวเรือน พบว่า สมาชิกได้บริโภคผลผลิตที่เกิดขึ้นจากการดำเนินกิจกรรม คิดเป็นมูลค่า ปีละ ประมาณ ๒๖,๙๕๘.๘๙ และ ๓๖,๑๐๗.๓๙ บาท ตามลำดับ สุดท้ายด้านสังคม พบว่า ได้สร้างความ เข้มแข็งให้เกิดขึ้นแก่องค์กรชุมชนที่จัดตั้งขึ้นสามจังหวัด ได้แก่ เชียงราย แพร่ และศรีสะเกษ^{๑๑๒}

ประเวศ วะสี ได้สรุปแนวคิดปรัชญา ของเศรษฐกิจพอเพียงว่ามีลักษณะเป็นเศรษฐกิจสาย กลาง หรือเศรษฐกิจแบบมัชฌิมาปฏิปทาที่ เชื่อมโยงและสัมพันธ์กับความเป็นครอบครัวชุมชน วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมซึ่งเป็นเศรษฐกิจที่บูรณาการเชื่อมโยงชีวิตจิตใจ สังคม สิ่งแวดล้อม และ ความเป็นประชาสังคม ดังนั้นจึงอาจเรียกชื่อ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในชื่ออื่นๆ เช่น เศรษฐกิจ พื้นฐาน เศรษฐกิจดุลยภาพ เศรษฐกิจบูรณาการ หรือเศรษฐกิจศีลธรรม ดังนั้นเศรษฐกิจพอเพียง จึงมี

^{๑๑๐} ไสว บุญมา, เศรษฐกิจพอเพียงภูมิปัญญาชาติไทย, (กรุงเทพมหานคร : พี เอล ลิฟวิ่ง, ๒๕๔๓), หน้า ๖๙-๗๑.

^{๑๑๑} ทองทิพภา วิริยะพันธ์, เศรษฐกิจพอเพียง ความพอเพียงมวลรวมในประเทศ, (กรุงเทพมหานคร : G.P. CYBERPRINT, ๑๕๕๐), หน้า ๔.

^{๑๑๒} อนุพงษ์ วาวงศ์มูล, “การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวชนบทในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจตามแนว พระราชดำริใหม่ : ศึกษาเฉพาะกรณีสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒), หน้า ๑.

ความหมายถึงความพอเพียงอย่างน้อย ๗ ประการ คือ ๑. พอเพียงสำหรับทุกคน ทุกคนควรมี ไม่ใช่ เศรษฐกิจแบบทอดทิ้งกัน ๒. จิตใจพอเพียง รักเอื้ออาทรผู้อื่น ๓. สิ่งแวดล้อมพอเพียง อนุรักษ์และ เพิ่มพูนสิ่งแวดล้อมที่จะเป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพ ๔. ชุมชนเข้มแข็งพอเพียง รวมตัวกันแก้ไข ปัญหาต่างๆ เช่น ปัญหาสังคม ปัญหาความยากจน หรือปัญหาสิ่งแวดล้อม ฯลฯ ๕. ปัญญาพอเพียง เรียนรู้ร่วมกัน เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงโลก ๖. ตั้งอยู่บนพื้นฐานวัฒนธรรมพอเพียง เพราะ เศรษฐกิจที่สัมพันธ์และเติบโตจากฐานทาง วัฒนธรรม อันหมายถึงวิถีชีวิตของกลุ่มคนที่สัมพันธ์อยู่กับ สิ่งแวดล้อม จึงจะเป็นเศรษฐกิจที่มั่นคง ๗. มีความมั่นคงพอเพียง ไม่ผันผวนอย่างรวดเร็วจนกระทั่ง มนุษย์ไม่สามารถรับได้^{๑๑๓}

ในทัศนะของ ดร.จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา ที่ได้อธิบายหลักเศรษฐกิจพอเพียงไว้ว่า การใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในประเทศ จะต้องมีการใช้อย่างสมดุล หมายถึง การขุดค้นทรัพยากร เพื่อใช้ในการผลิต จะไม่ทำให้มีผลกระทบต่อชุมชนและประชาชนเช่น ควรหลีกเลี่ยง การสร้างมลภาวะ น้ำเน่าเสีย หรืออากาศเป็นฝุ่นละอองในชุมชน เป็นต้น ควรใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน และ ป้องกันรักษามิให้ผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมในเชิงลบ และดร.จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา ยังได้กล่าวสรุปหลักการเศรษฐกิจพอเพียงไว้อย่าง น่าสนใจดังนี้

๑. ให้เดินทางสายกลาง ประชาชนควรบริโภคสินค้าหรือบริการเท่าที่ทรัพยากรในประเทศจะเอื้ออำนวยหรือผลิตได้

๒. ภายในประเทศจะต้องป้องกันตัว และปรับตัวให้อยู่รอดจากภาวะไม่สมดุล ซึ่งเกิดจากปัจจัยภายนอกประเทศ เช่น สินค้าขาดตลาดทั่วโลก หรือเศรษฐกิจในยุโรปอ่อนแอ เป็นต้น

๓. ธุรกิจ จะต้องช่วยรักษาทรัพยากรและไม่ทำลายสภาพแวดล้อมของโลก เช่น การปล่อย ภาวะเรือนกระจก ควรใช้ทรัพยากรอย่างระมัดระวัง พึงระลึกไว้ว่า หลักเศรษฐกิจพอเพียง ไม่ได้หมายถึง การอยู่อย่างปลีกวิเวกโดยไม่ทำการค้าขายกับต่างประเทศ เศรษฐกิจพอเพียงสนับสนุน ให้อนุรักษ์ ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมให้เหลือไว้คู่กับโลกอย่างยั่งยืน^{๑๑๔}

สรุปได้ว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นปรัชญาชี้แนะแนวทางการดำรงชีวิต ที่เหมาะสมให้คนในทุกระดับ ตั้งแต่ตนเอง ระดับครอบครัว ระดับชุมชน จนถึงระดับชาติ เพื่อปฏิบัติ ตนให้ดำเนินชีวิตไปได้โดยทางสายกลาง ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความไม่ประมาท สอนให้รู้จักความพอดี พออยู่ พอกิน พอใช้และมีเศรษฐกิจที่สามารถอุ้มชูตัวเองได้ พึ่งพาตัวเองได้ คือ ให้ความพอเพียงใน ตัวเอง ให้มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี สามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ได้ ทั้งเป็นหลัก ปรัชญาที่มีความสอดคล้องกับหลักพุทธธรรมที่ทุกๆ คนได้รับการสั่งสมอบรมมาอยู่แล้ว

^{๑๑๓} อภิชาติ พันธเสน, **สังเคราะห์องค์ความรู้เศรษฐกิจพอเพียง**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๙), หน้า ๑๒ – ๑๔.

^{๑๑๔} จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา, “การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง”, **วารสารเศรษฐกิจและสังคม**, ฉบับที่ ๔๒ (พฤศจิกายน-ธันวาคม ๒๕๕๘): ๔๑-๔๗.

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๗.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบ

เทพกร ณ สงขลา ได้ศึกษาเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกับการจัดการทรัพยากรเกษตรของท้องถิ่น กรณีศึกษาท่องเที่ยวเชิงเกษตรข้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช" งานวิจัยนี้ศึกษารูปแบบและลักษณะกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตรในปัจจุบัน การจัดการทรัพยากรเกษตรของท่องเที่ยวเชิงเกษตรรูปแบบต่าง ๆ และวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างท่องเที่ยวเชิงเกษตรกับการจัดการทรัพยากรเกษตร โดยศึกษาสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตรในอำเภอข้างกลาง ประกอบด้วย ฟาร์มของเกษตรกร ๗ แห่ง สถานประกอบการ ๒ แห่ง และกลุ่มเกษตรกร ๒ แห่ง การศึกษาโดยใช้แบบสำรวจและสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ พบว่า การเกษตรอำเภอข้างกลางที่ใช้เป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตร ได้แก่ การเลี้ยงผึ้ง การเพาะเห็ด และเกษตรอินทรีย์ ในรูปแบบให้ความรู้/สาธิต จำหน่ายสินค้าเกษตร และให้ลู่ทางธุรกิจการเกษตร รูปแบบท่องเที่ยวเชิงเกษตรเหล่านี้มีการใช้ทรัพยากรเกษตรที่หลากหลายและส่งผลต่อการเกษตรของชุมชน ๓ ลักษณะ คือ การอนุรักษ์ทรัพยากรเกษตร การขยายตัวของกิจกรรมเลี้ยงผึ้ง เพาะเห็ด เกษตรอินทรีย์ และการนำทรัพยากรเกษตรในท้องถิ่นมาสร้างมูลค่าเพิ่มจากการท่องเที่ยว และผลที่เกิดขึ้นดังกล่าวกลายเป็นความโดดเด่นทางการเกษตรของอำเภอข้างกลางที่สนับสนุนให้การท่องเที่ยวเชิงเกษตรขยายตัวเพิ่มมากขึ้น^{๑๑๕}

ณิชา สุขสบาย และคณะ ได้ศึกษาเรื่อง “รูปแบบการเกษตรของชาวคลองจินดาที่สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง” ผลการศึกษาพบว่า การจัดการรูปแบบการผลิตและการจัดการผลผลิตสู่ตลาดของเกษตรกรคลอง จินดาทั้ง ๕ สวนนั้น เป็นการผลิตในหลากหลายลักษณะทั้งการเกษตรแบบผสมผสาน วนเกษตร เกษตรยั่งยืน และการจัดการผลผลิตสู่ตลาดในท้องถิ่นที่มีขนาดเล็ก รวมถึงตลาดกลุ่มผู้บริโภคที่สนใจสุขภาพ ทำให้รูปแบบการผลิตและการจัดการผลผลิตของชาวบ้านตำบลคลองจินดาทั้ง ๕ สวนมีความแตกต่างจากการทำเกษตร โดยทั่วไปที่เน้นการค้าเป็นด้านหลัก กล่าวคือ เน้นความสุขของผู้ผลิตรวมทั้งมุ่งหวังให้ผู้บริโภคเกิดความพอใจ ในผลผลิตที่มีคุณภาพ และปลอดภัย เหตุผลเบื้องหลังในการผลิตและการจัดการผลิตของเกษตรกรยังสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่เน้นเพียงนี้ก็พอ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก แต่บูรณาการแนวความคิดการทำเกษตรที่หลากหลายให้เข้ากับสภาพพื้นที่ที่แตกต่างกัน จึงเป็นตัวอย่างหนึ่งของการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียง มาใช้ในการทำการเกษตรที่เหมาะสมกับพื้นที่ราบน้ำท่วมถึง และประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม^{๑๑๖}

^{๑๑๕} เทพกร ณ สงขลา, “ความสัมพันธ์ระหว่างการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกับการจัดการทรัพยากรเกษตรของท้องถิ่น กรณีศึกษาท่องเที่ยวเชิงเกษตรข้างกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช”, รายงานการวิจัย, (คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๔), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๑๖} ณิชา สุขสบาย และคณะ, “รูปแบบการเกษตรของชาวคลองจินดาที่สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง”, รายงานการวิจัย, (คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔), หน้า บทคัดย่อ.

วัลลภ จันทาแก้ว และคณะ ได้ศึกษาเรื่อง “การพัฒนารูปแบบวนเกษตรในระดับเกษตรกรและชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง” ผลการศึกษาพบว่า แนวทางการบริหารการปลูกป่าที่เหมาะสมในรูปแบบบุคคลจำนวน ๒ แห่ง รูปแบบชุมชนจำนวน ๑ แห่ง และรูปแบบองค์กรจำนวน 2 แห่ง ที่มีการเชื่อมโยงกับภาครัฐ ราชการและหน่วยงานเอกชนที่เกี่ยวข้องมาก่อนอย่างน้อย ๒๐ ปี พบว่าเกษตรกรที่ทำวนเกษตรส่วนใหญ่เป็นชาย และไม่ได้เรียนหนังสือ มีที่ดินถือครองเฉลี่ย ๒๐ – ๕๐ ไร่ อาศัยแหล่งน้ำธรรมชาติและน้ำฝนเป็นหลัก ซึ่งการพัฒนาแบบที่เหมาะสม พบว่า รูปแบบบุคคลและรูปแบบชุมชน ต้องการปลูกป่าตามหัวไร่ปลายนา เป็นส่วนหนึ่งของการปลูกป่าของตนหรือของชุมชนให้ชัดเจน ส่วนรูปแบบองค์กรให้มีการสนับสนุนช่วยเหลือกันและกัน เช่น สหกรณ์ โดยมีการสนับสนุนงบประมาณ หรือวัสดุอื่น ๆ มีรายได้เฉลี่ยต่อปีประมาณ ๕๐,๐๐๐ – ๑๐๐,๐๐๐ บาท รับรู้ข่าวสารดูแล รักษาป่าส่วนใหญ่จากโทรทัศน์ ส่วนการให้ความร่วมมือทำกิจกรรมพัฒนาการปลูก รักษาในท้องถิ่นมีมากกว่า ๖ ครั้งต่อปี ปัญหาและอุปสรรคที่สำคัญ คือ น้ำเพื่อการเกษตร และราคาสินค้าเกษตรไม่คงที่ เกษตรกรมีทัศนคติเห็นด้วยเป็นอย่างมาก คือ ป่าของเกษตรกรเป็นของครอบครัว ส่วนป่าชุมชนเป็นของส่วนรวมต้องช่วยกันปลูกและดูแลรักษาเพื่อได้ประโยชน์ร่วมกันตลอดไปวนเกษตร เป็นแหล่งอาหารและยารักษาโรค เกษตรกรเห็นว่า ไม่ควรกำหนดกฎหมาย พระราชบัญญัติ ป่าไม้กับครอบครัวผู้ปลูกป่าในพื้นที่ของเกษตรกรอันยังประโยชน์แก่ส่วนรวมร่วมกัน ด้านพฤติกรรม พบว่า เกษตรกรเข้าร่วมประชุมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่าอย่างสม่ำเสมอ มีแนวความคิดในการสร้าง บำนาญชีวิตให้แก่ลูกหลาน โดยการปลูกป่าวนเกษตรทั้งในส่วนในไร่นาของเกษตรกร^{๑๑๗}

บุญส่ง หาญพานิช ได้ศึกษาเรื่อง “การพัฒนาแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย” ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารสถาบันอุดมศึกษา มีความต้องการในระดับมาก ขณะที่สภาพเป็นจริงในปัจจุบันเกิดขึ้นในระดับค่อนข้างน้อยในทุกด้านที่เกี่ยวกับการบริหารจัดการความรู้ ได้แก่ การสร้างความรู้ การจัดเก็บความรู้ การนำความรู้ไปใช้ การแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ การบริการความรู้ การสื่อสารความรู้ การใช้เทคโนโลยี วัฒนธรรมการไว้วางใจ วัฒนธรรมพลังร่วม นวัตกรรมเวิร์คเกอร์ สิ่งท้าทาย และ ยุทธศาสตร์การบริหารจัดการความรู้ ลักษณะงานที่ผู้บริหารมีความต้องการในระดับมาก ให้มีการนำองค์ความรู้ใหม่ๆ ซึ่งเกิดจากการบริหารจัดการความรู้ไปใช้ ได้แก่ การประกันคุณภาพการศึกษา รองลงมา คือ การพัฒนาการเรียนการสอน หลักสูตร เทคโนโลยี ห้องสมุด การวิจัย การประเมินความดีความชอบ การดำรงรักษาบุคลากร การสร้างนักวิชาการ การกำหนดภาระงานของบุคลากร และ การบริการความรู้ ผู้บริหารมีความประสงค์ให้ในระดับมาก ให้มีการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้ที่ต่างฝ่ายต่างเป็นทั้งผู้ให้และผู้รับบริการ ใน ๕ ด้าน คือ การเผยแพร่ความรู้สู่สาธารณะ การถ่ายทอดความรู้ การจัดอบรมสัมมนา การอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงความรู้

^{๑๑๗} วัลลภ จันทาแก้ว และคณะ, “การพัฒนาแบบวนเกษตรในระดับเกษตรกรและชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง”, วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ (๒๕๕๖): ๒๓๑.

และการให้คำปรึกษา รูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทยที่นำเสนอ เน้นด้านการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้และการบริการความรู้ ซึ่งประกอบด้วย ๑๐ ด้าน ด้านวิสัยทัศน์ คือ การเป็นสถาบันแห่งการเรียนรู้และชุมชนนักวิชาการ ด้านภารกิจ คือ การผลิต ถ่ายทอด และบริการความรู้ ด้านนโยบาย คือ ให้มีการแบ่งปันความรู้อย่างทั่วถึงทั้งภายในและภายนอกสถาบัน ด้านเป้าหมาย คือ การพัฒนาวัฒนธรรมการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้และวัฒนธรรมการบริการความรู้ พัฒนานวัตกรรมองค์กร พัฒนาศูนย์ความรู้อิเล็กทรอนิกส์ของสถาบัน และพัฒนาปฏิสัมพันธ์ความรู้ด้านการประเมิน คือ ประเมินความสามารถและวัฒนธรรมของสถาบัน ด้านยุทธศาสตร์ ได้กำหนดยุทธศาสตร์ในการบริหารจัดการความรู้ไว้ ๖ ยุทธศาสตร์ คือ ยุทธศาสตร์ผู้บริหาร ยุทธศาสตร์นอลลิทจ์เวอร์เคอร์ ยุทธศาสตร์ปฏิสัมพันธ์ความรู้ ยุทธศาสตร์การสื่อสารความรู้และเทคโนโลยี ยุทธศาสตร์การไว้วางใจ และยุทธศาสตร์ร่วมพลัง ด้านสำนักบริหารจัดการความรู้ คือ การวางแผนกลยุทธ์การบริหารจัดการความรู้ ด้านกระบวนการแบ่งปันแลกเปลี่ยนและบริการความรู้ คือ การเตรียมความพร้อม การกำหนดวิธีการแบ่งปันและเปลี่ยนและบริการ การประเมินและปรับปรุงแก้ไข ด้านผลการดำเนินการ คือ ทำให้ได้ วัฒนธรรมการแบ่งปันแลกเปลี่ยนความรู้และการบริการความรู้ ชุมชนนอลลิทจ์เวอร์เคอร์ ฐานความรู้อิเล็กทรอนิกส์ปฏิสัมพันธ์ความรู้ นวัตกรรมการเรียนรู้ ผลิตภัณฑ์และการบริการ^{๑๑๘}

วิสุทธิ วิจิตรพัชรภรณ์ ได้ศึกษาเรื่อง “การพัฒนา รูปแบบการจัดการศึกษาแบบกระจายอำนาจสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามแนวทางพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ” ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการจัดการศึกษาแบบกระจายอำนาจในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ตามแนวทางพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ ประกอบด้วย ๓ ส่วน คือ ส่วนที่ ๑ ความนำ ประกอบด้วย แนวคิด หลักการ วัตถุประสงค์และอำนาจหน้าที่ ส่วนที่ ๒ องค์ประกอบของรูปแบบและสาระสำคัญของแบบกระจายอำนาจ ประกอบด้วย มิติด้านหน้าที่การจัดการสถานศึกษา ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การนำและการควบคุม และมิติด้านภารกิจการบริหารสถานศึกษา ได้แก่ การบริหารวิชาการ การบริหารงบประมาณการบริหารงานบุคคลและการบริหารทั่วไป ส่วนที่ ๓ ยุทธศาสตร์การดำเนินงานและเงื่อนไขความสำเร็จ^{๑๑๙}

กฤษณผล จันทพรหม ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษารูปแบบมหาวิทยาลัยเสมือนจริงที่เหมาะสมสำหรับสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย” ผลการศึกษาพบว่า ได้รูปแบบมหาวิทยาลัยเสมือนจริงที่เหมาะสมสำหรับสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย และสามารถนำไปปฏิบัติได้ ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ ๗ ด้าน ดังนี้ ๑) รูปแบบมหาวิทยาลัยเสมือนจริงควรเป็นการจัด

^{๑๑๘} บุญส่ง หาญพานิช, “การพัฒนา รูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๑๒-๑๑๘.

^{๑๑๙} วิสุทธิ วิจิตรพัชรภรณ์, “การพัฒนา รูปแบบการจัดการศึกษาแบบกระจายอำนาจในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามแนวทางพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ”, **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๗๓-๘๔.

การศึกษาเพื่อปวงชน ตอบสนองการศึกษาตลอดชีวิต ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ไม่จำกัดเวลาและสถานที่ ใช้สื่อและเทคโนโลยีทุกรูปแบบอย่างเหมาะสมกับเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ๒) การจัดตั้งมหาวิทยาลัยเสมือนจริง ควรดำเนินการได้โดย จัดตั้งในรูปแบบการให้บริการและใช้ทรัพยากร การศึกษาร่วมกัน (Collaboration) และสถาบันการศึกษาต่างๆ บริหารกันเองแบบเอกเทศ (Clearing house) จัดตั้งเพิ่มในมหาวิทยาลัยปกติ ๓) การบริหารวิชาการควรจัดให้มีการพัฒนา ฐานข้อมูลเนื้อหา (Content Database Development) การนำเสนอเนื้อหา (Content Delivery) การเรียนการสอนใช้รูปการเรียนรู้แบบไม่สัมพันธ์เวลา (Asynchronous Learning) แบบสัมพันธ์เวลา (Synchronous Learning) และแบบร่วมมือ (Collaborative Learning) ตอบสนองการศึกษาทั้งแบบ ในระบบ นอกกระบบและตามอัธยาศัย ๔) การบริหารทั่วไปควรใช้ระบบการให้บริการแบบเบ็ดเสร็จ (one stop service) และระบบการเข้าถึงแบบเบ็ดเสร็จ (one stop access) ใช้ระบบการจัดการ การเรียนรู้ (Learning Management Systems) ระบบสนับสนุนผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง (Stakeholder Support) และระบบประกันคุณภาพ (Quality Assurance) ๕) การบริหารงบประมาณควรให้อิสระ ในการบริหารการงบประมาณสำหรับหน่วยงานด้านบริหารและด้านวิชาการ งบประมาณที่ใช้เป็นงบ ลงทุนและงบดำเนินการ โดยเฉพาะในการพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศและเครือข่ายการลงทุนร่วมกัน ระหว่างสถาบัน ๖) การบริหารบุคลากรควรประกอบด้วยคณะผู้บริหาร ผู้เชี่ยวชาญ คณาจารย์ ผู้เฝ้าอำนวยความสะดวก ทีมงานสนับสนุน ที่มีทักษะทางภาษาต่างประเทศและทักษะทางเทคโนโลยี สารสนเทศและการสื่อสาร ๗) การจัดแหล่งทรัพยากรการเรียนรู้ควรประกอบด้วยศูนย์หนังสือ ออนไลน์ (Online Bookstore) ห้องสมุดเสมือนจริง (Virtual Library) เว็บลิงค์เอกสารอ้างอิง และการประยุกต์ใช้เว็บเทคโนโลยี^{๑๒๐}

พรจันท์ พรศักดิ์กุล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบกระบวนการงบประมาณของ โรงเรียน ที่บริหารงบประมาณแบบใช้โรงเรียนเป็นฐานในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการ การศึกษาขั้นพื้นฐาน” ผลการศึกษาพบว่า ๑) ปัจจุบันโรงเรียนประถมศึกษามีการดำเนินการเกี่ยวกับ กระบวนการงบประมาณ ๔ ขั้นตอน ในขั้นของการจัดทำงบประมาณ มีกำหนดนโยบายงบประมาณ การทบทวนแผนกลยุทธ์ การจัดทำแผนปฏิบัติการ และการประมาณรายรับรายจ่าย ปัญหาที่พบคือ โรงเรียนส่วนใหญ่ไม่มีการจัดทำแผนงบประมาณระยะปานกลาง และไม่ได้จัดทำปฏิทินกระบวนการ งบประมาณ ในขั้นของการอนุมัติงบประมาณ มีการนำเสนอแผนงบประมาณให้คณะกรรมการ สถานศึกษาพิจารณา และส่วนใหญ่จะเห็นชอบตามที่โรงเรียนเสนอ ในขั้นของการบริหารงบประมาณ มีการควบคุมการใช้จ่ายงบประมาณ มีการเปลี่ยนแปลงงบประมาณ และมีการจัดทำข้อตกลงผลการ ปฏิบัติงาน ปัญหาที่พบคือ ไม่มีเกณฑ์ที่ชัดเจนในการเปลี่ยนแปลงงบประมาณและไม่มีแรงจูงใจให้ทำ ตามข้อตกลงผลการปฏิบัติงาน ในขั้นของการประเมินผลงบประมาณ มีการประเมินผลการใช้

๑๒๐

กฤษฎณผล จันท์พรหม, “การศึกษารูปแบบมหาวิทยาลัยเสมือนจริงที่เหมาะสมสำหรับ สถาบันอุดมศึกษา ในประเทศไทย”, *วิทยานิพนธ์การศึกษาคณะศึกษาศาสตร์*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๘), หน้า ๘๘.

งบประมาณแต่ส่วนใหญ่ไม่มีการประเมินผลผลิต ผลลัพธ์และต้นทุน ส่วนการมีส่วนร่วมในกระบวนการงบประมาณพบว่า ผู้ปกครองไม่มีส่วนร่วมใดๆ ในกระบวนการงบประมาณ ประธานคณะกรรมการสถานศึกษาและหัวหน้าสายชั้น/ กลุ่มสาระ มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูล ข้อเสนอแนะ ความคิดเห็น ผู้สอนและกรรมการในคณะกรรมการสถานศึกษามีส่วนร่วมในการรับรู้ รับทราบข้อมูล ๒) ได้รูปแบบกระบวนการงบประมาณของโรงเรียนที่บริหารงบประมาณแบบใช้โรงเรียนเป็นฐาน ซึ่งมีขั้นตอนที่สำคัญ ๔ ขั้นตอนคือ การจัดทำงบประมาณ ประกอบด้วย การกำหนดแนวทางการจัดทำงบประมาณ การทบทวนแผนระยะยาว การจัดทำแผนระยะสั้นการประมาณการรายรับรายจ่าย การอนุมัติงบประมาณ ประกอบด้วย การพิจารณางบประมาณ การจัดทำเอกสารงบประมาณ การบริหารงบประมาณ ประกอบด้วย การควบคุมการใช้จ่ายงบประมาณ การเปลี่ยนแปลงงบประมาณ การจัดทำข้อตกลงผลการปฏิบัติงาน การประเมินผลงบประมาณ ประกอบด้วย การประเมินผลและการรายงานผลและได้ นำเสนอรูปแบบ การมีส่วนร่วมในกระบวนการงบประมาณของ หัวหน้าสายชั้น/ กลุ่มสาระ ครูผู้สอน ผู้ปกครอง ประธานคณะกรรมการสถานศึกษา กรรมการในคณะกรรมการสถานศึกษา^{๑๒๑}

อัมพร พงษ์กษณันท์ ได้ศึกษาเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษานอก ระบบ ในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต” ผลการศึกษาพบว่า รูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิตที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย ๘ องค์ประกอบ ประกอบด้วย ๑) ปรัชญาและหลักการจัดการศึกษา เป็นการผสมผสานความเชื่อและความคิดของปรัชญาเพื่อเป็นกรอบและแนวทางในการกำหนดทิศทางการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน ๒) หลักสูตร มีความยืดหยุ่นสอดคล้องกับสภาพปัญหา ผู้เรียน เน้นคุณธรรม จริยธรรม ๓) การจัดการเรียนรู้ โดยในด้านการจัดวิธีการเรียนรู้ สถานศึกษาขั้นพื้นฐานมีความพร้อมในการจัดแบบชั้นเรียนมากกว่าวิธีอื่น ๆ ๔) การประเมินผลการเรียนรู้ ประเมินทั้งด้านความรู้ ทักษะ ประสบการณ์ คุณธรรม จริยธรรม และผู้เรียนต้องได้รับการทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติขั้นพื้นฐาน ๕) การเทียบโอนความรู้และประสบการณ์และการเทียบระดับการศึกษา ให้ผู้เรียนนำความรู้ ประสบการณ์ที่สะสมไว้มากเทียบโอน เพื่อศึกษาต่อในระดับเดียวกันหรือระดับที่สูงขึ้น ๖) การบริหารและการจัดการศึกษา ต้องพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษานอกระบบ และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ให้เอื้อต่อการจัดการศึกษานอกระบบ ๗) กลุ่มเป้าหมายเป็นผู้เรียนในวัยเรียนที่มีปัญหาในด้านต่าง ๆ ผู้ที่ออกจาก

^{๑๒๑} พรจันท์ พรศักดิ์กุล, “รูปแบบกระบวนการงบประมาณของโรงเรียนที่บริหารงบประมาณ แบบใช้โรงเรียนเป็นฐานในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน”, *วิทยานพนธ์ การศึกษาดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐), หน้า ๑๖๓-๑๗๕.

โรงเรียนกลางคันด้วยเหตุใดก็ตาม ๘) การมีส่วนร่วมของพ่อแม่ ผู้ปกครองและชุมชน ต้องให้การสนับสนุนการเรียนรู้ของบุตรหลานร่วมกิจกรรมและสนับสนุนสื่อการเรียนการสอน^{๑๒๒}

ไชยรัตน์ ปราณี และคณะ ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะความสมานฉันท์ของเยาวชนไทย” ผลการวิจัยพบว่า คุณลักษณะความสมานฉันท์ของเยาวชนไทย (Reconciliation) คือคุณลักษณะในตัวบุคคลที่สะท้อนให้เห็นถึงความร่วมมือร่วมใจหรือความสามัคคี(Unity) ความพอใจร่วมกัน (Satisfy)การเคารพซึ่งกันและกัน (Respect) การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน (Help) ความไม่เห็นแก่ตัว (Unself - centered) หรือมีจิตสำนึกเพื่อส่วนรวม (Conscious) และมีความเห็นพ้องต้องกัน (Agree) ซึ่งผลการวิเคราะห์หองค์ประกอบเชิงยืนยันของโมเดลคุณลักษณะความสมานฉันท์ของเยาวชนไทย พบว่า โมเดลมีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยพิจารณาได้จากค่าไค-สแควร์ (Chi-Square) มีค่าเท่ากับ ๑๐.๙๐ ที่ชั้นแห่งความเป็นอิสระ (degree of freedom) ๙ มีค่าความน่าจะเป็น หรือค่า p เท่ากับ ๐.๒๘๖๘ นั่นคือ ค่าไค-สแควร์ ไม่นัยสำคัญทางสถิติ และค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืน (GFI) รวมทั้งค่าดัชนีวัดระดับความกลมกลืนที่ปรับแก้แล้ว (AGFI) มีค่าเท่ากับ ๑.๐๐ และ ๐.๙๙ ตามลำดับ แสดงว่ายอมรับสมมติฐานหลักที่ว่า โมเดลการวิจัยสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์และเมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่า น้ำหนักองค์ประกอบขององค์ประกอบทั้ง ๗ องค์ประกอบ มีค่าเป็นบวก โดยมีค่าต่ำสุดถึงสูงสุดตั้งแต่ ๐.๖๘ ถึง ๐.๘๙ และมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ ทุกค่า ซึ่งแสดงให้เห็นว่าองค์ประกอบเหล่านี้เป็นองค์ประกอบของคุณลักษณะความสมานฉันท์ของเยาวชนไทย สำหรับผลการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะความสมานฉันท์ของเยาวชนไทยโดยใช้เทคนิคเดลฟาย (Delphi) พบว่า จากการสอบถามความคิดเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิรอบที่ ๓ ผู้ทรงคุณวุฒิมีความคิดเห็นที่สอดคล้องกัน โดยที่ทุกประเด็นมีค่ามัธยฐานตั้งแต่ ๒.๕๐ขึ้นไปและค่าพิสัยระหว่าง ควอไทล์ไม่เกิน ๑.๕๐ ซึ่งมีความหมายว่าผู้ทรงคุณวุฒิมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด ยกเว้นในเรื่องหลักการของรูปแบบการเรียนรู้ที่ควรใช้หลักจิตวิทยากลุ่มมนุษย์นิยมเป็นฐานคิดของรูปแบบการเรียนรู้ซึ่งมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมาก^{๑๒๓}

๒.๗.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและการจัดการ

ช่อมาลา มานะ และอวรณ์ โอภาสพัฒนากิจ ได้ศึกษาเรื่อง “ศักยภาพการจัดการตลาดผลิตผลทางการเกษตรของกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน” ผลการศึกษาพบว่า การดำเนินงานวิจัยด้านการจัดการตลาดผลิตผลทางการเกษตรของกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงที่ผ่านมาเห็นว่า เกษตรกรผลิตผลได้ดี แต่ขาดการจัดการตลาดผลิตผลทางการเกษตรที่เป็น

^{๑๒๒} อัมพร พงษ์กังสนานนท์, “การศึกษารูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อส่งเสริมการศึกษาตลอดชีวิต”, วิทยานิพนธ์การศึกษาคุณวุฒิบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๘), หน้า ๑๐๘-๑๒๒.

^{๑๒๓} ไชยรัตน์ ปราณี และคณะ, “รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะความสมานฉันท์ของเยาวชนไทย”, รายงานการวิจัย, (คณะครุศาสตร์ : มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์, ๒๕๕๒), หน้า ๒๑.

ระบบ จึงได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาศักยภาพด้านการจัดการตลาดผลิตผลทางการเกษตรของกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง โดยการพัฒนาศักยภาพของกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า การจัดการผลิตผลทางการเกษตรควรได้รับการสนับสนุนทั้งด้านงบประมาณและองค์ความรู้อย่างต่อเนื่องและสร้างเครือข่ายภายในกลุ่ม โดยเทศบาลควรสนับสนุนงบประมาณให้เพียงพอ นักวิชาการควรเข้ามาช่วยเหลือกับกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง เช่น เกษตรตำบลหรือนักวิชาการเกษตรที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญที่สามารถนำองค์ความรู้ที่มีมาพัฒนาศักยภาพให้กับกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงอย่างสม่ำเสมอ และคอยส่งเสริมให้กลุ่มมีการดำเนินงานตามแผนงานที่วางไว้ และควรมีการสร้างเครือข่ายภายในกลุ่ม ซึ่งจะทำให้กลุ่มสามารถที่จะกำหนดมาตรฐานผลผลิตหรือราคาผลผลิตให้กับพ่อค้าคนกลาง ร้านค้าหรือตลาดชุมชน และผู้บริโภคได้อีกทั้งแม้ว่าทางกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียง แต่อย่างไรก็ตาม กลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงควรมีการจัดกิจกรรมการออมทรัพย์ของสมาชิกภายในกลุ่ม เพื่อใช้เป็นเงินทุนสำหรับสมาชิกในการกู้ยืมในการซื้อปัจจัยการผลิต และขยายกิจกรรมทางการเกษตรของตนเองต่อไป เพื่อเป็นแรงผลักดันในการเข้ามามีส่วนร่วมกับโครงการให้มีความต่อเนื่องและยั่งยืน^{๑๒๔}

วรวิทย์ อวิรุทธ์วรกุล และอมรารณ ทิพนอม ได้ศึกษาเรื่อง “การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศไทย” ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาชุมชนและสังคมภายใต้ยุทธศาสตร์การสร้างความเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศในช่วง ๒ ปีแรกของแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐ มีความก้าวหน้าต่อเนื่องจากแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๒ อย่างชัดเจน ประชาชน ชุมชนทุกภูมิภาค รวมตัวกันและมีส่วนร่วมในการ บริหารจัดการชุมชนผ่านกระบวนการแผนชุมชนเพิ่มขึ้น หมู่บ้านต่างๆ ได้จัดทำแผนชุมชนถึงร้อยละ ๙๑.๔ และในจำนวนนี้เป็นหมู่บ้านที่มีการจัดทำแผนชุมชนในระดับดีมากถึงร้อยละ ๗๔.๒ ชุมชนมีการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่านศูนย์การเรียนรู้ชุมชน ศูนย์สาธิตหมู่บ้านและปราชญ์ชาวบ้าน ตลอดจนผ่านกระบวนการพัฒนาในรูปแบบต่างๆ ถึงร้อยละ ๓๖.๓ ของหมู่บ้านทั้งหมด ชุมชนมีการรวมกลุ่มกัน เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันดูแลสวัสดิการชุมชนอย่างต่อเนื่อง ทำให้ทุกคนในชุมชนได้รับประโยชน์ และมี ส่วนร่วมทั้งการเป็นผู้ให้และผู้รับอย่างมีศักดิ์ศรี โดยมีหมู่บ้านที่จัดตั้งกองทุนสวัสดิการของชุมชนแล้ว คิดเป็นร้อยละ ๘๙.๘ ของหมู่บ้านทั้งหมด และในจำนวนนี้เป็นหมู่บ้านที่สามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องร้อยละ ๓๔.๗ ในขณะที่เดียวกันครัวเรือนถึงร้อยละ ๙๖.๐ เข้าร่วมดำเนินกิจกรรมเพื่อสาธารณะประโยชน์และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ สะท้อนให้เห็นว่าคนในชุมชนมีพื้นฐานของวิถีชีวิตที่มีความเอื้ออาทร และเสียสละเพื่อส่วนรวม อันเป็นทุนทางสังคมที่ยังมีอยู่มากในชนบท ชุมชนต่างๆ มีการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนและเครือข่าย ทั้งในรูปของเงิน ทรัพยากร การผลิตและการบริการ ความรู้ ภูมิปัญญา และทุนทางวัฒนธรรมอย่างเป็นทางการเพิ่มขึ้นเป็น ๑๙,๓๙๑ แห่งในปี ๒๕๕๑ สมาชิกประมาณ ๒.๙ แสนราย ในรูปแบบองค์กรชุมชน ๖๔,๙๕๒ แห่ง สมาชิก๑๖.๗ ล้านคน

^{๑๒๔} ช่อมาลา มานะ และอวรณ์ โอภาสพัฒนกิจ, “ศักยภาพการจัดการตลาดผลิตผลทางการเกษตรของกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงตำบลป่าสัก อำเภอมะนัง จังหวัดลำพูน”, *รายงานการวิจัย*, (สาขาวิชาส่งเสริมและเผยแพร่การเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๕๒), หน้า ๒๑.

และมีเงินออม ๑๖,๗๙๘.๘ ล้านบาท รวมทั้งการรวมตัวเป็นกลุ่มสหกรณ์และกลุ่มเกษตรกรที่มีเสถียรภาพทางการเงินในระดับมั่นคงดีมาก และระดับมั่นคงดีเพิ่มขึ้นร้อยละ ๓๖.๖ ในช่วงระยะเวลาเดียวกัน การรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ภาครัฐได้ส่งเสริมการพัฒนาทักษะในการประกอบอาชีพของวิสาหกิจชุมชนและเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนถ่ายทอดความรู้ให้เกษตรกรรวมกลุ่มและจัดทำแผนวิสาหกิจชุมชน จำนวน ๔๑๐ แห่ง สมาชิก ๑๐,๔๒๘ ราย พัฒนาระบบการเรียนรู้สมาชิกวิสาหกิจชุมชนต้นแบบ ๖,๑๖๐ ราย พัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนให้เป็นที่ยอมรับ ๒๑ ของผู้บริโภคในระดับต่างๆ และเชื่อมโยงผลิตภัณฑ์ชุมชนเข้าสู่ห่วงโซ่อุปทานในภาคเศรษฐกิจระบบ ตลาด โดยมีโครงการที่เสนอให้บรรจุไว้ภายใต้แผนปฏิบัติการส่งเสริมผลิตภัณฑ์ชุมชนและท้องถิ่นแล้ว จำนวน ๓๕ โครงการ เพื่อส่งเสริมและพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนท้องถิ่นใน ๕ กลุ่มผลิตภัณฑ์ คือ กลุ่มอาหาร กลุ่มเครื่องดื่ม กลุ่มเสื้อผ้าและเครื่องแต่งกาย และกลุ่มสมุนไพรที่ไม่ใช่อาหารและยา สามารถเพิ่มประสิทธิภาพผู้ประกอบการ และมีการจดทะเบียนวิสาหกิจชุมชนเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องนับตั้งแต่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติส่งเสริมวิสาหกิจชุมชนเมื่อพ.ศ. ๒๕๔๘ เป็นต้นมา^{๑๒๕}

เดชวิทย์ นิลวรรณ และคณะ ได้ศึกษาเรื่อง “การจัดการความรู้เพื่อพัฒนารัฐกิจชุมชนบนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มตัดเย็บบ้านดอกแดง ตำบลสง่าบ้าน อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่” ผลการศึกษาพบว่า สภาพปัญหาของกลุ่มตัดเย็บบ้านดอกแดง ในด้านการบริหารจัดการกลุ่ม พบปัญหาเกี่ยวกับโครงสร้างการบริหารงาน หน้าที่งาน และความรู้เข้าใจในการบริหารงานเชิงธุรกิจ ยังไม่ชัดเจน ด้านการตลาดพบปัญหาเกี่ยวกับตัวผลิตภัณฑ์ ราคา และช่องทางการจัดจำหน่ายที่ยังไม่ ตรงกลุ่มเป้าหมาย ด้านการผลิตพบปัญหาเกี่ยวกับประสิทธิภาพการผลิต แรงงาน วัตถุดิบ อุปกรณ์ การทำงาน กระบวนการผลิต สถานที่ การขนส่ง และคุณภาพของตัวผลิตภัณฑ์ ด้านการเงินบัญชีพบปัญหาเกี่ยวกับการจัดหาเงินทุนและกระบวนการในการลงบันทึกรายการทางการเงินยังจัดทำไม่ได้ ควบถ้วนโดยทางกลุ่มมีความต้องการความรู้และการพัฒนาทักษะเพิ่มเติมในเรื่องที่เป็นปัญหาทั้ง ๔ ด้าน อย่างไรก็ตาม กลุ่มมีศักยภาพในเรื่องของสามัคคีมีความตั้งใจในการพัฒนา มีพื้นฐานความรู้ในการตัดเย็บที่ดีและมีช่องทางการตลาดของตนเอง และจากการพัฒนาความรู้ให้แก่กลุ่ม อาชีพ ทำให้กลุ่มตัดเย็บบ้านดอกแดงมีรูปแบบในการดำเนินงานเชิงธุรกิจครบทุกหน้าที่ ได้แก่ การบริหารจัดการ การตลาด การผลิต และการเงินบัญชี ทำให้กลุ่มมีการบริหารงานด้วยหลักเหตุผล มีความรอบรู้ทางการตลาด มีความรอบคอบในการผลิต และเกิดความระมัดระวังในการใช้จ่ายเงิน จน กลุ่มสามารถจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้กลุ่มตัดเย็บบ้านดอกแดงได้เป็นผลสำเร็จ แสดงถึงศักยภาพและ ความสามารถของชุมชน ในการพัฒนาการดำเนินงานธุรกิจชุมชนให้

^{๑๒๕} วรวิทย์ อวิรุทธ์วรกุล และอมรรารณ ทิพนอม, “การสร้างคามเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ”, *วารสารเศรษฐกิจและสังคม*, ปีที่ ๔๖ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๕๒): ๔๕-๕๔.

เกิดความยั่งยืน ซึ่งจะเป็น ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีสำหรับธุรกิจชุมชน บนหลักความพอประมาณตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง^{๑๒๖}

วินัยธร วิชัยดิษฐ์ และ จิตณรงค์ เอี่ยมสำออง ได้ศึกษาเรื่อง “การจัดการและเผยแพร่องค์ความรู้ด้านกระบวนการผลิตและการบริหาร จัดการวิสาหกิจชุมชนต้นแบบเขตธนบุรีโดยชุมชนมีส่วนร่วม” ผลการศึกษาพบว่า ๑) ประวัติและวิธีการดำเนินกิจการกระบวนการผลิตและการบริหารจัดการโดยชุมชนมีส่วนร่วมซึ่งผลการวิจัย พบว่า ศูนย์ฝึกอาชีพหัตถกรรมของจี้มีแนวทางการผลิตที่มีความแตกต่างจาก คู่แข่งขันเน้นแนวทางวิถีความเป็นไทย โดยอยู่บนหลักการสำคัญ ๓ ประการคือ มุ่งเน้นคุณภาพ (Quality) การบูรณาการและสร้างสรรค์ (Integrate and Create) และ การสร้างเครือข่ายและการมีส่วนร่วม (Network) ๒) ผลการตรวจสอบประสิทธิภาพของนวัตกรรมจัดการองค์ความรู้โดยผู้เชี่ยวชาญ พบว่าภาพรวมนวัตกรรมจัดการองค์ความรู้ที่พัฒนาขึ้นมีระดับความถูกต้อง เหมาะสม เป็นไปได้ และเป็นประโยชน์ อยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านองค์ประกอบสาระสนเทศ และด้านเนื้อหาสาระมีคะแนนเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมากที่สุด และด้านรูปแบบของสาระสนเทศ ทางกายภาพมีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุดอยู่ระดับมากที่สุด ๓) ผลการประเมินความเหมาะสมของงานสนเทศการจัดการองค์ความรู้ในรูปแบบสื่อ สิ่งพิมพ์และวีดิทัศน์ภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านเนื้อหาสาระทางวิชาการถูกต้องมีคะแนนเฉลี่ยสูงสุดอยู่ในระดับมากที่สุด และด้านทันสมัยในรูปแบบการนำเสนอองค์ความรู้มีคะแนนเฉลี่ยต่ำสุดอยู่ในระดับมากที่สุด^{๑๒๗}

สุพรรณพันธ์ โลหะลักษณาเดช ได้ศึกษาเรื่อง “การประยุกต์ใช้ระบบมาตรฐานความปลอดภัยทางอาหารประยุกต์ใช้ในการผลิตแกงไตปลาแห้ง น้ำพริกกุ้งเสียบ และปลากรอบปรุงรสตามแบบประเพณีทางด้านสุขลักษณะที่ดี ในการผลิตอาหารของสำนักงานคณะกรรมการอาหารและยา” ผลการศึกษาพบว่า ได้คะแนนก่อนการจัดทำระบบ สุขลักษณะที่ดีในการผลิตพบว่ามีคะแนนเท่ากับร้อยละ (๘๖.๑๓, ๖๒.๔๖ และ ๕๗.๗๒ ตามลำดับ เมื่อได้ อบรมให้ความรู้ด้าน GMP แก่พนักงานรวมถึงทำการแก้ไขปรับปรุงตามข้อบกพร่องที่ได้ตรวจพบตาม บันทึกการตรวจสอบสถานที่ผลิตอาหาร พบว่า ผลการตรวจประเมินทั้ง ๖ หัวข้อ มีคะแนนประเมินเพิ่มขึ้น ทุกหัวข้อและคะแนนแต่ละหัวข้อ รวมทั้งคะแนนรวมมีคะแนนผ่านเกณฑ์ประเมินของสำนักงาน คณะกรรมการอาหารและยา โดยมีคะแนนเท่ากับร้อยละ ๘๘.๑๖, ๘๖.๘๙ และ ๗๗.๒๕ ตามลำดับ สำหรับการศึกษาการประยุกต์ใช้ระบบวิเคราะห์อันตรายและการควบคุมจุดวิกฤต (Hazard Analysis and Critical

^{๑๒๖} เดชวิทย์ นิลวรรณ และคณะ, “การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาธุรกิจชุมชน บนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มตัดเย็บบ้านดอกแดง ตำบลสง่าบ้าน อำเภอตอสะแกเขต จังหวัดเชียงใหม่”, รายงานการวิจัย, (คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๕๕), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๒๗} วินัยธร วิชัยดิษฐ์ และ จิตณรงค์ เอี่ยมสำออง, “การจัดการความรู้กระบวนการผลิตและการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนต้นแบบเขตธนบุรีโดยชุมชนมีส่วนร่วม”, รายงานการวิจัย, (คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๕๘), หน้า บทคัดย่อ.

Control Point) ในผลิตภัณฑ์แกงไตปลาแห้ง พบว่าจุดวิกฤตที่ต้องควบคุม (Critical Control Point, CCP) มี ๒ จุด คือ ขั้นตอนการรับวัตถุดิบน้ำพริกแกง โดยต้องตรวจสอบสาร อะฟลาทอกซิน โดยตรวจสอบด้วยสายตาต้องไม่พบลักษณะการเกิดเชื้อรา และใช้ชุดทดสอบ สารอะฟลาทอกซิน และการทดสอบยาฆ่าแมลงด้วยชุดทดสอบยาฆ่าแมลง และจุดที่ ๒ คือ ขั้นตอน การนึ่งฆ่าเชื้อ โดยควบคุมให้อุณหภูมิไม่ต่ำกว่า ๑๒๐ องศาเซลเซียส นาน ๓๐ นาที ส่วนผลิตภัณฑ์ น้ำพริกกุ้งเสียบ พบว่าจุดวิกฤตที่ต้องควบคุม (Critical Control Point, CCP) มี ๔ จุดคือ ขั้นตอนรับ วัตถุดิบกระเทียม (CCP1) หอมแดง (CCP2) พริกขี้หนู (CCP3) โดยตรวจสอบสารอะฟลาทอกซิน โดยตรวจสอบด้วย สายตาต้องไม่พบลักษณะการเกิดเชื้อรา และใช้ชุดทดสอบสารอะฟลาทอกซิน และการทดสอบยาฆ่าแมลงด้วยชุดทดสอบยาฆ่าแมลง และ ขั้นตอนการให้ความร้อนแก่ส่วนผสมทั้งหมด (CCP4) ควบคุมให้อุณหภูมิไม่ต่ำกว่า ๘๐ องศาเซลเซียส นาน ๓๐ นาที ในขณะที่ ผลิตภัณฑ์ปลากรอบ ปูรสร พบว่าจุดวิกฤตที่ต้องควบคุม (Critical Control Point, CCP) มี ๔ จุดคือ ขั้นตอนการอบกรอบปลา (CCP1) โดยต้องควบคุมให้อุณหภูมิที่ ๑๒๐ องศาเซลเซียส นาน ๓๐ นาที ขั้นตอนการรับ กระเทียม (CCP2) และพริกขี้หนูแห้ง (CCP3) โดยตรวจสอบสารอะฟลาทอกซิน โดยตรวจสอบด้วย สายตาต้องไม่พบลักษณะการเกิดเชื้อรา และใช้ชุดทดสอบสารอะฟลาทอกซิน และการทดสอบยาฆ่าแมลงด้วยชุดทดสอบยาฆ่าแมลง ขั้นตอนการเคี่ยวน้ำปูรสร (CCP4) ควบคุมให้อุณหภูมิไม่ต่ำกว่า ๑๐๐ องศาเซลเซียส นาน ๕ - ๑๐ นาที^{๑๒๘}

๒.๗.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิต

จรรูวรรณ บัวทุม ได้ศึกษาเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกรณีศึกษานักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรสาขาจังหวัดพิจิตร” ผลการศึกษาพบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกรณีศึกษานักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรสาขาจังหวัดพิจิตร พบว่า ปัญหา ๑.การทำการเกษตรเกษตรกรยังใช้สารเคมีเป็นส่วนใหญ่ ทำให้ค่าใช้จ่ายในการประกอบอาชีพ เพิ่มสูง พืชผลทางการเกษตรราคาต่ำไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจึงทำให้เกษตรกรเป็นหนี้สินไม่สามารถฟื้นฟูอาชีพเกษตรกรได้ และปัจจุบันเกษตรกรยังยึดติดกับเครื่องมือสมัยใหม่ในการทำการเกษตรทำให้มีต้นทุนในการประกอบอาชีพสูง ดังนั้นหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องช่วยรณรงค์ปลูกฝังให้เกษตรกรรู้จักการพึ่งพาตนเองให้ได้ในระดับหนึ่ง รู้จักประหยัดอดออมและรู้จักการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชุมชน และหน่วยงานควรกำกับดูแลเกษตรกรเกี่ยวกับการฟื้นฟูอาชีพอย่างใกล้ชิดโดยใช้หลักเศรษฐกิจพอเพียงในการประกอบอาชีพ ๒.เกษตรกรส่วนใหญ่จะปลูกพืชทางเกษตรชนิดเดียวกันทำให้พืชผลทางการเกษตรล้นตลาด ราคาตกต่ำ หน่วยงานต้องจัดหาทุนให้เกษตรกรกรณีที่สำนักงานเห็นว่าเป็นพืชผลทางเศรษฐกิจจนกว่าจะได้ขายผลผลิตและจัดหาตลาดรองรับผลผลิตการเกษตรให้เกษตรกร ๓.

^{๑๒๘} สุพรรณพันธ์ โลหะลักษณ์เดช, “การประยุกต์ใช้ระบบการจัดการคุณภาพความปลอดภัยทางอาหาร เพื่อพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์อาหารพร้อมบริโภคที่ผลิตจากวัตถุดิบสัตว์น้ำโดยผู้ผลิตระดับชุมชน”, รายงานการวิจัย, (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๕๘), หน้า บทคัดย่อ.

เกษตรกรส่วนมากจะเน้นการผลิตเพื่อการค้ามากกว่าใช้เอง ส่งเสริมให้เกษตรกรผลิตในสิ่งที่ต้องบริโภคใช้สอยในครัวเรือนหรือในชุมชน หรือการบริโภคในสิ่งที่ชุมชนผลิตได้เอง ไม่ต้องซื้อหาจากภายนอกเป็นหลัก ๔) เกษตรกรบางส่วนไม่พร้อม ที่จะปรับเปลี่ยนกระบวนการคิดตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้นหน่วยงานต้องจัดทำโครงการหรือจัดตั้งคณะเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้ความรู้เกษตรกร เห็นความสำคัญของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างสม่ำเสมอ ๕) เกษตรกรส่วนใหญ่ไม่มีกิจกรรมที่ได้ทำร่วมกัน จึงเป็นเหตุให้ต่างคนต่างทำมาหากิน เพื่อเป็นการสร้างความสามัคคีและเกื้อกูลกันในชุมชน/องค์กร ส่งเสริมให้มีโครงการที่ได้ร่วมมือร่วมแรงกันทำในชุมชน/องค์กร ให้เกษตรกรตระหนักถึงความซื่อสัตย์ในการประกอบอาชีพและให้มีความอดทน ความพากเพียรและประกอบอาชีพด้วยความตั้งใจจึงจะพบกับความสำเร็จในการประกอบอาชีพต่อไป^{๑๒๙}

สุเกียรติ์ ด้านพิษณุพันธ์ ได้ศึกษาเรื่อง “การพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดสุโขทัย” ผลการศึกษาพบว่า ๑. การดำเนินงานตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดสุโขทัยในภาพรวมมีปัญหาในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านแหล่งทุนและการดำเนินธุรกิจ และด้านเศรษฐกิจ มีปัญหาในระดับมาก ส่วนด้านสภาพแวดล้อม ด้านการบริหารการจัดการน้ำและดิน ด้านการรวมกลุ่มเกษตรกร และด้านความรู้ความเข้าใจมีปัญหาในระดับปานกลาง ๒. เกษตรกรที่มีพื้นที่ทำการเกษตรต่างกัน มีปัญหาการดำเนินงานตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านแหล่งทุนและการดำเนินธุรกิจ และด้านเศรษฐกิจมีปัญหาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนด้านอื่นไม่แตกต่างกัน ๓. เกษตรกรที่มีรายได้สุทธิต่อปีต่างกัน มีปัญหาการดำเนินงานตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ในภาพรวมไม่แตกต่างกัน เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่าด้านแหล่งทุนและการดำเนินธุรกิจมีปัญหาแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ส่วนด้านอื่นไม่แตกต่างกัน ๔. เกษตรกรที่มีระดับอายุแตกต่างกัน มีปัญหาการดำเนินงานตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ทั้งในภาพรวมและรายด้านแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๕ ๕. รูปแบบหรือแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ มี ๔ ขั้นตอนตามลำดับดังนี้ การพัฒนาเกษตรกรแบบมีส่วนร่วม และการพัฒนาตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ ๖. เกษตรกรมีความพึงพอใจต่อรูปแบบหรือแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาในแต่ละขั้นตอนพบว่าเกษตรกรมีความพึงพอใจระดับมากที่สุดทุกขั้นตอน^{๑๓๐}

ณัฐพันธุ์ ตติยาภรณ์ ได้ศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างความสมดุลของชีวิตกับประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรโรงพยาบาลสุราษฎร์ธานี ผลการศึกษาพบว่า ๑) ระดับ

^{๑๒๙} จารุวรรณ บัวทุม, “การพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษาสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรมสาขาจังหวัดพิจิตร”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๓๐} สุเกียรติ์ ด้านพิษณุพันธ์, “การพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดสุโขทัย”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต, ๒๕๕๗), หน้า บทคัดย่อ.

ความสมดุลของชีวิตของบุคลากรโรงพยาบาลสุราษฎร์ธานี ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า อยู่ในระดับปานกลาง ๓ ด้าน โดยมีค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านงาน ด้านครอบครัว และด้านตนเอง อยู่ในระดับมาก ๑ ด้าน ได้แก่ ด้านสังคม ๒) ระดับประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรโรงพยาบาลสุราษฎร์ธานี พบว่า ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทั้ง ๓ ด้าน โดยมีค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย ได้แก่ ด้านการรับรู้ ลักษณะงาน ด้านความพึงพอใจในการทำงาน และด้านความต้องการความก้าวหน้า ๓) ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรโรงพยาบาลสุราษฎร์ธานีมีความสัมพันธ์กันเชิงเส้นตรงกับความสมดุลของชีวิต อยู่ในระดับสูงมาก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .๐๑^{๑๓๑}

ณัฐนิชา อรุณเลิศศรีศรี ได้ศึกษาเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมองค์การกับสมดุลชีวิตการทำงานของพนักงาน : ศึกษาเฉพาะกรณี พนักงานธนาคารออมสินสำนักงานใหญ่” ผลการศึกษาพบว่า ๑) พนักงานธนาคารออมสินมีทัศนคติต่อวัฒนธรรมองค์การลักษณะสร้างสรรค์ ลักษณะตั้งรับ-เฉื่อยชาและลักษณะตั้งรับ-ก้าวร้าวอยู่ในระดับปานกลาง ๒) พนักงานมีสมดุลชีวิตการทำงานอยู่ในระดับ ปานกลาง ๓) พนักงานที่มีปัจจัยส่วนบุคคลด้านเพศ ระดับการศึกษาและอายุงานแตกต่างกัน มีสมดุลชีวิตการทำงานแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑ และ .๐๕ ตามลำดับ ส่วนพนักงานที่มีปัจจัยส่วนบุคคลด้าน อายุ สถานภาพสมรสและรายได้แตกต่างกันมีสมดุลชีวิตการทำงานไม่แตกต่างกัน ๔) วัฒนธรรมองค์การลักษณะสร้างสรรค์ ลักษณะตั้งรับ-เฉื่อยชาและลักษณะตั้งรับ-ก้าวร้าว มีความสัมพันธ์กับสมดุลชีวิตการทำงานของพนักงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .๐๑^{๑๓๒}

ขนิษฐรัตน์ อินทุลักษณะ ได้ศึกษาเรื่อง “ประสบการณ์การสร้างสมดุลชีวิตกับงานของพยาบาลวิชาชีพโรงพยาบาลเอกชน” ผลการศึกษาพบว่า ความหมายของสมดุลชีวิตกับงาน สมดุลชีวิตกับงาน หมายถึง การบริหารจัดการเวลาในการดำเนินชีวิตส่วนบุคคล และการทำงานให้เหมาะสม โดยการใช้ชีวิตอย่างมีความสุขบนความพอดี และอยู่อย่างพอเพียง การสร้างสมดุลชีวิตกับงาน การสร้างสมดุลชีวิตกับงาน ประกอบด้วย ๒ ส่วน คือ การมีความสุขในชีวิตส่วนตัว และการมีความสุขในงาน สำหรับการมีความสุขในชีวิตส่วนตัว ประกอบด้วย ๒ ประเด็นย่อย ได้แก่การใช้ชีวิตให้มีความสุขด้วยตนเอง และการเอาใจใส่ซึ่งกันและกันของสมาชิกในครอบครัว ส่วนการมีความสุขในงานประกอบด้วย ๔ ประเด็นย่อย ได้แก่ ความสุขในงานที่เกิดจากตนเอง การจัดการความเครียดที่เกิดจากงาน การมีผู้ร่วมงานสนับสนุน และการได้รับสวัสดิการที่เพียงพอจากองค์กร จากผลการวิจัย

^{๑๓๑} ณัฐพันธุ์ ตติยาภรณ์, “ความสัมพันธ์ระหว่างความสมดุลของชีวิตกับประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรโรงพยาบาลสุราษฎร์ธานี”, วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๕๙): ๒๒.

^{๑๓๒} ณัฐนิชา อรุณเลิศศรีศรี, “ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมองค์การกับสมดุลชีวิตการทำงานของพนักงาน : ศึกษาเฉพาะกรณี พนักงานธนาคารออมสินสำนักงานใหญ่”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, ๒๕๕๓), หน้า บทคัดย่อ.

นี้ ทำให้เข้าใจถึงประสบการณ์การสร้างสมดุลชีวิตกับงานของพยาบาลวิชาชีพ ซึ่งผู้บริหารทางการพยาบาล หรือพยาบาลวิชาชีพสามารถนำไปเป็นข้อมูลพื้นฐานในการสร้างสมดุลชีวิตกับงานได้ต่อไป^{๑๓๓}

ชลิต ศานติวรางคณา และดิเรก ธรรมารักษ์ ได้ศึกษาเรื่อง “คุณภาพชีวิตของเกษตรกร : กรณีศึกษาในเขตพื้นที่ภาคกลาง” ผลการศึกษาพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีคุณภาพชีวิตโดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง เมื่อนำมาพิจารณารายด้านพบว่า กลุ่มตัวอย่างมีคุณภาพชีวิตด้านความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวอยู่ในระดับมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านความสัมพันธ์ในชุมชน ด้านสุขภาพ ด้านความสามารถในการประกอบอาชีพและด้านเศรษฐกิจ ตามลำดับ เมื่อนำมาพิจารณารายประเด็น ด้านเศรษฐกิจพบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ไม่มีการทำบัญชีรายรับรายจ่ายประจำเดือน ไม่มีเงินเก็บออม มีภาระหนี้สิน ซึ่งกู้ยืมมาจากสถาบันการเงินภาครัฐ (ธกส.) และหนี้สินที่กู้ยืมถูกนำไปใช้เพื่อใช้จ่ายในชีวิตประจำวันมากที่สุด ด้านสุขภาพพบว่า ในแต่ละวันได้รับประทานอาหารครบ ๕ หมู่มากที่สุด ด้านความสามารถในการประกอบอาชีพพบว่า เคยได้รับข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ต่อการเกษตรจากภาครัฐมากที่สุด ด้านความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวพบว่า เมื่อมีปัญหาสมาชิกในครอบครัวจะปรึกษาหารือกันมากที่สุด และด้านความสัมพันธ์ในชุมชนพบว่า มีความพอใจกับการผูกมิตรหรือเข้ากับคนอื่นมากที่สุด^{๑๓๔}

๒.๗.๔ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

ฉัตรวรรณ เอ็งฉ้วน ชรินทร์ ศรีวิฑูรย์ และสุนทร นาคอุดม ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนาการจัดการธุรกิจชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ด้านศักยภาพการจัดการธุรกิจชุมชนของกลุ่มแม่บ้านนาจันฉั่ว ลูกค้าส่วนใหญ่ จะเลือกซื้อสินค้าชนิดสำเร็จรูปประเภทชุดทำงาน – กึ่งลำลอง และในด้านการพัฒนาตัวผลิตภัณฑ์ ก็คือ ผลิตภัณฑ์ผ้าบาติกมีรูปแบบที่ขาดความน่าสนใจ และผลิตภัณฑ์ที่ไม่มีความหลากหลายซึ่งกลุ่มแม่บ้าน มีความต้องการให้สถานที่จัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผ้าบาติกอยู่ใกล้กับแหล่งท่องเที่ยวโดยมีการโฆษณา ผ่านสื่อต่างๆ อาทิเช่น แผ่นพับ วิทยู และผ่านตัวบุคคล โดยสิ่งที่ลูกค้าต้องการเพิ่มเติมจากตัว ผลิตภัณฑ์เดิมที่มีอยู่ในปัจจุบัน ก็จะเป็นสินค้าจำพวกที่นอน ปลอกหมอน ผ้าห่ม ผ้าปูโต๊ะ ผ้าคลุมทีวี ผ้าคลุมตู้เย็น ๒) ระดับความเป็นไปได้ในการประยุกต์หลักการตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง ยังอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับแนวทางปฏิบัติที่ว่า ทุกชุมชนหรือทุกกิจการสามารถประยุกต์ใช้ได้ เหมาะสมกับกิจการของกลุ่มแม่บ้าน สำหรับความเป็นได้ของการประยุกต์หลักการจัดการธุรกิจชุมชน ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในการพัฒนาชุมชนของกลุ่มแม่บ้านนาจันฉั่วโดยมีการใช้กลยุทธ์ ต่างๆ คือ กลยุทธ์เชิงรุก กล

^{๑๓๓} ขนิณรณันท์ อินทุลักษณะ "ประสบการณ์การสร้างสมดุลชีวิตกับงานของพยาบาลวิชาชีพ โรงพยาบาลเอกชน", *วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๓๔} ชลิต ศานติวรางคณา และดิเรก ธรรมารักษ์ , “คุณภาพชีวิตของเกษตรกร : กรณีศึกษาในเขตพื้นที่ภาคกลาง”, *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยปทุมธานี*, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๘): ๕๕.

ยุทธเชิงป้องกัน กลยุทธ์เชิงแก้ไข กลยุทธ์เชิงรับ กลยุทธ์เพื่อพัฒนาภาค หัตถกรรมผ้าบาติกนาจันซิว กลยุทธ์การปรับความรู้เพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน และเพิ่มจุดแข็ง ในการประกอบธุรกิจผ้าบาติก กลยุทธ์ การสร้างและพัฒนานักออกแบบงานหัตถกรรมรุ่นใหม่ กลยุทธ์การพัฒนาตลาดหัตถกรรมอย่าง ต่อเนื่อง กลยุทธ์การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ ๓) ข้อเสนอแนะที่สำคัญในการนำแนวคิด เศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการจัดการ ธุรกิจชุมชนของกลุ่มฯ ซึ่งเห็นว่า เป็นแนวทางการ พัฒนาอย่างมีคุณภาพโดยจะเป็นการเชื่อมโยง ประสานสัมพันธ์แหล่งความรู้ต่างๆ เข้าด้วยกัน เพื่อ แลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลซึ่งกันและกันในกลุ่ม และนอกชุมชน หรือในธุรกิจประเภทเดียวกัน หรือ ธุรกิจต่างประเภทกัน ซึ่งหลักการนี้จะกระตุ้น จิตสำนึกในการพัฒนาเศรษฐกิจได้โดยการแลกเปลี่ยน ความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสนับสนุน การสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ รวมถึงการระดมและประสาน การใช้ทรัพยากรมนุษย์ วัสดุอุปกรณ์ อาคาร สถานที่ และเงินงบประมาณ เพื่อให้หน่วยงานต่างๆ สามารถใช้ทรัพยากรร่วมกัน เพื่อให้เกิดการ พัฒนาธุรกิจของชุมชนอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดแนวทางการดำเนินธุรกิจที่เหมาะสมกับประเทศไทย ด้วยการนำแนวทางพัฒนาที่อยู่บน พื้นฐานของการพึ่งพาตนเอง ความพอมีพอกิน พอมีพอใช้ การรู้จักความพอประมาณ รวมทั้งการ คำนึงถึงเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว สรุปว่า แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงสามารถ ประยุกต์ใช้กับกิจการในชุมชนทุกชนิด และทุกขนาดของกิจการได้เป็นอย่างดี^{๑๓๕}

สุเทพ พันประสิทธิ์ ได้วิจัยเรื่อง “การศึกษาเพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจของชุมชนบน พื้นฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง” ผลการวิจัยพบว่า ๑) รูปแบบกิจกรรมการเกษตรของเกษตรกร ตัวอย่าง เป็นการเกษตรแบบไร่นาสวนผสม ที่มีระบบการผลิตในรูปแบบ พืช-ประมง-ปศุสัตว์ โดย เน้นในรูปแบบ ข้าว-พืชสวน-ประมง-ปศุสัตว์ และมีสัดส่วนการดำเนินกิจกรรมการเกษตรแตกต่างกัน โดยขึ้นกับสภาพแวดล้อม วัฒนธรรม ของแต่ละท้องถิ่น ซึ่งแตกต่างกับสัดส่วนทางทฤษฎี อย่างไรก็ตาม สัดส่วนต่างๆ สามารถยืดหยุ่นได้ จึงถือว่าสัดส่วนการใช้พื้นที่ของเกษตรกรแต่ละรายมีความ เหมาะสมและสอดคล้องกับพื้นที่ของตนเอง ๒) การดำเนินกิจกรรมการเกษตรมีมากและหลากหลาย นอกจากนี้ เกษตรกรยังได้รับ ความรู้ในดำเนินการเกษตร ๓) เกษตรกรมีกิจกรรมในการประกอบ อาชีพของตนเองมากขึ้น มีผลผลิตของพืช หลากหลายออกมาในระยะเวลาที่ต่างกัน ทำให้ลดความ เสี่ยงในการดำเนินการทั้งสภาพแวดล้อม โดยเฉพาะปริมาณน้ำฝนที่แปรเปลี่ยนไปตลอดเวลา อีกทั้งยัง ลดความเสี่ยงจากโรคและแมลง ตลอดจนในเรื่องของราคา ๔) สามารถใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างทั่วถึง ทำให้เกิดรายได้จากการเกษตรเพิ่มขึ้น ทั้งจากการเพิ่มผลผลิต และมีผลผลิตอย่างหลากหลาย ส่งผล ให้เกิดความคุ้มค่ามากกว่าความคุ้มทุน เพราะนอกจากจะทำให้มีอาหารอย่างพอเพียงแล้ว ยังเป็นผล ทำให้เกษตรกรมีงานทำตลอดทั้งปี มีรายได้ต่อเนื่อง ลดการอพยพถิ่นฐาน คุณภาพชีวิตและครอบครัว มีความอบอุ่น สิ่งแวดล้อมดีขึ้น เป็นผลทำให้ต้นทุนทางสังคมลดลง ๕) ข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา

^{๑๓๕} บำรุง สุขพรรณ และบัว พลรัมย์, “กลยุทธ์ความสำเร็จในการเผยแพร่ธรรมะที่แฝงอยู่ในปรัชญา เศรษฐกิจพอเพียงของพระสังฆาธิการในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๕.

คือ ๑) จัดตั้งศูนย์สาธิตการทำเกษตรกรทฤษฎีใหม่ โดยใช้ กรณีของเกษตรกรที่มีความสำเร็จอย่างแท้จริงเป็นศูนย์กลาง และให้ศูนย์นี้กระจายออกไปทุกภูมิภาค ของประเทศ ๒) จัดตั้งเครือข่ายกลุ่มเกษตรกร/สหกรณ์การเกษตร และจัดโครงการเยี่ยมชมศูนย์สาธิต หมุนเวียนกันไป เพื่อกระจายการรับรู้ และตระหนักถึงผลสำเร็จของการปฏิบัติให้กว้างขวาง ๓) จัดตั้งหน่วยงานส่งเสริมและพัฒนา กลุ่มเกษตรกร และจัดทำโครงการประชาสัมพันธ์แนวปรัชญา อย่างจริงจังและต่อเนื่อง ผ่านสื่อที่เข้าถึงกลุ่มเกษตรกรเป้าหมายอย่างง่าย ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ ๔) จัดกิจกรรมส่งเสริม และฝึกอบรมการปฏิบัติตามแนวปรัชญา ไปสู่ระดับที่ก้าวหน้ามากขึ้น หรือจัดเวทีให้ความรู้ โดยใช้เกษตรกรที่ประสบความสำเร็จเป็นวิทยากร พร้อมนำชมผลงานอย่างละเอียด ๕) จัดทำแผนพัฒนาการเกษตรตามแนวปรัชญาเกษตรทฤษฎีใหม่เป็นการเฉพาะ โดยจัดทำเป็นวาระแห่งชาติ และ ๖) จัดนิทรรศการประกวดผลงานทฤษฎีใหม่ทั้งชั้นพื้นฐาน และขั้นก้าวหน้า เพื่อให้แนวปรัชญาเป็นนวัตกรรมทางการเกษตรเป็นที่รับรู้ จูงใจ และตระหนัก เป็นเป้าหมายของการพัฒนาการประกอบอาชีพทางการเกษตร และการอยู่ร่วมกันอย่างยั่งยืน ของสังคมเกษตรกรไทย^{๑๓๖}

ทับทิม สวรรค์วงศ์ ได้ศึกษาเรื่อง “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับธุรกิจชุมชน (บ้านอนุรักษ์กระต๊าก)” ผลการศึกษาพบว่า หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับการบริหารงานของธุรกิจชุมชน ได้ดังนี้ ด้านความพอประมาณ ความพอดีที่ไม่น้อย เกินไปและไม่มากเกินไปโดยไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น เมื่อเทียบกับการดำเนินธุรกิจได้แก่ การมีจุดมุ่งหมายที่มุ่งหวังได้รับผลประโยชน์หรือผลกำไรสุทธิระยะยาวมากกว่าระยะสั้น โดยการประยุกต์ใช้หลักความพอประมาณในทางธุรกิจ จะมีลักษณะการดำเนินงานที่สำคัญๆ คือ การผลิตจะเน้นการผลิตเพื่อลูกค้า บางกลุ่มมากกว่าการผลิตเพื่อขายทั่วไป ด้านความมีเหตุมีผล การรู้จักลูกค้า รู้จักตลาด รู้จักคู่แข่ง และรู้จักตัวเอง ซึ่งทำให้การบริหารมีลักษณะที่สำคัญๆ ดังนี้ เข้าใจในธุรกิจของตน และตลาดที่ตนแข่งขันอยู่อย่างถ่องแท้ ซึ่งจำเป็นต้องสร้างเอกลักษณ์ของผลิตภัณฑ์ให้ต่างจากคู่แข่ง และมีนวัตกรรมใหม่ๆ มีการวิจัยตลาดรวมทั้งเข้าใจถึงสมรรถนะหลักขององค์กร และเน้นการผลิตที่ตรงกับสมรรถนะหลักขององค์กร ตลอดจนตรวจสอบผลการดำเนินงานของตนกับบริษัทคู่แข่งอย่างสม่ำเสมอ เข้าใจถึงปัจจัยแห่งความสำเร็จของธุรกิจ โดยพยายามไม่ให้สมาชิกมีหนี้สินและความกังวล ซึ่งจะกระทบต่องานศิลปะที่ต้องใช้ความประณีต รวมทั้งมีการรักษากระบวนการผลิตให้เป็นธรรมชาติ ที่สุด และมีความยืดหยุ่นในการนำเสนอผลิตภัณฑ์ให้ตรงกับความต้องการของลูกค้าแต่ละกลุ่มใน ช่วงเวลาต่างๆ ด้านการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี ต้องเตรียมพร้อมสำหรับการเปลี่ยนแปลงอย่างเหมาะสม โดยกระจายผลิตภัณฑ์และตลาดเพื่อลดความเสี่ยง ปรับผลิตภัณฑ์จากสินค้าฟุ่มเฟือยมาเป็นสินค้าที่ ลูกค้าใช้ประจำ และกระจายตลาดในหลายประเทศ เพื่อลดผลกระทบจากวัฏจักรเศรษฐกิจต่อสินค้า ฟุ่มเฟือย ควบคุมกระบวนการจัดหาวัตถุดิบให้ต่อเนื่อง สะสมเงินออม โดยมีระบบการแบ่งเงินที่เหลือ จากเงิน

^{๑๓๖} สุเทพ พันประสิทธิ์, “การศึกษาเพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจของชุมชนบนพื้นฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง”, รายงานการวิจัย, (คณะเศรษฐศาสตร์ : มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต, ๒๕๕๔), หน้า บทคัดย่อ.

หมุนเวียนเป็นเงินออมระยะยาว และมีนโยบายการจ่ายเงินปันผลที่เหมาะสมกับการสะสมเงิน ไว้สำหรับการลงทุนใหม่ ประเมินสถานการณ์ความเสี่ยงล่วงหน้าอย่างสม่ำเสมอ นอกจากนี้ ควรส่งเสริมความรู้และคุณธรรม เพื่อให้เกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และใช้ความรู้ด้วยความรอบคอบ ระมัดระวัง สร้างเสริมให้สมาชิกได้รับความรู้อย่างต่อเนื่อง และมีการพัฒนาเทคโนโลยีการผลิตอย่างสม่ำเสมอ ส่วนทางด้านคุณธรรมนั้น ต้องมีการสร้างความตระหนักและให้ยึดมั่นในคุณธรรมกับทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะในด้านความเพียร ความอดทน และความซื่อสัตย์ โดยให้มีความมุ่งมั่นในการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์อย่างต่อเนื่อง ให้มีคุณธรรมและความซื่อสัตย์ต่อลูกค้า โดยรักษาคุณภาพของผลิตภัณฑ์ ให้มีคุณธรรมกับสังคมรอบข้างโดยการป้องกันผลกระทบต่อสภาวะแวดล้อม และจัดทำโครงการเพื่อพัฒนาชุมชน ส่งเสริมคุณธรรมให้เป็นวัฒนธรรมองค์กร โดยปกครองด้วยหลักความเมตตา และยอมรับผลกระทบอย่างเท่าเทียมกันในช่วงวิกฤต^{๑๓๗}

สมิทธิ์ คำเพิ่มพูล และ ประยุทธ์ พันธุลภ ได้ศึกษาเรื่อง “แนวทางและการเผยแพร่ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการทรัพยากรในประเทศกำลังพัฒนา” ผลการศึกษาพบว่า งานวิจัยดังกล่าวอาศัยแนวคิดที่ว่าปัญหาเศรษฐกิจต่างๆ เกิดขึ้นจากความไม่สมดุลในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติจึงได้มีการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ลดความต้องการใช้ทรัพยากร ให้อยู่ในระดับที่พอดีกับความจำเป็น บนพื้นฐานการพัฒนาใน ๓ ระดับ คือ การพัฒนาระดับที่ ๑ เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจระดับครอบครัว เชื่อมโยงพื้นฐานวิถีชีวิตของครอบครัวซึ่งผูกพันกับศาสนา การพัฒนาระดับที่ ๒ เป็นการพัฒนา เศรษฐกิจระดับหมู่บ้านและประเทศ ให้สามารถนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ในการ จัดการทรัพยากรของชุมชนได้อย่างเหมาะสมในทุกระดับ ตั้งแต่ระดับบุคคล ครอบครัว จนถึงระดับประเทศ การพัฒนาระดับที่ ๓ เป็นการพัฒนาเศรษฐกิจระดับนานาชาติ เมื่อมีการพัฒนาระดับประเทศแล้วจะส่งผลให้ลดความต้องการทรัพยากรของทั้งโลกในระดับที่เหมาะสมได้^{๑๓๘}

เขมภัทธ เย็นเปี่ยม และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาทุนมนุษย์ของวิสาหกิจชุมชนในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง เขตปฏิรูปที่ดิน” ผลการวิจัยพบว่า ๑) บริบทของวิสาหกิจชุมชนในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง คือ การได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนด้านสินเชื่อและด้านวิชาการจากหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง แต่วิสาหกิจชุมชนในนิคมฯ ที่ประสบความสำเร็จมีรูปแบบการจัดการที่ดี ขณะที่วิสาหกิจชุมชนในนิคมฯ ที่ยังไม่ประสบความสำเร็จ ขาดรูปแบบการจัดการที่ดีและลักษณะการดำเนินงานพบปัญหาอุปสรรคหลายประการ โดยเฉพาะเรื่องการตลาด ๒) การพัฒนาทุนมนุษย์ของวิสาหกิจชุมชนในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง เขตปฏิรูปที่ดิน ทั้งในนิคมฯ ที่ประสบ

^{๑๓๗} ทับทิม สวรรค์วงศ์, ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับธุรกิจ ชุมชน (บ้านอนุรักษ์กระต๊าก), [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.learners.in.th/blogs/posts/339544>, [๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๑].

^{๑๓๘} สมิทธิ์ คำเพิ่มพูล และประยุทธ์ พันธุลภ, Sufficiency Economy : The Resources Management for Peaceful and Sustainable Development, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสยาม, ๒๕๕๔), หน้า ๑.

ความสำเร็จและยังไม่ประสบความสำเร็จ ได้รับการพัฒนาด้วยวิธีการฝึกอบรม ทั้งการฝึกอบรมในงาน และการฝึกอบรมนอกงาน การเรียนรู้ การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ และการจัดการความรู้ ๓) ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาทุนมนุษย์ของวิสาหกิจชุมชนในนิคมฯ ที่ประสบความสำเร็จ คือสภาพทางพื้นที่อุดมสมบูรณ์ การส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง ประธานวิสาหกิจชุมชนหรือผู้นำกลุ่ม ระบบการจัดการที่ดี และพฤติกรรมของสมาชิกวิสาหกิจชุมชน นำสินเชื่อไปใช้ตรงตามวัตถุประสงค์ ส่วนวิสาหกิจชุมชนในนิคมฯ ที่ยังไม่ประสบความสำเร็จ ปัจจัยภายในที่ส่งผลต่อการพัฒนาทุนมนุษย์ คือ สภาพพื้นที่ที่มีความแห้งแล้ง การส่งเสริมสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและหน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องขาดความต่อเนื่อง การเข้ามาสนับสนุนจากหน่วยงานอื่น ๆ ยังมีน้อย ขาดระบบการจัดการที่ดี การสร้างเครือข่ายภายนอกชุมชนและการจัดเวทีการเรียนรู้ยังไม่ปรากฏให้เห็นเด่นชัด และพฤติกรรมของสมาชิกวิสาหกิจชุมชนการนำสินเชื่อไปใช้ไม่ตรงตามวัตถุประสงค์ ๔) แนวทางการพัฒนาทุนมนุษย์ของวิสาหกิจชุมชนในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง เขตปฏิรูปที่ดิน คือ การฝึกอบรม การเรียนรู้ การสร้างเครือข่ายการเรียนรู้การจัดการความรู้ การจัดเวทีการเรียนรู้ การศึกษาจากคนต้นแบบหรือวิสาหกิจชุมชนต้นแบบ และการศึกษาเรียนรู้ด้วยตนเอง ๕) ปัจจัย/เงื่อนไข ที่ทำให้แนวทางการพัฒนาทุนมนุษย์ของวิสาหกิจชุมชนในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง เขตปฏิรูปที่ดิน นำไปประยุกต์ได้จริง ได้แก่ การวิเคราะห์กิจกรรมวิสาหกิจให้สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ การส่งเสริมและสนับสนุนจากทั้งหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องและหน่วยงานภาครัฐอื่น ๆ ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชน/ผู้นำกลุ่ม และพฤติกรรมของสมาชิกที่เมื่อกู้ยืมเงินไปแล้วจะต้องไม่นำเอาเงินที่กู้ยืมไปใช้ให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของกองทุน^{๑๓๙}

ธนาวุฒิ พิมพ์กิก และจันทนา ฤทธิ์สมบูรณ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดจันทบุรี” ผลการวิจัยพบว่า ๑) ระดับความเป็นไปได้ในการประยุกต์หลักการจัดการเศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจชุมชนทั้งโดยรวมและจำแนกตามลักษณะของกิจการอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด แนวปฏิบัติที่มีความเป็นไปได้สูง ได้แก่ การทำธุรกิจอย่างซื่อสัตย์สุจริตในการประกอบการ ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้ที่เกี่ยวข้อง ส่วนรองลงมา ได้แก่ การจัดการธุรกิจที่เน้นการบริหารความเสี่ยงต่ำ ไม่ก่อหนี้เกินกำลัง และจัดการกิจการแบบค่อยเป็น ค่อยไป แต่มีความมั่นคงของธุรกิจในระยะยาว และหลักการไม่โลภมากจนเกินไป และไม่เน้นกำไรระยะสั้นเป็นหลัก ๒) ระดับความเป็นไปได้ในการประยุกต์หลักการจัดการตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจชุมชน จำแนกตามลักษณะของกิจการ ๔ ลักษณะ มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ ๙๕ เมื่อทำการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยของลักษณะกิจการต่าง ๆ เป็นรายคู่พบว่ากลุ่มที่ไม่แตกต่างกัน ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรรมกับกลุ่มอุตสาหกรรม กลุ่มพาณิชย์กรรมกับกลุ่มบริการ ๓) ข้อเสนอแนะที่สำคัญ

๑๓๙

เชมภัทท์ เย็นเปี่ยม และคณะ, “การพัฒนาทุนมนุษย์ของวิสาหกิจชุมชนในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง เขตปฏิรูปที่ดิน”, รายงานการวิจัย, (กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๒๕๕๕), หน้า บทคัดย่อ.

ในการประยุกต์แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจชุมชน คือ การใช้วัตถุดิบที่มีอยู่ในท้องถิ่น เน้นการจ้างงาน ความประหยัด ซื่อสัตย์ และความสามัคคีปรองดองช่วยเหลือเกื้อกูลกัน^{๑๔๐}

นภัสรพี เทพคุ้มกัน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในประเทศไทย” ผลการวิจัยพบว่า ๓ ห่วง คือ มีเหตุผลพอประมาณ และภูมิคุ้มกัน ผู้ประกอบการสามารถนำมาใช้ได้อย่างเหมาะสม แต่เกิดช่องว่างทางทฤษฎีของการนำไปใช้คือ ๒ เงื่อนไข ความรู้และคุณธรรม ในการศึกษาได้ข้อค้นพบทางทฤษฎีการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้ใน SMEs คือ “ASE for SMEs” โมเดล กล่าวคือ ความรู้ที่จำเป็นในการบริหารธุรกิจ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงจะทำให้ผู้ประกอบการรอบคอบและไม่ประมาท แต่ต้องรอบรู้ในการบริหาร วิเคราะห์ข้อมูล สื่อสารกับพนักงาน และชุมชนสม่ำเสมอ ในการวางกลยุทธ์การบริหารในภาพใหญ่ควรเพิ่มเติมเรื่องการวางแผนตลาด และกลยุทธ์การตลาดดิจิทัล เพื่อเพิ่มช่องทางสู่ผู้บริโภคในต้นทุนที่ต่ำแต่ได้ผลสูง ควรสร้างนวัตกรรมอย่างสม่ำเสมอ และสิ่งสำคัญคือมีความซื่อสัตย์ มีความโปร่งใสในการบริหารจะทำให้พึ่งพาตนเองและได้แรงสนับสนุนจากชุมชนให้ธุรกิจอยู่รอดได้^{๑๔๑}

กันต์ อินทวงศ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์หลักการจัดการธุรกิจแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถของคนในท้องถิ่นอย่างเป็นระบบและยั่งยืน ผลการวิจัยพบว่า ในด้านการศึกษาประยุกต์หลักการจัดการธุรกิจของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจ สามารถนำไปใช้กับทุกเพศ ทุกวัย และทุกระดับการศึกษา จะไม่ขึ้นกับปัจจัยพื้นฐานของธุรกิจ ได้แก่ ประเภทของธุรกิจ วิสาหกิจชุมชน เงินลงทุนทางธุรกิจและระยะเวลาในการประกอบธุรกิจ ซึ่งส่วนใหญ่มีเป้าหมายในการประกอบธุรกิจเพื่อให้พอกินพอใช้ ถึงร้อยละ ๕๕.๑๗ สอดคล้องกับลักษณะที่สำคัญ ๗ ประการของวิสาหกิจชุมชน ซึ่งมีการพึ่งพาตนเองของครอบครัวและชุมชนเป็นเป้าหมาย โดยส่วนใหญ่เคยได้รับข้อมูลข่าวสารจากสื่อโทรทัศน์ ถึงร้อยละ ๙๖.๕๕ การรับรู้ข่าวสารเพื่อเพิ่มความเข้าใจ พบว่า มีความเข้าใจในความหมายของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการธุรกิจแบบเศรษฐกิจพอเพียง จุดแข็ง ความคิดเห็นต่อการจัดการธุรกิจเกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ของผู้ประกอบการกลุ่มตัวอย่าง ๙ ประการ ส่วนใหญ่เกือบ ๑๐๐ % ได้แก่ การใช้เทคโนโลยีให้มี

^{๑๔๐} ธนาวุฒิ พิมพ์กิ และจันทนา ฤทธิสมบุรณ์, “การประยุกต์ใช้แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดจันทบุรี”, รายงานการวิจัย, (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก, ๒๕๕๓), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๔๑} นภัสรพี เทพคุ้มกัน, “การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในประเทศไทย”, *ดัชนีพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรังสิต, ๒๕๕๖) , หน้า บทคัดย่อ.

ความเหมาะสมกับธุรกิจโดยถูกต้องตามหลักวิชาการราคาถูกและจุต่ออัน ยังมีลักษณะด้านการจัดการเศรษฐกิจพอเพียงที่ไม่เห็นด้วยแต่เป็นส่วนน้อยโดยมีความคิดเห็นว่า การใช้เทคโนโลยีให้มีความเหมาะสมกับธุรกิจโดยถูกต้องตามหลักวิชาการและราคาถูกคิดแต่ปัญหายังมีลักษณะของความคิดเห็นว่าในหลักการจัดการเศรษฐกิจพอเพียง ยังไม่ครอบคลุมกับการจัดการธุรกิจ ซึ่งสิ่งนี้อาจจะสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาที่เกิดขึ้น^{๑๔๒}

เสริมศรี สุทธิสงค์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการวิสาหกิจชุมชนกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ผลิตผ้าไหม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผลการวิจัยพบว่า ๑) การจัดการวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ผลิตผ้าไหม ภาคตะวันออกเฉียงเหนืออยู่ในระดับมาก โดยมีการจัดการแบบพึ่งพาตนเองในระดับมาก การจัดการทุนชุมชนในระดับมาก และการจัดการเรียนรู้ของชุมชนในระดับมาก ๒) การดำเนินงานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของกลุ่มผู้ผลิตผ้าไหม ภาคตะวันออกเฉียงเหนืออยู่ในระดับมาก โดยมีการดำเนินงานตามแนวทางของชุมชนพอประมาณในระดับมาก การดำเนินงานตามแนวทางของชุมชนมีเหตุผลในระดับมาก และการดำเนินงานตามแนวทางของชุมชนมีภูมิคุ้มกันที่ดีในระดับมาก ๓) การจัดการแบบพึ่งพาตนเอง การจัดการทุนชุมชน และการจัดการเรียนรู้ของชุมชนมีความสัมพันธ์กับชุมชนพอประมาณ พบว่า การจัดการวิสาหกิจชุมชนกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงด้านชุมชนพอประมาณของวิสาหกิจกลุ่มผู้ผลิตผ้าไหม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีความสัมพันธ์กันในระดับสูง การจัดการแบบพึ่งพาตนเอง การจัดการทุนชุมชนและการจัดการเรียนรู้ของชุมชน มีความสัมพันธ์กับชุมชนมีเหตุผล พบว่า มีความสัมพันธ์กันในระดับสูง การจัดการแบบพึ่งพาตนเอง การจัดการทุนชุมชนและการจัดการเรียนรู้ของชุมชน มีความสัมพันธ์กับชุมชนมีภูมิคุ้มกันที่ดี พบว่ามีความสัมพันธ์กันในระดับสูง ๔) ตัวแบบชุมชนผู้ผลิตผ้าไหมที่มีการจัดการวิสาหกิจชุมชนในระดับสูงพร้อมกับการนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้อย่างยั่งยืน พบว่า ผลการวิเคราะห์เส้นทางความสัมพันธ์ของตัวแบบการจัดการวิสาหกิจชุมชนด้านการจัดการแบบพึ่งพาตนเอง การจัดการเรียนรู้ของชุมชนกับหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้านชุมชนพอประมาณ พบว่าหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงด้านชุมชนพอประมาณ ได้รับอิทธิพลทางตรงจากการจัดการวิสาหกิจชุมชน และได้รับอิทธิพลทางอ้อมจากการจัดการวิสาหกิจชุมชนด้านการจัดการแบบพึ่งพาตนเองและการจัดการเรียนรู้ของชุมชน^{๑๔๓}

^{๑๔๒} กันต์ อินทวงศ์, “การประยุกต์หลักการจัดการธุรกิจแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถของคนในท้องถิ่นอย่างเป็นระบบและยั่งยืน”, รายงานการวิจัย, (สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

^{๑๔๓} เสริมศรี สุทธิสงค์, “ความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการวิสาหกิจชุมชนกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ผลิตผ้าไหม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, **ดัชนีนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์, ๒๕๕๖), หน้า บทคัดย่อ.

อภิชัย พันธเสน และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม ผลการวิจัยพบว่า จากการประมวลพระราชดำริสามารถประยุกต์เศรษฐกิจพอเพียง เข้ากับอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อมในเบื้องต้นได้ในกรณีต่อไปนี้ ๑. ใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม นั่นคือ ใช้เทคโนโลยี ที่มีราคาไม่แพง แต่ถูกหลักวิชาการ ๒. มีขนาดการผลิตที่เหมาะสม สอดคล้องกับความสามารถในการบริหารจัดการ ๓. ไม่โลภเกินไปและไม่เน้นกำไรระยะสั้นเป็นหลัก ๔. เน้นความซื่อสัตย์สุจริตในการประกอบการ ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้บริโภค และไม่เอารัดเอาเปรียบแรงงาน หรือลูกค้า ตลอดจนไม่เอารัดเอาเปรียบผู้จำหน่ายวัตถุดิบ ๕. เน้นการกระจาย ความเสี่ยงจากการมีผลิตภัณฑ์ที่หลากหลาย และ/หรือมีความสามารถในการปรับเปลี่ยนผลผลิตได้ด้วย ๖. เน้นการ บริหารความเสี่ยงต่ำ (down side risk management) โดยเฉพาะอย่างยิ่งไม่ก่อหนี้จนเกินขีดความสามารถในการจัดการ ๗. เน้นการตอบสนองตลาดภายในท้องถิ่น ภูมิภาค ตลาดภายในประเทศ และตลาดต่างประเทศเป็นหลัก ตามลำดับ ปัจจัยเหล่านี้จะช่วยให้วิสาหกิจสามารถพัฒนาได้อย่างมั่นคงในระยะยาว^{๑๔๔}

นันทพัทธ์ พูลสวัสดิ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการจัดการธุรกิจของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในจังหวัดปทุมธานี ผลการวิจัยพบว่า ระดับการประยุกต์ ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับการจัดการธุรกิจของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในจังหวัดปทุมธานีอยู่ในระดับมาก ซึ่งแยกตามรายด้าน ได้แก่ ด้านความพอประมาณด้านความมีเหตุผล ด้านการมีภูมิคุ้มกันที่ดีและด้านการมีคุณธรรม อยู่ในระดับมากส่วนด้านการมีความรู้มีการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อศึกษาถึงผล การดำเนินธุรกิจของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในจังหวัดปทุมธานีพบว่า วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม มีผลการดำเนินธุรกิจในระดับมากซึ่งแยกตามรายด้าน ได้แก่ ด้านทุนสิ่งแวดล้อมและด้านทุนกายภาพอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านทุนมนุษย์และด้านทุนสังคมมีผลการดำเนินธุรกิจอยู่ในระดับปานกลางเมื่อศึกษาเปรียบเทียบลักษณะองค์กร กับผลการดำเนินธุรกิจของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมพบว่า วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมที่มีประเภท ของกิจการต่างกันมีผลการดำเนินธุรกิจไม่แตกต่างกัน และวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมที่มีระยะเวลาดำเนินการ ต่างกันมีผลการดำเนินธุรกิจของวิสาหกิจแตกต่างกัน และพบว่า ผู้ประกอบการวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมที่มี ความรู้เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงต่างกันมีผลการดำเนินธุรกิจแตกต่างกัน และการประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจ พอเพียงกับการจัดการธุรกิจมีความสัมพันธ์กับผลการดำเนินธุรกิจ^{๑๔๕}

^{๑๔๔} อภิชัย พันธเสน และคณะ, “การประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม”, **รายงานการวิจัย**, (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๐), หน้า บทคัดย่อ.

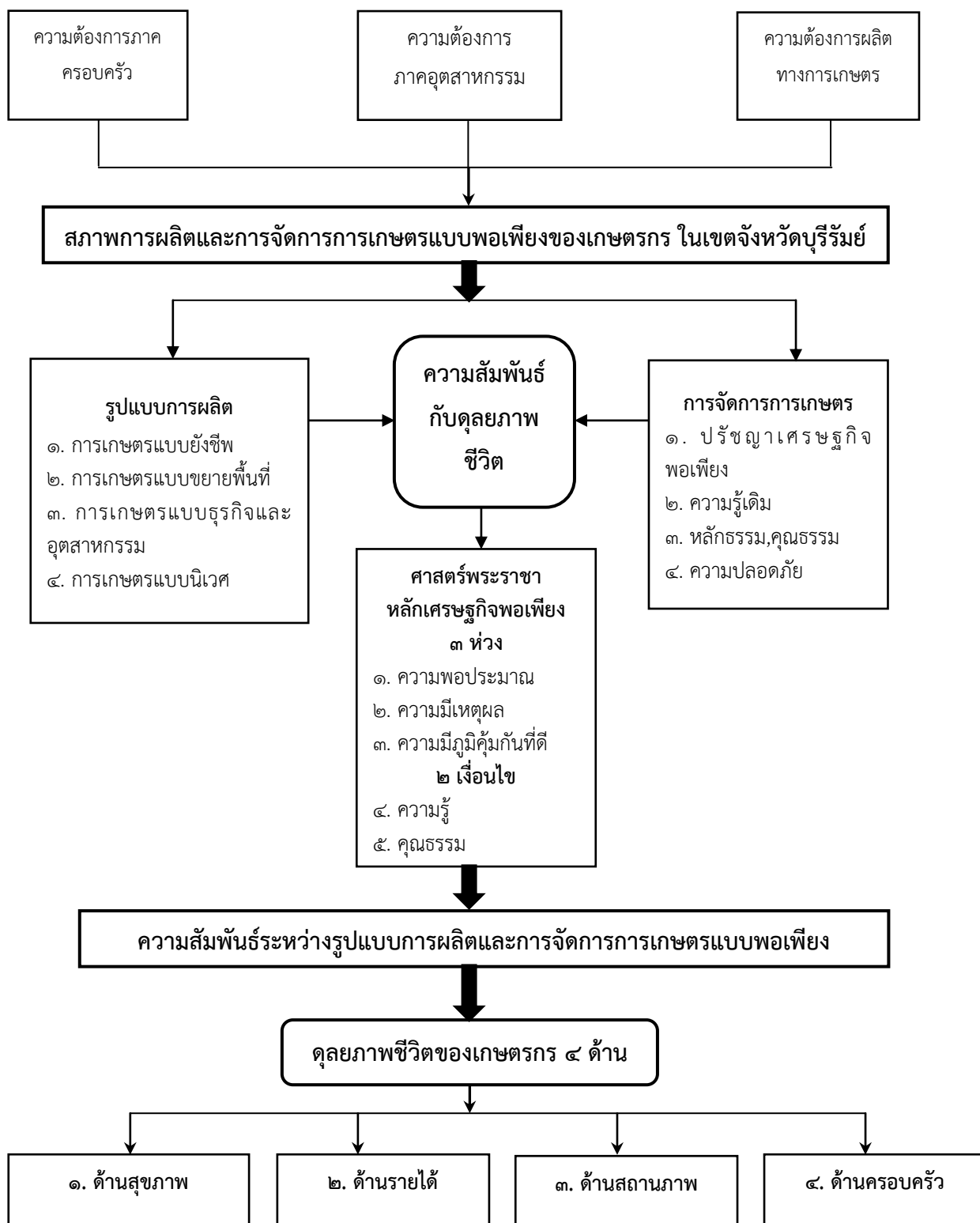
^{๑๔๕} นันทพัทธ์ พูลสวัสดิ์, “การประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับ การจัดการธุรกิจของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในจังหวัดปทุมธานี”, **รายงานการวิจัย**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๕๑), หน้า บทคัดย่อ.

ชาญชัย สุขสกุล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการจัดการการตลาดธุรกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงประเภทธุรกิจเกษตรของเกษตรกรปลูกมะขามหวานเพื่อการค้าจังหวัดเพชรบูรณ์ ผลการวิจัยพบว่า ธุรกิจชุมชนเกษตรกรผู้ปลูกมะขามหวานในจังหวัดเพชรบูรณ์ ยังไม่ได้มีการจัดตั้งองค์กรที่แบ่งหน้าที่กันดำเนินการอย่างชัดเจน ไม่รู้จักการทำแผนธุรกิจ ไม่รู้จักการทำแผนการตลาด ขาดความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปมะขามหวาน ไม่มีการทำบัญชีครัวเรือน วิธีการแปรรูปไม่ได้มาตรฐาน ทั้งกระบวนการผลิตวัตถุดิบ การบรรจุภัณฑ์ก็ยังไม่ได้พัฒนาให้มีขีดความสามารถที่จะแข่งขันได้ ทางด้านช่องทางการจัดจำหน่ายพบว่ายังไม่แพร่หลายเท่าที่ควร ส่วนใหญ่จะส่งร้านค้าประจำเท่านั้น ยังไม่มีการพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่ายรูปแบบใหม่ๆ ที่ทำให้เข้าถึงผู้บริโภคได้ง่าย และสะดวก ทางด้านการส่งเสริมการจัดจำหน่ายก็ไม่มีกิจกรรมที่จะดึงดูดใจให้ผู้บริโภคได้รู้จักให้มากยิ่งขึ้น ทางด้านเศรษฐกิจและวิถีการดำเนินชีวิตพบว่า ธุรกิจชุมชนเกษตรกรผู้ปลูกมะขามหวานในจังหวัดเพชรบูรณ์ มีความพออยู่พอกิน มีการหาช่องทางการจัดจำหน่าย จากงานวิจัยได้ข้อค้นพบว่า รูปแบบการจัดการการตลาดธุรกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงนั้น ชุมชนจะต้องร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมทางการตลาด เริ่มตั้งแต่การจัดตั้งองค์กร การแบ่งงานกันทำตามความถนัด ชุมชนต้องร่วมกันคิดระดมสมองในการวางแผนการตลาด โดยเป็นการดำเนินการตลาดตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นการตลาดเพื่อสังคมด้วยการร่วมมือกันดำเนินกิจกรรมทางการตลาดตั้งแต่ การวิจัยการตลาด การค้นหาพฤติกรรมผู้บริโภคยุคปัจจุบัน การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่สร้างคุณค่า และคุณประโยชน์ที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้บริโภค การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ การมีตราสินค้าของกลุ่ม การตั้งราคาที่เหมาะสม การพัฒนาช่องทางการจัดจำหน่ายที่ครอบคลุมทั่วถึงด้วยกำลังทรัพยากรที่ชุมชนมีอยู่ การส่งเสริมการตลาดที่เน้นการประชาสัมพันธ์ด้วยความคิดสร้างสรรค์และประหยัด สำหรับการผลิตต้องเน้นธรรมชาติให้มากที่สุดลดการใช้สารเคมีหรือใช้สารเคมีเลยการผลิตต้องมีมาตรฐาน มีความปลอดภัยต่อผู้บริโภค การร่วมกันคิดหาทางลดต้นทุนให้ต่ำที่สุดในทุกขั้นตอนทั้งการผลิต และกิจกรรมการตลาด รวมถึงการที่สมาชิกกลุ่มธุรกิจชุมชนต้องมีการดำเนินชีวิตที่สอดคล้องกับแนววิถีเศรษฐกิจพอเพียงด้วย โดยต้องลด ละ เลิก อบายมุขทั้งปวง เกษตรต้องไม่ก่อหนี้สิน และหมั่นศึกษาหาความรู้อยู่เสมอ ก็จะทำให้ธุรกิจชุมชนประสบความสำเร็จสามารถพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน รูปแบบการจัดการการตลาดเพื่อการพึ่งพาตนเองนี้จะได้นำไปเผยแพร่แก่กลุ่มธุรกิจชุมชนเกษตรกรผู้ปลูกมะขามหวานในจังหวัดเพชรบูรณ์ต่อไป^{๑๔๖}

^{๑๔๖} ชาญชัย สุขสกุล, “รูปแบบการจัดการการตลาดธุรกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงประเภทธุรกิจเกษตรของเกษตรกรปลูกมะขามหวานเพื่อการค้าจังหวัดเพชรบูรณ์”, รายงานการวิจัย, (บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๔), หน้า บทคัดย่อ.

๒.๘ กรอบแนวคิดการวิจัย

จากการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดเพื่อรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงในเขตจังหวัดบุรีรัมย์

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับดุลยภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์” ด้วยวิธีการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods) ตามลักษณะการศึกษารวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพที่มีเนื้อหาสนับสนุนผลการวิจัยชัดเจนมากขึ้น สำหรับวิธีการวิจัย ได้แก่ การวิจัยเชิงปริมาณโดยการแจกแบบสอบถาม (Survey Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์ (Interview) โดยผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและแนวคิดที่เกี่ยวข้อง ซึ่งผู้วิจัยจะได้นำเสนอขั้นตอนการดำเนินการวิจัย มีกระบวนการวิจัยและขั้นตอนการดำเนินงานดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาวิจัยแบบผสมผสานทั้งในเชิงคุณภาพและปริมาณที่เชื่อมโยงข้อมูลความคิดเห็น และรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับดุลยภาพชีวิต โดยมีวิธีการศึกษาใน ๓ ลักษณะ ได้แก่

๓.๑.๑ การศึกษาวิจัยในเชิงเอกสาร (Documentary Research) เพื่อค้นหาข้อมูลความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับดุลยภาพชีวิต รวมทั้งแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

๓.๑.๒ การศึกษาวิจัยในเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ศึกษาความคิดเห็นโดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือเพื่อทราบถึงรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับดุลยภาพชีวิต

๓.๑.๓ การศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการสัมภาษณ์ (Interview) เกษตรกรที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตร ทั้งนี้ เพื่อทราบถึงรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับดุลยภาพชีวิต

๓.๒ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง/ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๒.๑ ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

๓.๒.๑.๑ ประชากร ได้แก่ ประชาชนที่มีการผลิตและการจัดการการเกษตร ในพื้นที่เขตจังหวัดบุรีรัมย์ ๒ อำเภอ ได้แก่ อำเภอลำปลายมาศ จำนวน ๑๒๓,๒๖๗ คน และอำเภอกระสัง จำนวน ๕๒,๑๔๖ คน รวมทั้งหมด ๒๒๙,๐๕๑ คน^๑

๓.๒.๑.๒ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนที่มีการผลิตและการจัดการการเกษตร ในพื้นที่เขตจังหวัดบุรีรัมย์ ๒ อำเภอ ได้แก่ อำเภอลำปลายมาศ และอำเภอกระสัง ผู้วิจัยได้สุ่มตัวอย่างมาจาก ตัวแทนของชุมชน ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ โดยการกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างที่ได้จากการเปรียบเทียบตารางสำเร็จรูปของ ทาโร ยามาเน (Taro Yamane) โดยมีความคลาดเคลื่อน ($\pm 5\%$) ซึ่งมีกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๔๐๐ คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่าง อย่างง่ายจนกระทั่งได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง ประชากรครบตามที่กำหนด โดยการใช้สูตรของ ทาโร ยามาเน (Taro Yamane)

$$\text{สูตร} \quad n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

โดย n = ขนาดกลุ่มตัวอย่างที่คำนวณได้
 N = จำนวนประชากรที่ทราบค่า
 e = ค่าความคลาดเคลื่อนที่จะยอมรับได้ (allowable error ๐.๐๕)

$$\begin{aligned} \text{วิธีทำ} \quad n &= \frac{229,051}{1 + 229,051(0.05)^2} \\ &= \frac{229,051}{1 + 572.62} = \frac{229,051}{573.62} \\ &= 399 \end{aligned}$$

กลุ่มตัวอย่างจำนวน $n = ๓๙๙$ คน

๓.๒.๒ ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key informant)

๓.๒.๒.๑ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ในการวิจัยเรื่อง รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตและสังคมในจังหวัดบุรีรัมย์ ๒ อำเภอ ได้แก่ อำเภอลำปลายมาศ และอำเภอกระสัง โดยเป็นผู้ที่มีส่วนในการผลิต

^๑ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น อำเภอลำปลายมาศ และ อำเภอกระสัง, พ.ศ. ๒๕๖๑.

และการจัดการเกษตรกระแสน้ำและเกษตรพอเพียง จำนวน ๓๐ คน ซึ่งประกอบด้วยผู้ให้ข้อมูล ดังนี้

๑) ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ เกษตรกร และผู้เกี่ยวข้อง อำเภอลำปลายมาศ จำนวน ๑๕ คน

ตารางที่ ๓.๑ แสดงรายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ทำการผลิตและการจัดการเกษตรพอเพียงอำเภอลำปลายมาศ

ลำดับ	ชื่อ/นามสกุล	วันที่สัมภาษณ์
๑	นาย ไพฑูรย์ ชีมรัมย์	๗ ตุลาคม ๒๕๖๑
๒	นาย ผาย สร้อยสระกลาง	๗ ตุลาคม ๒๕๖๑
๓	นาย สุทธิ แสนรัมย์	๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๑
๔	นาย ทวี แสนรัมย์	๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๑
๕	นางสาว สุวรรณ แสงทวี	๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๑
๖	นาย ประสิทธิ์ ชัยวิชา	๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๑
๗	นาย สมเมือง ละมุล	๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๑
๘	นาย สุระพงษ์ ประกอบมี	๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๑
๙	นาย อิม แก้วอัมพวา	๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๑
๑๐	นาย โสภณ ชารัมย์	๒๙ ตุลาคม ๒๕๖๑
๑๑	นาง สมบุญ ปึกษา	๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑
๑๒	นาย เจริญ สุขวิบูลย์	๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑
๑๓	นาย อุทัย ศรีเมืองแก้ว	๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑
๑๔	นาย สงวน เพียยา	๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๑
๑๕	นาย ถวิล เนตรวิลา	๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

๒) ผู้ทำการผลิตและการจัดการเกษตรพอเพียงอำเภอกระสัง จำนวน ๑๕ คน ได้แก่

ตารางที่ ๓.๒ แสดงรายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ทำการผลิตและการจัดการเกษตรพอเพียงอำเภอกระสัง

ลำดับ	ชื่อ/นามสกุล	วันที่สัมภาษณ์
๑	นาย ถาวร ลับโกษา	๑๗ ตุลาคม ๒๕๖๑
๒	นางสาว เสาวนีย์ สุขสำราญ	๑๗ ตุลาคม ๒๕๖๑
๓	นาย ไพบูลย์ ชารัมย์	๑๗ ตุลาคม ๒๕๖๑
๔	นาย วิเชียร มีชื่อ	๑๗ ตุลาคม ๒๕๖๑
๕	นาย สมกิจ พันธุ์วิชาติ	๑๗ ตุลาคม ๒๕๖๑
๖	นาง ณีจรรยา แก้วณะรา	๑๙ ตุลาคม ๒๕๖๑
๗	นาย พงศกร คัดกล้า	๑๙ ตุลาคม ๒๕๖๑
๘	นาย วรัญญ์ อุไรลักษณ์	๑๙ ตุลาคม ๒๕๖๑
๙	นาย ศักดิ์ชาย เพียรชอบ	๑๙ ตุลาคม ๒๕๖๑
๑๐	นาง ขนิษฐา คำสอน	๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑
๑๑	นาย วิชิต เรืองปรัชญากุล	๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑
๑๒	นาง วัฒณี เกิดทั่ว	๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑
๑๓	นาย สุนทร มาลาทอง	๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑
๑๔	นาย พงศ์วีรินทร์ มาลัยทอง	๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๑
๑๕	นาย อำนวย จันทอง	๒๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยจะใช้แบบสอบถามโดยการสร้างเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องโดยเนื้อหาของแบบสอบถามครอบคลุมรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับดุลยภาพชีวิต ซึ่งผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถาม แบ่งออกเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ปัจจัยส่วนบุคคลผู้ตอบแบบสอบถามและสภาพการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์

ตอนที่ ๒ ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับดุลยภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์

ตอนที่ ๓ ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และเสนอรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับดุลยภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์

การหาคุณภาพเครื่องมือ

๑. นำแบบสอบถามที่ผ่านความเห็นชอบจากคณะกรรมการที่ปรึกษาดุษฎีนิพนธ์แล้วผู้วิจัยนำแบบสอบถามเสนอผู้เชี่ยวชาญ จำนวน ๕ คน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงตามเนื้อหา (Content Validity) แล้วนำมาหาค่าดัชนีความเที่ยงตรง (Content Validity Index, CVI) ทั้งนี้สามารถพิจารณาข้อคำถามที่มีค่า ตั้งแต่ .๐๘ ขึ้นไป โดยใช้เกณฑ์ ดังนี้

การกำหนดระดับความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญที่มีต่อข้อความแต่ละข้อโดยใช้มาตราส่วนประเมินค่า ๔ ระดับ คือ

ไม่สอดคล้อง	ให้	๑	คะแนน
สอดคล้องน้อย	ให้	๒	คะแนน
สอดคล้องค่อนข้างมาก	ให้	๓	คะแนน
สอดคล้องมาก	ให้	๔	คะแนน

๒. ผู้วิจัยขอหนังสือจากหลักสูตรมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อเชิญผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพของแบบสอบถามในการวิจัยครั้งนี้ผลการตรวจสอบพบว่ารูปแบบการผลิตการเกษตรแบบพอเพียง มีค่าดัชนีความสอดคล้อง ๐.๙๓ การจัดการการเกษตรแบบพอเพียง มีค่าดัชนีความสอดคล้อง ๐.๑๐ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับคุณภาพชีวิต มีค่าดัชนีความสอดคล้อง ๐.๑๐

๓. นำแบบสอบถามไปทดลองใช้กับประชาชนที่มีการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียง ในพื้นที่เขตจังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน ๓๐ คน ที่ไม่ได้ถูกเลือกเป็นกลุ่มตัวอย่าง แล้วนำมาคำนวณหาความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาตามวิธีการของครอนบาค (Cronbach, alpha Coefficiency) ได้ค่า สัมประสิทธิ์แอลฟาแบบการผลิตการเกษตรแบบพอเพียง ทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๘๙ ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาการจัดการการผลิตการเกษตรแบบพอเพียง ทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๙๒ สัมประสิทธิ์แอลฟาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับคุณภาพชีวิต ทั้งฉบับเท่ากับ ๐.๙๓

๔. จากนั้นนำแบบสอบถามดังกล่าวเสนออาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจสอบ แก้ไขและให้ข้อเสนอแนะ

๓.๓.๒ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยจะใช้เครื่องมือสำรวจข้อมูลแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง เพื่อค้นหารูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิต

การหาคุณภาพเครื่องมือ

๑. นำแบบสัมภาษณ์ไปให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความถูกต้องตามเนื้อหา (Content Validity)

๒. นำแบบสัมภาษณ์กลับมาปรับปรุงแก้ไขให้ถูกต้องตามที่อาจารย์ที่ปรึกษาให้คำแนะนำ

๓. จัดทำแบบสัมภาษณ์ฉบับสมบูรณ์แล้วนำแบบสัมภาษณ์ไปเก็บรวบรวมข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล มีขั้นตอนดังนี้

๓.๔.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสอบถาม

๓.๔.๑.๑ ขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขออนุญาตเข้าทำการเก็บรวบรวมข้อมูลในเขตพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ ๒ อำเภอ คือ อำเภอลำปลายมาศ และอำเภอกระสัง

๓.๔.๑.๒ นำแบบสอบถามที่ได้รับการปรับปรุงแก้ไขและไปเก็บข้อมูล โดยนำแบบสอบถาม ไปแจกในเขตพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ ๒ อำเภอ คือ อำเภอลำปลายมาศ และ อำเภอกระสัง ที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง และเก็บแบบสอบถามด้วยตนเอง แล้วนำมาตรวจสอบความถูกต้อง

๓.๔.๑.๓ นำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์และประมวลผลโดยโปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ต่อไป

๓.๔.๒ การเก็บรวบรวมข้อมูลแบบสัมภาษณ์

๓.๔.๒.๑ ขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ ผู้นำเกษตรกร และผู้เกี่ยวข้อง จำนวน ๓๐ ท่าน

๓.๔.๒.๒ นำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกไปทำการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๓๐ ท่าน

๓.๔.๒.๓ นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาวิเคราะห์ โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Techniques)

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๕.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ได้แก่

๓.๕.๑.๑ ข้อคำถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลผู้ตอบแบบสอบถามและสภาพการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ วิเคราะห์โดยการแจกแจงความถี่และหาค่าร้อยละ

๓.๕.๑.๒ ข้อคำถามเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ วิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน มีลักษณะคำถามเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ๕ ระดับ^๒ โดยกำหนดเกณฑ์การแปลผล ดังนี้

๕ หมายถึง ระดับรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงอยู่ในระดับมากที่สุด

๔ หมายถึง ระดับรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงอยู่ในระดับมาก

^๒ ธาณินทร์ ศิลป์จารุ, วิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS และ AMOS, พิมพ์ครั้งที่ ๑๓, (กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนสามัญปิซิเนสส์แอนด์ดี, ๒๕๕๕), หน้า ๘๖-๘๗.

๓ หมายถึง ระดับรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตร
แบบพอเพียงอยู่ในระดับปานกลาง

๒ หมายถึง ระดับรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตร
แบบพอเพียงอยู่ในระดับน้อย

๑ หมายถึง ระดับรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตร
แบบพอเพียงอยู่ในระดับน้อยที่สุด

การแปลคะแนน โดยการนำแบบสอบถามมาหาค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบน
มาตรฐาน ในส่วนของรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียง สำหรับเกณฑ์การแปล
ความหมายของค่าเฉลี่ย^๓

โดยมีเกณฑ์การแปลความหมายของค่าเฉลี่ย มีดังนี้

๔.๕๑ - ๕.๐๐ หมายถึง ระดับรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตร
แบบพอเพียงอยู่ในระดับมากที่สุด

๓.๕๑ - ๔.๕๐ หมายถึง ระดับรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตร
แบบพอเพียงอยู่ในระดับมาก

๒.๕๑ - ๓.๕๐ ระดับรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบ
พอเพียงอยู่ในระดับปานกลาง

๑.๕๑ - ๒.๕๐ หมายถึง ระดับรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตร
แบบพอเพียงอยู่ในระดับน้อย

๑.๐๐ - ๑.๕๐ หมายถึง ระดับรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตร
แบบพอเพียงอยู่ในระดับน้อยที่สุด

๓.๕.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ เป็นการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลโดย
ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการวิเคราะห์รูปแบบการผลิตและการจัดการ
การเกษตรแบบพอเพียงกับตุลยภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ ให้เห็นองค์ประกอบตาม
ลักษณะของข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยอาศัยข้อมูลเชิงคุณภาพมาประกอบการวิเคราะห์และสังเคราะห์
ตามลำดับต่อไป

^๓ ไพศาล หวังพานิช, การวัดและประเมินผลการเรียน, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๕๑),
หน้า ๑๑๒.

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์” ครั้งนี้ เป็นการวิจัยโดยใช้รูปแบบการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods) ตามลักษณะการศึกษารวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพที่มีเนื้อหาสนับสนุนผลการวิจัยชัดเจนมากขึ้น ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลสังเคราะห์เป็นบทสรุปการวิจัยและผลการวิจัยดังนี้

ผู้วิจัยจะเสนอเป็น ๔ ส่วน ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้แก่

๔.๑ สภาพการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์

๔.๒ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์

๔.๓ รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์

๔.๔ องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

๔.๑ สภาพการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์

๔.๑.๑ ศึกษาสภาพการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ เจริญปริมาณ

ผู้วิจัยได้นำเสนอสภาพการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ ด้วยวิธีการแจกแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ประชาชนที่มีการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียง ในพื้นที่เขตจังหวัดบุรีรัมย์ จำนวน ๔๐๐ คน ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

เพื่อให้ทราบถึงสภาพการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยได้ประเมินระดับการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงโดยใช้แบบสอบถาม แบบประเมินค่า ดังแสดงในตาราง ๔.๑

ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตารางที่ ๔.๑ ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
๑. เพศ		
ชาย	๒๓๙	๕๙.๗๕
หญิง	๑๖๑	๔๐.๒๕
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐๐
๒. อายุ		
ต่ำกว่า ๒๑ ปี	๕	๑.๒๕
๒๑ – ๓๐ ปี	๕๑	๑๒.๗๕
๓๑ – ๔๐ ปี	๗๐	๑๗.๕๐
๔๑ – ๕๐ ปี	๑๒๖	๓๑.๕๐
๕๑ ปีขึ้นไป	๑๔๘	๓๗.๐๐
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐๐
๓. ระดับการศึกษา		
ประถมศึกษา	๑๘๐	๔๕.๐๐
มัธยมศึกษาตอนต้น	๘๓	๒๐.๗๕
มัธยมศึกษาตอนปลาย	๗๔	๑๘.๕๐
อนุปริญญา	๘	๒.๐๐
ปริญญาตรี	๔๔	๑๑.๐๐
สูงกว่าปริญญาตรี	๑๑	๒.๗๕
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐๐
๔. การเป็นสมาชิกสถาบันเกษตรกร		
ไม่ได้เป็น	๑๒๔	๓๑.๐๐
กลุ่มเกษตรกร/กลุ่มอาชีพ	๔๘	๑๒.๐๐
กลุ่มสหกรณ์การเกษตร	๖๑	๑๕.๒๕
กลุ่มแม่บ้านการเกษตร	๒๐	๕.๐๐
กลุ่มสมาชิก ธกส.	๘๓	๒๐.๗๕
กลุ่มวิสาหกิจชุมชน	๖๔	๑๖.๐๐
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐๐

ตารางที่ ๔.๑ ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
๕. ประสบการณ์การทำเกษตร		
๑ - ๕ ปี	๑๑๕	๒๘.๗๕
๖ - ๑๐ ปี	๔๘	๑๒.๐๐
๑๑ - ๑๕ ปี	๔๗	๑๑.๗๕
๑๖ ปีขึ้นไป	๑๙๐	๔๗.๕๐
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐๐
๖. การประกอบอาชีพในครัวเรือน		
เกษตรกรรม คือ การทำนา ทำไร่	๓๑๐	๗๗.๕๐
เลี้ยงสัตว์/เลี้ยงปลา	๑๗	๔.๒๕
ค้าขาย/ประกอบธุรกิจส่วนตัว	๖	๑.๕๐
รับจ้างทั่วไป	๓๗	๙.๒๕
ข้าราชการ	๓๐	๗.๕๐
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐๐
๗. ลักษณะการถือครองที่ดิน		
เช่า	๕๙	๑๔.๗๕
เจ้าของที่ดิน	๓๔๑	๘๕.๒๕
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐๐
๘. ความต้องการด้านผลผลิต เช่น ผัก ผลไม้ และการตลาด เพื่อการจำหน่าย		
มาก คือ ตลาดต้องการผักผลไม้ที่สะอาดและปลอดภัยมาก	๑๖๑	๔๐.๒๕
ปานกลาง คือ ตลาดต้องการผักผลไม้ที่สะอาดและปลอดภัยพอสมควร	๒๒๓	๕๕.๗๕
น้อย คือ ตลาดต้องการผักผลไม้ที่ไม่คำนึงถึงความสะอาด	๑๖	๔.๐๐
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐๐

ตารางที่ ๔.๑ ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม (ต่อ)

ข้อมูลทั่วไป	จำนวน (คน)	ร้อยละ
๙. ปริมาณในการผลิตผักและผลไม้		
มาก คือ ผลิตออกมาเพื่อให้พอต่อการบริโภค และจำหน่ายส่งตลาด	๗๑	๑๗.๗๕
ปานกลาง คือ ผลิตออกมาพอสมควรเพื่อให้พอต่อ การบริโภค	๒๕๒	๖๓.๐๐
น้อย คือ ผลิตออกมาเพื่อให้พอสำหรับการบริโภค ในครอบครัวเท่านั้น	๗๗	๑๙.๒๕
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐๐
๑๐. จำนวนผลผลิตแต่ละรอบ/ต่อเดือน		
น้อยกว่า ๑ รอบ/ต่อเดือน	๒๖๘	๖๗.๐๐
๑ – ๒ รอบ/ต่อเดือน	๙๒	๒๓.๐๐
๓ – ๔ รอบ/ต่อเดือน	๓๐	๗.๕๐
๕ – ๖ รอบ/ต่อเดือน	๑๐	๒.๕๐
รวม	๔๐๐	๑๐๐.๐๐

ตารางที่ ๔.๑ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน ๒๓๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๙.๗๕ อายุ ๕๑ ปีขึ้นไป จำนวน ๑๔๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๗.๐๐ ระดับการศึกษาประถมศึกษา จำนวน ๑๘๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๕.๐๐ ไม่ได้เป็นสมาชิกสถาบันเกษตรกร จำนวน ๑๒๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๑.๐๐ ประสบการณ์การทำเกษตร ๑๖ ปีขึ้นไป จำนวน ๑๙๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๗.๕๐ ประกอบอาชีพเกษตรกรรวม ทำนา ทำไร่ จำนวน ๓๑๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๗๗.๕๐ เป็นเจ้าของที่ดิน จำนวน ๓๑๔ คน คิดเป็นร้อยละ ๘๕.๒๕ ความต้องการด้านผลผลิต เช่น ผัก ผลไม้ และการตลาด เพื่อการจำหน่าย ปานกลาง คือ ตลาดต้องการผักผลไม้ที่สะอาดและปลอดภัยพอประมาณ จำนวน ๒๒๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๕.๗๕ ปริมาณในการผลิตผักและผลไม้ ปานกลาง คือ ผลิตออกมาพอสมควรเพื่อให้พอต่อการบริโภค จำนวน ๒๕๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๓.๐๐ จำนวนผลผลิตน้อยกว่า ๑ รอบ/ต่อเดือน จำนวน ๒๖๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๖๗.๐๐

รูปแบบการผลิตการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์

ตารางที่ ๔.๒ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของรูปแบบการผลิตการเกษตรแบบพอเพียง โดยรวมทั้ง ๔ ด้าน

รูปแบบการผลิตการเกษตรแบบพอเพียง	ระดับการผลิต		
	($\bar{X}$)	(S.D.)	แปลผล
๑. ด้านการเกษตรแบบยังชีพ	๒.๗๘	๑.๑๘	ปานกลาง
๒. ด้านการเกษตรแบบขยายพื้นที่	๓.๓๒	๑.๑๓	ปานกลาง
๓. ด้านการเกษตรแบบธุรกิจและการค้า	๓.๑๖	๐.๙๖	ปานกลาง
๔. ด้านการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม	๓.๘๔	๐.๘๘	มาก
เฉลี่ยภาพรวม	๓.๒๗	๑.๐๔	ปานกลาง

ตารางที่ ๔.๒ พบว่า รูปแบบการผลิตการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๔ รองลงมาคือ ด้านการเกษตรแบบขยายพื้นที่ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๒ น้อยที่สุดคือ ด้านการเกษตรแบบยังชีพ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๗๘

ตารางที่ ๔.๓ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของรูปแบบการผลิตการเกษตรแบบพอเพียง ด้านการเกษตรแบบยังชีพ

รูปแบบการผลิตการเกษตรแบบพอเพียง	ระดับการผลิต		
	($\bar{X}$)	(S.D.)	แปลผล
๑. ท่านมีการเพาะปลูกแบบดั้งเดิม เพื่อเป็นอาหารหรือบริโภคในครัวเรือน	๓.๗๕	๐.๙๖	มาก
๒. ท่านมีการเลี้ยงสัตว์แบบเร่ร่อน ที่เกิดขึ้นตามทุ่งหญ้าทั่วไปหรือเลี้ยงตามฤดูกาล โดยมีคอกหรือฟาร์ม	๒.๙๐	๑.๒๒	ปานกลาง
๓. ท่านมีการเพาะปลูกแบบย่ำยีที่ คือ แผ้วถางพื้นที่ทำกินไปเรื่อยๆ เพื่อให้ได้ผลผลิตแบบสมบูรณ์	๒.๑๓	๑.๒๖	น้อย
๔. ท่านมีการทำเกษตรแบบเลื่อนลอย โดยใช้วิธีปรับปรุงดินและรักษาดินแบบง่ายๆ	๒.๓๗	๑.๒๖	น้อย
เฉลี่ยภาพรวม	๒.๗๘	๑.๑๘	ปานกลาง

ตารางที่ ๔.๓ พบว่า รูปแบบการผลิตการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ ด้านการเกษตรแบบยังชีพ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๗๘ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ มีการเพาะปลูกแบบดั้งเดิม เพื่อเป็นอาหารหรือบริโภคในครัวเรือนค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๕ รองลงมาคือ มีการเลี้ยงสัตว์แบบเร่ร่อน ที่เกิดขึ้นตามทุ่งหญ้าทั่วไปหรือเลี้ยงตามฤดูกาล โดยมีคอกหรือฟาร์ม ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๙๐ น้อยที่สุดคือ มีการเพาะปลูกแบบย่ำยีที่ คือ แผ้วถางพื้นที่ทำกินไปเรื่อยๆ เพื่อให้ได้ผลผลิตแบบสมบูรณ์ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๑๓

ตารางที่ ๔.๔ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของรูปแบบการผลิตการเกษตรแบบพอเพียง ด้านการเกษตรแบบขยายพื้นที่

รูปแบบการผลิตการเกษตรแบบพอเพียง	ระดับการผลิต		
	($\bar{X}$)	(S.D.)	แปลผล
๑. ทานและชุมชนมีการเกษตรแบบที่มีพื้นที่สาธารณะใช้เลี้ยงสัตว์กว้างขวาง แต่มีการใช้แรงงานคนหรือสัตว์น้อย	๓.๐๓	๑.๓๒	ปานกลาง
๒. ทานและชุมชนได้นำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับใช้ เพื่อลดเวลาและสามารถเพิ่มจำนวนการผลิตได้มากขึ้น	๓.๔๔	๐.๙๖	ปานกลาง
๓. ทานและชุมชนมีพื้นที่กว้างขวาง สำหรับการปลูกพืชชนิดเดียว	๓.๔๘	๑.๑๐	ปานกลาง
๔. ทานและชุมชนใช้พื้นที่ส่วนใหญ่ ทำการเกษตรที่มุ่งเพื่อการค้าหรือธุรกิจ	๓.๓๔	๑.๑๔	ปานกลาง
เฉลี่ยภาพรวม	๓.๓๒	๑.๑๓	ปานกลาง

ตารางที่ ๔.๔ พบว่า รูปแบบการผลิตการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ ด้านการเกษตรแบบขยายพื้นที่ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๒ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ มีพื้นที่กว้างขวาง สำหรับการปลูกพืชชนิดเดียว ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๘ รองลงมาคือ ได้นำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับใช้ เพื่อลดเวลาและสามารถเพิ่มจำนวนการผลิตได้มากขึ้น ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๔ น้อยที่สุดคือ มีการเกษตรแบบที่มีพื้นที่สาธารณะใช้เลี้ยงสัตว์กว้างขวาง แต่มีการใช้แรงงานคนหรือสัตว์น้อย ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๐๓

ตารางที่ ๔.๕ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของรูปแบบการผลิตการเกษตรแบบพอเพียง ด้านการเกษตรแบบธุรกิจและการค้า

รูปแบบการผลิตการเกษตรแบบพอเพียง	ระดับการผลิต		
	($\bar{X}$)	(S.D.)	แปลผล
๑. ท่านทำการเกษตรแบบธุรกิจการเกษตรซึ่งมีเป้าหมายเพื่อการค้าโดยตรง	๓.๑๔	๑.๑๐	ปานกลาง
๒. ท่านมีการปรับปรุงเทคโนโลยีให้ทันสมัย เพื่อสะดวกและรวดเร็วทันต่อการผลิต เวลา ปริมาณ และคุณภาพ	๓.๑๑	๐.๙๔	ปานกลาง
๓. ท่านมีการศึกษาและมีความรู้ในกระบวนการผลิต การเก็บเกี่ยว การตลาด และการจำหน่าย	๓.๒๐	๐.๘๙	ปานกลาง
๔. ท่านมีความรู้ความเข้าใจและความพร้อมในการขนส่งและจำหน่าย	๓.๑๙	๐.๙๒	ปานกลาง
เฉลี่ยภาพรวม	๓.๑๖	๐.๙๖	ปานกลาง

ตารางที่ ๔.๕ พบว่า รูปแบบการผลิตการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ ด้านการเกษตรแบบธุรกิจและการค้า โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๖ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ มีการศึกษาและมีความรู้ในกระบวนการผลิต การเก็บเกี่ยว การตลาด และการจำหน่าย ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๐ รองลงมาคือ มีความรู้ความเข้าใจและความพร้อมในการขนส่งและจำหน่าย ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๙ น้อยที่สุดคือ มีการปรับปรุงเทคโนโลยีให้ทันสมัย เพื่อสะดวกและรวดเร็วทันต่อการผลิต เวลา ปริมาณ และคุณภาพ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๑

ตารางที่ ๔.๖ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของรูปแบบการผลิตการเกษตรแบบพอเพียง ด้านการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

รูปแบบการผลิตการเกษตรแบบพอเพียง	ระดับการผลิต		
	($\bar{X}$)	(S.D.)	แปลผล
๑. ท่านและครอบครัวมีการทำเกษตรเพื่อการบริโภคโดยคำนึงถึงคุณภาพและความปลอดภัย	๔.๑๓	๐.๘๒	มาก
๒. ท่านมีการทำการเกษตรที่เอื้อต่อสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ	๓.๙๓	๐.๘๑	มาก
๓. ท่านมีการรักษาสภาพแวดล้อมภายในพื้นที่ทำการเกษตร	๓.๗๒	๐.๘๙	มาก
๔. ท่านนำทรัพยากรจากธรรมชาติที่อยู่ในชุมชนมาใช้อย่างประหยัดและคุ้มค่าที่สุด	๓.๕๘	๑.๐๐	มาก
เฉลี่ยภาพรวม	๓.๘๔	๐.๘๘	มาก

ตารางที่ ๔.๖ พบว่า รูปแบบการผลิตการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ ด้านการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๔ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ มีการทำเกษตรเพื่อการบริโภคโดยคำนึงถึงคุณภาพและความปลอดภัย ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๓ รองลงมาคือ มีการทำการเกษตรที่เอื้อต่อสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๓ น้อยที่สุดคือ นำทรัพยากรจากธรรมชาติที่อยู่ในชุมชนมาใช้อย่างประหยัดและคุ้มค่าที่สุด ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๘

รูปแบบการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์

ตารางที่ ๔.๗ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของรูปแบบการจัดการการเกษตรแบบพอเพียง โดยรวมทั้ง ๔ ด้าน

รูปแบบการจัดการการเกษตรแบบพอเพียง	ระดับการจัดการ		
	($\bar{X}$)	(S.D.)	แปลผล
๑. ด้านการจัดการทรัพยากร	๓.๓๕	๐.๘๑	ปานกลาง
๒. ด้านการจัดการการตลาด	๓.๑๐	๐.๘๑	ปานกลาง
๓. ด้านการจัดการการผลิต	๓.๐๕	๐.๘๖	ปานกลาง
๔. ด้านการจัดการการเงิน	๒.๙๙	๐.๘๘	ปานกลาง
เฉลี่ยภาพรวม	๓.๑๒	๐.๘๔	ปานกลาง

ตารางที่ ๔.๗ พบว่า รูปแบบการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๒ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านการจัดการทรัพยากร ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๕ รองลงมา คือ ด้านการจัดการการตลาด ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๐ น้อยที่สุดคือ ด้านการจัดการการเงิน ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๙๙

ตารางที่ ๔.๘ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของรูปแบบจัดการการเกษตรแบบพอเพียง ด้านการจัดการทรัพยากร

รูปแบบการจัดการการเกษตรแบบพอเพียง	ระดับการจัดการ		
	($\bar{X}$)	(S.D.)	แปลผล
๑. ชุมชนของท่านมีการอบรมเกษตรกรเพื่อให้มีความรู้ในการทำเกษตรอย่างถูกต้องทั้งหลักวิชาการและสุขอนามัย	๓.๖๓	๐.๘๑	มาก
๒. ชุมชนของท่านมีการอบรมด้านวิชาการเกษตรแก่เกษตรกรอย่างเหมาะสมกับความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคล	๓.๔๙	๐.๘๑	ปานกลาง
๓. ชุมชนของท่านมีการติดตามกระบวนการผลิต ผลผลิต และจำหน่ายเป็นอย่างดี	๓.๑๕	๐.๘๓	ปานกลาง
๔. ชุมชนของท่านมีการจัดสรรทรัพยากรให้เพียงพอต่อการนำมาใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า	๓.๑๔	๐.๗๙	ปานกลาง
เฉลี่ยภาพรวม	๓.๓๕	๐.๘๑	ปานกลาง

ตารางที่ ๔.๘ พบว่า รูปแบบการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ ด้านการจัดการทรัพยากร โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ มีการอบรมเกษตรกรเพื่อให้มีความรู้ในการทำเกษตรอย่างถูกต้องทั้งหลักวิชาการและสุขอนามัย ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๓ รองลงมาคือ มีการอบรมด้านวิชาการเกษตรแก่เกษตรกรอย่างเหมาะสมกับความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคล ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๙ น้อยที่สุดคือ มีการจัดสรรทรัพยากรให้เพียงพอต่อการนำมาใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๔

ตารางที่ ๔.๙ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของรูปแบบจัดการการเกษตรแบบพอเพียง ด้านการจัดการการตลาด

รูปแบบการจัดการการเกษตรแบบพอเพียง	ระดับการจัดการ		
	($\bar{X}$)	(S.D.)	แปลผล
๑. ชุมชนของท่านมีสินค้าและผลิตภัณฑ์ที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของตลาดหรือสามารถจำหน่ายได้	๓.๒๓	๐.๗๘	ปานกลาง
๒. ชุมชนของท่านมีการกำหนดราคาสินค้าและผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมในสภาพการ แข่งขันของตลาด	๓.๑๒	๐.๘๖	ปานกลาง
๓. ชุมชนของท่านมีการกำหนดวิธีการเกี่ยวกับการกระจายผลิตภัณฑ์หลายช่องทาง	๓.๐๑	๐.๘๘	ปานกลาง
๔. ชุมชนของท่านมีการประชาสัมพันธ์ให้ผู้บริโภคกลุ่มเป้าหมายได้ทราบถึงการมีอยู่ของผลิตภัณฑ์ในตลาด	๓.๐๔	๐.๗๑	ปานกลาง
เฉลี่ยภาพรวม	๓.๑๐	๐.๘๑	ปานกลาง

ตารางที่ ๔.๙ พบว่า รูปแบบการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ ด้านการจัดการการตลาด โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๐ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ มีสินค้าและผลิตภัณฑ์ที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของตลาดหรือสามารถจำหน่ายได้ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๓ รองลงมาคือ มีการกำหนดราคาสินค้าและผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมในสภาพการ แข่งขันของตลาด ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๒ น้อยที่สุดคือ มีการกำหนดวิธีการเกี่ยวกับการกระจาย ผลิตภัณฑ์หลายช่องทาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๐๑

ตารางที่ ๔.๑๐ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของรูปแบบจัดการการเกษตรแบบพอเพียง ด้านการจัดการการผลิต

รูปแบบการจัดการการเกษตรแบบพอเพียง	ระดับการจัดการ		
	($\bar{X}$)	(S.D.)	แปลผล
๑. ชุมชนของท่านมีการวางแผนด้านการผลิตสินค้าประเภทต่างๆให้เพียงพอและทั่วถึงกลุ่มเป้าหมาย	๓.๐๓	๐.๘๒	ปานกลาง
๒. ชุมชนของท่านมีความสามัคคีพร้อมเพรียงกันในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม	๓.๐๖	๐.๙๐	ปานกลาง
๓. ชุมชนของท่านมีการวางแผน และการควบคุมการผลิตสินค้าเพื่อให้ได้มาตรฐาน อย่างเหมาะสม	๓.๐๐	๐.๗๗	ปานกลาง
๔. ชุมชนของท่านมีการควบคุมคุณภาพของผลผลิตในการนำพืชผักสู่ตลาดโดยคำนึงถึงความปลอดภัยของผู้บริโภค	๓.๑๓	๐.๙๒	ปานกลาง
เฉลี่ยภาพรวม	๓.๐๕	๐.๘๐	ปานกลาง

ตารางที่ ๔.๑๐ พบว่า รูปแบบการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ ด้านการจัดการการผลิต โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๐๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ มีการควบคุมคุณภาพของผลผลิตในการนำพืชผักสู่ตลาดโดยคำนึงถึงความปลอดภัยของผู้บริโภค ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๓ รองลงมาคือ มีความสามัคคีพร้อมเพรียงกันในการทำประโยชน์เพื่อส่วนรวม ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๐๖ น้อยที่สุดคือ มีการวางแผน และการควบคุมการผลิตสินค้าเพื่อให้ได้มาตรฐาน อย่างเหมาะสม ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๐๐

ตารางที่ ๔.๑๑ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของรูปแบบจัดการการเกษตรแบบพอเพียง ด้านการจัดการการเงิน

รูปแบบการจัดการการเกษตรแบบพอเพียง	ระดับการจัดการ		
	($\bar{X}$)	(S.D.)	แปลผล
๑. ชุมชนของท่านมีการวางแผนจัดทำเกี่ยวกับงบประมาณการใช้จ่ายในการทำเกษตรอย่างเป็นระบบ	๓.๑๔	๐.๘๖	ปานกลาง
๒. ชุมชนของท่านมีการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายในการผลิตและการจัดการ	๒.๙๘	๐.๙๔	ปานกลาง
๓. ชุมชนของท่านมีการจัดการเงินทุนหมุนเวียน และการจัดระบบการเงินในการทำเกษตร	๒.๘๙	๐.๙๑	ปานกลาง
๔. ชุมชนของท่านมีการจัดการผลผลิตอย่างเหมาะสมให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด	๒.๙๓	๐.๘๐	ปานกลาง
เฉลี่ยภาพรวม	๒.๙๙	๐.๘๘	ปานกลาง

ตารางที่ ๔.๑๑ พบว่า รูปแบบการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ ด้านการจัดการการเงิน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๙๙ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ มีการวางแผนจัดทำเกี่ยวกับงบประมาณการใช้จ่ายในการทำเกษตรอย่างเป็นระบบ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๔ รองลงมาคือ มีการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายในการผลิตและการจัดการ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๙๘ น้อยที่สุดคือ มีการจัดการเงินทุนหมุนเวียน และการจัดระบบการเงินในการทำเกษตร ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๘๙

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์

ตารางที่ ๔.๑๒ ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ของหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับคุณภาพชีวิต

หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับคุณภาพชีวิต	ระดับการจัดการ		
	($\bar{X}$)	(S.D.)	แปลผล
๑. ชุมชนของท่านมีการใช้หลักความเพียร พอประมาณ มีเหตุผลและมีภูมิคุ้มกันในการสร้างคุณภาพชีวิต	๓.๔๒	๐.๗๖	ปานกลาง
๒. ชุมชนของท่านมีการใช้หลักความมีเหตุผลและความถูกต้องในการสร้างคุณภาพชีวิต	๓.๒๘	๐.๘๕	ปานกลาง
๓. ชุมชนของท่านมีการใช้หลักความมีภูมิคุ้มกันและความปลอดภัยที่ดีในการสร้างคุณภาพชีวิต	๓.๑๐	๐.๗๙	ปานกลาง
๔. ชุมชนของท่านมีการใช้หลักความรู้และความสามารถในการสร้างคุณภาพชีวิต	๓.๐๖	๐.๘๑	ปานกลาง
๕. ชุมชนของท่านมีการใช้หลักคุณธรรมและจริยธรรมในการสร้างคุณภาพชีวิต	๓.๑๙	๐.๙๕	ปานกลาง
เฉลี่ยภาพรวม	๓.๒๑	๐.๘๓	ปานกลาง

ตารางที่ ๔.๑๒ พบว่า หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๑ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ มีการใช้หลักความเพียร พอประมาณ มีเหตุผลและมีภูมิคุ้มกันในการสร้างคุณภาพชีวิต ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๒ รองลงมาคือ มีการใช้หลักความมีเหตุผลและความถูกต้องในการสร้างคุณภาพชีวิต ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๘ น้อยที่สุดคือ มีการใช้หลักความรู้และความสามารถในการสร้างคุณภาพชีวิต ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๐๖

๔.๑.๒ ศึกษาสภาพการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ เชิงคุณภาพ

จากการศึกษาเอกสาร การสำรวจ การสัมภาษณ์ สภาพการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า

๔.๑.๒.๑ สภาพการผลิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์

จากบริบทพื้นที่ของจังหวัดบุรีรัมย์ สอดคล้องกับสภาพการผลิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ที่มีการผลิตของเกษตรกรที่ทำการเกษตรเชิงเดี่ยว โดยมุ่งถึงการใช้การผลิตอาหารในท้องถิ่น สร้างความพอเพียงให้ครอบครัวเกษตรกรรายย่อย เพื่อเป็นฐานในการพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยไม่จำกัดว่าจะใช้การผลิตรูปแบบใด ขึ้นอยู่กับความเหมาะสมทางสังคมเศรษฐกิจของแต่ละชุมชน ระบบการเกษตรที่อาจเลือกใช้ที่จะกล่าวถึงต่อไปตามลำดับ จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ เกษตรกร และผู้เกี่ยวข้องกับสภาพการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ ๒ อำเภอ ได้แก่ อำเภอลำปลายมาศ และอำเภอกระสัง ในประเด็นรูปแบบการผลิตแบบเกษตรเชิงเดี่ยว ทั้ง ๔ รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบการผลิตการเกษตรแบบยังชีพ รูปแบบการผลิตการเกษตรแบบขยายพื้นที่ รูปแบบการผลิตการเกษตรแบบธุรกิจและอุตสาหกรรม และรูปแบบการผลิตการเกษตรแบบนิเวศ โดยเป็นผู้ที่มีส่วนในการผลิต พบว่า

๑. รูปแบบการผลิตการเกษตรแบบยังชีพ

การผลิตการเกษตรแบบยังชีพเป็นต้นแบบการใช้ชีวิตอย่างพอเพียงเกษตรยังชีพเป็นแนวพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ที่ทรงมุ่งเน้นให้ประชาชนทั่วไปที่มีอาชีพหลักด้านการเกษตร ได้ปลูกพืช ทำการเกษตรในพื้นที่จำกัด ลักษณะของเกษตรผสมผสาน ปลูกผัก ไม้ผล เลี้ยงสัตว์ ทำบ่อปลา เพื่อให้ตัวเองมีชีวิตรอดและลดความเสี่ยงจากการปลูกพืชผลเพียงเชิงเดี่ยว ตลอดจนเป็นแนวทางให้พสกนิกรไทยได้ใช้ชีวิตอยู่อย่างสบายตามการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคปัจจุบัน และอนาคตที่ข้าวของเครื่องใช้และอาหารการกินต่างๆ มีราคาแพงขึ้นเรื่อยๆ

ในอดีตเกษตรกรอำเภอกระสังและอำเภอลำปลายมาศมีการทำการเกษตรแบบยังชีพ โดยเป็นการทำการเกษตรที่ไม่ได้มุ่งหวังผลผลิตเพื่อการจำหน่าย ทำการเกษตรเพื่อมุ่งเป็นแหล่งอาหาร และใช้ในครอบครัว^๑ และอาจมีการแลกเปลี่ยน ผลผลิตกันบ้าง ผลิตโดยใช้พันธุ์ที่มีอยู่ ใช้ปัจจัยที่หาได้ในท้องถิ่นเป็นหลัก หรืออีกนัยหนึ่งคือการทำการเกษตรที่ปลูกไว้กินเอง และที่เหลือก็ส่งขายอาชีพ^๒ หลักของเกษตรกรอำเภอลำปลายมาศและอำเภอกระสัง คือการปลูกพืชไร่โดยมีการจัดเตรียมพื้นที่ทำไร่เพื่อการปลูกพืชต่าง ๆ โดยอยู่ไกลจากชุมชนมากนัก จะไม่มีการใช้ที่ดิน บริเวณป่าชุมชนเพื่อการเพาะปลูกพืชไร่^๓ ทั้งนี้ หากมีการปลูกพืชไร่ใกล้ชุมชน และมีสัตว์เลื้อยเข้าไปทำลายก็จะมี การชดใช้ ซึ่งประเด็นนี้ เป็นกฎของชุมชน และมีการเลือกทำเลสำหรับจะทำได้ โดยใช้ความเชื่อของ พิธีกรรมมา เป็นฐานในการปฏิบัติในพื้นที่ทำไร่ มีการเพาะปลูกพืชต่าง ๆ เช่น ข้าว ข้าวโพด ถั่ว

^๑ สัมภาษณ์ โสภณ ชารัมย์, อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เกษตรกรอำเภอลำปลายมาศ, ๒๙ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^๒ สัมภาษณ์ นายสุที แสนรัมย์, เกษตรกรอำเภอลำปลายมาศ, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^๓ สัมภาษณ์ นายศักดิ์ชาย เพียรชอบ, เกษตรกรอำเภอกระสัง, ๑๙ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ประเภทต่างๆ และพืชผักเพื่อ การบริโภค โดยมีการปลูกพืชต่างๆ เหล่านี้ในที่ดินของตนที่เตรียมไว้ โดยมีเทคนิคการปลูก คือผสมเมล็ดพืชผักต่าง ๆ คลุกเคล้า และปลูกพร้อมข้าวไร่ของตนเองในผืนเดียวกัน ซึ่งเป็นการใช้ที่ดินให้เกิดประโยชน์สูงสุด^๔ นอกจากนี้เกษตรกรอำเภอลำปลายมาศและอำเภอกะสังยังนิยมปลูก ผัก พริก ถั่ว ในบริเวณที่ใกล้แหล่งแม่น้ำ หรือบริเวณริ้วบ้านของตน ทั้งนี้ เวลา ต้องการผักสดเป็นการยากที่จะเดินไปเก็บที่ไร เพราะว้าไร่อยู่ไกล จึงเก็บที่ริ้วบ้านของตนที่ปลูกเอาไว้สวนเวลา ไปไรตอนเย็นๆ ก็จะเก็บผักจากที่ไรกลับมาขายบ้านของตน และยังมีการจัดการเกษตรแบบพอเพียงในรูปแบบการปลูกผักสวนครัวเพื่อลดรายจ่ายในครัวเรือนและเสริมรายได้^๕

ปัจจุบันเกษตรกรอำเภอกระสังและอำเภอลำปลายมาศมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการทำการเกษตรเป็นอย่างมากจากการทำการเกษตรเพื่อยังชีพกลายเป็นเพื่อการค้ามากขึ้น^๖ มีการผลิตเชิงเดี่ยวมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นพืช สัตว์หรือประมง ทำให้ต้องใช้ปัจจัยการผลิตมากขึ้น ใช้สารเคมีมากขึ้น ต้องผลิตตามความต้องการของตลาด ทำให้ตลาดเป็นตัวกำหนดทั้งเชิงปริมาณและคุณภาพ ในที่สุดส่งผลต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพทั้งของเกษตรกรเองและยังส่งผลไปสู่ชุมชนอีกด้วย^๗ ถ้าทำการเกษตรแบบเดิมคงไม่ไหว ปัจจุบันค่าครองชีพสูงมาก รัฐมาช่วยก็ได้เพียงเล็กน้อย เกษตรกรต้องช่วยเหลือตัวเองก่อน เมื่อก่อนปลูกไว้กินเอง แลกเปลี่ยนพืชผักสวนครัวกันภายในชุมชน แต่เดี๋ยวนี้จะแลกก็ต้องใช้เงินเป็นปัจจัยหลัก เกษตรกรจึงต้องหันมาปรับรูปแบบการทำการเกษตร เพื่อให้ตัวเองอยู่รอด^๘

สรุปได้ว่า ในอดีตเกษตรกรอำเภอกระสังและอำเภอลำปลายมาศมีการทำการเกษตรแบบยังชีพแต่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางการเกษตรเพื่อให้เกษตรกรสามารถลดความเสี่ยงจากราคาผลผลิตที่ไม่แน่นอน เป็นหลัก มีการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์หลายๆ อย่างรวมอยู่ในพื้นที่เดียวกันสำหรับใช้บริโภคในครอบครัว

^๔ สัมภาษณ์ นายวิจิต เรืองปรัชญากุล, เกษตรกรอำเภอกระสัง, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^๕ สัมภาษณ์ นายอำนาจ จันทอง, เกษตรกรอำเภอกระสัง, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^๖ สัมภาษณ์ นายไพฑูรย์ ชิมรัมย์, กรรมการศูนย์ข้าวชุมชน อำเภอลำปลายมาศ, ๗ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^๗ สัมภาษณ์ นายถวิล เนตรวิลา, เกษตรกรอำเภอลำปลายมาศ, วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^๘ สัมภาษณ์ โสภณ ชารัมย์, อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เกษตรกรอำเภอลำปลายมาศ, ๒๙ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ภาพที่ ๔.๑ แสดงการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรแบบยังชีพ

๒. รูปแบบการผลิตการเกษตรแบบขยายพื้นที่

การผลิตการเกษตรแบบขยายพื้นที่ของเกษตรกรอำเภอลำปลายมาศ และอำเภอกะสัง มาจากหลายสาเหตุ สำหรับสาเหตุที่สำคัญอีกประการหนึ่งก็คือภัยแล้ง^๙ เกษตรกรเริ่มอพยพไปขายแรงงานยังต่างประเทศ เพื่อหาเงินมาชำระหนี้สินทั้งในและนอกระบบ และใช้จ่ายในครอบครัว หลังนาข้าว และพืชผลทางการเกษตร เจอผลกระทบจากภัยแล้งหนักในรอบหลายปี จึงส่งผลให้การทำนาขาดทุน^{๑๐} เกษตรกรชาวนา อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ เปิดเผยว่า สถานการณ์ภัยแล้งในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ ขยายวงกว้างอย่างต่อเนื่อง ส่งผลกระทบกับเกษตรกรที่มีอาชีพทำนา และปลูกพืชผลทางการเกษตร ซึ่งไม่สามารถทำนา และปลูกพืชได้ เกษตรกรหลายรายต้องหันไปรับจ้างทั่วไป เพื่อรอน้ำฝนจากธรรมชาติก่อนจะลงมือปลูกข้าว โดยเฉพาะในอำเภอลำปลายมาศ ภัยแล้งมาเร็วกว่าทุกปี และฝนทิ้งช่วงนาน เกษตรกรชาวนาอำเภอลำปลายมาศ หลายรายเริ่มอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานไปหาทำงานรับจ้างเก็บผลผลิตในต่างประเทศเพื่อหาเงินมาชำระหนี้สิน ทั้งใน และนอกระบบ และใช้จ่ายในครอบครัว หลังจากนาข้าวได้รับผลกระทบจากภาวะภัยแล้งในขณะนี้^{๑๑} สภาพภูมิอากาศที่แห้งแล้งของจังหวัดบุรีรัมย์เป็นปัจจัยสำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ส่งผลให้เกษตรกรจำเป็นต้องปลูกพืชเกษตรเชิงเดี่ยวที่สามารถสู้กับปัญหาภัยแล้งในพื้นที่ได้ แต่ปัจจุบันหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนมีเทคโนโลยีในการขุดเจาะน้ำบาดาลและพลังงานแสงอาทิตย์ช่วยให้รูปแบบการทำเกษตรเชิงเดี่ยวผสมผสานไปกับการปลูกพืชอาหารสัตว์^{๑๒}

^๙ สัมภาษณ์ นายสมเมือง ละมุล, เกษตรกรอำเภอลำปลายมาศ, ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๐} สัมภาษณ์ นายถวิล เนตรพิลา, เกษตรอำเภอลำปลายมาศ, วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๑} สัมภาษณ์ นายไพฑูรย์ ชีมรัมย์, กรรมการศูนย์ข้าวชุมชน อำเภอลำปลายมาศ, วันที่ ๗ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๒} สัมภาษณ์ นายสุระพงษ์ ประกอบมี, เกษตรกรอำเภอลำปลายมาศ, ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๑.

สถานการณ์ภัยแล้งในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ ขยายวงกว้างต่อเนื่อง ส่งผลกระทบโดยตรงกับเกษตรกรที่มีอาชีพทำนา และปลูกพืชผลทางการเกษตร ไม่สามารถปลูกพืชผลได้ บางรายต้องหันไปรับจ้างทั่วไป^{๑๓} เพื่อรอน้ำฝนจากธรรมชาติก่อนจะลงมือปลูกข้าว โดยเฉพาะในอำเภอลำปลายมาศ ภัยแล้งมาเร็วกว่าทุกปี และฝนทิ้งช่วงนาน เกษตรกรชาวอำเภอลำปลายมาศ จำนวนกว่า ๖๐ คน เริ่มอพยพเคลื่อนย้ายแรงงานไปหาทำงานรับจ้าง เก็บผลผลิตในต่างประเทศ เพื่อหาเงินมาชำระหนี้สินทั้งใน และนอกระบบ และใช้จ่ายในครอบครัว^{๑๔} หลังจากนาข้าวได้รับผลกระทบจากภาวะภัยแล้งขาดน้ำหล่อเลี้ยงต้นข้าว และเริ่มแห้งตายเกือบทั้งหมด นอกจากนั้นพืชสวน พืชไร่ ที่ทำเป็นอาชีพเสริมระหว่างฤดูทำนา ก็กำลังได้รับผลกระทบจากการขาดแคลนน้ำไปหล่อเลี้ยง ทำให้ใบไหม้ ต้นแห้งตาย เสียหายเป็นจำนวนมาก ชี้น่าจะผ่นทำการเกษตรต่อไปในปีนี้ คาดว่าจะต้องประสบปัญหาขาดทุน ไม่มีผลผลิตข้าวไปขาย ไม่มีแม้แต่ผลผลิตที่จะเก็บไว้บริโภคในครอบครัว หรือทำพันธุ์สำหรับเพาะปลูกในปีต่อไป ทำให้เกษตรกรชายที่อยู่ในวัยแรงงาน ต้องอพยพแรงงานไปทำงานรับจ้าง เก็บผลผลิตในต่างประเทศ เพื่อหาเงินมาเลี้ยงครอบครัว และเป็นค่าใช้จ่ายในการเล่าเรียนของบุตร นอกจากนั้น บางรายต้องนำเงินไปชำระดอกเบี้ยที่เกิดจากหนี้นอกระบบ เพราะนำเงินมาเป็นค่าใช้จ่ายในครอบครัว เนื่องจากภาวะภัยแล้งที่ผ่านมาทำให้ผลผลิตน้อย ไม่เพียงพอกับค่าใช้จ่ายในครัวเรือน^{๑๕}

เกษตรกรบ้านสนวนพัฒนา กล่าวว่า เดิมครอบครัวของตนทำนา ๒๓ ไร่ ระยะเวลาหลังประสบภัยแล้งต่อเนื่อง จึงหันไปปลูกผัก และพืชสวน จำนวน ๘ ไร่ ยังคงเหลือพื้นที่ทำนา ๑๕ ไร่ แต่ปีนี้ได้ประสบปัญหาภัยแล้งพืชผักของครอบครัวตนเสียหายเกือบสิ้นเชิงกว่า ๕ ไร่ ส่วนนาข้าวยังไม่มีน้ำที่พอจะหล่อเลี้ยงต้นข้าวให้เจริญเติบโตได้ จากเคยปักดำ มาปีนี้ต้องทำนาหว่าน เพื่อหวังว่าจะมีฝนตกลงมาให้ความชุ่มชื้นกับต้นข้าวบ้าง แม้จะไม่มากพอที่จะเก็บเกี่ยวผลผลิตไปขาย ก็ขอให้มีไว้กินในครอบครัว ตนทำใจและยอมรับที่จะต้องประสบปัญหาขาดทุน และต้องไปขายแรงงานยังต่างประเทศ เพราะค่าจ้างแรงงานสูงกว่าในประเทศไทย มิเช่นนั้น ไม่รู้ว่าจะนำเงินจากไหนไปชำระหนี้นอกระบบที่กู้ยืมมาลงทุนทำนา ค่าใช้จ่ายในครอบครัว และค่าเล่าเรียนลูก^{๑๖} ขณะเดียวกัน มีเกษตรกรทยอยเดินทางมาสมัครไปทำงานยังต่างประเทศ และลงทะเบียนไว้กับเจ้าหน้าที่สำนักงานจัดหางานจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งบรรยากาศคึกคักตลอดสัปดาห์ที่ผ่านมา ส่วนใหญ่ผู้สนใจจะเดินทางไปทำงานด้านการเกษตรในระยะเวลานี้ๆ เพียง ๓ เดือน โดยผ่านบริษัท จัดหางานเอกชน ที่ขึ้นทะเบียนไว้กับกรมการจัดหางาน โดยทางบริษัทนายหน้า จะเป็นผู้ออกค่าใช้จ่ายในการเดินทางให้กับผู้สนใจไปทำงานยังต่างประเทศ จากนั้นก็จะเดินทางกลับมายังภูมิลำเนา เพื่อทำการเกษตรในพื้นที่ต่อไป^{๑๗}

จากการลงพื้นที่ยังพบว่า เกษตรกรอำเภอลำปลายมาศ และอำเภอกระสัง ทำการเกษตรโดยการเพาะปลูกในบริเวณที่มีเนื้อที่กว้างขวางแต่มีแรงงานคนหรือสัตว์น้อย โดยได้รับความรู้จากเกษตรจังหวัดที่ให้คำแนะนำในการทำการเกษตรเพื่อให้เกิดความสะดวกในการดำเนินงาน

^{๑๓} สัมภาษณ์ นางสาว สุวรรณ แสงทวี, เกษตรกรอำเภอลำปลายมาศ, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๔} สัมภาษณ์ นางชนิษฐา คำสอน, เกษตรกรอำเภอกระสัง, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๕} สัมภาษณ์ นายวิเชียร มีชื่อ, เกษตรกรอำเภอกระสัง, ๑๗ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๖} สัมภาษณ์ นายเจริญ สุขวิบูลย์, เกษตรกรอำเภอลำปลายมาศ, ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๗} สัมภาษณ์ นายพงศ์วิรินทร์ มาลัยทอง, เกษตรกรอำเภอกระสัง, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

และเพื่อให้ได้ผลผลิตสูง จึงต้องใช้วิทยาการ ใช้เครื่องจักรช่วยแทนแรงงานคนหรือสัตว์ในการบุกเบิก ไถคราด เพาะปลูก บำรุงรักษา และเก็บเกี่ยว มักปลูกพืชชนิดเดียว เช่น ข้าว และข้าวโพด ตามลักษณะในพื้นที่ทางการเกษตรของจังหวัดบุรีรัมย์

สรุปได้ว่า รูปแบบการผลิตการเกษตรแบบขยายของเกษตรกรอำเภอลำปลายมาศ และอำเภอกระสัง การเกษตรของอำเภอดังกล่าวได้รับผลกระทบจากปัญหากล้งในพื้นที่จึงต้องมีการอพยพแรงงานจากภาคเกษตรไปยังภาคอื่น ๆ อีกทั้งยังมีการขยายพื้นที่ทางการเกษตร เน้นการปลูกพืชชนิดเดียว โดยลดแรงงานคนหันมาใช้เครื่องจักรทดแทนมากขึ้น

๓. รูปแบบการผลิตการเกษตรแบบธุรกิจและอุตสาหกรรม

ระบบการเกษตรแบบธุรกิจ มีเป้าหมายเพื่อการค้าโดยตรง การเกษตรระบบนี้ มีการปรับปรุงเทคโนโลยีให้ทันสมัย มีการวิจัยศึกษาจากทุกส่วนและทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้อง ไม่ว่าจะเป็นกระบวนการผลิต วิทยาการหลังเก็บเกี่ยว ปัจจัยทางกายภาพพื้นที่ผลิต และปัจจัยทางเศรษฐกิจ สังคม การขนส่ง และการตลาด^{๑๘} ซึ่งการเพาะปลูกพืชผลทางการเกษตรนั้นมิให้เห็นกันมากมายในปัจจุบัน ส่วนใหญ่มักเป็นการเพาะปลูกที่ เน้นผลผลิตมากๆ หรือเป็นอุตสาหกรรมเกษตร ถ้าจะให้เข้ากับเหตุการณ์ปัจจุบันก็คงเป็นเรื่องของการปลูกข้าว และนำไปจำหน่ายกับทางรัฐบาล ข้อดีของการทำอุตสาหกรรมเกษตรก็คือการที่เกษตรกรจะได้เงินจากการเพาะปลูกแต่ละรอบเป็นก้อนใหญ่แต่ข้อเสียก็คือการเพาะปลูกต้องใช้ต้นทุนค่าปุ๋ย ยาและการดูแลรักษาที่ ค่อนข้างสูงมาก โดยเฉพาะค่าปุ๋ยนั้นขึ้นราคาทุกปีเนื่องจากปุ๋ยนั้นเป็นผลิตภัณฑ์ที่ได้มาจากน้ำมัน ซึ่งราคาก็จะขึ้นลงตามราคาตลาดโลก ทำให้ควบคุมได้ยากและการเพาะปลูกแบบนี้ต้องอาศัยสารเคมีปริมาณมาก ทำให้ในระยะยาวแล้วดินเสีย แหล่งน้ำสกปรกปนเปื้อนสารเคมีทำลายสิ่งแวดล้อมในระยะยาวและหาก เกษตรกรหันมาเพาะปลูกพืชชนิดเดียวกันมากๆ ก็จะทำให้เกิดปัญหา “สินค้าล้นตลาด” ทำให้ราคาตกต่ำ ทำไปทำ มา ก็อาจจะทำให้เกษตรกร “ขาดทุน” ได้

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรอำเภอลำปลายมาศ และอำเภอกระสัง รวมทั้งผู้มีส่วนเกี่ยวข้องพบว่า หากมองถึงภาคการเกษตรของอำเภอดังกล่าว รูปแบบการผลิตการเกษตรแบบธุรกิจ และอุตสาหกรรม จะมีกลุ่มทุนเป็นผู้ดำเนินกิจการเนื่องจากเป็นระบบอุตสาหกรรมทางการเกษตร กลุ่มเกษตรกรในชุมชนไม่สามารถจะมีกำลังเพียงพอในการทำการเกษตรในรูปแบบนี้ สอดคล้องกับคำสัมภาษณ์ “การทำการเกษตรทุกวันนี้ยังต้องพึ่งพาภาคธุรกิจอยู่เหมือนเดิม อย่างเราเป็นเกษตรกรชาวบ้านก็ต้องรอว่าฝ่ายทุนจะสนับสนุนส่งเสริมให้เราทำการเกษตรอย่างไร หรืออย่างที่นายทุนบอกต้องปลูกพืชผลทางการเกษตรตามที่มีกลุ่มทุนรับซื้อ หากปลูกพืชอย่างอื่นเราจะเอาผลผลิตไปขายที่ไหน ปลูกพื้นที่ไหนจะค่าปุ๋ย ค่าแรง จีปาละ รัฐส่งเสริมให้ปลูกอะไร นายทุนส่งเสริมให้ปลูกอะไร ก็คงต้องปลูกตามเขา”^{๑๙}

สำหรับภาครัฐเข้ามามีส่วนช่วยเหลือเกษตรกรอำเภอลำปลายมาศ และอำเภอกระสัง ในการทำการเกษตรแบบธุรกิจและอุตสาหกรรมเพื่อให้เกษตรกรมีอำนาจต่อรองโดยการตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชน เช่น กลุ่มวิสาหกิจชุมชนข้าวหอมมะลิอินทรีย์บ้านสว่าง กลุ่มวิสาหกิจชุมชน ข้าว

^{๑๘} สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ชัยวิชา, เกษตรกรอำเภอลำปลายมาศ, ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๑๙} สัมภาษณ์ นายสมกิจ พันธุ์ชาติ, เกษตรกรอำเภอกระสัง, ๑๗ ตุลาคม ๒๕๖๑.

หอมมะลิ ข้าวฮางภูเขาไฟ หรือชุมชนสหกรณ์การเกษตรบุรีรัมย์ จำกัด เป็นต้น เพื่อเข้าไปช่วยให้เกษตรกรมีอำนาจในการต่อรอง^{๒๐}

อย่างไรก็ตาม การเกษตรเคมีที่เน้นผลิตเพื่อป้อนเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมได้กำลังกลืนกินมรดกทางภูมิปัญญาเหล่านี้ เพราะการเปลี่ยนมาใช้สารเคมีเกษตรและเทคโนโลยีนำเข้าต่าง ๆ ตามแบบที่เจ้าของเทคโนโลยีเป็นคนกำหนด โดยมีได้คำนึงถึงความสำคัญและบทบาทของสิ่งแวดล้อมระบบนิเวศที่ช่วยเกื้อหนุนภาคเกษตร จึงทำให้เกษตรกรอุตสาหกรรมไม่ใช่หนทางแห่งความยั่งยืน^{๒๑}

สรุปได้ว่า รูปแบบการผลิตการเกษตรแบบธุรกิจและอุตสาหกรรมของเกษตรกรอำเภอลำปลายมาศ และอำเภอกระสัง มีรูปแบบหลักคือการต้องพึ่งพากลุ่มทุนเป็นหลัก เนื่องจากระบบการเกษตรแบบธุรกิจ มีเป้าหมายเพื่อการค้าโดยตรง การเกษตรระบบนี้ มีการปรับปรุงเทคโนโลยีให้ทันสมัย ส่งผลให้เกษตรกรไม่สามารถทำได้ อีกประการหนึ่งคือการพึ่งพาจากหน่วยงานภาครัฐที่เข้ามาให้ความรู้และส่งเสริมให้เกษตรกรสามารถต่อรองราคาสินค้าทางการเกษตรได้บ้างโดยการสนับสนุนให้รวมกลุ่มกันเป็นวิสาหกิจชุมชนหรือสหกรณ์

๔. รูปแบบการผลิตการเกษตรแบบนิเวศ

จากการสัมภาษณ์ พบว่า รูปแบบการผลิตการเกษตรแบบนิเวศเป็นรูปแบบที่ให้ความสำคัญต่อการควบคุมหรือมีระบบการจัดการด้านคุณภาพและมาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อม การเกษตรระบบนี้ เช่น เกษตรชีวภาพ การเกษตรแบบยั่งยืน การเกษตรแบบอินทรีย์ และเกษตรธรรมชาติ เป็นต้น เป็นระบบที่พบเห็นได้ในท้องถิ่นต่าง ๆ แต่ยังปฏิบัติกันในพื้นที่เฉพาะ และยังไม่ได้ทำเป็นธุรกิจเกษตรขนาดกลางหรือขนาดใหญ่เพื่อการส่งออกได้อีกด้วย^{๒๒} การเกษตรในลักษณะแบบนี้ก็จะเป็นการให้ความสำคัญของระบบนิเวศ ผลผลิต คุณภาพที่ดี และเพียงพอต่อเกษตรกร และผู้บริโภค^{๒๓} ซึ่งการเกษตรแบบยั่งยืนนั้นก็ถือเป็นสิ่งที่ให้ความสำคัญกับชุมชนเป็นอย่างมากเลย เพราะจุดมุ่งหมายหลักๆ ของการทำเกษตรนั้นก็จะเป็นการผลิตอาหารและปัจจัยที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตมากกว่าผลิตเพื่อการส่งออกนั่นเอง^{๒๔} ซึ่งจะมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ อย่างไรก็ตาม วัตถุดิบที่ได้จากการทำการเกษตรในลักษณะแบบนี้ก็จะเป็นสิ่งที่ดีเป็นอย่างมาก เพราะทำให้สิ่งที่เรากินเข้าไปนั้นก็ไม่มีสารพิษตกค้างอยู่ในร่างกายของเราอีกด้วยนั่นเอง^{๒๕}

เกษตรกรรมแบบนิเวศนั้นก็จะเป็นระบบเกษตรกรรมที่เกี่ยข้องกับการผสมผสานและเชื่อมโยงระหว่างดิน การเพาะปลูก และการเลี้ยงสัตว์ต่างๆ ซึ่งสิ่งต่างๆ ที่นำมาใช้นั้นก็จะจะเป็นสิ่งที่ดีต่อธรรมชาติและร่างกายของมนุษย์เป็นอย่างมากอีกด้วย^{๒๖} อย่างไรก็ตาม การนำเทคนิคต่างๆ มา

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายสุนทร มาลาทอง, เกษตรกรอำเภอกระสัง, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นายไพบุลย์ ชาร์มย์, เกษตรกรอำเภอกระสัง, ๑๗ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๒} สัมภาษณ์ โสภณ ชาร์มย์, อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เกษตรกรอำเภอลำปลายมาศ, ๒๙ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๓} สัมภาษณ์ นายพงศกร คิตกล้า, เกษตรกรอำเภอกระสัง,, ๑๙ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๔} สัมภาษณ์ นายทวี แสนรัมย์, เกษตรกรอำเภอลำปลายมาศ, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๕} สัมภาษณ์ นายวรัญญู อุไรลักษณ์, เกษตรกรอำเภอกระสัง, ๑๙ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๖} สัมภาษณ์ นายอุทัย ศรีเมืองแก้ว, เกษตรกรอำเภอลำปลายมาศ, ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

ปรับใช้นั้นก็เพื่อที่จะให้เกิดความยั่งยืนทางด้านเศรษฐกิจ เพราะจะมีการหมุนเวียนการปลูกพืชที่ช่วยเพิ่มผลผลิตได้เป็นอย่างดีนั่นเอง แถมยังลดการใช้เครื่องจักรและปุ๋ยหรือสารกำจัดวัชพืชนั้นเอง^{๒๗} แถมยังจะทำให้ความยั่งยืนด้านสิ่งแวดล้อมนั้น ก็จะทำให้สิ่งแวดล้อมต่างๆ ที่เราเห็นอยู่นั้นก็จะเป็นสิ่งที่ดีไม่มีอันตราย ทำให้น้ำ ดิน และอื่นๆ นั้นก็จะกลับมาอยู่ในสภาพที่สมบูรณ์แบบนั้นเอง อย่างไรก็ตามความยั่งยืนด้านสังคมนั้นก็ถือเป็นอีกหนึ่งสิ่งที่สำคัญเป็นอย่างมาก เพราะเทคนิคเกษตรบางประเภทนั้นก็จะทำให้เกิดการเป็นอยู่ที่มีความยุติธรรมและปึกแผ่นในสังคมนั่นเอง^{๒๘}

จากภูมิปัญญาทางด้านเกษตรกรรมถือเป็นมรดกชิ้นสำคัญของชาติที่ตกทอดจากรุ่นสู่รุ่น เกษตรกรไทยเรียนรู้วิธีการทำเกษตรที่สามารถรับมือกับสภาพแวดล้อมและภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างชาญฉลาดการส่งเสริมภูมิปัญญาชาวบ้าน^{๒๙} การเกษตรเชิงนิเวศเริ่มต้นจากการพึ่งพาความรู้และภูมิปัญญาชุมชน ภูมิปัญญาทางด้านเกษตรกรรมถือเป็นมรดกชิ้นสำคัญของชาติที่ตกทอดจากรุ่นสู่รุ่น เกษตรกรในอำเภอกระสัง และอำเภอลำปลายมาศได้เรียนรู้วิธีการทำเกษตรที่สามารถรับมือกับสภาพแวดล้อมและภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงได้^{๓๐} เกษตรกรเชิงนิเวศสนับสนุนการพึ่งพาความหลากหลายของสายพันธุ์พืช การปลูกพืชด้วยสายพันธุ์ที่หลากหลายหมุนเวียนเปลี่ยนไปตามฤดูกาลที่เหมาะสมจะช่วยส่งเสริมความอุดมสมบูรณ์ของดิน เพราะพืชแต่ละสายพันธุ์ต้องการแร่ธาตุและสารอาหารจากดินที่แตกต่างกันออกไป^{๓๑} เปิดโอกาสให้ผืนดินได้พักและปรับตัวเพื่อฟื้นฟูแร่ธาตุในดินตามธรรมชาติ ในขณะที่เกษตรอุตสาหกรรมใหม่ใช้ปุ๋ยเคมีราคาแพงด้วยความเชื่อว่าจะช่วยปรับปรุงดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ขึ้นแต่กลับทำให้คุณภาพดินเสื่อมโทรมลง^{๓๒}

เกษตรเชิงนิเวศเกิดจากชุมชนและเพื่อชุมชนหลายครั้งหลายคราอาหารที่เราบริโภคถูกปลูกในพื้นที่ที่ห่างไกล การขนส่งอาหารเหล่านี้จากแหล่งกำเนิดที่ห่างไกลนั้นจำเป็นต้องอาศัยระบบขนส่งต่าง ๆ วิธีการขนส่งอาหารเหล่านี้อาศัยพลังงานจำนวนมาก^{๓๓} การบริโภคอาหารที่ปลอดภัยและสร้างความสุขในการบริโภคได้ไม่ต่างกัน คือ การบริโภคอาหารที่ผลิตในชุมชนของตนเอง ซึ่งหมายถึงการใช้พลังงานที่น้อยกว่าที่จะต้องสูญเสียไปกับการขนส่งด้วยระยะทางไกลที่ไม่จำเป็น และยังหมายถึงการสนับสนุนเศรษฐกิจชุมชน^{๓๔} ส่งเสริมให้ชาวบ้านมีอาชีพ ใช้ปุ๋ยธรรมชาติปุ๋ยธรรมชาติช่วยเกษตรกรปลูกพืชที่ปลอดภัยกว่าเพราะไม่มีสารเคมี ต้นทุนการผลิตต่ำกว่า และมีความยั่งยืน^{๓๕} เพราะวัตถุดิบที่ใช้ล้วนหาได้ในชุมชนและมาจากธรรมชาติ ไม่ว่าจะเป็น ไล่เตียน จุลินทรีย์ มูลสัตว์ เป็นต้น เกษตรเชิงนิเวศช่วยเหลือชุมชน ในอดีตเกษตรกรและผู้บริโภครู้จักใกล้ชิดและอยู่ในชุมชน

^{๒๗} สัมภาษณ์ นายสุที แสนรัมย์, เกษตรกรอำเภอลำปลายมาศ, ๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๒๘} สัมภาษณ์ นายถวิล เนตรวิลา, เกษตรกรอำเภอลำปลายมาศ, วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๙} สัมภาษณ์ ไสภณ ชารัมย์, อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง เกษตรกรอำเภอลำปลายมาศ, ๒๙ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๓๐} สัมภาษณ์ นายถาวร ลับโกษา, เกษตรกรอำเภอกระสัง, ๑๗ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๓๑} สัมภาษณ์ นายสมเมือง ละมุล, เกษตรกรอำเภอลำปลายมาศ, ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๓๒} สัมภาษณ์ นายไพบุลย์ ชารัมย์, เกษตรกรอำเภอกระสัง, ๑๗ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๓๓} สัมภาษณ์ นายถวิล เนตรวิลา, เกษตรกรอำเภอลำปลายมาศ, วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๓๔} สัมภาษณ์ นายวิจิต เรืองปรัชญากุล, เกษตรกรอำเภอกระสัง, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๓๕} สัมภาษณ์ นายพงศกร คีตกล้า, เกษตรกรอำเภอกระสัง, ๑๙ ตุลาคม ๒๕๖๑.

เดียวกัน เกษตรกรรู้ว่าเค้าผลิตอาหารเพื่อเลี้ยงครอบครัวไต่บ้าง และผู้บริโภคก็รู้ถึงที่มาของอาหารเหล่านั้น^{๓๖} แต่ปัจจุบันด้วยกระแสเกษตรอุตสาหกรรมที่เปลี่ยนรูปแบบการเกษตรจากการปลูกเพื่อหล่อเลี้ยงชุมชนกลายมาเป็นการปลูกเชิงอุตสาหกรรมขนาดใหญ่เพื่อป้อนเข้าสู่ตลาดภายนอก ทำให้คนส่วนใหญ่ซื้ออาหารจากซูเปอร์มาร์เก็ตโดยที่ไม่รู้เลยว่าอาหารเหล่านั้นมาจากที่ใด และปลูกด้วยกระบวนการที่ปลอดภัยเพียงใด^{๓๗} เกษตรเชิงนิเวศเป็นตัวช่วยสร้างความสัมพันธ์ระหว่างเกษตรกรกับผู้บริโภคให้เข้มแข็งมา ควบคุมศัตรูพืชด้วยวิถีธรรมชาติแมลงที่เป็นประโยชน์ในระบบเกษตรเชิงนิเวศช่วยเกษตรกรผลิตอาหารที่ปลอดภัยกว่าเกษตรเชิงนิเวศจัดการกับแมลงศัตรูพืชโดยปราศจากการใช้สารเคมีและใช้วิธีที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมมากกว่า เช่น การปลูกพืชที่มีคุณสมบัติไล่แมลงในพื้นที่เกษตร อาศัยหลักการของห่วงโซ่อาหารและการกินกันเป็นทอดๆ เพื่อกำจัดแมลงศัตรูพืช เป็นต้น

จากการสัมภาษณ์เกษตรกรในอำเภอลำปลายมาศ และอำเภอกะสัง ยังพบว่าเกษตรกรจะทำการเกษตรในเชิงการอนุรักษ์ระบบนิเวศการเกษตรและสิ่งแวดล้อม ด้วยการปฏิเสธการใช้สารเคมีสังเคราะห์ทุกชนิด ทั้งนี้ เพราะปัจจัยการผลิตที่เป็นสารเคมีสังเคราะห์ทำลายสมดุลของนิเวศการเกษตรและส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม^{๓๘} การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช มีผลต่อสิ่งมีชีวิตต่างๆ ที่อยู่ในฟาร์มทั้งที่อยู่บนผิวดินและใต้ดิน เช่น สัตว์ แมลง และจุลินทรีย์ ในกลไกธรรมชาติสิ่งมีชีวิตต่างๆ เหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการสร้างสมดุลของนิเวศการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งศัตรูพืช หรือการพึ่งพาอาศัยกันในการดำรงชีวิต ซึ่งสิ่งมีชีวิตเหล่านี้ส่วนใหญ่มีทั้งที่เป็นประโยชน์ต่อพืชที่เกษตรกรเพาะปลูก หรืออย่างน้อยก็ไม่ได้สร้างผลเสียกับพืชที่ปลูกแต่อย่างใด^{๓๙} แต่การใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชนั้นมีผลทำลายสิ่งมีชีวิตทั้งหมด โดยเฉพาะอย่างยิ่งสิ่งมีชีวิตที่เป็นประโยชน์ ในขณะที่โรคและแมลงศัตรูพืชมักจะมีความสามารถพิเศษในการพัฒนาภูมิคุ้มกันต่อสารเคมี ดังนั้น เมื่อมีการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช แมลงที่เป็นประโยชน์จึงถูกทำลายได้โดยง่าย ในขณะที่แมลงศัตรูพืชสามารถอยู่รอดได้โดยไม่เป็นอันตราย แม้แต่ปุ๋ยเคมีก็มีผลเสียต่อจุลินทรีย์และสิ่งมีชีวิตในดิน ทำให้สมดุลของนิเวศดินเสีย ดังนั้น เกษตรอินทรีย์จึงห้ามไม่ให้ใช้ปัจจัยการผลิตที่เป็นสารเคมีสังเคราะห์ทุกชนิดในการเพาะปลูก^{๔๐}

นอกเหนือจากการอนุรักษ์แล้ว แนวทางการเกษตรแบบนิเวศที่เกษตรกรได้รับความรู้จากหน่วยงานภาครัฐที่มุ่งเน้นให้เกษตรกรต้องฟื้นฟูสมดุลและความอุดมสมบูรณ์ของระบบนิเวศด้วย ซึ่งหลักการนี้ทำให้เกษตรกรอินทรีย์มีความแตกต่างอย่างมากจากระบบเกษตรปลอดสารเคมีที่รู้จักกันในประเทศไทย แนวทางหลักในการฟื้นฟูนิเวศการเกษตรก็คือ การปรับปรุงบำรุงดินด้วยอินทรีย์วัตถุและการเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพ^{๔๑}

^{๓๖} สัมภาษณ์ นายวรัญญู อุไรลักษณ์, เกษตรกรอำเภอกะสัง, ๑๙ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๓๗} สัมภาษณ์ นายพงศ์วิวัฒน์ มาลัยทอง, เกษตรกรอำเภอกะสัง, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๓๘} สัมภาษณ์ นายเจริญ สุขวิบูลย์, เกษตรกรอำเภอลำปลายมาศ, ๑๒ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๓๙} สัมภาษณ์ นายประสิทธิ์ ชัยวิชา, เกษตรกรอำเภอลำปลายมาศ, ๒๖ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๔๐} สัมภาษณ์ นายอำนาจ จันทอง, เกษตรกรอำเภอกะสัง, ๕ ธันวาคม ๒๕๖๑.

^{๔๑} สัมภาษณ์ นายไพฑูรย์ ชีมรัมย์, กรรมการศูนย์ข้าวชุมชน อำเภอลำปลายมาศ, ๗ ตุลาคม

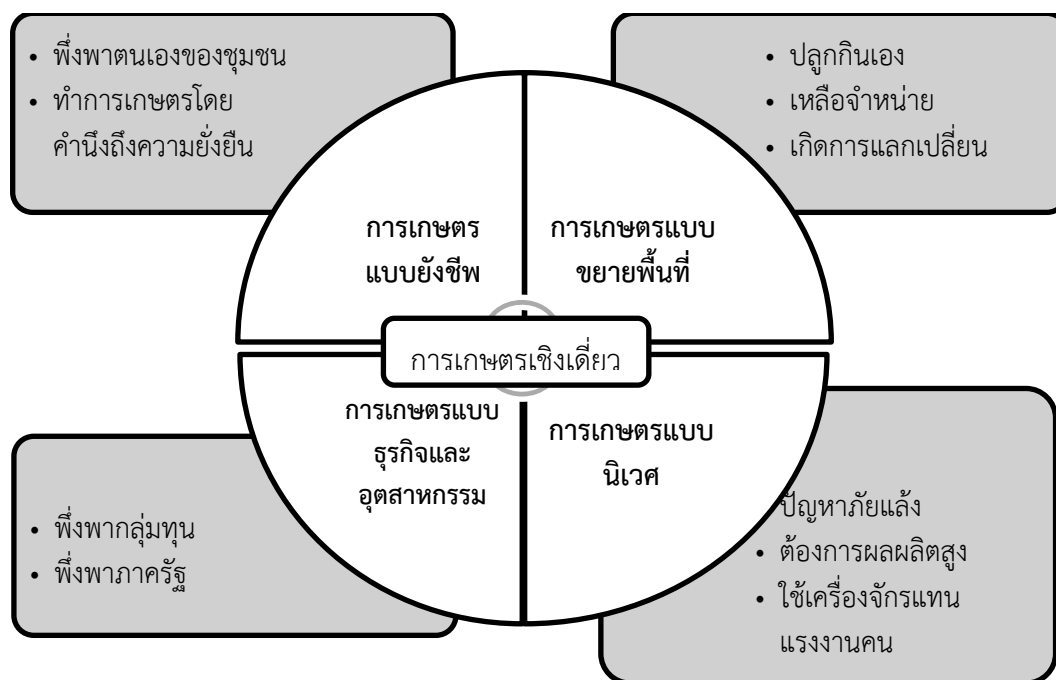
สำหรับระบบเกษตรนิเวศ ดินก็ถือว่าเป็นกุญแจสำคัญ เพราะการปรับปรุงบำรุงดินทำให้ต้นไม้ได้รับธาตุอาหารอย่างครบถ้วนและสมดุล ซึ่งจะช่วยให้น้ำแข็งแรง มีความต้านทานต่อการระบาดของโรคและแมลง อันจะทำให้เกษตรกรไม่จำเป็นต้องพึ่งพาการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืช ทั้งยังสามารถเพิ่มผลผลิตได้อย่างยั่งยืนกว่าการเพาะปลูกด้วยระบบเกษตรเคมีอีกด้วย^{๔๒} การเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพในไร่นาก็เป็นสิ่งจำเป็น นับเป็นเรื่องสำคัญต่อความยั่งยืนของระบบนิเวศการเกษตร เพราะการที่สิ่งมีชีวิตหลากหลายชนิดอยู่ร่วมกันย่อมก่อให้เกิดความเกื้อกูลและสมดุลของระบบนิเวศ ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างกระบวนการและพลวัตทางธรรมชาติที่เกื้อหนุนต่อการทำเกษตรอินทรีย์อีกต่อหนึ่ง วิธีการเพิ่มความหลากหลายทางชีวภาพอาจทำได้หลายรูปแบบ เช่น การปลูกพืชร่วม, พืชแซม, พืชหมุนเวียน, ไม้ยืนต้น หรือการฟื้นฟูแหล่งนิเวศธรรมชาติในไร่นาหรือบริเวณใกล้เคียง^{๔๓}

สรุปได้ว่า รูปแบบการผลิตการเกษตรแบบนิเวศของเกษตรกรอำเภอลำปลายมาศ และอำเภอกระสัง เป็นรูปแบบที่เกษตรกรนำมาเป็นแนวทางในการทำการเกษตรมากที่สุดเนื่องจากการทำการเกษตรในรูปแบบดังกล่าวเป็นการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นเป็นหลัก เกษตรกรส่วนใหญ่คำนึงถึงรูปแบบการทำการเกษตรที่ก่อให้เกิดความยั่งยืน

จากสภาพการผลิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ สอดคล้องกับสภาพการผลิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ที่มีการผลิตของเกษตรกรที่ทำการเกษตรเชิงเดี่ยว โดยมุ่งถึงการใช้ในการผลิตอาหารในท้องถิ่น สร้างความพอเพียงให้ครอบครัวเกษตรกรรายย่อย เพื่อเป็นฐานในการพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ในประเด็นรูปแบบการผลิตแบบเกษตรเชิงเดี่ยว ทั้ง ๔ รูปแบบ ได้แก่ รูปแบบการผลิตการเกษตรแบบยังชีพ รูปแบบการผลิตการเกษตรแบบขยายพื้นที่ รูปแบบการผลิตการเกษตรแบบธุรกิจและอุตสาหกรรม และรูปแบบการผลิตการเกษตรแบบนิเวศ สามารถสรุปเป็นแผนภาพได้ดังนี้

^{๔๒} สัมภาษณ์ นายศักดิ์ชาย เพียรชอบ, เกษตรกรอำเภอกระสัง, ๑๙ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๔๓} สัมภาษณ์ นายไพฑูรย์ ชีมรัมย์, กรรมการศูนย์ข้าวชุมชน อำเภอลำปลายมาศ, ๗ ตุลาคม

ภาพที่ ๔.๒ สภาพการผลิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์

๔.๑.๒.๒ สภาพการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์เชิงคุณภาพ

สภาพการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ เกษตรกร และผู้เกี่ยวข้องกับสภาพการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ ๒ อำเภอ ได้แก่ อำเภอลำปลายมาศ และอำเภอกะสัง ในประเด็นรูปแบบการจัดการการเกษตรตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามความรู้เดิม ตามหลักธรรมคุณธรรม และตามหลักความปลอดภัย พบว่า

๑. สภาพการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงต้นแบบ อำเภอลำปลายมาศ

จากการศึกษาเอกสาร การสำรวจ และการสัมภาษณ์พบว่า สภาพการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงต้นแบบ ของพ่อผาย สร้อยสระกลาง ชาวอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ เดิมทำการเกษตรเชิงเดี่ยวโดยการปลูกข้าวโพด และได้กู้เงินจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) เป็นจำนวนเงิน ๔๐,๐๐๐ บาท รวมกับเงินออมของตนเองอีก ๑๐,๐๐๐ บาท ไปลงทุนจ้างลูกจ้าง จำนวน ๕ คน ไปไถดินต้นไม้อ่างปลา เพื่อปลูกข้าวโพด เมื่อเวลาผ่านไป ๑ ปี ข้าวโพดราคาดี แต่ผลผลิตได้เพียงเล็กน้อยเพราะเกิดภัยแล้ง ทำให้เงินที่ได้มาไม่พอจ่ายดอกเบี้ย ปีที่ ๒ เมื่อรู้ว่าตนเองคิดผิดจึงนั่งสมาธิอยู่ ๑๐ วัน เพื่อตั้งมั่นหาทางออกและกลับมาตั้งหลักที่บ้าน ต่อมาจึงได้ตั้งใจว่าจะไม่ออกไปหาเงิน จะให้เงินมาหาเอง ไม่เอาเงินเป็นตัวตั้ง แต่จะเอางานและความสุขเป็นตัวตั้ง จึงตัดสินใจขายที่ ๕ ไร่ ที่มีอยู่ใช้หนี้ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) จนหมด และตั้งต้นทำเกษตรผสมผสานและได้ดำเนินชีวิตและอาชีพตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

โดยเริ่มต้นจากความต้องการอมน้ำบนพื้นดินของตนเองเพื่อให้มีข้าว นก ปลา ต้นไม้ ที่หลากหลาย จึงตัดสินใจใช้จอบขุดดินเพื่อปั้นสระด้วยมือเพียงลำพัง โดยใช้เวลา ๘ เดือน สระลูกแรกก็เสร็จสิ้นลง เมื่อเดือนมิถุนายน พ.ศ. ๒๕๒๘ และเริ่มจากการเลี้ยงปลา ๑,๐๐๐ ตัว เพื่อนำเอาไว้บริโภคและจำหน่าย ทำให้รายจ่ายลดลงอย่างชัดเจน และการลงทุนในการผลิตทรัพย์สินค่อยๆ เพิ่มขึ้น จนมีโค ๖๐ ตัว ที่ดินเพิ่มจาก ๑๕ ไร่ เป็น ๙๕ ไร่ รายรับเพิ่มขึ้นจากบ้านาณูชีวิตที่สร้างไว้ทั้งพืชและสัตว์ คุณผายมีเหลือกินเหลือใช้ก็นำมาแจกจ่ายให้กับเพื่อนบ้าน และมีเหลือนำไปจำหน่ายเป็นรายได้ให้กับครอบครัวอย่างต่อเนื่อง

รูปแบบกิจกรรมทางการเกษตร พ่อผาย ได้ดำเนินกิจกรรมการเกษตรโดยมีความโดดเด่นในเรื่อง การเลี้ยงสุกร เป็นการเลี้ยงสุกรหลุม โดยเลี้ยงคอกละ ๑๐ ตัว จำนวน ๓ คอก ซึ่งเป็นสุกรที่ได้มาจากเครือข่ายเกษตรกรภายในชุมชน ซึ่งกระบวนการเลี้ยงนั้นเป็นการเลี้ยงแบบธรรมชาติ ช่วยลดต้นทุนในการผลิตและสามารถสร้างรายได้จากการทำปุ๋ยจากมูลสุกร โดยเริ่มจากการสร้างโรงเรือนหาพื้นที่ที่น้ำท่วมไม่ถึง ขุดดินบริเวณที่จะสร้างคอกให้มีความลึก ประมาณ ๙๐ เซนติเมตร ใส่อิฐบล็อกเพื่อกั้นด้านข้างคอกให้สูงประมาณ ๑ ฟุต ใส่วัสดุรองพื้นคอกลงในหลุม ประกอบด้วย ขี้เลื่อยหรือแกลบ ๑๐๐ ส่วน ดิน ๑๐ ส่วน ผสมให้เข้ากันจนครบ ๓ ชั้น โดยชั้นบนสุดโรยด้วยแกลบหนาประมาณ ๑ ฝ่ามือ ทิ้งไว้ ๗ วัน จึงนำหมูมาเลี้ยงได้ ช่วงแรกให้อาหารสุกรแบบเม็ดอ่อนก่อน หลังจากสุกรหนัก ๓๐-๔๐ กิโลกรัม จึงเริ่มเปลี่ยนเป็นอาหาร โดยการผสมรำ ปลายข้าว พืชหมัก เศษผักที่เหลือในท้องถิ่น และน้ำมาผสมรวมกัน โดยน้ำที่นำมาผสมนั้นจะผสมน้ำหมักสมุนไพรเพื่อให้สุกรมีสุขภาพที่ดี หากสุกรป่วยก็สามารถใช้สมุนไพรในการรักษา เช่น ใบฝรั่ง ใบยางนา เป็นต้น หลังจากนั้นเมื่อสุกรโตเต็มที่ ก็สามารถนำไปจำหน่ายได้ในราคา ตัวละ ๕,๐๐๐-๖,๐๐๐ บาท และสามารถนำลูกสุกรที่ได้จากการผสมพันธุ์ไปจำหน่ายเป็นรายได้ด้วยเช่นกัน

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่นำมาปฏิบัติ พ่อผาย ได้ดำเนินชีวิตและประกอบอาชีพตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และการมีภูมิคุ้มกัน โดยเฉพาะใช้หลัก การมีภูมิคุ้มกัน เป็นการเตรียมความพร้อมในการรับมือกับผลกระทบที่จะเกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงรอบๆ ตัวเรา ชุมชน และสังคม ของเราเอง เช่น การอนุรักษ์ต้นไม้เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อสิ่งแวดล้อม การใช้ประโยชน์จากต้นไม้ที่ได้ประโยชน์หลากหลาย มีการอมดิน อมน้ำ ออมทรัพยากร เพื่อป้องกันความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นในอนาคต

บ้านพ่อผายที่รอบๆตัวบ้านมีธรรมชาติสองอย่างหลักคือต้นไม้นานาพันธุ์ทั้งไม้ใหญ่ ไม้ น้อย พืชผัก สมุนไพร แล้วก็แหล่งน้ำที่พ่อผายขุดไว้รอบเลยเป็นวงกลมก็ว่าได้ พ่อผายบอกใครต่อใครเสมอว่าพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ได้ตรัสไว้มากมายว่าทรัพยากรธรรมชาติ หิ้งป่าไม้ น้ำ ดินคือแหล่งให้ประโยชน์กับสรรพชีวิต สำหรับมนุษย์แล้วขาดไม่ได้คือปัจจัย ๔ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ที่อยู่อาศัยล้วนอยู่ที่ป่าที่น้ำที่ดินทั้งสิ้น ไม่มีป่าก็ไม่มีน้ำ ไม่มีน้ำปากก็เจริญงอกงามไม่ได้ชีวิตผู้คนสรรพสัตว์รวมถึงต้นไม้ก็เจริญงอกงามไม่ได้ ไม่มีป่าไม่มีน้ำดินก็เสื่อมโทรมไปด้วยเพราะความแห้งแล้งแล้วพ่อผายเองก็ฝังใจด้วยว่าแผ่นดินเกิดคือลำปลายมาศตั้งแต่จำความได้ แห้งแล้งมาก ฝนตกน้ำท่วม หน้าแล้งไม่มีน้ำเพราะไม่มีแหล่งกักเก็บ น้ำฝนถึงจะมีมากแต่ก็ไหลผ่านไป ชีวิตความเป็นอยู่จึงแร้นแค้นเพราะผืนดินไม่อาจทำอะไรให้เจริญงอกงามได้เพราะขาดน้ำ

พ่อผายจึงให้ความสำคัญกับปากกับน้ำมาก คำพูดที่พ่อผายยกมาเล่าสู่กันข้างต้นเจ้าตัวบอกว่า ไม่ใช่เพื่อจะอวดตัวว่าที่บ้านมีคนอื่นไม่มี แต่ในช่วงเวลานั้นที่บ้านมีแหล่งน้ำ มีปลาที่ตอนหน้าแล้งได้ประโยชน์กับชีวิต ที่เกิดเพราะยึดหลักการดำเนินชีวิตตามแนวพระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ที่เกิดเพราะลงมือทำด้วยความมานะอดทน ต้องมีความเพียรตามอย่างพระมหากษัตริย์ในพระราชนิพนธ์ ต้องมีความเพียรความอดทนตามรอยพระยุคลบาทที่ทรงทำให้เห็นทุกวี่ทุกวันนับแต่เสด็จขึ้นครองสิริราชย์สมบัติตราบจนเสด็จสู่สวรรคาลัย ทรงอดทนหมั่นเพียรอย่างที่ประชาชนคนไทยไม่เคยเห็นถึงว่าจะทรงท้อเลยแม้แต่ิน้อย แล้วทรงทำทุกวัน เพราะทรงห่วงทรงรักราษฎรของพระองค์ ทรงทุ่มเทอย่างหนักหน่วงเพื่อสร้างประโยชน์สุขให้แก่ประชาชนของพระองค์ตลอดเวลา ๗๐ ปี นั้นพ่อผายว่า แหล่งน้ำ ต้นไม้ในพื้นที่ตัวเองที่ทุ่มเทแรงกายแรงใจขุดเพื่อร่อนน้ำฝนเก็บกักไว้ จนมีน้ำไว้ใช้สอยบริโภคอุปโภค การเกษตรตลอดจนมีปลาเอาไว้กินด้วย พ่อผายมักย้ำเสมอว่าเมื่อมีแล้งต้องแบ่งปัน การแบ่งปันเอื้อเฟื้อเป็นคำสั่งสอนจากปู่ย่าตายายพ่อแม่ แล้วก็ป็นพระราชดำรัสที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่ภูมิพลอดุลยเดชรัชกาลที่๙ พระราชทานไว้ให้คนไทยได้ตระหนักยึดถือว่าต้องปลูกไว้ในสำนึกที่สำคัญสระน้ำที่มีปลาให้จับกินได้เพียงแห่งเดียวในนาเพราะสระที่ออกแรงขุดด้วยตัวเองเพื่อให้เพื่อนบ้านเห็นว่าเป็นสิ่งที่ทุกคนบันดาลให้เกิดเองได้ ช่วยตัวเองก่อนเมื่อช่วยได้ช่วยให้หลุดพ้นจากความอดอยากยากจนได้ เพราะมีน้ำ พ่อผายบอกจะปลูกต้นไม้อะไรก็ได้ ตั้งแต่ทำนา ปลูกมะกรูด มะนาว มะพร้าว ส้มโอ พักแพงแดงไม่ได้หมดเลย วันนี้นั่งร้องไห้โฮโห้ฮิ้วได้อย่างมีความสุข ขอเรียกครุผายบ้างเพราะเป็นนิคเนมใหม่ที่ถูกรับเรียกขานตามหน่วยงานที่ประกาศยกย่องเชิดชูเป็น “ครุภูมิปัญญาไทย” คือสำนักงานคณะกรรมการการศึกษา(สทศ.) กระทรวงศึกษาธิการ (ศธ.) ยกย่องชวามาแห่งบ้านทุ่งสระคุณอำ ตำบลโคกล่าม อำเภอลำปลายมาศ ส่วนราชการเลือกเชิดชูพ่อผายหรือผู้ใหญ่ผาย เพราะเคยดำรงตำแหน่งผู้ใหญ่บ้านมาแล้ว เพราะมีความสามารถเชี่ยวชาญพิเศษด้านอาชีพเกษตรผสมผสานด้วยยึดแนวทางภูมิปัญญาของปู่ย่าตายายพ่อแม่แล้วก็ไปศึกษาหาประสบการณ์ความรู้ปรับปรุงประยุกต์ใช้เฉพาะอย่างยิ่งแนวพระราชดำริเกษตรทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๙ ยึดแนวพระราชดำริการรู้จักพืชพันธุ์ไม้ต่างๆ ศึกษาใส่ใจคัดต้นไม้ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี สร้างความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติไว้ในบ้านตัวเอง ในท้องถิ่นตัวเองแล้วยังแบ่งปันประสบการณ์ความรู้แนวทางให้เพื่อนบ้าน ให้ใครต่อใครที่สนใจโดยไม่หวงแหนปิดบัง ชาวบ้านจึงชื่นชมยกย่องว่าเป็นปราชญ์ของคนที่้องไร้องนา จนกิตติศัพท์ไปเข้าหูเข้าตาส่วนราชการอย่างสทศ.ตระหนักถึงคุณค่าความเป็นปราชญ์ชาวบ้านจึงยกย่องประกาศให้เป็นครุภูมิปัญญาไทย เพื่อเป็นขวัญกำลังใจในการที่จะได้แก้กุลชุมชนและชาติบ้านเมืองต่อไป

สำหรับวันนี้ด้วยอายุอานามเกิน ๘๐ ปีแล้วคนท้องถิ่นจึงเรียกว่า “พ่อใหญ่ผาย” หรือออกเสียงเหนือคนอีสานว่า “พ่อไญ้” ประมาณนั้นนั่นเป็นคำบอกเล่าของครุผายให้ผู้ไปเยือนฟังพร้อมรอยยิ้มภาคภูมิใจข้างต้นที่เกริ่นนำมานั้นพ่อผายหรือครุผายได้จดจำไว้อย่างแม่นยำไม่เคยลืม แม้เวลาผ่านไปผ่านมาแล้วหลายสิบปีแต่ก็จำได้แม่น จำแม่นเพราะเป็นเรื่องราวที่ทำมากับมือ กับความพยายามมานะ อดทน จำแม่นเพราะในสำนึกบอกพ่อผายคราวรุ่นหนุ่มยุคนั้นว่า “น้ำ” เป็นหัวใจการทำเกษตรกรรม น้ำเป็นหัวใจที่ทำให้ชีวิตเจริญงอกงาม ทั้งต้นข้าว ทั้งพืชผัก ต้นไม้ ปลาและหรือสัตว์อื่นกบเขียด เป็ดไก่ หมู อยู่ได้ด้วยน้ำ

สภาพที่พ่อผายจำไม่มีวันลืมคือนับแต่เกิดจำความได้ช่วงที่ยากลำบากที่สุดคือช่วงที่ไม่มีน้ำหรือหน้าแล้ง ทุกสิ่งอย่างยากลำบากไปหมดภาพที่ซึกชวนเพื่อนบ้านมาใช้น้ำมาจับปลาในบ่อที่พ่อผายจำแม่นยำนึกเพราะถ่ายทอดสู่ใครต่อใครสู่ลูกหลานครั้งแล้วครั้งเล่าบอกเล่าสู่คนไทยมากมายผ่านฐานะครูภูมิปัญญาไทย โดยพ่อผายมักบอกลูกหลานเสมอๆว่า ถึงคนยกย่องเป็นครูแต่จริงๆก็คือพ่อผายหรือนายผายชาวบ้านธรรมดาคนหนึ่งนี่แหละภาพย้ำความจำพ่อผายอีกสิ่งหนึ่งที่ต่อเชื่อมยุคสมัยมิให้ลืมเลือนได้เลยคือ พ่อผายได้สร้างแหล่งน้ำในพื้นที่ของตัวเอง พื้นที่มรดกของชุมชนที่ใช้ร่วมกันตราบนานี้พื้นที่ของพ่อผายเองมีแหล่งน้ำเป็นหัวใจสำคัญของพื้นที่รอบบ้าน แหล่งน้ำในพื้นที่ทำการเกษตร มองไปทางไหนก็เจอแต่แหล่งน้ำ

พ่อผายบอกพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชรัชกาลที่ ๙ ยังฝังตราตรึงอยู่ในความทรงจำ “น้ำคือชีวิต” ชีวิตอยู่ที่นั่น ทรงเป็นแรงบันดาลใจหนึ่งที่นำพาตัวเองให้มานะอดทนสร้างแหล่งน้ำสร้างป่าทรัพยากรธรรมชาติจึงมีผู้คนให้ความยกย่องในวันนี้เป็นปราชญ์ชาวบ้าน ปราชญ์แผ่นดิน ปราชญ์แห่งแผ่นดินคำนี้เชื่อว่าผู้คนมักจะนึกภาพบุคคลที่มีองค์ความรู้ในตัวมาก รู้ในทุกรื่องรอบตัว ไกลตัวถึงได้กลายเป็นปราชญ์หรือนักปราชญ์ แต่บางทีปราชญ์ก็คือบุคคลที่มีความปรารถนาเพียงในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเฉพาะเจาะจง ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้ที่มีการศึกษาสูง ต้องรู้ไปทุกอย่างทุกเรื่อง บางครั้งชาวบ้านธรรมดาคนหนึ่งอาจจะปราชญ์ผู้ยิ่งใหญ่ของแผ่นดินก็เป็นได้^{๔๔}

ดังคำพังเพยว่าไว้รู้อะไรก็ระจางแต่อย่างเดียว แต่ให้เชี่ยวชาญเถิดจะเกิดผล คนที่รู้อย่างเดียวแต่รู้ลึกซึ้งนำไปพัฒนาคุณภาพชีวิตให้อยู่ดีมีสุขได้ แบ่งปันความรู้กระจ่างนั้น ให้แก่ผู้อื่นนำไปปรับใช้ดำเนินชีวิตจนนำพาชีวิตครอบครัวไปพบความสุขที่ยั่งยืนได้ ดำรงชีวิตบนพื้นฐานของคุณธรรมจริยธรรม แบ่งปันความรู้ประสบการณ์แก่ผู้อื่น ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นตามฐานะโอกาสผู้้นย่อมเป็นปราชญ์และสมควรที่จะได้รับการยกย่องเชิดชูได้

ผมอยู่ได้ได้อย่างไรละ ผมก็นั่งอยู่นี่ อยู่ได้จริงไหม ข้าวผมก็ไม่อด นามผมก็มี มีอยู่มีกินหมด มีชื่อเสียงโด่งดังคนรู้จัก ความพอเพียงคือความสุขจริง มีสุขจริง ทำอยู่ทำกิน อย่าหวังรวย อย่าไปหาอยู่หากิน ทำอยู่ทำกินให้กินอิ่ม นอนอุ่น อยู่ดี หนี้หมด เท่านั้นเอง นี่คือนั่นสิ่งทีในหลวงรัชกาลที่ ๙ ท่านให้ พ่อผายย้ำเสมอว่าต้อง กินอิ่ม นอนอุ่น อยู่ดี หนี้หมดแต่กว่าจะเป็นอย่างทุกวันนี้ พ่อผายเองก็ผ่านความยากลำบากมาไม่น้อย

ผมเป็นลูกชาวนา พ่อกับแม่ทำนาปลูกข้าว เมื่อก่อนข้าวที่กินไม่ได้สีนะ เป็นข้าวตำมือซ้อมมือ ก็นั่งข้าวหุงข้าวกิน ผมทำนาแต่เด็ก เพราะเราเป็นลูกพ่อลูกแม่ก็ช่วยท่านแต่ยังเล็ก แต่ช่วยเท่าที่ช่วยได้ สงสารพ่อสงสารแม่ ท่านให้ผมเกิด ผมก็ต้องอุปถัมภ์อุ้มชูพ่อแม่ แล้วผมอยากเรียน อยากให้รู้เขารู้เรา รู้เท่ารู้ทัน รู้กันรู้แก่ อนาคตของเราจะไกล ต้องเรียนรู้ ผมเลยขอพ่อกับแม่ไปเรียน จบชั้น ป.๔ ก็บวชสามเณรบวชพระอยู่สิบปีตอนจะสึกบ้านเมืองแห้งแล้งมาก ชาวบ้านอดข้าวอดน้ำ สึกออกมาจากนั้นแต่งงาน และได้เป็นผู้ใหญ่บ้าน (ตั้งแต่ปี ๒๕๐๘) ผมก็ทำนาด้วยแต่ปี ๒๕๒๕ มันแห้งแล้ง ปลูกข้าวไม่ได้ ข้าวในยุ้งฉางผมก็เหลือน้อยแล้วเลยเอาเงินออมและกู้เงินไปทำไร่ปลูกข้าวโพดที่ละหานทราย ปลูกแล้วไปขาย เรากำหนดราคาไม่ได้ เขาคัดเองเลือกเอง ก็เจ๊ง เป็นหนี้ เลิก! แล้วบอก

^{๔๔} เครือข่ายเกษตรกรรมตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง, **ปราชญ์ชาวบ้าน**, (กรุงเทพมหานคร : กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ๒๕๕๙), หน้า ๒๔-๒๗.

ตัวเองว่า ต่อไปนี้ทำอะไรต้องกำหนดราคาได้จึงทำ ถ้ากำหนดราคาไม่ได้ อย่าทำ! ก็กลับบ้านคืนกลับมาทำนาทำอยู่ทำกินที่บ้านเหมือนเดิม จากเหตุการณ์ครั้งนั้นทำให้พ่อได้คิดทบทวนอะไรบ้างครับ อย่าใช้เงินเป็นตัวตั้ง เงินมันเกิดทีหลัง อาหารเกิดก่อน กินอิ่ม นอนอุ่นก่อน เงินมันจึงเกิดมา ทำอะไรอย่าเอาเงินเป็นตัวตั้ง ไม่รวย กินอิ่มก็ดีแล้ว ไม่อดไม่อยากนั้นแหละรวย อายกรวยเงินนะกินได้ไหม ต้องไปแปรกับข้าว เงินกินไม่ได้แต่ซื้อได้ แล้วจะไปซื้ออะไร ก็ไปซื้อข้าวกิน ข้าวไปซื้อที่ไหน ถ้าเราปลูก เขาก็จะมาซื้อเรานี่แหละ มีเงินมีเงินต้องซื้อข้าวภูนี้แหละ ซื้อปลาก็ปลาภูนี้แหละ วางั้นเนอะ จึงพัฒนาตนเพื่อพึ่งตนเอง ทำอยู่ทำกินแบบ อดตา หือตตโน นาโถ

คนเราต้องมีสตินะ ถ้าระลึกได้ว่าทำพลาดไปแล้วก็แก้ไข พ่อแห้งแล้ง ข้าวในนาที่ตายหมดบางคนวิ่งไปทำงานที่กรุงเทพฯ ไปขายแรงงาน ผมว่าเราจะไปขายแรงงานให้คนอื่นทำไม ขายให้ตนเองไม่ดีหรอก มันแล้งก็หาวิธีแก้ไข ทำให้ดีที่สุด มันแล้ง ก็ขุดสระสิ ตอนฝนตกมันขุดไม่ได้ แล้งอย่างนี้ดีมันมีงานทำ ขุดสระเลี้ยงปลา แก่อดอยากได้แล้วขุดสระไม่กลัวนาหมดหรอก ผมว่าหมดก็ช่างมันเถอะ มีข้าวจะไปกินกับอะไร ถ้ากินกับปลา แล้วทำไมเราจะไม่เลี้ยงปลาเอง จะไปซื้อเขาหรือ สระผมก็ขุดเองกับมือ คืออย่าไปจ้างเขา ขุดเอง คนหนึ่งมันมีสองมือ มือข้างหนึ่งของพ่อ ห้าแสน อีกข้างหนึ่งของแม่ ห้าแสน รวมเป็นหนึ่งล้าน ทำให้เกิดประโยชน์แล้วต้องคิดเองคิดให้เป็น ดินไม่ดี ก็ใส่ปุ๋ยคอก ชีววัชควายเราก็มียุ้ย ต้องหาหนทาง สิ่งสำคัญในชีวิตคืออะไร คืออาหาร อาหารเกิดขึ้นจากอะไร จากแผ่นดิน แผ่นดินไทยเป็นแผ่นดินทองนะ ก็ปลูกผัก ปลูกต้นไม้ ขนุน น้อยหน่า พุทรา มังคุด ละมุด ลำไย มะเฟือง มะไฟ มะพร้าว ส้มโอ ฯลฯ ไซโยโฮฮัว! คัดเลือกเอา อันไหนเหมาะกับเรา ปลูกในนาเจ้าของเอง ปลูกบนคันนา คือเราทำ เราก็มีผลผลิต จากเคยอดข้าวก็ไม่อด เคยอดปลาก็ไม่อด ก็กินอ้วนนอนอุ่น อยู่ดี หนี้หมดหนี้ผมก็พิสูจน์แล้ว ตอนนั้นมีคนไม่เชื่อไหมว่าทำได้

บางคนไม่เชื่อ บอกทำอย่างนั้นมันไม่ได้เงิน เขาต้องการเงิน เขาไปกรุงเทพฯ ก็อย่าไปตอบโต้เขา เราลงมือทำ เราอย่าไปสอนเขาเถิด ทำให้เขาดู ให้เขาเห็นว่าเขากินข้าว ข้าวมาจากไหน ใครปลูก เท่านั้นเอง เรื่องอย่างนี้สอนเขาไม่ได้หรอก ทำให้ดู พ่อเห็นผล เขาสนใจเขาถามเราเอง แล้วก็ทำตาม ชาวบ้านสระคุณก็ทยอยขุดสระ ปลูกพืชเลี้ยงสัตว์ ทำเกษตรผสมผสานเหมือนที่ผมทำ เกิดการรวมตัวเป็นกลุ่มอีโต้ค่อยขึ้น อีโต้ค่อยคือมิด มิดก็คือปัญญา มิดพินปัญหา คือใช้ปัญญาพินปัญหาความยากจน ช่วยกันแก้ พึ่งพาตัวเองได้ มีเยอะก็แบ่งปัน พอมีข้าวเนอะ ข้าวก็งาม ก็ทำบุญประพาส ข้าวเปลือก ทำธนาคารข้าว พึ่งพาซึ่งกันและกัน ชุมชนก็เข้มแข็ง อยู่ได้ คิดว่าอะไรคือปัจจัยที่ทำให้พ่อผายแก้ปัญหาคือ

เกิดเป็นคนคันให้ทั่ว ปากอย่าล้น ปากล้นไปนินทาคนอื่น ชี้นิ้วไปที่คนอื่น มันไปนิ้วเดียว นะ แต่กลับมาหาเราสี่นิ้ว ทำไมไม่ศึกษากับตัวเราละ อย่าไปมองคนอื่น มามองตัวเองว่าทำอะไรหรือยัง เวลาผมไปฟังธรรมะ ฟังพระเทศน์ หรือฟังคนแก่คุยกัน ตอนไหนประทับใจ จดเอาบันทึกเอา คือสังเกต จดจำ นำไปใช้ แล้วต้องเรียนกับธรรมชาติด้วย ผมโตมากับไก่ การศึกษาเรื่องกระบวนการเบื้องต้นคือกับไก่ผมบันทึกว่าเวลามันไข่ ร้องกระตัก ๆ มันไข่ก็ฟอง แล้วไข่ไปจนก็ฟองมันถึงจะกกไข่ เขียนไว้หมดนะแล้วจะทำอะไรมันก็ต้องมีปัญหา ผมอยากให้มีปัญหา ถ้าไม่มีปัญหาเราไม่มีวิธีแก้ ขอให้เกิดปัญหา แล้วเราค่อยแก้เอา เท่านั้นเอง ทำอะไรไม่มีปัญหาไม่มีหรอก อย่าท้อ หาวิธีแก้ ยิ่งดีสิได้แก้ปัญหา พ่อแก้ได้ดีก็ภูมิใจก็ดีใจ เพราะอะไรพ่อผายถึงรักและเทิดทูนในหลวงรัชกาลที่ ๙ มากจนเวลาเอ่ยถึงท่านต้องพนมมือเหนือหัวทุกครั้ง ในหลวงรัชกาลที่ ๙ ท่านเป็นพระเจ้าแผ่นดิน เป็นพ่อ

ของแผ่นดินเป็นที่เคารพบูชา หัวใจเราทุกคนอยู่กับท่านทั้งหมด ท่านจะตรัสถึงชาวไร่ชาวนาเสมอ เอาชาวไร่ชาวนาขึ้นมาก่อน ข้าวทุกวันนี้ที่ทุกคนกิน ก็กินข้าวของชาวนาไทย ถ้าไม่มีชาวนา ประเทศไทยล่มจมไปแล้วนี่ท่านตรัสและให้ความสำคัญกับชาวนาสำหรับผมท่านเป็นแบบอย่าง เป็นกำลังใจ แล้วท่านเป็นครูอาจารย์ของคนทั้งประเทศ มีพระปรีชาสามารถจริง ๆ เราสัมผัสได้ ผมประทับใจมากที่สุดเป็นแค่เกษตรกรแต่ได้เข้าเฝ้า ได้ร่วมโต๊ะเสวย พรของพ่อผายที่อยากมอบให้ลูกหลาน ต้องมีสติปัญญานตถิ ปัญญาสมา อาภา แสงสว่างเสมอด้วยปัญญาไม่มี ท่องเฉย ๆ แต่ไม่ทำ ก็ไม่ได้ ต้องทำด้วยคนเราพอมีปัญหา ข้าวก็ไม่หมด ปลาก็ไม่หมด แล้วก็อย่าถืออำนาจ อย่าใช้อำนาจมากกว่าปัญญา เอาปัญญามากกว่านะ ทำอะไรอาจมีกระทบกระทั่ง แต่ให้คิดดี ทำดี ทำอะไรก็ให้นึกถึงบุญคุณพ่อบุญคุณแม่ พวกเรานั่งอยู่ที่นี่ ถ้าไม่มีพ่อแม่ เราไม่ได้เกิดนะ ทำเพื่อพ่อเพื่อแม่ ตัวนี้แหละจะทำให้งามทุกอย่าง^{๔๕}

ภาพที่ ๔.๓ เผยแพร่แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงตามหลักของพ่อผาย

^{๔๕} สัมภาษณ์ นายผาย สร้อยสระกลาง, ปราชญ์เศรษฐกิจพอเพียง อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์, วันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๑.

๒. สภาพการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงต้นแบบ อำเภอกะสัง

จากการศึกษาเอกสาร การสำรวจ และการสัมภาษณ์พบว่า สภาพการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงต้นแบบ ของนายบุญชี คงมี ชาวอำเภอกะสัง จังหวัดบุรีรัมย์

๒.๑ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงบ้านระกาเสม็ด

หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงบ้านระกาเสม็ด รูปแบบการดำเนินชีวิตเน้นการทำเกษตร ให้เกิดพึ่งพาตนเองโดยประชาชนทั้งหมู่บ้านมีวิถีชีวิตทางด้านการเกษตรมีการปลูกผักปลอดสารพิษ และผักที่ขึ้นเองตามธรรมชาติโดยการสนับสนุนของเกษตรและองค์กรของภาครัฐผลิตภัณท์ที่ได้จากการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรแบ่งออกเป็น ๒ ผลิตภัณท์คือผลิตภัณท์ที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตในครอบครัว ได้แก่ผักสวนครัว เมื่อผลิตแล้วเหลือจากการบริโภคจะมีสมาชิกในชุมชนนำผลิตภัณท์ไปขายต่อยังตลาดชุมชน อีกทั้งการดำรงชีวิตในด้านการเกษตรจะมีแมลงมากัดกินพืชทางการเกษตรนำไปสู่การสร้างรายได้แก่เกษตรกรในรูปแบบของจำหน่ายแมลงทอด^{๔๖} สำหรับน้ำที่ใช้ในการเกษตรจะมีพลังงานแสงอาทิตย์ ใ้สูบน้ำและกระจายน้ำไปยังสมาชิกในชุมชนมีองค์ขนาดใหญ่ตั้งอยู่หน้าบ้านทุกหมู่บ้านเป็นแท้งน้ำเพื่อใช้ในการรดผักและพืชผลทางการเกษตรของสมาชิกในชุมชน ในการผลิตการเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียงชาวบ้านจะเน้นผลิตเพื่อบริโภคก่อน หลังจากนั้น จะผลิตเพื่อจำหน่ายรายได้ขั้นต่ำยังไม่ทำอะไรเลยประมาณ ๑๐๐ บาทถ้าทำได้ช่วงดีๆ จะมีรายได้ ๓ ถึง ๕๐๐ บาทต่อวันยกเว้นผู้ประกอบการอาชีพทางการเกษตรผลิตเพื่อจำหน่ายจะมีรายได้สูงกว่านั้นทำให้ประชาชนที่ประกอบอาชีพสามารถดำรงอยู่ได้และที่สำคัญที่นี่จะไม่เน้นการจ้างงานแต่จะเน้นการพึ่งพาตนเองสร้างรายได้ในครัวเรือนด้วยตนเอง อาชีพทางการเกษตรที่เกี่ยวข้องกับการผลิตข้าวข้าวที่ได้จะถูกนำมาสะสมไว้ที่โรงสีของชุมชนและมีไก่ ในกลุ่มออมผลิตอาหารเพื่อชุมชน คือว่าหมู่บ้านนี้ผลิตข้าวได้ส่วนหนึ่งผลิตของตัวเองส่วนหนึ่งเป็นของกลุ่มถ้าเป็นของกลุ่ม^{๔๗}

ปัญหาดังเดิม ก่อนการดำเนิน การผลิตแบบเศรษฐกิจพอเพียงของหมู่บ้านระกาเสม็ดเกิดจากปัญหาความขาดแคลนน้ำในชุมชน ต่อมา ได้ดำเนินการ ได้รับการสนับสนุน เป็นหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงทำให้มีรูปแบบและระบบการจัดการโดยจัดให้มีน้ำใช้ในการเกษตร^{๔๘} สมาชิกในหมู่บ้านมีการปลูกพืชในครัวเรือนเพื่อให้มีพืชอาหารไว้ในหมู่บ้านและการผลิตการเกษตรที่สำคัญคือการผลิตข้าวจะมีกลุ่ม ข้าว ธนาคาร เพื่อการเกษตรไว้ให้สมาชิกที่ผลิตแล้วไม่เพียงพอได้กู้ยืมรวมจนถึงการเลี้ยงไก่และเห็ดเอาไว้รองรับการผลิตอาหาร แก่สมาชิกในชุมชน^{๔๙}

สภาพการดำเนินกิจกรรมเศรษฐกิจพอเพียงของชุมชนบ้านระกาภายในบริเวณรอบบ้านของแต่ละครัวเรือนจะมีการปลูกผลิตภัณท์ทางการเกษตรเอาไว้สำหรับบริโภคเหลือจึงจะขาย เช่นการปลูกพื้เอาไว้สำหรับกินหมากกรอบบ้านจะมี รั้วบ้านแต่ละบ้านจะมีการปลูกพืชเป็นรั้วบ้านซึ่งแต่ละพื้นที่จะเน้นเป็นพืชอาหารสำหรับในอดีตมีปัญหาเรื่องน้ำชาวบ้านจะใช้ท่อเจาะและใช้ปั้มกับหัวเพื่อดึงน้ำขึ้นมา ทำให้มีน้ำทางการเกษตรรูปแบบกิจกรรมทางการเกษตรช่วยให้สมาชิกในชาวบ้านมีรายจ่าย

^{๔๖} สัมภาษณ์ นายวิเชียร มีชื่อ เกษตรกรอำเภอกะสัง, ๑๗ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๔๗} สัมภาษณ์ นายสมกิจ พันธุ์วิชาติ เกษตรกรอำเภอกะสัง, ๑๗ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๔๘} สัมภาษณ์ นายพงศ์วิวัฒน์ มาลัยทอง เกษตรกรอำเภอกะสัง, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๔๙} สัมภาษณ์ นางสาวเสาวนีย์ สุขสำราญ เกษตรกรอำเภอกะสัง, วันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๑.

น้อยมีอาหารไว้สำหรับดำรงชีพและทำงานประเภทอื่นๆในโอกาสต่อไป^{๕๐} ในอดีตมีปัญหาเรื่องน้ำชาวบ้านได้พัฒนารูปแบบการแก้ปัญหาอย่างพอเพียงโดยใช้ปั้มกระตุกเพื่อดึงน้ำขึ้นซึ่งจากเดิมใช้ในรูปแบบที่ทางการนำมาให้นั้นไม่สามารถที่จะใช้ได้แต่เมื่อดัดแปลงแล้วทำให้ชาวบ้านสามารถแก้ไขปัญหาน้ำเหมือนลักษณะการโยกได้ในปัจจุบันมีการปรับเปลี่ยนใช้พลังงานแสงอาทิตย์แสงอาทิตย์ดึงน้ำขึ้นและกระจายไปยังโดยรอบของชุมชนแต่ละบ้านจะมีโอ่งขนาดใหญ่ทั้งปูน ๒ ชั้นรองรับน้ำและกระจายน้ำไปยังสวนครัวและใช้อุปโภคบริโภคช่วย ให้มีรายจ่ายน้อยและมีรายได้จากการทำการเกษตรกินแล้วจึงนำไปขายอย่างเป็นระบบ

ภาพที่ ๔.๔ แสดงน้ำกลไกหลักเศรษฐกิจพอเพียงชุมชนบ้านระกาเสม็ด

การดำเนินกิจกรรมในรูปแบบเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรบ้านระกาเสม็ด อาศัยน้ำเป็นกลไกหลักและระบบส่งน้ำโดยใช้พลังงานแสงอาทิตย์ในการสูบน้ำและจัดส่งน้ำไปยังสมาชิกในหมู่บ้านและสมาชิกจะมีการใช้โอ่งเป็นสถานที่กักเก็บน้ำไว้ใช้ในการเกษตรการปล่อยน้ำอาศัยแรงดันตามธรรมชาติช่วยให้ลดภาระค่าใช้จ่ายที่เกิดจากกิจกรรมทางการเกษตร น้ำที่ส่งไปช่วยให้สมาชิกในชุมชนสามารถมีน้ำบริโภคได้ไม่ขาดสนและยังนำน้ำไปใช้ในกิจกรรมทางการเกษตร^{๕๑} ปลู�ผักสวนครัวไว้บริโภคภายในครัวเรือนช่วยลดรายจ่ายและการเสริมสร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว จะมีตัวแทนของชุมชนที่ประกอบอาชีพการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ผักน้ำผักของชุมชนไปจำหน่ายยังตลาดนัดและชุมชนอื่นๆช่วยให้เกิดการเชื่อมต่อการตลาดของชุมชนส่งเสริมให้สมาชิกในชุมชนมีรายได้และพึ่งพาตนเอง

^{๕๐} สัมภาษณ์ นายไพฑูรย์ ชำรัมย์, เกษตรกรอำเภอกะสัง, ๑๗ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๕๑} สัมภาษณ์ นายศักดิ์ชาย เพียรชอบ, เกษตรกรอำเภอกะสัง, ๑๙ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ได้สร้างความสุขสร้างความสมดุลให้แก่ชีวิตของครอบครัวจากการมีรายได้เลี้ยงดูตนเองและส่งเสริมให้ลูกหลานได้กลับเข้ามาสู่ชุมชนประกอบอาชีพในชุมชนมากขึ้น^{๕๒}

๒.๒ หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงโคกขมิ้น

หมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงโคกขมิ้น อ.กระสัง จ.บุรีรัมย์ ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เคยเสด็จพระราชทานความช่วยเหลือแหล่งน้ำเมื่อปี ๒๕๒๒ มีความสำคัญในพระมหากรุณาธิคุณ ยึดเศรษฐกิจพอเพียงดำเนินชีวิต นายไพบูลย์ ชาร์มย์ เกษตรอำเภอกะสัง จ.บุรีรัมย์ พร้อมตัวแทนเกษตรกรกรร ๕ กลุ่ม มีกลุ่มเกษตรทฤษฎีใหม่ กลุ่มเลี้ยงโคขุน กลุ่มปลูกไม้ผล กลุ่มข้าวหอมมะลิอินทรีย์ และกลุ่มศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง บ้านโคกขมิ้น ม.๔ ต.หนองเต็ง อ.กระสัง ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เคยเสด็จเยี่ยมทุกข์สุขเมื่อปี ๒๕๒๒ และพระราชทานความช่วยเหลือเรื่องการพัฒนาอ่างเก็บน้ำหนองกุดใหญ่ โดยครั้งนั้น ได้มีนายตี นะเรศรัมย์ อายุ ๖๗ ปี ได้เข้าเฝ้าฯ รับเสด็จอย่างใกล้ชิด หลังจากพระองค์เสด็จฯ ทำให้ประชาชนมีน้ำอุปโภคบริโภคและน้ำในการทำเกษตรมาจนถึงปัจจุบันนั้น ได้ร่วมกันยื่นส่งบึงตั้งจิตอธิษฐานต่อเบื้องพระบรมฉายาลักษณ์ ทั้งนี้ เพื่อแสดงความไว้อาลัยและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่ทรงมีต่อปวงชนชาวไทยมาตลอด พร้อมจะร่วมกันน้อมนำพระราชดำริตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตทั้งในปัจจุบันและอนาคตจนกว่าชีวิตจะหาไม่

นายไพบูลย์ ชาร์มย์ เกษตรอำเภอกะสัง กล่าวว่า หลังจากพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช เสด็จสวรรคต ได้พากลุ่มเกษตรกรที่เคยได้รับพระราชทานความช่วยเหลือแหล่งน้ำอุปโภคบริโภคและน้ำทำการเกษตร สามารถประกอบอาชีพได้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นร่วมแสดงความอาลัยและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ พร้อมจะร่วมกันน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปปรับใช้ในการประกอบอาชีพและดำเนินชีวิตตลอดไปด้วย ด้านนายวิระชัย จิตเย็น ผู้ใหญ่บ้านโคกขมิ้น กล่าวว่า รู้สึกซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช อย่างหาที่สุดมิได้ เพราะพระองค์ทรงงานด้วยความเหน็ดเหนื่อยเพื่อพสกนิกรชาวไทยมาตลอด และราษฎรบ้านโคกขมิ้นเองเคยได้รับพระมหากรุณาธิคุณจากพระองค์ ทำให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นจนถึงปัจจุบัน เพื่อเป็นการตอบแทนในพระมหากรุณาธิคุณจะร่วมกันทำความดีและใช้ชีวิตแบบพอเพียงตามคำสอนของพระองค์จนกว่าจะหมดลมหายใจ^{๕๓}

^{๕๒} สัมภาษณ์ นายบุญชู คงมี, ปราชญ์เศรษฐกิจพอเพียง อำเภอกะสัง จังหวัดบุรีรัมย์, วันที่ ๒๕ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๕๓} สัมภาษณ์ นายไพบูลย์ ชาร์มย์ เกษตรกรอำเภอกะสัง, ๑๗ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ภาพที่ ๔.๕ กลุ่มเกษตรกรหมู่บ้านโคกขมิ้น อ.กระสัง จ.บุรีรัมย์

ชุมชนศูนย์เศรษฐกิจพอเพียงบ้านระกาเสม็ด

บทเรียนจากชุมชนศูนย์เศรษฐกิจพอเพียงบ้านระกาเสม็ด หมู่ที่ ๖ ตำบลกันทรารมย์ อำเภอกะสัง จังหวัดบุรีรัมย์กระบวนการเรียนรู้ มีผู้มาเรียนรู้ ประมาณ ๓๐ คน ในการมาเรียนรู้แต่ละครั้ง ไม่ได้เจาะจงมากนักแล้วแต่ชาวบ้าน ที่ว่างงาน โดยผลัดเปลี่ยนกันไปบ้าง กลุ่มผู้ร่วมโครงการเป็นกลุ่มเกษตรกรที่มีความสนใจในโครงการที่อยู่ในหมู่บ้านจาก ๑๕๖ครัวเรือน สมัครเข้าร่วมโครงการในครั้งแรกทั้งหมด ๔๗ คน แต่ขณะนี้ มีผู้สมัครเพิ่ม สถานที่เรียนรู้ คือ ที่ศาลากลางหมู่บ้าน เรียนอย่างน้อยเดือนละ ๒ ครั้ง ช่วงบ่ายหลังจากเสร็จภารกิจที่ทำประจำวันแล้วผู้นำ มีกิจกรรมในการเรียนรู้ โดยการแบ่งกลุ่มในการเรียนรู้ เช่น กลุ่มพืชผัก ไม้ผล กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มผลิตพืชปลอดภัย^{๕๔}

การจัดการกองทุน มีการระดมทุนจากการชำระค่าหุ้นในฐานสมาชิก จำนวนหนึ่งหุ้น โดยมีค่าธรรมเนียมแรกเข้า ๑๐๐ บาท มีข้อบังคับกลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงบ้านระกาเสม็ด ตามพระราชดำริสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มีคณะกรรมการจำนวน ๕ คน ซึ่งมาจากสมาชิกโดยการคัดเลือกกันเองจากบุคคล ที่มีความรู้ความสามารถ และความรับผิดชอบ มีจิตอาสาและเป็นที่ยอมรับของสมาชิก มีแนวคิดในการทำโครงการอาหารปลอดภัย โดยเน้นกล้วยหอมให้เป็นของดีจังหวัดบุรีรัมย์

จุดเด่น เกษตรอำเภอ และผู้ว่าราชการจังหวัดให้ความสำคัญกับกิจกรรม และพยายามจะต่อยอดออกไปเพื่อสร้างรายได้โดยเน้นเกษตรอินทรีย์ การให้ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง โดยบุคคลเด่น นายบุญชู คงมี ด้านเป็นผู้นำที่ก้าวหน้า กระตือรือร้นในการช่วยเหลือชุมชน

^{๕๔} สัมภาษณ์ นายวรัญญ อุไรลักษณ์, ผู้ใหญ่บ้าน อำเภอกะสัง จังหวัดบุรีรัมย์, วันที่ ๑๙ ตุลาคม ๒๕๖๑.

ผลการเปลี่ยนแปลง

๑. ผลการเปลี่ยนแปลงต่อบุคคล/ การพึ่งพาตัวเองระดับบุคคลสมาชิกมีการนำไปปฏิบัติจริงหลังจากได้รับการถ่ายทอดความรู้ เช่น นำน้ำหมักไปใช้ในการปลูกพืชผักและไล่แมลง การทำปุ๋ยหมักจากวัสดุเกษตรที่มีอยู่ในชุมชน ตระหนักถึงภัยจากสารเคมีต่างๆ เริ่มปลูกผักปลอดสารพิษ โดยเฉพาะพืชผักพระราชทานได้นำไปใช้ปลูกได้ผลดี ได้ผลผลิตนำไปใช้ในครัวเรือน เหลือนำไปขายที่ตลาดสีเขียวของหมู่บ้าน

๒. ผลการเปลี่ยนแปลงต่อกลุ่ม/ การพึ่งพาตัวเองระดับกลุ่มสมาชิกกลุ่มให้ความสนใจ กับเศรษฐกิจพอเพียง ชาวบ้านได้ศึกษาและทำจริงเมื่อทำบัญชีครัวเรือน จึงตระหนักถึงค่าใช้จ่ายว่าใช้อะไรมากน้อย และดูว่าค่าใช้จ่ายใดไม่จำเป็นก็จะมีผลลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็น ทำให้ชาวบ้านมีรายได้เพิ่มจากการลดค่าใช้จ่าย ทำให้ชุมชนมีความสุข ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมไม่ใช้สารเคมีในนาข้าว และพืชผัก ทำให้มีข้าวปลอดสารพิษ ผักปลอดสารพิษ นำไปขายได้ราคาดี แต่ก็ยังมีการใช้สารเคมีอยู่ ต้องมีการรณรงค์ต่อไป

๓. ผลการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชน/ การพึ่งพาตัวเองระดับชุมชนชุมชนตระหนักถึงการเรียนรู้ร่วมกัน เริ่มให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มในการให้ความช่วยเหลือกลุ่มให้มีความรู้เพิ่มขึ้น ชาวบ้านเริ่มต้นตัวรู้สึกเป็นเกียรติที่ได้เข้าร่วมโครงการนี้และจะรวมกลุ่มกันผลิตผักปลอดสารพิษให้มากขึ้นจะทำกล้วยหอมปลอดภัย โดยเรียนรู้เรื่องบรรจุภัณฑ์ เพื่อให้เป็นสินค้าดีของจังหวัดขายให้กับกลุ่มที่จะเข้ามาชมการแข่งขันรถและกีฬาฟุตบอลที่จังหวัดบุรีรัมย์

หน่วยงานสนับสนุน หน่วยงานที่สนับสนุน คือหน่วยงานของการส่งเสริมเกษตร นอกจากให้ความรู้แล้วยังพาไปดูงานกับชุมชนอื่น รวมทั้งทางอำเภอได้ให้การสนับสนุนแต่งตั้งคณะทำงานให้รับผิดชอบโดยมีสำนักงานเกษตรจังหวัดให้การสนับสนุน ในโครงการพืชปลอดภัย ผู้ว่าราชการจังหวัดให้การสนับสนุนในการดำเนินการเกี่ยวกับการปลูกกล้วยปลอดสารพิษ และรณรงค์ให้ปลูกกล้วยหอมทอง เพื่อการบริโภคและจะต่อยอดให้เป็นของดีต่อไปในอนาคต โดยมีนโยบายทำเกษตรอินทรีย์ ๒๐๐ ไร่ จาก ๔๐๐ ครัวเรือน การเรียนรู้ภายในกลุ่ม โดยมีปราชญ์ชาวบ้านที่มีความชำนาญในแต่ละด้านเข้ามาให้ความรู้กับชุมชน มีการรณรงค์ให้มีการเลี้ยงไก่ไข่ แบ่งหน้าที่กลุ่มในการดำเนินการ เช่น มีฝ่ายผลิต ฝ่ายคัดแยก แล้วนำมารวมกัน โดยมีฝ่ายขายเข้ามาดูแลเรื่องการจำหน่าย

กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ เดินหน้าส่งเสริมให้เกษตรกรรวมตัวกันทำ "เกษตรแปลงใหญ่" โดยให้มีผู้จัดการพื้นที่มาบริหารจัดการแปลงเกษตร วางแผนการผลิตตลอดห่วงโซ่อุปทาน อีกทั้งสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้เกษตรกรสามารถจัดการการผลิตสินค้าเกษตร และการตลาด ให้มีมาตรฐานเช่นเดียวกับฟาร์มใหญ่ และเพื่อเป็นการลดต้นทุนการผลิต การเข้าถึงแหล่งทุน และมีอำนาจต่อรองในตลาดปัจจุบันมากขึ้น

ข้อมูลจากกรมส่งเสริมการเกษตรระบุว่า ปี ๒๕๖๐ จะมีพื้นที่นำร่องเกษตรแปลงใหญ่ใน ๗๗ จังหวัด รวมทั้งสิ้น ๒๑๙ จุด พืช ๑๓ ชนิด ได้แก่ ข้าว ซึ่งมีมากที่สุด ๑๓๙ จุด นอกนั้นได้แก่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มันสำปะหลัง ทุเรียน ลำไย มะม่วง มังคุด เงาะ ส้มโอ มะพร้าว น้ำหอม สับปะรด ปาล์มน้ำมัน และผัก พื้นที่ผืนนาแปลงใหญ่ อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งเป็น ๑ ในพื้นที่นำร่องในปีนี้เป็นารรวมผืนนาของเกษตรกรอำเภอกระสัง กว่า ๕,๐๐๐ ไร่ เกษตรกร ๔๐๐ คน ปลูกข้าวพันธุ์ข้าวขาวดอกมะลิ ๑๐๕ โดยมีเกษตรกรอำเภอเป็นผู้จัดการนา

เกษตรจังหวัดบุรีรัมย์ อธิบายว่า การทำนาแปลงใหญ่เป็นการรวมตัวของเกษตรกรเป็นปีที่สอง เป็นโครงการที่ยึดพื้นที่เป็นหลัก ความจริงเป็นวิถีที่เกษตรกรทำอยู่แล้ว เราเพียงมาให้ความรู้เรื่องปุ๋ย ยา และการปรับปรุงดิน ซึ่งผลผลิตที่ได้ในส่วนหนึ่งนำไปขายเมล็ดพันธุ์ที่ศูนย์เมล็ดพันธุ์สุรินทร์ และจำหน่ายตามจังหวัดใกล้เคียง ส่วนการแปรรูปขณะนี้ได้ประสานกับพาณิชย์จังหวัดเพื่อหาโรงสีและตลาด เพื่อจำหน่ายต่อไป ในอดีตข้าวสารของบ้านกะนัง อำเภอกะสัง มีราคาถูก จึงได้รับคำแนะนำให้ทำเมล็ดพันธุ์ขาย เพราะได้ราคาดี จึงตั้งกลุ่มขึ้นเพื่อทำเมล็ดพันธุ์จำหน่ายให้กับศูนย์เมล็ดพันธุ์สุรินทร์ ตั้งแต่ปี ๒๕๓๘ เป็นต้นมา จากเดิมมี ๒๐ กว่าราย ปัจจุบันเพิ่มขึ้นเป็น ๖๓ ราย โดยจำหน่ายให้ศูนย์เมล็ดพันธุ์สุรินทร์ ปีละ ๒๐๐ กว่าตัน ราคาปี ๒๕๖๐ กิโลกรัมละ ๑๙.๔๐ บาท ส่วนปีนี้อยู่ที่ ๑๘.๔๐ บาท ทำให้หมู่บ้านมีรายได้ประมาณ ๖ ล้านบาททุกปี ขณะที่ราคาข้าวที่จำหน่ายในตลาดทั่วไป กิโลกรัมละ ๑๐-๑๒ บาทเท่านั้น เมื่อมีโครงการนาแปลงใหญ่ ปีนี้จึงขยายพื้นที่ปลูกข้าวเพิ่มเป็น ๕,๐๐๐ ไร่ ต้องหาสมาชิกเพิ่มเป็น ๔๐๐ คน และขยายเป็น ๑๐ ชุมชน^{๕๕}

สำหรับสมาชิกต้องเข้าร่วมด้วยความสมัครใจ เนื่องจากการดำเนินการต้องมีการประชุมกันอย่างน้อย ๒-๓ ครั้ง จึงต้องอาศัยใจรักมากกว่าสิ่งอื่นใด โดยจะแบ่งสมาชิกเป็นกลุ่มใหญ่ และกลุ่มย่อย ซึ่งกลุ่มใหญ่ตั้งอยู่ที่ศูนย์บ้านกะนัง หมู่ ๔ ต.บ้านปรือ อ.กระสัง เพื่อคอยประสานกลุ่มย่อยอีก ๙ ชุมชน ซึ่งต้องคัดเลือกคณะกรรมการบริหารจัดการกลุ่มย่อย เพื่อคอยรับข่าวสารต่อจากกลุ่มใหญ่อย่างเข้มแข็ง ทำนาหยอดช่วยลดต้นทุน นางกังสดาล สวัสดิ์ชัย ผู้ช่วยเกษตรจังหวัดบุรีรัมย์ อธิบายว่า โครงการนาแปลงใหญ่ของอำเภอกะสังเป็นการเปลี่ยนพฤติกรรมของเกษตรกร คือเปลี่ยนจากนาหว่าน เป็นนาหยอด นอกจากกลุ่มแล้วยังมีเอกชนนำเครื่องหยอดเมล็ดมารับจ้างเหมาในราคาไร่ละ ๒๐๐ บาท ซึ่งปีนี้จากพื้นที่นาทั้งหมด ๕ พันกว่าไร่ ทำนาหยอดถึง ๓ พันกว่าไร่ ลดต้นทุนเมล็ดพันธุ์จากเดิมที่ใช้ไร่ละ ๓๐ กิโลกรัม เหลือแค่ ๑๐ กิโลกรัมเท่านั้น อีกทั้งเป็นการลดการใช้ปุ๋ยเคมีจากเดิมไร่ละ ๕๐ กิโลกรัม ก็เหลือเพียง ๒๐ กิโลกรัม เป็นการลดต้นทุนอย่างเห็นได้ชัด ผลที่ตามมาคือคุณภาพข้าวดีขึ้น ผลผลิตเฉลี่ย ๖๐๐ กิโลกรัม/ไร่ ขณะที่ค่ามาตรฐานจังหวัดอยู่ที่ ๔๐๐ กิโลกรัม/ไร่เท่านั้น^{๕๖}

ด้าน สุธีร์ ศรีสวย ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๔ เล่าว่า สมัยก่อนเราผลิตข้าวโดยการทำนาหว่าน แต่ทุกวันนี้ปรับเป็นนาหยอด โดยเริ่มทดลองทำนาหยอดปีแรก ๒๐๐ ไร่ หลายคนที่ยังลังเลอยู่ เพราะเบื้องต้นไม่แน่ใจว่าจะประหยัดจริงหรือไม่ แต่มาปีนี้มีพี่น้องเข้าร่วมโครงการนาหยอด ๓๐๐ กว่าราย คิดเป็น ๘๐% ของสมาชิก คาดว่าปีหน้า (๒๕๖๑) จะทำนาหยอดทั้งหมด นอกจากนั้นยังใช้สารชีวภัณฑ์แทนยาฆ่าแมลง โดยใช้น้ำหมักที่หมักเองด้วยดอกจัน (ดอกทองกวาว) ช่วยลดต้นทุนการใช้ปุ๋ยเคมีได้มาก ใส่ภูมิปัญญาน้ำหมักดอกจัน นอกจากนี้ ชาวบ้านยังได้นำภูมิปัญญามาใช้ควบคู่กับการพัฒนาได้ด้วย เช่น บุตรสาวของนายสุรพันธ์ คำสอน ปราชญ์ชาวบ้าน หมู่ ๔ อธิบายว่า พ่อของตนได้ทดลองทำน้ำหมักดอกจันมา ๔-๕ ปีแล้ว ซึ่งต้องใช้ดอกที่ยังอยู่บนต้น เพราะยังมีความหวาน นำมาหมักกับกากน้ำตาล และน้ำ ครบ ๗ วันก็นำมาใช้รดต้นข้าวได้ โดยน้ำหมักดอกจันจะมีกลิ่นฉุนช่วยไล่แมลง "จากการทดลองได้ผลคือ ลดเมล็ดลีบ เมล็ดต่าง ข้าวออกดอกสม่ำเสมอ แต่ด้านทาน

^{๕๕} สัมภาษณ์ นายวันชัย ทิพย์อักษร, เกษตรจังหวัดบุรีรัมย์, วันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๕๖} สัมภาษณ์ นางกังสดาล สวัสดิ์ชัย, ผู้ช่วยเกษตรจังหวัดบุรีรัมย์, วันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๖๑.

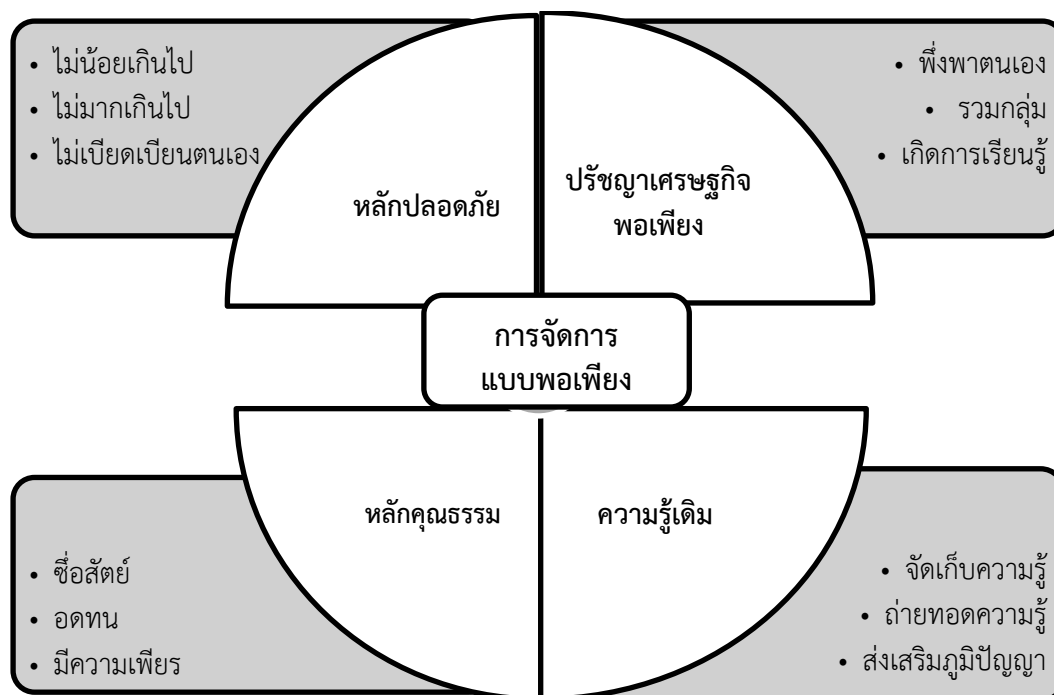
โรค สีเปลือกข้าวจะเป็นสีเหลืองอร่าม ไม่หมอง ดูสดใส เมื่อเทียบกับข้าวที่ไม่ได้ใช้น้ำหมักจะแตกต่างกันมาก ผลผลิตเฉลี่ย ๖๐๐ กิโลกรัม/ไร่ เป็นข้าวที่หุงแล้วหอมมาก กินอร่อย รับรองจะดีใจ ส่วนข้าวที่ไม่ได้ใช้จะให้ผลผลิตเพียง ๓๕๐-๔๐๐ กิโลกรัม/ไร่ ทำให้วันนี้รายได้ชาวนาเพิ่มขึ้นถึง ๒๐% สำหรับที่นา ๓๐ ไร่ จะมีรายได้ ๒-๓ แสนบาท/ปี ส่วนปัญหาข้าวราคาตกขณะนี้ได้แนะนำให้สมาชิกรอก่อนหากขายไม่หมดให้เก็บใส่ยุ้งข้าวไว้ รอแปรรูปข้าวของชุมชน รอตลาดได้ราคาค่อยขาย^{๕๗}

ผลผลิตฟองไร่ละ ๗๐๐ กิโลกรัม นางวราภรณ์ การกระสัง ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ เล่าว่า เกษตรกรหมู่ ๓ เป็นกลุ่มย่อย มีผู้เข้าร่วม ๖๒ ราย ทำนาแปลงใหญ่ ๕๐๙ ไร่ เป็นการทำนาหยอดทดลองทำมา ๒ ปี โดยปีนี้ได้รับสนับสนุนเครื่องหยอดเมล็ดข้าวจากกลุ่มใหญ่ ได้ผลดีมาก รวงยาว เมล็ดเต็ม แฉมยังประหยัดปุ๋ยด้วย จากเดิมที่เป็นนาหว่าน เคยใส่ปุ๋ยไร่ละ ๗๐ กระสอบ ก็ใช้เพียง ๓๐ กระสอบ และใช้ปุ๋ยหมัก และน้ำหมักดอกจาน สามารถเก็บเกี่ยวได้ถึงไร่ละ ๘ กระสอบ (กระสอบละ ๙๑ กิโลกรัม) เฉลี่ยได้ผลผลิต ๗๐๐ กิโลกรัม/ไร่ นาแปลงใหญ่จึงไม่เพียงเป็นผืนนาที่เชื่อมต่อกันเท่านั้น ยังเป็นการเชื่อมโยงความรู้ เชื่อมความร่วมมือร่วมใจในท้องถิ่นเพื่อพัฒนาสู่ชีวิตที่ดีกว่า เช่นเดียวกับสโลแกนอันหนึ่งของชาวบุรีรัมย์ที่บอกว่า "ข้าวคือชีวิต อย่าคิดเห็นเป็นเพียงสินค้า" นั่นเอง^{๕๘}

สรุปได้ว่าสภาพการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ จากการลงพื้นที่สำรวจอำเภอลำปลายมาศ และ อำเภอกะสัง พบว่า สภาพการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงที่เห็นเด่นชัดตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ตามความรู้เดิม ตามหลักธรรมคุณธรรม และตามหลักความปลอดภัย สภาพการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงต้นแบบของพ่อผาย สร้อยสระกลาง ชาวอำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์ นายบุญชี คงมี ชาวอำเภอกะสัง จังหวัดบุรีรัมย์ และ นายไพบุลย์ ชารัมย์ ชาวอำเภอกะสัง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยยึดหลักการทำการเกษตรตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงโดยเป็นการนำเอาหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงไปประยุกต์ใช้อย่างเป็นรูปธรรมในการประกอบการเกษตรเพื่อความมั่นคงและยั่งยืน การทำความเข้าใจให้ถูกต้องจึงเป็นผลดีที่จะทำให้การนำความรู้และหลักการดังกล่าวไปประยุกต์ใช้เผยแพร่ ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม

^{๕๗} สัมภาษณ์ นายสุธี ศรีสวย, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๔ อำเภอกะสัง, วันที่ ๑๒ ตุลาคม ๒๕๖๑.

^{๕๘} สัมภาษณ์ นางวราภรณ์ การกระสัง, ผู้ใหญ่บ้านหมู่ ๓ อำเภอกะสัง, วันที่ ๑๒ ตุลาคม

ภาพที่ ๔.๖ สภาพการจัดการแบบพอเพียงของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์

สรุปสภาพการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์

จากเดิมสภาพการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ สำหรับสาเหตุปัญหาสำคัญ คือ เกษตรกรส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ และการบริหารจัดการ ปัญหาเรื่องทุน และโครงสร้างพื้นฐานโดยเฉพาะที่ทำกิน การพัฒนาดิน และน้ำ ซึ่งยังพบว่าไม่เพียงพอ จึงเป็นสิ่งที่ทำให้การพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ของเกษตรกรยังล่าช้า ปัจจุบันพบว่าเกษตรกรส่วนมากมักยากจน และส่วนใหญ่มักมีหนี้สินมากมาย สาเหตุหนึ่งอาจเป็นเพราะต้นทุนการผลิต รวมไปถึงปัญหาที่พบกันอยู่เสมออีกคือปัญหาพ่อค้าคนกลาง ราคาที่พ่อค้าคนกลางให้กับเกษตรกรนั้นเป็นราคาที่ต่ำมาก แต่กลับไปขายต่อได้ในราคาที่สูง ส่วนต่างจำนวนมากนี้ทำให้กำไรเกือบจะทั้งหมดตกไปอยู่ที่พ่อค้าคนกลาง แม้รัฐบาลมีการประกันราคาพืชผลทางการเกษตรหลายอย่าง แต่การประกันราคาดังนั้นก็ไม่ได้ช่วยให้เกษตรกรมีกำไรมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากเกษตรกรส่วนใหญ่ที่ยังคงเป็นหนี้สินจนถึงปัจจุบัน แต่พ่อค้าคนกลาง เจ้าของโรงสี กลับมีกำไรเป็นกอบเป็นกำ สภาพปัญหาในปัจจุบันครอบคลุมเกษตรกร มีภาวะหนี้สิน รายได้น้อยแต่มีค่าใช้จ่ายสูง สภาพการตลาดและราคาผลผลิตไม่จูงใจในการผลิต ปัญหาเรื่องหนี้สินของเกษตรกร วิถีชีวิตที่เต็มไปด้วยการแก่งแย่งแข่งขัน เห็นแก่ตัวมากกว่าส่วนรวม ดิ้นรนเพียงเพื่อให้ตัวเองอยู่รอด ซึ่งเป็นตัวแปรที่สำคัญทำให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมา ไม่ว่าจะเป็นปัญหาความยากจน ปัญหาความเป็นอยู่ในสังคม ฯลฯ ส่งผลให้เกษตรกรไม่มีทุนการทำงานครั้งต่อไปโดยที่เกษตรกรยังมีหนี้สินภาระติดตัวอยู่ ก่อให้เกิดปัญหาเรื่องอื่นตามมา เช่น การดำรงชีวิตที่ยากลำบาก ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องปัจจัย ๔ ที่ยังไม่ค่อยมี และจะมีผลกระทบคือ สังคมใดมีปัญหามากถือว่าสังคมนั้น ยังไม่มีการพัฒนาดีพอควร ก่อให้เกิดปัญหาในด้านอาชญากรรม ชกชิง วิว่งราว ปล้น ทำผิดศีลธรรม ซึ่งคนที่ทำเช่นนั้นส่วนใหญ่คือผู้ที่ด้อยใน

การศึกษาทั้งทางโลกและทางธรรม สำคัญคือ ทำให้เกิดการกดขี่จากผู้มีอำนาจต่อรองมาก ดังเช่น การกู่หนั้นนอกระบบก็เกิดจากปัญหาความยากจนทำให้เกษตรกรกู้เงินทุนของรัฐบาลมาใช้หนี้นอกระบบ ส่งผลให้เกษตรกรมีหนี้สินภาระเพิ่มขึ้นเนื่องจากการขาดความรู้ความสามารถในการวางแผน ทำให้เกษตรกรสร้างหนี้ไม่มีวันใช้หมด

เมื่อเกิดการเรียนรู้ภายใต้การจัดการเกษตรแบบพอเพียง จึงส่งผลให้เกษตรกรอำเภอกระสังและอำเภอลำปลายมาศเกิดดุลยภาพ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอเพียงเลี้ยงตัวเองได้บนพื้นฐานของความประหยัด ขจัดการใช้จ่าย รวมพลังกันในรูปกลุ่ม เพื่อทำการผลิต การตลาด การจัดการ รวมทั้งด้านสวัสดิการ การพัฒนาสังคม และสร้างเครือข่ายกลุ่มอาชีพและขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้หลากหลาย โดยประสานความร่วมมือกับภาครัฐกิจ ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน และ ภาคราชการในด้านเงินทุน การตลาด การผลิต การจัดการ และ ข่าวสารข้อมูล โดยเกษตรกรพออยู่พอกินสมควรแก่อัตภาพในระดับที่ประหยัด ไม่อดอยากและเลี้ยงตนเองได้ตามหลักปรัชญาของ "เศรษฐกิจพอเพียง" ในหน้าแล้งมีน้ำน้อย ก็สามารถเอาน้ำที่เก็บไว้ในสระมาปลูกผักต่างๆ ที่ใช้น้ำน้อยได้ โดยไม่ต้องเปียดเบียนชลประทาน ในปีที่ฝนตกตามฤดูกาลโดยมีน้ำดีตลอดปี ทฤษฎีใหม่นี้ก็สามารถสร้างรายได้ให้ร่ำรวยขึ้นได้ในกรณีที่เกิดอุทกภัยก็สามารถที่จะฟื้นตัวและช่วยตนเองได้ในระดับหนึ่ง โดยทางราชการไม่ต้องช่วยเหลือมากเกินไป อันเป็นการประหยัดงบประมาณด้วย การทำการเกษตรทฤษฎีใหม่ จึงมีความสำคัญและมีบทบาทต่อภาคการเกษตร ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อสู่การเจริญเติบโตของประเทศอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตามต้องมียุทธศาสตร์ประกอบหลายประการ ที่จะทำให้การทำเกษตรวิธีนี้ประสบผลสำเร็จ และก้าวไปอย่างมั่นคงไม่ล้มเลิกกลางคัน มีการขยายผลที่เหมาะสมในทุกๆ ด้าน ไม่ขยายผลรวดเร็วเกินไป ในขณะที่ผู้มีส่วนร่วมยังคงขาดความเข้าใจเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ที่แท้จริงทฤษฎีใหม่ทำให้เกษตรกรได้รับการตอบสนอง ทั้งด้านส่วนตัวและสังคมในระดับสูง ได้ผลผลิตทางการเกษตรเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากมีน้ำเพียงพอ มีรายได้เพิ่มขึ้น ครอบครัวอบอุ่นมีความสามัคคี ในระดับชุมชนและระดับสถาบัน เป็นการส่งผลเกื้อกูลซึ่งกันและกัน สภาพพื้นที่ที่เคยแห้งแล้งขาดแคลนน้ำกลับกลายเป็นแผ่นดินที่เคยแห้งแล้งขาดแคลนน้ำ กลับกลายเป็นแผ่นดินที่อุดมสมบูรณ์มากขึ้น เป็นการรักษาสอดคล้องกับดินและธรรมชาติ สิ่งที่ยังระงัง คือ การนำซื้อทฤษฎีใหม่ไปใช้ในโครงการต่างๆ ควรเน้นให้ชัดเจนว่า โครงการนั้นๆ มีการพัฒนาการเกษตรในลักษณะแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่อย่างแท้จริง เพื่อมิให้เกิดความสับสนในสาระแท้จริงของทฤษฎีใหม่

นอกจากนี้แนวคิดของปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงยังเป็นระบบเศรษฐกิจที่ยึดถือหลักการที่ว่า "ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน" โดยมุ่งเน้นการผลิตพืชผลให้เพียงพอกับความต้องการบริโภคในครัวเรือนเป็นอันดับแรก เมื่อเหลือพอจากการบริโภคแล้วจึงคำนึงถึงการผลิตเพื่อการค้า ผลผลิตส่วนเกินที่ออกสู่ตลาดก็จะเป็นกำไรของเกษตรกร ลักษณะเช่นนี้เกษตรกรจะมีหลายสถานะ โดยจะเป็นผู้กำหนดหรือเป็นผู้กระทำต่อตลาด แทนที่ตลาดจะเป็นกระทำให้หรือเป็นตัวกำหนดเกษตรกร ดังเช่นที่เป็นอยู่และหลักใหญ่สำคัญยิ่ง คือ การลดค่าใช้จ่ายในการสร้างสิ่งอุปโภคบริโภคในที่ดินของตนเอง เช่น ข้าว น้ำ ปลา ไข่ ไม้ผล พืชผัก ฯลฯ เศรษฐกิจพอเพียงให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มของชาวบ้าน ทั้งนี้กลุ่มชาวบ้านหรือองค์กรชาวบ้านจะทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ ให้หลากหลายครอบคลุมทั้งการเกษตร แบบผสมผสาน หัตถกรรม การแปรรูปอาหาร การทำธุรกิจค้าขาย และการท่องเที่ยวระดับชุมชน ฯลฯ เมื่อองค์กรชาวบ้านเหล่านี้ได้รับการพัฒนาให้เข้มแข็งแล้ว เกษตรกร

ทั้งหมดในชุมชนก็จะได้รับการดูแลให้มีรายได้เพิ่มขึ้น รวมทั้งได้รับการแก้ไขปัญหาในทุกๆ ด้าน ซึ่งจะ
ทำให้เศรษฐกิจโดยรวมของประเทศเติบโตได้อย่างมีเสถียรภาพ ซึ่งหมายความว่า เศรษฐกิจสามารถ
ขยายตัวต่อสถานการณ์ด้านการกระจายรายได้ที่ดีขึ้น และเศรษฐกิจพอเพียงตั้งอยู่บนพื้นฐานของ
ความเมตตา ความเอื้ออาทร และ ความสามัคคีของสมาชิกในชุมชน ในการร่วมแรงร่วมใจเพื่อ
ประกอบอาชีพต่างๆ ให้บรรลุผลสำเร็จประโยชน์ที่เกิดขึ้นจึงไม่ได้หมายถึงรายได้แต่เพียงมิติเดียว
หากแต่ยังรวมถึงประโยชน์ด้านอื่นๆ ด้วย ได้แก่ การสร้างความมั่นคงให้กับสถาบันครอบครัว สถาบัน
ชุมชน ความสามารถในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การพัฒนากระบวนการ
เรียนรู้ของชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม
การพัฒนากระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งการรักษาไว้ซึ่ง
ขนบธรรมเนียมประเพณีดั้งเดิมของไทยให้คงอยู่ตลอดไป

๔.๒ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบ พอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์

จากการลงพื้นที่สำรวจ สัมภาษณ์ และสังเกต ผู้วิจัยพบว่ารูปแบบการผลิตและการ
จัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยได้ศึกษา
๒ อำเภอ คือ อำเภอลำปลายมาศและอำเภอกระสัง นำมาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบ
การผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกร จากการรวบรวม
ข้อมูล พบว่า รูปแบบการผลิตทางการเกษตรเชิงเดี่ยว ซึ่งได้แก่รูปแบบการผลิตแบบยังชีพ แบบ
ขยายพื้นที่ แบบธุรกิจและอุตสาหกรรม และแบบนิเวศ รวมไปถึงรูปแบบการจัดการการเกษตร โดย
นำศาสตร์พระราชาสหกิจพอเพียง ความรู้เดิม หลักธรรม, คุณธรรม และความปลอดภัย จาก
รูปแบบดังกล่าวส่งผลให้เกษตรกรในอำเภอลำปลายมาศและอำเภอกระสัง เกิดคุณภาพชีวิต ทั้ง
ทางด้านสุขภาพ ด้านรายได้ ด้านสถานภาพ และด้านครอบครัว ดังนี้

สภาพการผลิตของเกษตรกร จากการวิเคราะห์ พบว่า ในพื้นที่อำเภอกระสังและ
อำเภอลำปลายมาศจะมีรูปแบบการผลิตการเกษตรแบบยังชีพ และการผลิตการเกษตรแบบนิเวศ
เป็นหลัก กล่าวคือ การผลิตการเกษตรแบบยังชีพ การทำการเกษตรแบบยังชีพแต่ปัจจุบันมีการ
เปลี่ยนแปลงรูปแบบทางการเกษตรเพื่อให้เกษตรกรสามารถลดความเสี่ยงจากราคาผลผลิตที่ไม่
แน่นอน เป็นหลัก มีการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์หลายๆ อย่างรวมอยู่ในพื้นที่เดียวกันสำหรับใช้บริโภค
ในครอบครัว และการผลิตการเกษตรแบบนิเวศเป็นรูปแบบที่ให้ความสำคัญต่อการควบคุมหรือมี
ระบบการจัดการด้านคุณภาพและมาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อม การเกษตรระบบนี้ เช่น เกษตรชีวภาพ
การเกษตรแบบยั่งยืน การเกษตรแบบอินทรีย์ และ เกษตรธรรมชาติ เป็นต้น เป็นระบบที่พบเห็นได้
ในท้องถิ่นต่าง ๆ แต่ยังปฏิบัติกันในพื้นที่เฉพาะ และยังไม่ได้ทำเป็นธุรกิจเกษตรขนาดกลางหรือขนาด
ใหญ่เพื่อการส่งออกได้อีกด้วย การเกษตรในลักษณะแบบนี้ก็จะเป็นการให้ความสำคัญของระบบ
นิเวศ ผลผลิต คุณภาพที่ดี และเพียงพอต่อเกษตรกร และผู้บริโภค ซึ่งการเกษตรแบบยั่งยืนนั้นก็ถือเป็น
สิ่งที่ไม่ให้ความสำคัญกับชุมชนเป็นอย่างมากเลย เพราะจุดมุ่งหมายหลักๆ ของการทำเกษตรนั้นก็จะเป็น
การผลิตอาหารและปัจจัยที่มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตมากกว่าผลิตเพื่อการส่งออกนั่นเอง ซึ่ง
ก็จะมีการใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ อย่างไรก็ตามนั้นวัตถุดิบที่

ได้จากการทำการเกษตรในลักษณะแบบนี้มันก็จะดีเป็นอย่างมาก เพราะทำให้สิ่งที่เรากินเข้าไปนั้นก็ไม่มีสารพิษตกค้างอยู่ในร่างกายของเราอีกด้วยนั่นเอง หากจะก่อให้เกิดดุลยภาพทั้ง ๔ ด้านเกษตรกรยังต้องมีการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงมาประยุกต์ใช้อย่างเป็นรูปธรรมในการประกอบ การเกษตรเพื่อความมั่นคงและยั่งยืน

๑. ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบเกษตรเชิงเดี่ยวกับดุลยภาพชีวิตของเกษตรกร

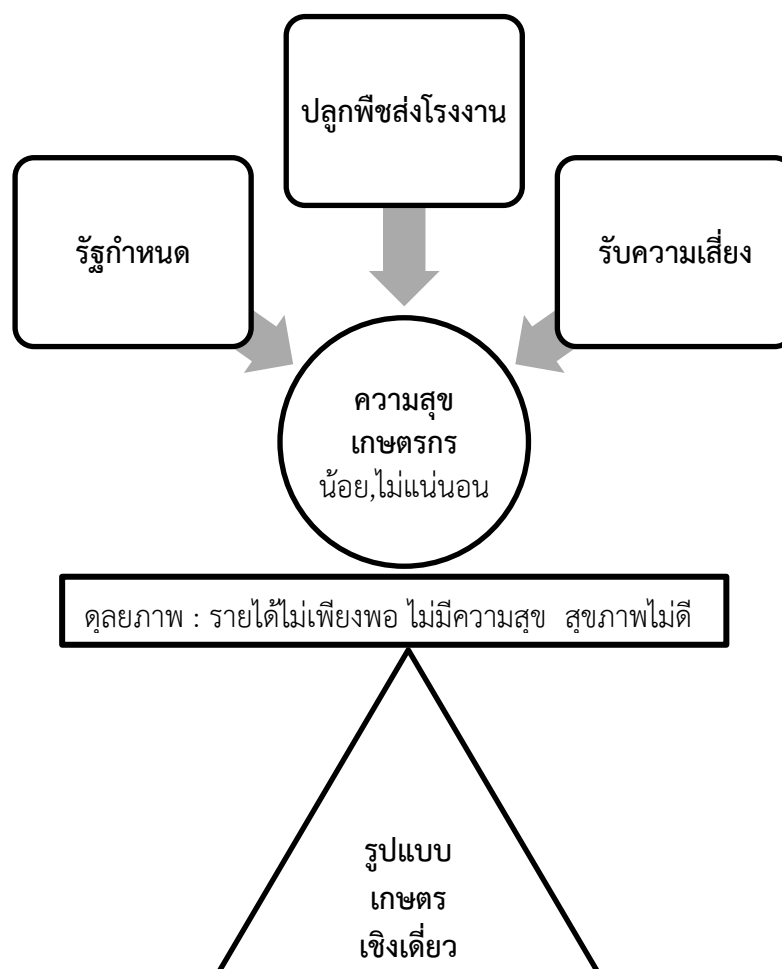
ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบเกษตรเชิงเดี่ยวกับดุลยภาพชีวิตของเกษตรกรในอำเภอลำปลายมาศและอำเภอกะสังเกษตรกรทั้งสองอำเภอส่วนมากเน้นทำการเกษตรเชิงเดี่ยวปลูกข้าวนาปี และปลูกอ้อยมันสำปะหลังปลูกยางพารารอรับรายได้เป็นรายปี ซึ่งกิจกรรมทางการเกษตรมีความสัมพันธ์กับรายได้ซึ่งเป็นความต้องการของสมาชิกในครอบครัวของเกษตรกรและรายได้นำไปสร้างความสุขให้แก่สมาชิกครอบครัวรวมถึงสุขภาพของเกษตรกรแต่จากการสำรวจและสัมภาษณ์ รวมทั้งการรวบรวมข้อมูลในมิติต่างๆ พบว่า ดุลยภาพชีวิตของเกษตรกรเป็นความสุขจากรายได้ที่เพียงพอ ความสุขในการทำงานร่วมกันของสมาชิกในครอบครัว ความสุขที่เกิดจากการมีสุขภาพดี แต่ถูกกำหนดโดยรัฐ หน่วยงานภาครัฐเข้าไปให้ความรู้ สนับสนุนส่งเสริมให้เกษตรกร กำหนดและสร้างรูปแบบการปลูกพืชเชิงเดี่ยวที่สนองความต้องการของโรงงานอุตสาหกรรม เมื่อความเสี่ยงเกิดขึ้นจากกระบวนการผลิตเกษตรกรจะเป็นผู้รับความเสี่ยงทั้งหมด ผลผลิตที่ไม่เป็นไปตามความต้องการ และผลผลิตเป็นไปตามความต้องการ กล่าวคือ เมื่อผลผลิตมีปัญหาไม่ได้ผลผลิตตามความต้องการเกษตรกรจะได้รับความเสี่ยงในการขาดทุนเอง ในขณะที่เดียวกันหากเกษตรกรมีการผลิตได้ผลผลิตในจำนวนมากในเวลาใกล้เคียงกันจะถูกโรงงานหรือหน่วยงานภาครัฐกำหนดให้ชะลอการขาย โดยสนับสนุนด้านเงินกู้ สำหรับเงินกู้ที่เกษตรกรเข้าไปกู้จะเป็นผู้แบกรับภาระเองทั้งหมดดังนั้น ดุลยภาพชีวิตทางด้านรายได้ ความสุขและสุขภาพดีจึงสัมพันธ์กับรูปแบบกิจกรรมทางการเกษตรที่เกษตรกรดำเนินอยู่เป็นประจำ

รูปแบบการประกอบอาชีพทางการเกษตรของของเกษตรกรในอำเภอลำปลายมาศและอำเภอกะสังเน้นกิจกรรมทางการเกษตรโดยปลูกพืชเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวมีรายได้เป็นรายปีและพึ่งพาภาคอุตสาหกรรมเป็นหลักซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการแบ่งปันและสร้างความสมดุลให้แก่เกษตรกรผู้สร้างผลผลิตทางการเกษตรป้อนโรงงานอุตสาหกรรมสำหรับความเสียสมดุลของเกษตรกรอาจเกิดจากการควบคุมราคาผลผลิตเมื่อผลผลิตมีจำนวนมากจนเกินไปของโรงงานอุตสาหกรรมและปัจจัยทางด้านสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้ออำนวยต่อการสร้างผลผลิตที่มีคุณภาพสภาพแวดล้อมทางฝนและอากาศอาจมีปริมาณมากหรือน้อยจนเกินไปส่งผลกระทบต่อผลผลิตทางการเกษตรไม่สามารถสร้างผลผลิตที่สนองตอบความต้องการของผู้ซื้อรวมถึงผลผลิตที่ถูกทำลายลงจากสภาพแห้งแล้งหรือน้ำท่วม ผลกระทบที่เกิดจากผลผลิตที่ถูกทำลายลงเกษตรกรจะเป็นผู้รับภาระในเบื้องต้นก่อนผู้ประกอบการโรงงานอุตสาหกรรมรวมทั้งการกู้ยืมเงินสนับสนุนจากโรงงานอุตสาหกรรมจากหน่วยงานภาครัฐแต่เกษตรกรจะต้องเป็นผู้รับภาระในการจ่ายหนี้คืนและจ่ายดอกเบี้ยให้แก่สถาบันการเงินหรือโรงงานอุตสาหกรรมผู้ปล่อยกู้

สรุป ผลกระทบของเกษตรกรที่เกิดจากการพัฒนาประเทศตามแนวทางเศรษฐกิจเสรี ซึ่งเป็นกระแสหลักของประเทศ ได้ทำให้สังคมไทยเปลี่ยนแปลงแบบก้าวกระโดด แต่ได้สร้างผลกระทบอย่างมากมายต่อวิถีสังคมไทย โดยเฉพาะภาคการเกษตรที่พัฒนาสู่การผลิตเพื่อขาย โดยมี “เงิน”

และผลกำไรเป็นเป้าหมายหลัก เป็นระบบการเกษตรแบบใหม่ที่เน้นการปลูกพืชเชิงเดี่ยว ที่ต้องพึ่งพิงสารเคมี ใช้เครื่องจักรแทนแรงงานคนเพื่อเร่งผลผลิตได้มากที่สุด ผลที่ตามมาคือมีการทำลายระบบนิเวศอย่างรุนแรง ทั้งการบุกเบิกขยายพื้นที่ทำกิน มีการทำลายพื้นที่ป่าต้นน้ำและการใช้สารเคมีในแปลงเกษตร ในขณะที่เกษตรกรถูกทำให้เชื่อและฝืนถึงผลตอบแทน จนทำให้ต้องกู้ยืมสำหรับการลงทุน และท้ายที่สุดก็ตกอยู่ในวังวนของหนี้สิน เมื่อไม่สามารถที่จะควบคุมราคาและกลไกการตลาดได้ คุณภาพชีวิตและความสุขของเกษตรกรไทยลดลงเรื่อย ๆ จนกระทั่งอยู่ในภาวะวิกฤต และการเกษตรที่ไร้คุณภาพนำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างคนตาบอด รอความหวังจากธรรมชาติและความเมตตาที่ผู้ประกอบการอุตสาหกรรมยื่นให้ เกษตรกรไม่ใช่เพียงแค่รู้วิธีการทำมาหากินแล้วดำเนินชีวิตอย่างเห็นแก่ตัว แต่หมายถึงการรอบรู้ในศาสตร์แห่งการดำเนินชีวิตและการดำเนินชีวิตต้องประกอบไปกับการมีคุณธรรม ซึ่งเกษตรกรที่แท้จริงต้องมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงตามเหตุปัจจัยที่เปลี่ยนแปลงตามสภาพที่ก้าวเดินได้

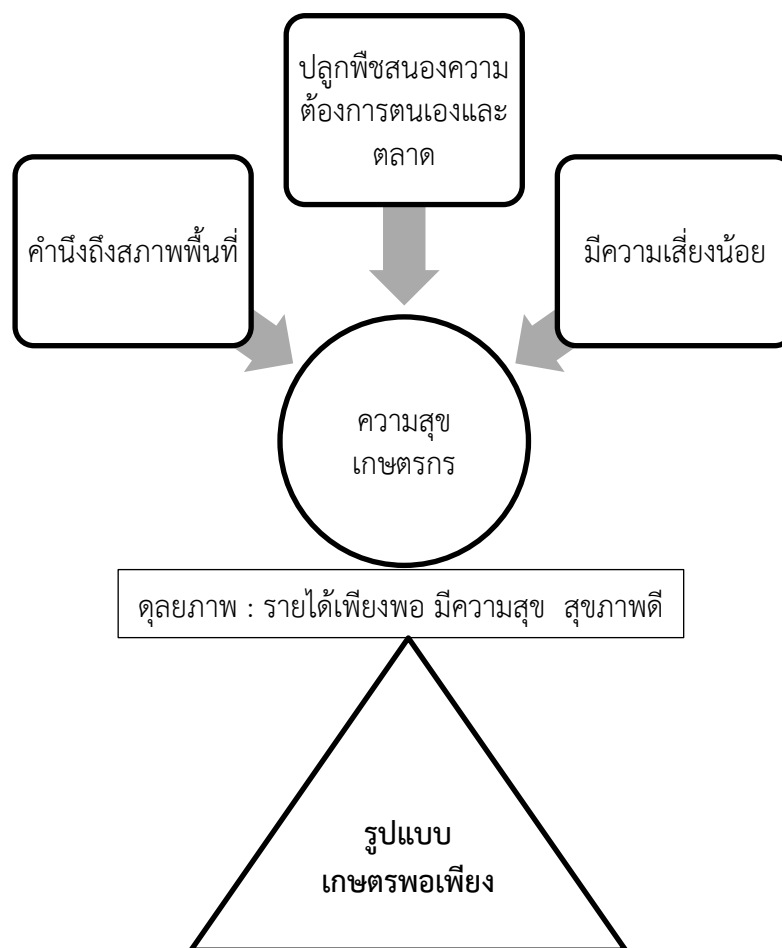
การแสดงความสัมพันธ์ของรูปแบบการเกษตรเชิงเดี่ยวกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในอำเภอลำปลายมาศและอำเภอกระสัง

ภาพที่ ๔.๗ ความสัมพันธ์รูปแบบการเกษตรเชิงเดี่ยวกับคุณภาพชีวิตเกษตรกร

๒.๒ ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบเกษตรพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกร

การแสดงความสัมพันธ์ของรูปแบบการเกษตรพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในอำเภอลำปลายมาศและอำเภอกะสัง กิจกรรมเกษตรพอเพียงมาอย่างต่อเนื่องมีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิต ดังนี้

ภาพที่ ๔.๘ ความสัมพันธ์รูปแบบการเกษตรพอเพียงกับคุณภาพชีวิตเกษตรกร

รูปแบบเกษตรพอเพียง มีความสัมพันธ์กับคุณภาพชีวิต ของเกษตรกร รายได้ที่พอเพียงมีความสุขและสุขภาพดีความสุขของเกษตรกรอาศัยการปลูกพืชตามสภาพแวดล้อมของเกษตรกรปลูกพืชบริเวณครัวเรือนปลูกพืชตามพื้นที่การเกษตรในรูปแบบของการปลูกตามธรรมชาติและปลูกเพื่อจำหน่ายและพืชที่ปลูกสนองต่อความต้องการของตนเองรับความเสี่ยงของตนเองการทำกิจกรรมต่างๆทางการเกษตรจะสัมพันธ์กับความรู้ความสามารถและความต้องการของเกษตรกร

ภาพที่ ๔.๙ ดุลยภาพชีวิตเกษตรกร

เกษตรกรพอเพียงในรูปแบบของการทำการเกษตรที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตดั้งเดิมโดยมิได้ปรับปรุงยุคตามแนวหลักการทฤษฎีเกษตรพอเพียงหรือเกษตรทฤษฎีใหม่แต่นำแนวความคิดจัดทำเกษตรตามความพอเพียงความรู้ความสามารถของเกษตรกรเองเกษตรกรในภาพที่ปรากฏเป็นการทำการเกษตรในเนื้อที่ ๑๖ ไร่โดยใช้แรงงานผู้สูงอายุเพียง ๒ คนแต่มีรายได้สูงถึงประมาณวันละ ๒ ถึง ๔ ๐๐๐ บาทต่อการเก็บผลผลิตใน ๑ วันมีสถานที่จำหน่ายรับซื้อผลผลิตอย่างต่อเนื่องและชัดเจนอีกทั้งต้นทุนการผลิตยังอยู่ในระดับต่ำ การดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรแบบพอเพียงเกิดจากความต้องการปลูกพืชทางการเกษตรตามสภาพพื้นที่ของเกษตรกรและมีการจัดสรรพืชแต่ละชนิดให้เกิดความหลากหลายสำหรับจุดเน้นเป็นสระน้ำที่ขุดไว้สำหรับการปลูกพืชชนิดต่างๆ การเกษตรพอเพียงอีกรูปแบบหนึ่งเป็นการจัดพื้นที่บริเวณบ้านหรือบริเวณพื้นที่การเกษตรโดยปลูกพืชชนิดต่างๆไว้บริโภครวมทั้งสำหรับจำหน่ายใช้ในกิจกรรมต่างๆ ของครอบครัว เช่นการปลูกผักหม้อแปลงผักจะมีพืชชนิดอื่นๆ เช่นกล้วยและพืชที่ให้ผลเป็นรายปี สะเดา ขี้เฒ่ามะรุ้ม เป็นต้นซึ่งพืชเหล่านี้สามารถให้รายได้อย่างต่อเนื่องและมีราคาสูงความเสี่ยงต่ำโดยเกษตรกรจะเก็บผลผลิตไปส่งตลาดในท้องถิ่นสำหรับเกษตรแบบพอเพียงในรูปแบบของผักสวนครัวจะเป็นแหล่งอาหารของครอบครัวลดค่าใช้จ่ายซึ่งผสมผสานกับการปลูกข้าวนาปีเก็บไว้รับประทาน และการปลูกพืชรองรับภาคอุตสาหกรรม การปลูกหม่อนเลี้ยงไหมเพื่อรองรับอุตสาหกรรมการผลิตผ้าไหมของชุมชน การดำเนินเกษตรพอเพียงของเกษตรกรในอำเภอลำปายมาศและอำเภอกระสังจึงมีความสัมพันธ์กับดุลยภาพชีวิตสร้างรายได้ที่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตช่วยให้ชีวิตมีความสุขโดยสร้างงานสร้างอาชีพในชุมชนรวมถึงสุขภาพที่แข็งแรงเป็นจากการเจ็บป่วยจากการทำงานหนักเกินไปการใช้สารเคมีเพื่อเร่งผลผลิตมีผลกระทบต่อร่างกายความสุขของเกษตรกรที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นสนองต่อความต้องการของตนเองและความเสี่ยงที่เกิดขึ้นก็สามารถรับได้และแก้ไขปัญหาได้ด้วยตนเองแทนการกู้ยืมเงินและสร้างภาระหนี้ในระยะยาว

ทั้งนี้ ข้อค้นพบจากการทำเกษตรแบบพอเพียงในเชิงประยุกต์ตามขีดความสามารถของตนเองพบว่าเกษตรกรสามารถค้นหาศักยภาพของตนเองและสร้างอำนาจต่อรองทางการเกษตรด้วยตนเองโดยจัดทำแปลงเกษตรที่เหมาะสมตามสภาพของพื้นที่ที่ตนเองมีอยู่ นำปัญหาที่เกิดจากความแห้งแล้งแต่ร้อนจัดมาจัดทำเป็นพลังงานทดแทนส่งเสริมการผลิตโดยนำแผงโซลาร์เซลล์มาเป็นแหล่งพลังงานดึงน้ำจากใต้ดินมาสู่อุปกรณ์และนำน้ำจากบ่อพักไปรดแปลงเกษตรเพื่อผลผลิตเกิดขึ้นแสวงหาตลาดด้วยตนเองโดยสอบถามจากพ่อค้าคนกลางที่มารับซื้อผักและพืชผลทางเกษตรควบคู่กับการโทรศัพท์สอบถามราคาสินค้าพืชผลทางการเกษตรเพื่อเปรียบเทียบราคาจากนั้นจึงตัดสินใจขายผลผลิตทางการเกษตรที่เห็นว่าราคายุติธรรมและช่วยให้ตนเองพอใจกับรายได้ที่เกิดขึ้นรูปแบบการเกษตรแบบพอเพียงนี้เป็นรูปแบบที่เกิดจากความพึงพอใจและความสามารถของเกษตรกรดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรด้วยตนเองการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐเป็นเพียงส่วนหนึ่งที่ช่วยให้เกษตรกรสามารถดำเนินการได้เท่านั้นเช่นการส่งเสริมความรู้ด้านเทคโนโลยีการส่งเสริมด้านการตลาด เป็นต้น

ภาพที่ ๔.๑๐ พลังงานอาทิตย์กับน้ำใต้ดิน

ภาพที่ ๔.๑๑ แสดงการใช้น้ำใต้ดินกิจกรรมทางการเกษตร

น้ำเป็นปัจจัยหลักโดยเฉพาะพื้นที่ทางการเกษตรที่มีความแห้งแล้งสูง การใช้พลังงานแสงอาทิตย์ผสมกับปั้มน้ำขนาดเล็กดึงน้ำจากใต้ดินขึ้นมาใช้ทางการเกษตรรวมถึงการนำน้ำไปเก็บไว้ในบ่อพักซึ่งเป็นบ่อขนาดเล็กของเกษตรกรจะช่วยให้เกษตรกรมีน้ำไว้ใช้ทางการเกษตรตลอดปีและค่าใช้จ่ายในการนำน้ำมาใช้ทางการเกษตรมีราคาต่ำมากเมื่อเทียบกับรายจ่ายในแต่ละปีโดยเฉพาะรายจ่ายเมื่อนำไปเทียบแพรายจ่ายทางการเกษตรของการปลูกพืชเชิงเดี่ยวของแปลงเกษตรรอบข้างผู้ทำเกษตรแบบพอเพียงจะพบว่าผู้ประกอบการทางการเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียงมีรายได้สูงรายจ่ายน้อยส่วนผู้ประกอบการทางการเกษตรเศรษฐกิจเชิงเดี่ยวจะมีรายจ่ายที่สูงและภาระรายจ่ายจะอยู่ที่ผู้ประกอบการเพียงอย่างเดียวส่วนรายรับหักค่าใช้จ่ายแล้วได้รับผลตอบแทนเพียงเล็กน้อย

ภาพที่ ๔.๑๒ การพักน้ำใต้ดินของเกษตรกร

เกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียงคนใกล้สำคัญคือการใช้แหล่งน้ำไว้ใช้ทางการเกษตรอาจหาแหล่งน้ำทางธรรมชาติโดยการขุดบ่อกักเก็บน้ำในช่วงฤดูฝนแต่เมื่อน้ำไม่เพียงพอเกษตรกรจะทำการขุดเจาะนำน้ำใต้ดินขึ้นมาทำการเกษตรโดยขออนุญาตจากหน่วยงานภาครัฐและนำน้ำที่ได้มาใช้กิจกรรมทางการเกษตรตามแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงและประสบการณ์ที่สำคัญจากการนำน้ำใต้ดินมาใช้ในทันทีจะก่อให้เกิดปัญหาผลผลิตไม่เจริญเติบโตการนำน้ำมาพักไว้ในบ่อพักช่วยให้ให้น้ำนั้นมีการปรับสภาพพอเหมาะต่อการทำการเกษตรนำไปลดผลิตผลทางการเกษตรตามความต้องการอีกครั้งบ่อพักยังเป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติเลี้ยงปลาและปลูกผักน้ำเช่นผักบุ้งเป็นต้นไว้บริโภคภายในครัวเรือนช่วยให้เกิดรายได้เสริมแก่ครอบครัว

ภาพที่ ๔.๑๓ แปลงเกษตรแบบพอเพียงพลังงานแสงอาทิตย์

การจัดทำการเกษตรแบบพอเพียงเป็นการใช้แรงงานภายในครอบครัว และใช้น้ำรดแปลงเกษตรอาศัยพลังงานแสงอาทิตย์ดื่มน้ำมารดแปลงเกษตรเกษตรกรจะทำหน้าที่เพียงดูแลบำรุงรักษาท่อส่งน้ำและเก็บพืชผลทางการเกษตรไปจำหน่ายเท่านั้น ซึ่งเป็นขนาดใหญ่ใช้แรงงานรดน้ำแปลงเกษตรเพียง ๒ ท่าน และเมื่อต้องการเก็บผลผลิตไปจำหน่ายในจำนวนมากจะมีการจ้างแรงงานเป็นรายวันมาช่วยเก็บผลผลิต วิธีการทำการเกษตรแบบพอเพียงจึงเป็นการทำงานภาคการเกษตรที่เหมาะสมกับศักยภาพของสมาชิกครอบครัวทางการเกษตรและชุมชน

ภาพที่ ๔.๑๔ แปลงผักและแปลงเกษตรแหล่งอาหารและแหล่งยาของชุมชน

ดูลักษณะชีวิตของเกษตรกรผู้ประกอบอาชีพเศรษฐกิจแบบพอเพียงเป็นอำนาจความพึงพอใจกับการดำรงชีวิตการเป็นอยู่โดยไม่ขัดสนมีแหล่งอาหารมีรายได้ประจำวันสร้างอำนาจต่อรองกับผู้ซื้อด้วยตนเองและใช้แรงงานตามศักยภาพที่หาได้ภายในครอบครัวและแรงงานที่หาได้ภายในชุมชนในรูปแบบของการพึ่งพาซึ่งกันและกันแม้จะมีรายได้ที่แตกต่างกันในรูปแบบของผู้ประกอบการซึ่งเป็นผู้จ้างงานแก่สมาชิกในชุมชน ความพึงพอใจยังก่อให้เกิดความสุขและความร่วมมือกับแรงงานในชุมชนสร้างอาชีพและรายได้ โดยเฉพาะรายได้ที่เกิดจากการผลิตพืชอาหารผลิตพืชที่เป็นยารักษาโรคจำหน่ายและช่วยเหลือแก่สมาชิกในชุมชน ก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการสร้างคุณไว้ในชุมชนและรักษาสภาพแวดล้อมที่เป็นทุนทางสังคมของชุมชนภายใต้วิถีชีวิตเศรษฐกิจแบบพอเพียง

ภาพที่ ๔.๑๕ พุริณเทศใช้เป็นแหล่งยารักษาโรคของชุมชน

การทำการเกษตรแบบพอเพียงช่วยให้เกิดกิจกรรมในการอนุรักษ์ทรัพยากรของชุมชนเช่น การปลูกใบทุเรียนเทศรักษา มะเร็งให้แก่มะเร็งในชุมชน ทุเรียนเทศโดยพืชชนิดนี้สมาชิกในชุมชนป่วยเป็นมะเร็งลำไส้และนำไปใช้เป็นยารักษาโรคมะเร็งพบว่าโรคมะเร็งลำไส้หายช่วยลดรายจ่ายจากการรักษา มะเร็งได้เป็นจำนวนมากส่งผลให้พืชชนิดนี้กลายเป็นแหล่งสร้างรายได้และลดรายจ่ายด้านยา รักษาโรคแก่มะเร็งในชุมชน รวมถึงการปลูกกล้วย สะเดา และพืชเศรษฐกิจอื่นๆซึ่งมีต้องบำรุงรักษาและดูแลมาก เพียงแต่ไม่ทำลายและปล่อยให้พืชเหล่านั้นโตตามธรรมชาติ แต่เมื่อพบพืชที่จะสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะพืชที่มีคุณสมบัติทางยาซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาด พืชรักษาเบาหวาน ความดันโลหิตสูง และมะเร็งนับว่าเป็นพืชทางเศรษฐกิจที่เกษตรกรสามารถปลูกได้ และวางแผนส่งเสริมได้ด้วยตนเองเช่น ในชุมชนใช้ใบทุเรียนเทศรักษาโรคมะเร็ง เป็นกรณีศึกษา ขยายผลไปสู่การปลูกพืชเศรษฐกิจเพื่อเป็นเงินเก็บของเกษตรกรและชุมชนได้ดังนี้

สมุนไพรสุดฮิตที่กล่าวขานกันมากที่สุดใน Social Media ขณะนี้คือ “ทุเรียนเทศ” หรือ อาจจะเรียกว่า ทุเรียนน้ำ เป็นสมุนไพรที่ว่าเป็นสุดยอดในการรักษาโรคมะเร็งสารพัดชนิด มีคนใช้ที่กล่าวว่าได้รับการวินิจฉัยจากแพทย์แล้วว่าเป็นมะเร็ง และเมื่อได้รับประทานน้ำต้มใบทุเรียนเทศแล้ว ทำให้หายจากโรคมะเร็ง ข้อมูลการใช้ตามภูมิปัญญา ซึ่งควรพิจารณาว่า ส่วนของพืชที่ใช้คือส่วนใด วิธีการเตรียมตามภูมิปัญญาเป็นอย่างไร เช่น เป็นยาต้ม ยาขง ยาดอง หรือยาผง ขนาดรับประทานเป็นเท่าไร ใช้รักษาโรคอะไร ซึ่งข้อมูลการใช้ตามภูมิปัญญาจะเป็นข้อมูลที่บ่งบอกถึงความปลอดภัยที่มีการใช้มาหลายชั่วอายุคน

รูปแบบการดำเนินการเกษตรพอเพียงอาศัยองค์ความรู้ที่หน่วยงานพัฒนาชุมชนและหน่วยงานอื่นๆที่เป็นหุ้นส่วนเข้ามาสนับสนุนและส่งเสริมให้เกษตรกรมีการวางแผนและจัดการอย่างเป็นระบบ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอกระสัง นำครัวเรือนพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ปี ๒๕๕๙ บ้านห้วยสำราญ ม.๑ ต.ห้วยสำราญ อ.กระสัง จำนวน ๓๐ คน ศึกษาดูงานตามโครงการขยายผลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง กิจกรรมส่งเสริมครัวเรือนพัฒนา ณ บ้านตะครอง ม.๑๕ ต.หนองเต็ง อ.กระสัง จ.บุรีรัมย์

รูปแบบการดำเนินการเกษตรพอเพียงอาศัยองค์ความรู้ที่หน่วยงานพัฒนาชุมชนและหน่วยงานอื่นๆที่เป็นหุ้นส่วนเข้ามาสนับสนุนและส่งเสริมให้เกษตรกรมีการวางแผนและจัดการอย่างเป็นระบบ สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอกระสัง นำครัวเรือนพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ ปี ๒๕๕๙ บ้านห้วยสำราญ ม.๑ ต.ห้วยสำราญ อ.กระสัง จำนวน ๓๐ คน ศึกษาดูงานตามโครงการขยายผลหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียง กิจกรรมส่งเสริมครัวเรือนพัฒนา ณ บ้านตะครอง ม.๑๕ ต.หนองเต็ง อ.กระสัง จ.บุรีรัมย์

แผนภาพที่ ๔.๑๖ แปลงเกษตรพอเพียงบ้านโคกขม้น

กลุ่มเกษตรกรหมู่บ้านโคกขม้น อ.กระสัง จ.บุรีรัมย์ ที่พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิอดุลยเดช เคยเสด็จพระราชทานความช่วยเหลือแหล่งน้ำเมื่อปี ๒๕๒๒ น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงปรับใช้ในการดำเนินชีวิต ตอบแทนคุณแผ่นดิน มีเกษตรกรกร ๕ กลุ่ม มีกลุ่มเกษตรทฤษฎีใหม่ กลุ่มเลี้ยงโคขุน กลุ่มปลูกไม้ผล กลุ่มข้าวหอมมะลิอินทรีย์ และกลุ่มศูนย์เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง บ้านโคกขม้น ม.๔ ต.หนองเต็ง อ.กระสัง และพระราชทานความช่วยเหลือเรื่องการพัฒนาอ่างเก็บน้ำหนองกุดใหญ่ โดยครั้งนั้น ได้มีนายตี นะเรศรัมย์ อายุ ๖๗ ปี ได้เข้าเฝ้าฯ รับเสด็จอย่างใกล้ชิด หลังจากพระองค์เสด็จฯ ทำให้ประชาชนมีน้ำอุปโภคบริโภคและน้ำในการทำเกษตรมาจนถึงปัจจุบันนี้ ได้ร่วมกันยึดยั่งยืนตั้งจิตอธิษฐานต่อเบื้องพระบรมฉายาลักษณ์ ทั้งนี้ เพื่อแสดงความไว้อาลัยและสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณ พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ที่ทรงมีต่อปวงชนชาวไทยมาตลอด พร้อมจะร่วมกันน้อมนำพระราชดำริตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ไปปรับใช้ในการดำเนินชีวิตทั้งในปัจจุบันและอนาคตจนกว่าชีวิตจะหาไม่

รูปแบบเกษตรทฤษฎีใหม่ (New Theory Agriculture)

การทำเกษตรในปัจจุบันมีหลากหลายรูปแบบขึ้นอยู่กับความเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจ สังคมและความเป็นอยู่ของเกษตรกรในชุมชนนั้น การเกษตรทฤษฎีใหม่ (new theory) เป็นการเกษตรอันเนื่องมาจากพระราชดำรินี้ของในหลวงที่มีพระประสงค์ให้เกษตรกรมี ชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีมั่นคง ในความหมายของความมั่นคง หมายถึง ความยั่งยืน (sustainable) ของเกษตรกรในอาชีพเกษตร คือการที่มีพออยู่ พอกิน ที่เหลือก็เหลือเก็บก็ขาย จำหน่าย ซึ่งมีหลักการจัดการทฤษฎีอยู่ ๓ ขั้นตอนดังนี้

ทฤษฎีใหม่ : ขั้นที่หนึ่ง

ฐานการผลิตความพอเพียง เน้นถึงการผลิตที่พึ่งพาตนเอง สร้างความเข้มแข็งของตนเอง ให้สามารถดำรงชีพอยู่ได้ในพื้นที่ของตนเอง กล่าวคือ “พออยู่พอกิน” ไม่อดอยาก ซึ่งในขั้นตอนนี้เป็น

เรื่องของการจัดการพื้นที่การเกษตรออกเป็น ๔ ส่วน สัดส่วนการใช้พื้นที่ทำการเกษตรตามแนวทฤษฎีใหม่ เพื่อให้ตัวเลขง่ายต่อการจดจำในพื้นที่ ๑๕ ไร่ ดังนี้ ๓๐:๓๐:๓๐:๑๐ (พื้นที่ทำนา สระน้ำ พื้นที่ปลูกพืชแบบผสมผสาน และที่อยู่อาศัย)

๑) สระน้ำ ๓ ไร่ ลึก ๔ เมตร (ประมาณ ๓๐% ของพื้นที่)

๒) นาข้าว ๕ ไร่ (ประมาณ ๓๐% ของพื้นที่)

๓) พื้นที่ปลูกไม้ผลไม้ยืนต้น พืชไร่ พืชผัก ๕ ไร่ (ประมาณ ๓๐% ของพื้นที่)

๔) ที่อยู่อาศัย และอื่นๆ ๒ ไร่ (ประมาณ ๓๐% ของพื้นที่)

พื้นที่ ส่วนที่หนึ่ง คือ ข้าว คือ พื้นที่ทำนาในการปลูกข้าวเพื่อการบริโภค ข้าวเป็นพืชที่มีความสำคัญทางด้านเศรษฐกิจระดับประเทศและระดับครอบครัว ในระดับประเทศถือว่าสามารถนำเงินตราสู่ประเทศอย่างมากมายในแต่ละปี หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่า ข้าวเป็นวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของคนไทยในแง่ของงานบุญงานประเพณีต่าง ๆ และข้าวเป็นพืชที่ปลูกไว้สำหรับคนไทยทั้งประเทศเพื่อการบริโภค ในระดับครอบครัว ปลูกไว้บริโภคและหากผลผลิตเหลือจึงจำหน่ายเป็นรายได้ ข้าวยังแสดงถึงฐานะความเป็นอยู่ของเกษตรกรและทรัพย์สินในแต่ละครอบครัว ข้าวเป็นสินค้าที่เกษตรกรสามารถเก็บไว้ได้นาน ขึ้นอยู่กับความต้องการว่าต้องการบริโภคเมื่อไร ต้องการเปลี่ยนจากผลผลิต (ข้าวเปลือก) เป็นเงินตราไว้สำหรับใช้จ่ายในครัวเรือนเมื่อไรก็ได้ ซึ่งจะต่างจากสินค้าเกษตรอื่นๆ โดยทั่วไป คนไทยบริโภคข้าวเฉลี่ยคนละ ๒๐๐ กิโลกรัม ข้าวเปลือกต่อ ปี เกษตรกรมีครอบครัวละ ๓-๔ คน ดังนั้น ควรปลูกข้าว ๕ ไร่ ผลผลิตประมาณ ๓๐ ถัง ซึ่งเพียงพอต่อการบริโภคตลอดปี

พื้นที่ ส่วนที่สอง คือ สระน้ำ สระน้ำในไร่นา มีวัตถุประสงค์เพื่อใช้ในการเกษตรกรรมเป็นหลัก ดังนั้น หากเกษตรกรมีสระน้ำก็เปรียบเสมือนมีตุ่มเก็บกักน้ำในฤดูฝน ช่วยป้องกันน้ำไหลหลากท่วมไร่นาของเกษตรกร ตลอดจนช่วยมิให้น้ำไหลหลากลงสู่แม่น้ำลำคลอง สามารถนำน้ำจากสระน้ำมาใช้ในฤดูฝนกรณีเกิดขาดแคลนน้ำหรือฝนทิ้งช่วง สำหรับฤดูแล้ง หากมีน้ำในสระเหลือสามารถนำมาใช้ในการเพาะปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ การที่เกษตรกรมีสระน้ำในไร่นา ยังแสดงถึงการมีหลักประกันความเสี่ยงในการผลิตทางการเกษตร ถ้าเกิดการขาดแคลนน้ำขึ้นในการเพาะปลูก นอกจากนี้ สระน้ำยังเป็นทรัพยากรในการสนับสนุนการเพาะปลูกและเลี้ยงสัตว์ในไร่นา ให้ความชุ่มชื้น และสร้างระบบนิเวศเกษตรที่เหมาะสมในบริเวณพื้นที่ขอบสระน้ำ การคำนวณว่าต้องมีน้ำ ๑,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตรต่อการเพาะปลูก ๑ ไร่ โดยประมาณ และบนสระน้ำอาจสร้างเล้าไก่ เล้าหมูได้ด้วย เพราะฉะนั้น พื้นที่ ๑๐ ไร่ ต้องใช้น้ำอย่างน้อย ๑๐,๐๐๐ ลูกบาศก์เมตร

พื้นที่ส่วนที่สาม คือ ปลูกพืชแบบผสมผสาน ไร่เพาะปลูกพืชแบบผสมผสานทั้งไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชไร่ พืชผัก พืชสมุนไพร และไม้ดอกไม้ประดับ เป็นแหล่งอาหาร ไม้ใช้สอยและเพิ่มรายได้ การปลูกพืชหลาย ๆ ชนิดจะช่วยรักษาความสมดุลทางธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ตลอดจนช่วยกระจายความเสี่ยงจากความแปรปรวน ของระบบตลาดและภัยทางธรรมชาติ การปลูกพืชผสมผสานยังสามารถช่วยเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ลดการพึ่งพาปัจจัยการผลิตภายนอกไร่นา และตัดวงจรศัตรูพืชบางชนิดได้อีกด้วย

ตัวอย่างของพืชที่ควรปลูก ได้แก่

พืชสวน (ไม้ผล) : เช่น มะม่วง มะพร้าว มะขาม ขนุน ละมุด ส้มมะม่วง กัลยง น้อยหน่า มะละกอ และกระท้อน เป็นต้น

พืชสวน (ผักไม้ยืนต้น) : เช่น แคบ้าน มะรุม สะเดา เหลียง เนียง ชะอม ผักหวาน ขจร ชีเหล็ก และกระถิน เป็นต้น

พืชสวน (พืชผัก) : เช่น พริก กระเพรา โหระพา ตะไคร้ ชিং ข่า แมงลัก สะระแหน่ มั่นเทศ ผือก ถั่วฝักยาว ถั่วพู และ มะเขือ เป็นต้น

พืชสวน (ไม้ดอก) : เช่น มะลิ ดาวเรือง บานไม่รู้โรย กุหลาบ รักและช่อนกลิ่น เป็นต้น

เห็ด : เช่น เห็ดนางฟ้า เห็ดฟาง เห็ดเป๋าฮื้อ เป็นต้น

สมุนไพร และเครื่องเทศ : เช่น หมากรุก พลุ พริกไทย บุหรี่ บัวบกมะเกลือ ชุมเห็ด หญ้าแฝก กระเพรา สะระแหน่ แมงลัก และตะไคร้ เป็นต้น

ไม้ ยืนต้น (ใช้สอยและเชื้อเพลิง) : เช่น ไม้ มะพร้าว ตาล มะขามเทศ สะแกทอง หลาง จามจุรี กระถิน ยูคาลิปตัส สะเดา ชีเหล็ก ประดู่ ชิงชัน และยางนา เป็นต้น

พืชไร่ : เช่น ข้าวโพด ถั่วเหลือง ถั่วลิสง อ้อย มันสำปะหลัง ละหุ่ง เป็นต้น พืชไร่บางชนิด อาจ เก็บเกี่ยวเมื่อผลผลิตยังสดอยู่ จำหน่ายได้

พืชบำรุงดิน และพืชคลุมดิน : เช่น ทองหลาง ชีเหล็ก กระถิน ถั่วเขียว ถั่วแดง ถั่วพราง ถั่ว มะแฮะ ถั่วลิสง ถั่วเหลือง ถั่วพุ่ม โสน ถั่วฮามาต้า เป็นพืชที่ควรปลูกแซม ไม้ผลไม้ยืนต้นขณะที่ยังเล็ก อยู่ ปลูกหมุนเวียนกับข้าว หรือปลูกตามหัวไร่ปลายนา พืชเหล่านี้บางชนิดใช้กินใบและดอกได้ด้วย

พื้นที่ส่วนที่สี่ คือ ที่อยู่อาศัย เป็นที่อยู่อาศัยหรือบ้านไว้ดูแลเรือกสวนไร่นา และบริเวณ บ้าน ทำให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น ไม้ผลหลังบ้านไว้บริโภคปลูกผักสวนครัว พืชสมุนไพร นำเศษ วัสดุเหลือใช้มาทำปุ๋ยหมัก เพาะเห็ดฟาง การเลี้ยงสัตว์เพื่อสร้างคุณค่าอาหารและโภชนาการ ตลอดจนเสริมรายได้ นอกจากนี้มูลสัตว์ยังเป็นปุ๋ยคอก สำหรับพืชในลักษณะเกษตรผสมผสาน มีการ หมุนเวียนทรัพยากรในไร่นาให้มีประสิทธิภาพ ดังนี้ การจัดการพื้นที่ส่วนที่สี่ให้มีที่อยู่อาศัยนั้นยัง หมายถึง การสร้างจิตสำนึก และนิสัยให้มีความผูกพันกับอาชีพการเกษตรของตนเอง เพื่อให้สามารถ ดำรงชีพอยู่ได้โดยไม่มีจิตฟุ้งเพื่อหลงไหลในวัตถุนิยม ดังเช่นสังคมเมือง สามารถใช้ประโยชน์จาก บริเวณบ้านและที่อยู่อาศัย มีเวลามากพอในการทำการเกษตร ดูแลเรือกสวนไร่นาของตนเอง มีสิ่ง อำนาจความสะดวกในการดำเนินชีวิตพื้นฐานอย่างเพียงพอ ได้อาหารจากพืช สัตว์ และประมง มียา รักษาโรคจากพืชธรรมชาติและพืชสมุนไพร มีผลไม้ไว้บริโภค และมีไม้ใช้สอยในครอบครัว

ทฤษฎีใหม่ : ขั้นที่สอง

รวมพลังเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เกษตรกรรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน โดย สร้างความพอเพียงในขั้นที่หนึ่ง ทำให้เกิดความเข้มแข็งในแต่ละคนแต่ละครอบครัว จนเกิดกลุ่ม กิจกรรมที่เข้มแข็งและเกิดพลัง ในขั้นที่สอง การรวมกลุ่ม จึงร่วมกันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มิใช่มาขอ ความช่วยเหลือฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพียงฝ่ายเดียว การรวมกลุ่มให้เกิดพลังในการดำรงชีพ และดำเนิน กิจกรรมการเกษตร โดยการร่วมแรงร่วมมือในการผลิต จัดระบบการผลิต การตลาด ร่วมคิดร่วม วางแผน และระดมทรัพยากรในการผลิตร่วมกัน สร้างสวัสดิการความเป็นอยู่ ด้านการศึกษาและ อนามัย ร่วมกันในชุมชนและกลุ่มเป็นอันดับแรก ทำให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกัน กลุ่มมีความเข้มแข็ง ช่วยเหลือตนเองได้ เกิดความสามัคคีปรองดองกัน สามารถร่วมดำเนินธุรกิจด้วยกันโดยการร่วมกันซื้อ ขาย ซึ่งจะช่วยในการลดค่าขนส่ง ทำให้เกิดการเรียนรู้แหล่งผลิต ซื้อขายปัจจัยการผลิตและผลผลิต นอกจากนี้แล้ว การรวมกลุ่มและแปรรูปแบบสหกรณ์ ทำให้มีผลผลิตในปริมาณที่มากพอสามารถเพิ่ม

อำนาจในการรวมกลุ่ม และรูปแบบสหกรณ์ทำให้มีผลผลิตในปริมาณที่มากพอ สามารถเพิ่มอำนาจในการต่อรองราคาในการจำหน่ายพืชผลทางการเกษตร

ทฤษฎีใหม่ : ขั้นที่สาม

ร่วมค้าขายสร้างเครือข่ายเศรษฐกิจชุมชน ในขั้นตอนที่สอง เมื่อองค์กรหรือกลุ่มหรือสหกรณ์ เกิดความเข้มแข็ง สามารถช่วยเหลือกันเองได้แล้ว จึงร่วมกับคนภายนอกค้าขาย ร่วมประสานประโยชน์ร่วมกัน โดยร่วมมือกับแหล่งเงินทุน (ธนาคาร) และกับแหล่งพลังงาน ในขั้นตอนที่สาม โดยยึดหลักการการผลิตเดิม ระบบและรูปแบบการรวมกลุ่มการรวมกลุ่มช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และประสานผลประโยชน์ร่วมกัน การจัดตั้งและบริหารโรงสี ร้านค้าสหกรณ์ ในลักษณะบริษัทร่วมทุน ช่วยกันลงทุนในรูปแบบทรัพยากรการผลิต ทรัพยากรมนุษย์ (ตัวบุคคลช่วยกันทำงาน) เงินทุน และอุปกรณ์การผลิตการก่อสร้าง เป็นต้น ในการร่วมมือร่วมใจกับบุคคลภายนอก ในการดำเนินธุรกิจ เพื่อให้เกิดหน่วยเศรษฐกิจชุมชน และเศรษฐกิจท้องถิ่น จะตั้งอยู่บนพื้นฐานผลประโยชน์ร่วมกัน แบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบตามความถนัด เช่น หน่วยการผลิต หน่วยขนส่ง หน่วยการจัดการ หน่วยติดต่อหาตลาด หน่วยการจำหน่าย หน่วยการลงทุน เป็นต้น แต่ทุกหน่วยจะต้องทำงานเหมือนบริษัทเดียวกัน ทำงานเป็นทีมประสานงานร่วมกัน ทำให้เกิดการถ่ายทอดเทคโนโลยีด้านการบริหารจัดการ การดำเนินธุรกิจ เกิดขบวนการเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ทำให้ทราบความต้องการทั้งชนิด ปริมาณ คุณภาพ และราคาสินค้า นิสัยการบริโภคและอุปโภคของลูกค้า สิ่งสำคัญจะต้องมีกลไก กฎระเบียบ ข้อบังคับร่วมกัน การจัดสรรปันส่วนผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นต้องยุติธรรมและมีคุณธรรม จากแนวพระราชดำริ ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ซึ่งพระราชทานไว้แก่พสกนิกรชาวไทย เกี่ยวกับทฤษฎีใหม่เพื่อการเกษตร โดยการแบ่งพื้นที่ทำการเกษตรออกเป็น ๔ ส่วน คือ สระน้ำ พื้นที่ทำนา พื้นที่ทำไร่ ทำสวนและ พื้นที่ที่อยู่อาศัย ในอัตราส่วน ๓๐:๓๐:๓๐:๑๐ และสามารถนำไปประยุกต์ ให้เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ เศรษฐกิจ และสังคมเกษตรกร โดยพิจารณาถึงความหลากหลายของกิจกรรมการเกษตร มีระบบ และสัดส่วนที่เหมาะสมในแต่ละสภาพพื้นที่ ดังนี้

๑. กิจกรรมด้านแหล่งน้ำ น้ำมีความสำคัญ ในระบบการผลิตของเกษตรกร เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่ ยังคงอาศัยน้ำฝน และบางพื้นที่ถึงแม้ว่าเป็นที่ราบและที่ลุ่ม สามารถเก็บกักน้ำได้เพียงไม่กี่เดือน ในฤดูแล้งน้ำจึงมี ความสำคัญยิ่งยวดต่อระบบการผลิตการเกษตร ในทุกพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ขนาดใหญ่ ขนาดกลาง หรือขนาดเล็ก ดังนั้น สระน้ำเพื่อการเกษตรตามทฤษฎีใหม่ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ รัชกาลที่ ๙ จึงเป็นแนวพระราชดำริที่เหมาะสม ที่สุดในสังคมเกษตรกรไทย อย่างไรก็ตาม สระน้ำในที่นี้ ยังหมายถึงแหล่งน้ำที่ใช้เพื่อการเกษตรและอุปโภคบริโภค ในครอบครัวเกษตรกร นอกจากนี้ แหล่งน้ำยังสามารถเลี้ยงปลาและสัตว์น้ำอื่น ๆ เพื่อการบริโภคและจำหน่าย ตลอดจนนำน้ำจากแหล่งดังกล่าว มาใช้ในการเพาะปลูกพืชผลในเรือนสวนไร่และกิจกรรมการผลิตอื่น ๆ เช่นการเพาะเห็ด การเลี้ยงสัตว์ และพืชผักสวนครัว ไม้ดอกไม้ประดับ เป็นต้นในสภาพพื้นที่ที่มีคูคลองธรรมชาติหรือแหล่งน้ำจากร่องน้ำใน สวนไม้ผลและพืชผัก เกษตรกรสามารถนำน้ำมาใช้ในระบบการผลิตในไร่ได้ อนึ่ง ในฤดูแล้งน้ำในบริเวณสระน้ำ ร่องสวน และคูคลองธรรมชาติ อาจจะแห้งหรือมีน้ำไม่เพียงพอต่อการเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์ และใช้บริโภคและอุปโภคในครอบครัว เกษตรกร ควรมีการเติมน้ำจากแหล่งน้ำขนาดใหญ่เหมือน ฝายทดน้ำ ห้วย คลอง บึง ตามธรรมชาติ เป็นต้น

๒. กิจกรรมด้านอาหาร ซึ่งเป็นกิจกรรมการที่มนุษย์ใช้บริโภคในครอบครัว ตลอดจนเป็นอาหารสัตว์เพื่อให้สัตว์เจริญเติบโต สามารถนำมาเป็นอาหารของมนุษย์ได้ เช่น ข้าว พืชไร่ (ข้าวโพด ข้าวฟ่าง ถั่วเหลือง ถั่วเขียว ถั่วลิสง ทานตะวัน งา ละหุ่ง) พืชผักสวนครัว (แตงกวา ถั่วฝักยาว พริก ขี้พ้า) พืชสมุนไพร (กระเพรา โหระพา สะระแหน่) ไม้ผล ไม้ยืนต้น บางชนิด (มะพร้าว กล้วย มะละกอ ฝรั่ง) สัตว์น้ำ (ปู ปลา กุ้ง หอย) การเลี้ยงสัตว์ปีก (เป็ด ไก่ นก) และสัตว์ใหญ่ (สุกร โค กระบือ) เป็นต้น

๓. กิจกรรมที่ทำรายได้ (ด้านเศรษฐกิจ) โดยพยายามเน้นด้านการเพิ่มรายได้เป็นหลัก และก่อให้เกิดรายได้ต่อเนื่อง รายวัน รายสัปดาห์ รายเดือน และรายปี รายได้รายวัน ได้แก่ กิจกรรมพืชผัก (ผักบุ้ง ผักกระเฉด ตะไคร้ ขิง ข่า กระเพรา เป็นต้น) กิจกรรมด้านสัตว์ สัตว์ปีกให้ผลผลิตไข่ (ไก่ เป็ด นกกระทา) และการเลี้ยงโคนม รายได้รายสัปดาห์ ได้แก่ ไม้ดอกไม้ประดับ พืชผักบางชนิด เช่น ชะอม กระถิน และผักกินใบ รายได้รายเดือน หรือตามฤดูกาลผลิต ๒-๔ เดือน ได้แก่ การทำนา การทำพืชไร่ การปลูกพืชผัก การเลี้ยงสัตว์ (การเลี้ยงสัตว์ปีก เพื่อผลิตเนื้อ การเลี้ยงสุกร แม่พันธุ์ผลิตลูก การเลี้ยงโคนม และสุกรขุนและการเลี้ยงสัตว์น้ำ (ปลา กุ้ง เป็นต้น) รายได้รายปี ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมไม้ผลไม้ยืนต้น พืชไร่ อ้อย เช่น มันสำปะหลัง สับปะรด อ้อย การเลี้ยงสัตว์ใหญ่ เช่น โค เนื้อ โคนุน สุกร เป็นต้น นอกจากนี้แล้ว ในระยะยาวสามารถสร้างความสมดุลทางธรรมชาติทำให้เกิดระบบนิเวศเกษตรชุมชนที่ดีขึ้น เนื่องจากระบบการผลิตที่มีไม้ผลไม้ยืนต้นตลอดจนมีพืชแซมและพืชคลุมดิน จะช่วยสร้างสภาพระบบนิเวศเกษตรด้านบรรยากาศ และป้องกัน การสูญเสียความอุดมสมบูรณ์ของดิน ซึ่งในระบบการ ผลิตดังกล่าวจะมีความหลากหลายของพืชยืนต้นและพืชล้มลุก

๔. กิจกรรมพื้นที่บริเวณบ้าน ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ มีทั้งการปลูกพืชผักสวนครัว พืชสมุนไพร ไม้ดอกไม้ประดับ ไม้ผลไม้ยืนต้น ไม้ใช้สอย ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์และการเพาะเห็ดกิจกรรมต่าง ๆ ภายในบริเวณบ้าน จะช่วยประหยัดรายจ่าย และเหลือขายเป็นรายได้ เสริมสร้างการใช้ที่ดินและแรงงานครอบครัวให้เกิดประโยชน์ และมีประสิทธิภาพ ซึ่งจะส่งผลให้เกษตรกรมีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น

รูปแบบเกษตรพอเพียงหรือเกษตรทฤษฎีใหม่ที่สร้างชื่อเสียงให้แก่จังหวัดบุรีรัมย์มีประชาชนเข้ามาเรียนรู้จำนวนมากและนับเป็นป่าที่สำคัญด้านเกษตรพอเพียง “พอผาย” ๘๗ ปี ปราชญ์อีสานผู้น้อมนำ ศก.พอเพียงทำเกษตร-เป็นต้นแบบถ่ายทอดมากกว่า ๕๐ ปี

ภาพที่ ๔.๑๗ ปราชญ์อีสานผู้น้อมนำเศรษฐกิจพอเพียงทำเกษตรเป็นต้นแบบ

นายผาย สร้อยสระกลาง อายุ ๘๗ ปี หรือพ่อผาย ปราชญ์ชาวบ้านจังหวัดบุรีรัมย์ และ ปราชญ์ของแผ่นดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นอีกหนึ่งของข้าในแผ่นดิน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช รัชกาลที่ ๙ ซึ่งปัจจุบันได้ตั้งศูนย์เรียนรู้ชุมชนกลุ่มอีโต้น้อย ที่บ้านสระคูณ ต.โคกล่าม อ.ลำปลายมาศ จ.บุรีรัมย์ เพื่อถ่ายทอดความรู้ด้านการใช้ชีวิตตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงให้แก่ชาวบ้านเกษตรกร และเยาวชนได้นำไปปฏิบัติ โดยการทำเกษตรแบบผสมผสาน ทั้งทำนา ปลูกพืชผักสวนครัว ผลไม้ ขุดบ่อเลี้ยงปลาไว้บริโภคในครัวเรือน หากเหลือก็แบ่งปันเพื่อนบ้าน และขายสร้างรายได้ นอกจากนั้นพ่อผายยังได้เลี้ยงเป็ด ไก่ และสุกร เพื่อนำมูลไปทำเป็นปุ๋ยคอกใส่नाข้าว หรือพืชผักที่ปลูกไว้แทนการใช้สารเคมีอีกด้วย นอกจากนี้จะเป็นต้นแบบในการใช้ชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงแล้ว ยังได้ถ่ายทอดความรู้ตามแนวพระราชดำรินของในหลวงรัชกาลที่ ๙ ให้แก่ชาวบ้าน เกษตรกร ทั้งในพื้นที่จังหวัดบุรีรัมย์ จังหวัดใกล้เคียงรวมถึงเกษตรกรจากประเทศเพื่อนบ้าน เช่น ลาว ได้นำไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตรวมเกือบ ๒๐,๐๐๐ คนแล้ว ทำให้ผู้ที่น้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวง รัชกาลที่ ๙ ไปปรับใช้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีอยู่มีกินจนถึงทุกวันนี้ ต่างสำนึกในพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์อย่างหาที่สุดมิได้

ภาพที่ ๔.๑๘ กิจกรรมศึกษาฐานเศรษฐกิจพอเพียง

รูปแบบการทำเกษตรพอเพียงนอกจากรายได้ที่เกิดจากผลผลิตทางการเกษตร พื้นที่ทางการเกษตรและกิจกรรมทางการเกษตรยังใช้เป็นแหล่งเรียนรู้รายได้เข้าสู่ครอบครัวและชุมชน สร้างชื่อเสียงให้แก่ชุมชนกลายเป็นทุนที่สำคัญของชุมชนดังกรณีของชอบหายเป็นต้นแบบ

สรุปได้ว่า รูปแบบเกษตรพอเพียงกับดุลยภาพชีวิต เกษตรกรเป็นความสัมพันธ์ของรูปแบบการจัดกิจกรรมทางการเกษตรภายใต้ความต้องการและขีดความสามารถของตัวเกษตรกรเอง ซึ่งทราบดีว่าการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรมีความสามารถเพียงใดในการทำกิจกรรมทางการเกษตร ผลผลิตที่เกิดขึ้นจากกิจกรรมทางการเกษตรให้ทั้งความสุขและแหล่งอาหารที่สำคัญนำไปสู่การสร้างรายได้ที่เพียงพอตามความจำเป็นสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข และรูปแบบทางการเกษตรที่เป็นต้นแบบสร้างความภูมิใจและความสุขให้แก่สมาชิกในครอบครัวและชุมชน ด้วยชื่อเสียงและประสบการณ์ที่สามารถถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่ผู้ที่สนใจนำไปสู่การสร้างอาชีพสร้างรายได้และจัดการสิ่งแวดล้อมที่เอื้ออำนวยต่อการสร้างรายได้เข้าสู่ตัวเกษตรกรหลากหลายมิติมากกว่าการจำหน่ายผลผลิตเพียงครั้งเดียวแล้วจบ แปรรูปแบบทางการเกษตรแบบพอเพียงนำไปสู่การสร้างมูลค่าและรายได้สร้างดุลยภาพชีวิตให้แก่เกษตรกรเป็นภายใต้ความต้องการและรับทราบว่าดุลยภาพความสุขของชีวิตเกษตรกรอยู่ ณ จุดใด

จากความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงมีผลต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ ดังนี้

การผลิตและการจัดการเกษตรแบบพอเพียงมีผลต่อคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ ๔ ด้าน ได้แก่ ๑. ด้านสุขภาพ ๒. ด้านรายได้และการเงิน ๓. ด้านสถานภาพ ๔. ด้านครอบครัว ดังต่อไปนี้

๑. ด้านสุขภาพ พบว่า เกษตรกรที่จัดการแบบเศรษฐกิจพอเพียงมีสุขภาพกายที่ดีลดการใช้สารเคมีรวมถึงลดภาระการใช้แรงงานที่เกินตัวช่วยให้ร่างกายมีความสมดุลต่อการดำรงชีวิตไม่ทำหนักไม่ทำงานหนักจนเกินไป และรูปแบบการเกษตรแบบพอเพียงสามารถใช้แรงงานในระดับครอบครัวรวมถึงเทคโนโลยีและเครื่องอุปกรณ์สำหรับการเกษตรได้อย่างเหมาะสม ซึ่งแตกต่างจากการทำเกษตรแบบไม่พอเพียงเน้นใช้แรงงานจำนวนมากเพื่อตอบสนองการเกษตรเชิงอุตสาหกรรมเช่นการใช้แรงงานเพื่อเกษตรกรไม่สามารถทำงานได้ด้วยแรงงานของตนเองจำเป็นจะต้องจ้างแรงงานและเพิ่มเทคโนโลยีค่าใช้จ่ายอุปกรณ์สนับสนุนช่วยให้เกษตรกรเบาแรงแต่เพิ่มภาระและค่าใช้จ่ายส่งผลให้เมื่อผลผลิตไม่สามารถทดแทนค่าใช้จ่ายที่เกษตรกรเป็นผู้แบกภาระก่อให้เกิดความเครียดทางด้านจิตใจและความเครียดทางด้านร่างกายสำหรับการเกษตรแบบพอเพียงเกษตรกรจะทำงานตามกำลังที่ตนเองสามารถทำได้ซึ่งส่งผลให้ร่างกายของเกษตรกรทำงานได้อย่างพอดีมีร่างกายแข็งแรงมีจิตใจที่เบิกบานต่อการทำงานภาคการเกษตร

๒ ด้านรายได้และการเงิน พบว่า การผลิตเกษตรแบบพอเพียงเป็นรายได้ที่ไม่มากพอแต่มีรายได้เข้าครอบครัวอย่างต่อเนื่องทุกวันซึ่งแตกต่างจากรายได้การเกษตรแบบเชิงเดี่ยวที่เกษตรกรทั่วไปทำจะเป็นรายได้เข้ามาเป็นจำนวนมากแต่ต้องใช้ระยะเวลาหลายเดือนกิจกรรมการเกษตรบางประเภทใช้ระยะเวลา ๑ ปีมา ๑ ครั้งซึ่งแตกต่างจากรายได้แบบเกษตรกึ่งแบบพอเพียงจะมีรายได้จำนวนไม่มากเข้าสู่ครอบครัวอย่างต่อเนื่องแต่สำหรับเกษตรพอเพียงในรูปแบบผสมผสานได้แก่เกษตรกรเน้นการผลิตพืชอาหารจำหน่ายจะมีรายได้เข้าครอบครัวจำนวนมากในแต่ละวันในแต่ละรอบเดือนทั้งนี้ เกษตรกรมีการวางแผนการเกษตรแบบพอเพียงด้วยตนเองเช่นเกษตรแบบพอเพียงการปลูกพืชตามหลักทฤษฎีใหม่มีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรมีการนำผลผลิตในรอบเดือนจำหน่ายและการทำกิจกรรมร่วมกับภาครัฐทำให้มีรายได้เข้าสู่หมู่บ้านเศรษฐกิจแบบพอเพียงอย่างต่อเนื่องและเกษตรกรที่ทำการเกษตรปลูกพืชอาหารจำหน่ายในรูปแบบพืชอาหารผสมผสานจำหน่ายตลาดมีการวางแผนทางการเกษตรช่วยให้มีรายได้เข้าครอบครัวและชุมชนอย่างต่อเนื่องสร้างความมั่นคงทางรายได้ที่ชัดเจนสามารถส่งบุตรหลานเรียนและจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับรายได้ที่เหมาะสม

๓ ด้านสถานภาพ พบว่า ครอบครัวเกษตรกรที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมผลิตพืชผลทางการเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียงพบว่าสถานภาพของครอบครัวเกษตรกรมีความมั่นคงตามวิถีชีวิตดั้งเดิมกล่าวคือมีบ้านพักที่อยู่อาศัยมีกิจกรรมในรูปแบบของครอบครัวเน้นกิจกรรมภายในชุมชนมีการผลิตและซื้อขายนำผลผลิตไปจำหน่ายต่างชุมชนที่นอกเหนือจากการผลิตผลผลิตและบริโภคในครอบครัว สถานภาพของครอบครัวมีความมั่นคงกล่าวคือผู้ที่ประกอบอาชีพเศรษฐกิจแบบพอเพียงมีสมาชิกของครอบครัวที่ไปตามงานต่างถิ่นกับคืนถิ่นเพิ่มมากขึ้นทั้งนี้ เพราะสามารถแสวงหารายได้เข้าสู่ครอบครัวผสมผสานกับการทำงานในชุมชนตามสถานภาพของครอบครัวและสถานภาพของทรัพยากรของเกษตรกรมีความมั่นคงกล่าวคือทรัพยากรด้านที่ดินและทรัพย์สินของเกษตรกรไม่ถูก

นำไปใช้เป็นหลักค้าประกันในการประกอบอาชีพทางการเกษตรซึ่งแตกต่างกับเกษตรกรที่ปลูกพืชเกษตรเชิงเดี่ยวสนองต่อความต้องการของภาคอุตสาหกรรมมีการนำทรัพย์สินไปค้ำประกันเพื่อนำเงินมาเป็นทุนหมุนเวียนในการปลูกพืชทางการเกษตรทำให้สภาพของครอบครัวและสภาพของทรัพยากรที่ดินที่อยู่อาศัยของเกษตรกรไม่มีความมั่นคงอยู่ภายใต้วงจรของอุตสาหกรรมและการควบคุมของโรงงานอุตสาหกรรมที่ปล่อยเงินกู้ให้แก่เกษตรกร

๔ ด้านครอบครัว พบว่า ผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรในรูปแบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงส่วนมากสมาชิกในครอบครัวจะอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่และใช้แรงงานภายในครอบครัวเป็นแรงงานหลักในการประกอบอาชีพผลิตพืชผลทางการเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งยังเป็นวิทยากรในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและร่วมกิจกรรมเชิงท่องเที่ยวทางการเกษตรของครอบครัวและสมาชิกในครอบครัวยังเป็นส่วนหนึ่งของแรงงานหลักในการสร้างผลผลิตและสืบทอดองค์ความรู้ทางด้านเกษตรแบบพอเพียงและเทคนิคในการผลิตผลผลิตออกจำหน่ายสู่ตลาดเชื่อมโยงกับสมาชิกในครอบครัวอื่นของหมู่บ้านที่ประกอบเศรษฐกิจแบบพอเพียงในการนำผลผลิตของครอบครัวไปจำหน่ายครอบครัวของชุมชนที่ประกอบอาชีพเศรษฐกิจแบบพอเพียงตามวิถีเกษตรจึงมีสมาชิกในครอบครัวเป็นแกนสำคัญของชุมชนในการส่งเสริมให้ประกอบอาชีพเกษตรแบบพอเพียงช่วยให้ผลผลิตผลิตทางการเกษตรของชุมชนมีจำนวนมากและนำไปขายยังภายนอกชุมชนนารายได้เข้าสู่ชุมชน

๔.๓ รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์

รูปแบบการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์

การเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์แบ่งออกเป็น ๒ รูปแบบ รูปแบบที่ ๑ คือ รูปแบบการเกษตรแบบพึ่งพาตนเอง รูปแบบที่ ๒ รูปแบบการเกษตรตามทฤษฎีใหม่ เกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์อำเภอลำปลายมาศและอำเภอกะสังพบว่ามีการทำเกษตรแบบพอเพียงเพื่อการดำรงชีวิตโดยจัดทำ พื้นที่ทางการเกษตรไว้รอบบ้านเพื่อเป็นพืชอาหารและทำแปลงเกษตรไว้ในพื้นที่ที่รักษาพื้นที่ไว้เพื่อ ใช้เป็นร่มเงาและใช้เป็นที่พักปลูกพืชสำหรับบริโภค ซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนน้อยในแปลงเกษตรส่วนพื้นที่แปลงเกษตรขนาดใหญ่จัดทำแปลงเกษตรไว้เพื่อผลิตพืชผลจำหน่าย ซึ่งเป็นการทำเกษตร เพื่อให้ ใช้เป็นแหล่งอาหาร ควบคู่กับธรรม งานนอกภาคการเกษตร

๔.๓.๑ รูปแบบที่ ๑ คือ รูปแบบการเกษตรแบบพึ่งพาตนเอง

การพึ่งตนเองของเกษตรกรอำเภอลำปลายมาศและอำเภอกะสัง เป็นการพึ่งตนเองผ่านการทำเกษตรในรูปแบบเกษตรกรรมขับเคลื่อนในการดำเนินกิจกรรมจนทำให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ เน้นการบริโภคภายในชุมชนเป็นหลัก และชุมชนยังใช้เครื่องมือในการขัดเกลาจิตใจเพื่อก่อให้เกิด “ความเสียสละ” และ “อุทิศตน” ซึ่งเกษตรกรในชุมชนต้องเสียสละตนเองและอุทิศแรงงานให้แก่สังคม โดยมีกระบวนการ ดังนี้

๔.๓.๑.๑ การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม เป็นการใช้เทคโนโลยีที่ไม่ซับซ้อน เน้นความเรียบง่าย สามารถควบคุมได้ง่าย จัดการกันเองได้ และมีต้นทุนต่ำหรือไม่สูงมากนัก และต้องไม่

ทำลายทรัพยากร พื้นภูมิปัญญากลับมาใช้ ผสมผสานกันระหว่างเทคโนโลยีสมัยเก่าและสมัยใหม่ ในการทำการเกษตรกรรมจะเน้นแรงงานคนเป็นหลัก วัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ชุมชน จะร่วมกันดูแลรักษา อุปกรณ์บางอย่างที่ไม่สามารถซ่อมบำรุงรักษาได้ ก็จะถูกนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่น อุปกรณ์ที่ใช้หลัก ๆ ส่วนใหญ่ เป็นเครื่องทุ่นแรงขนาดเล็ก เช่น จอบ เสียม มีดพรวน เคียว รถเข็น ในช่วงหลัง เกษตรกรมีการประยุกต์มีการนำเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาใช้ เช่น ในการทำนา มีการนำรถไถเข้ามาใช้เพื่อไถปรับสภาพดิน นำรถเกี่ยวข้าวเข้ามาช่วย เนื่องจากแรงงานในชุมชนไม่เพียงพอและเพื่อความสะดวกเร็วในการเก็บเกี่ยว นอกจากนั้น ยังมีการใช้เทคโนโลยีที่ไม่ใช้วัตถุอย่างความรู้ ความชำนาญของ ชาวเกษตรกรเข้ามาใช้ในการทำงาน เกษตรกรนำความรู้ภูมิปัญญาใช้ในการทำการเกษตร ได้รับการถ่ายทอดจากคนภายนอก เข้าร่วมอบรม เสริมสร้างความรู้ เทคนิควิธี อีกทั้ง เกษตรกรยังมีการ ผสมผสานทั้งเทคโนโลยีที่เป็นวัตถุและไม่ใช้วัตถุ คือ การรับเอาองค์ความรู้จากช่องทางการสื่อสาร ออนไลน์มาประยุกต์ใช้ในการทำการเกษตรอีกด้วย

๔.๓.๑.๒ การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เริ่มจากการสร้างความมั่นคงทาง เศรษฐกิจให้กับตนเอง ส่งต่อไปสู่ชุมชน ก่อนสร้างกิจการที่มุ่งตอบสนองความต้องการภายในชุมชน เป็นหลัก เมื่อครอบครัวมีความมั่นคงแล้วจึงเริ่มขยายกิจการออกมาติดต่อกับภายนอก เพื่อ สร้าง รายได้ที่เป็นตัวเงินมาใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็นและตอบสนองต่อสิ่งที่ชุมชนยังผลิตเองไม่ได้หรืออาจ ไม่คุ้มค่าที่จะทำ ระบบเศรษฐกิจของชุมชนจึงยึดตามหลักการผลิตที่เน้นการบริโภคอย่างเพียงพอใน ครอบครัว ก่อนจะนำผลผลิตบางส่วนออกจำหน่าย อีกทั้ง เกษตรกรยังสามารถพึ่งตนเองได้ในเรื่อง ความต้องการขั้นพื้นฐาน สามารถผลิต ปัจจัย ๔ ได้เอง ในด้านอาหาร ใช้ผลผลิตที่ได้มาประกอบ อาหาร มีบางอย่างที่ต้องซื้อจากภายนอกบ้าง การดำเนินชีวิตของเกษตรกรอำเภอลำปลายมาศและ อำเภอกะสังก่อให้เกิดอาชีพที่มั่นคง เลี้ยงตัวเองได้ และมีรายได้เพียงพอต่อรายจ่ายในแต่ละเดือน ไม่เป็นหนี้เป็นสิน เมื่อพึ่งตนเองได้ในชุมชนแล้ว ยังแบ่งปัน ให้กับรอบข้างได้อีกด้วย

๔.๓.๑.๓ การสร้างความสมดุลให้กับทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม เกษตรกรอำเภอลำปลายมาศและอำเภอกะสังมีการใช้ทรัพยากรที่หลากหลายทั้งส่วนที่ สามารถหาได้ภายใน ชุมชน เองและส่วนที่ต้องนำเข้ามาจากภายนอก แต่อย่างไรก็ตาม ชุมชนก็จะพยายามใช้ทรัพยากรที่แสวงหา ได้ภายในชุมชนเองเป็นหลักเพื่อตอบสนองความต้องการในปัจจุบัน การดำรงชีวิตอย่างพอเพียง ของเกษตรกรขณะที่ทรัพยากรจากภายนอกที่ถูกนำเข้ามานั้นส่วนใหญ่อีกเป็นไปเพื่อนำมาใช้ในกิจการ ของเกษตรกรทั้งนี้ เพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน แต่ที่สำคัญไปกว่านั้นก็คือ เกษตรกรจะเน้นถึง การใช้ ทรัพยากรอย่างประหยัด รู้คุณค่า และมีความรับผิดชอบ ซึ่งในประเด็นนี้จะเชื่อมโยงไปถึงการห่วงใย รักษาสิ่งแวดล้อมและการคำนึงถึงผลกระทบทั้งในด้านดีและไม่ดีจากความพยายามในการพึ่งตนเอง ของเกษตรกรด้วย ดังจะเห็นจากการทำเกษตรที่มีการบริโภคอย่างประหยัดเท่าที่ จำเป็นแก่การ ดำรงชีวิต

๔.๓.๑.๔ การมีความสัมพันธ์ที่ดีของคนในชุมชน เกษตรกรอำเภอลำปลายมาศ และอำเภอกะสังมีวัฒนธรรมเป็นแนวทางในการปฏิบัติ การดำรงชีวิตเป็นการนำเอาวัฒนธรรม ประเพณีมาประยุกต์ใช้กับรูปแบบการดำเนินชีวิตที่ใกล้ชิดกับศาสนา เพื่อตอบโต้กับรูปแบบ สังคม สมัยใหม่ แต่ขณะเดียวกันก็เลือกรับเอาส่วนดีของสังคมสมัยใหม่มาใช้ประโยชน์ ดังจะเห็นได้ว่า แม้จะให้ความสำคัญกับการใช้ประโยชน์จากสื่อ เทคโนโลยี แต่ก็จะต้องมีการคัดกรอง เลือกสรร

ข่าวสารจากสื่อประเภทต่าง ๆ เสียก่อน ทั้งนี้ การดำเนินชีวิตและมีวัฒนธรรมของชุมชนมีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้แก่กันมีการพัฒนาจิตใจอยู่ตลอดเวลาเพื่อเรียนรู้ไปสู่การพึ่งตนเอง

๔.๓.๒ รูปแบบที่ ๒ รูปแบบการเกษตรตามทฤษฎีใหม่

การดำรงชีวิตภายใต้วิถีความพอเพียง ความเหมาะสมกับลักษณะการดำรงชีวิตของตัวเกษตรกรเอง มีชีวิตความเป็นอยู่ที่มั่นคง พออยู่ พอกิน มีเก็บ มีจำหน่าย ส่งผลต่อความยั่งยืนในอาชีพเกษตรกร มีหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเข้ามาให้การสนับสนุนส่งเสริม และผลจากการพัฒนาได้ตามรูปแบบ ผลผลิตที่ได้มากกว่าผลผลิตทางการเกษตร ทั้งนี้ เพราะมีกิจกรรมการเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจของชุมชนในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น การสร้างแหล่งอาหารในชุมชน เลี้ยงหมู เลี้ยงปลา เป็นต้น การผลิตอาหารที่สนองตอบความต้องการของชุมชนช่วยให้สมาชิกในชุมชนลดรายจ่ายได้มาก และการดำเนินชีวิตโดยจัดพื้นที่ทางการเกษตรได้อย่างเหมาะสม ตัวเกษตรกรสามารถสร้างความสมดุลของชีวิตวางแผนการจัดจำหน่ายได้เหมาะสมกับความต้องการของตัวเกษตรกรเอง มีการจัดทำบัญชีครัวเรือนและบัญชีผลผลิตในแต่ละเดือน สามารถระบุต้นทุนและกำไรของตนเองได้ เมื่อผลผลิตมีจำนวนมาก ไม่จำเป็นจะต้องเร่งจำหน่ายหรือกู้เงินสถาบันการเงินเพื่อนำเงินมาเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดการกับผลผลิตทางการเกษตร และเพื่อรูปแบบทางการเกษตรมีความสมบูรณ์แบบเป็นต้นแบบแก่ชุมชนได้ นำไปสู่การสร้างรายได้สร้างชื่อเสียงมีการเข้ามาศึกษาดูงานของชุมชนต่างๆ ทั้งในพื้นที่และนอกพื้นที่นำไปสู่การสร้างรายได้ให้แก่ชุมชนที่หลากหลายอย่างต่อเนื่อง

รูปแบบเกษตรพอเพียงวิถีชุมชน เป็นเอกรูปแบบหนึ่งที่อาศัยความร่วมมือของเกษตรกรที่เห็นคุณค่าของวิถีเกษตร นำพลังการมีส่วนร่วมให้เกิดการรักษาทรัพยากรทางการเกษตรของชุมชน มีจุดศูนย์กลางเดียวกันคือการรักษาป่าชุมชน เช่น เทศบาลตำบลหนองเต็ง วิธีการปฏิบัติ ดำเนินโครงการที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ดังนี้

ปลูกป่าทดแทนป่าที่เสื่อมโทรม บวชป่าโดยการนำผ้าเหลืองไปผูกต้นไม้เพื่อแสดงว่าไม่ให้ตัดต้นไม้ขึ้น ต้นยางนาเพื่อลดภาวะโลกร้อน จัดโครงการอนุรักษ์ป่า ป่ารักษุมชน ติดแผ่นป้ายรณรงค์อนุรักษ์ป่าและทำแนวเขตป่าชุมชน จัดโครงการปลูกป่าเฉลิมพระเกียรติเนื่องในวันสำคัญต่างๆ ดูแลเฝ้าระวังการลักลอบตัดต้นไม้และแผ้วถางบริเวณป่าชุมชน ดูแลและเฝ้าระวังการลักลอบเผาป่าพร้อมทำแนวเขตป้องกันไฟป่าในช่วงฤดูแล้ง จัดประชุมคณะกรรมการป่าชุมชนเพื่อติดตามประเมินผลและวางแผนดำเนินงานเป็นประจำทุกปี หรือตามที่เห็นสมควรของคณะกรรมการประโยชน์ที่ได้รับจากป่าชุมชนบ้านจาน

ผลการดำเนินงานในรูปแบบของการมีส่วนร่วมของสมาชิกในองค์กร กิจกรรมทางการเกษตรก่อให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน เป็นแหล่งอาหาร เช่น เห็ด ไข่ต้มแดง พืชผักสมุนไพร เป็นแหล่งเรียนรู้และศึกษาวิจัยของนักเรียนนักศึกษาและบุคคลทั่วไป ได้รับการยกย่องชมเชยจากภาครัฐและเอกชน เป็นแหล่งท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจแก่ประชาชนที่อยู่ใกล้เคียง เป็นเสมือนกำแพงคอยกันน้ำไม่ให้ลำน้ำชีไหลหลากเข้าท่วมพื้นที่การเกษตรของชุมชน

ปัจจัยแห่งความสำเร็จของเกษตรกรตามการนำแนวทางการเกษตรตามทฤษฎีใหม่ของเกษตรกรอำเภอลำปลายมาศและอำเภอกะสัง มีแนวทางการพัฒนาโดยเริ่มต้นจากการมุ่งแก้ปัญหาของเกษตรกรที่มีน้ำไม่เพียงพอสำหรับการเกษตร โดยการใช้แนวทางการจัดทำแหล่งน้ำ

ขนาดเล็กในฟาร์ม เช่น การขุดบ่อ ซึ่งจะก่อให้เกิดความเสี่ยงในเรื่องน้ำ เกิดหลักประกันในการผลิตอาหารเพื่อการยังชีพเบื้องต้น ส่วนที่ดินการเกษตรอื่น จะใช้ในการผลิตเพื่อตอบสนองกับความต้องการพื้นฐานอื่นของครอบครัว ซึ่งอาจมีการขายผลผลิตส่วนเกินเพื่อเป็นรายได้ สำหรับใช้จ่ายในการยังชีพที่จำเป็น ที่ไม่สามารถผลิตเองได้ การเกษตรทฤษฎีใหม่ในขั้นนี้ จึงเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในระดับครอบครัว แต่เกษตรกรส่วนใหญ่อาจไม่สามารถเริ่มต้นในขั้นตอนแรกนี้ได้ และอาจจำเป็นที่หน่วยงานต่างๆ จะต้องจัดความช่วยเหลือเพื่อสนับสนุนเกษตรกรในเกษตรทฤษฎีใหม่ขั้นต้นนี้ มีแนวทางสำคัญในการการจัดสรรที่ดินการเกษตรและที่อยู่อาศัย โดยแบ่งพื้นที่ ออกเป็น ๔ ส่วน ตามอัตราส่วน ๓๐:๓๐:๓๐:๑๐ คือ พื้นที่ส่วนที่หนึ่งประมาณ ๓๐% ให้ขุดสระเก็บกักน้ำ เพื่อใช้เก็บกักน้ำฝนในฤดูฝนและ ใช้เสริมการปลูกพืชในฤดูแล้ง ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์น้ำและพืชน้ำต่างๆ พื้นที่ส่วนที่สองประมาณ ๓๐% ให้ปลูกข้าวในฤดูฝน เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวันในครัวเรือนให้เพียงพอตลอดปี เพื่อตัดค่าใช้จ่ายและสามารถพึ่งตนเองได้ พื้นที่ส่วนที่สามประมาณ ๓๐% ให้ปลูกไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชผัก พืชไร่ พืชสมุนไพร ฯลฯ เพื่อใช้เป็นอาหารประจำวัน หากเหลือบริโภคก็นำไปจำหน่าย และพื้นที่ส่วนที่สี่ประมาณ ๑๐% ใช้เป็นที่อยู่อาศัย เลี้ยงสัตว์ และโรงเรือนอื่นๆ

เมื่อเกษตรกรได้เริ่มต้นปฏิบัติตามเกษตรทฤษฎีใหม่ขั้นต้นแล้ว มีความพอเพียง และความมั่นคงในขั้นพื้นฐานระดับหนึ่งแล้ว ในขั้นตอนต่อมาจึงเป็นเรื่องของการรวมกลุ่มเกษตรกรในรูปแบบต่าง เช่น กลุ่มเกษตรกร สหกรณ์ หรือวิสาหกิจ ซึ่งการร่วมมือกันนี้ก็เพื่อสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับกลุ่มโดยรวม บนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนกัน การแบ่งปันช่วยเหลือกัน ตามกำลัง และความสามารถของตน ซึ่งจะทำให้ชุมชนโดยรวมเกิดความพอเพียงในวิถีปฏิบัติด้วย

และกลุ่มเกษตรกรที่ได้ดำเนินการตามทฤษฎีใหม่ในขั้นกลาง จนประสบความสำเร็จเบื้องต้น อาจก้าวเข้าสู่ขั้นก้าวหน้า โดยการประสานความร่วมมือกับองค์กรอื่นๆ ในระดับประเทศ เพื่อยกระดับการทำธุรกิจ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตของเกษตรกร เช่น การทำความร่วมมือกับธนาคาร เพื่อนำเงินมาลงทุนในธุรกิจ หรือการทำข้อตกลงกับบริษัท เพื่อขายผลผลิตให้

ผลสัมฤทธิ์ของการดำเนินกิจกรรม ส่งเสริมให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของการอนุรักษ์ป่าไม้ สามารถรักษาพื้นที่สีเขียวในชุมชนให้คงอยู่ได้ ช่วยลดปัญหาภัยพิบัติส่งเสริมเศรษฐกิจด้านการท่องเที่ยว

นอกจากรูปแบบการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงแล้วผู้วิจัยยังพบว่าแนวทางพระพุทธศาสนาที่ก่อให้เกิดคุณภาพของชีวิตในการประกอบอาชีพเกษตรกร ดังนี้

จากการลงพื้นที่สำรวจพบว่าคุณภาพของชีวิตของเกษตรกรอำเภอกระสังและอำเภอลำปลายมาศสอดคล้องกับหลักธรรมที่ท่านพุทธทาส กล่าวไว้เกี่ยวกับการมีสุขภาพชีวิตที่ดี อุปมาชีวิตที่สมบูรณ์ จำต้อง มีพละกษแห่งชีวิต ๔ ต้น ได้แก่ กายพละกษ จิตตพละกษ โภธิพละกษ และเมตตพละกษ ดังนี้

ขั้นเริ่มจิตพละกษ เกษตรกรในอำเภอกระสังและอำเภอลำปลายมาศใช้ปัญญา ค้นหาองค์ความรู้พัฒนาศักยภาพ ก่อให้เกิดการเกษตรผสมผสานที่มีการปลูกพืชที่มีความหลากหลายผสมผสานกันและมีการเกื้อกูลซึ่งกันและกันในลักษณะของการปลูกต่างระดับ โดยเลียนแบบลักษณะป่าธรรมชาติจะทำให้ความสมดุลของระบบนิเวศวิทยาเป็นไปอย่างเหมาะสมเช่นการหมุนเวียนของธาตุอาหารในระบบการควบคุมโรคและแมลงเป็นไปตามธรรมชาติลดการใช้สารเคมีเพิ่มความยั่งยืนใน

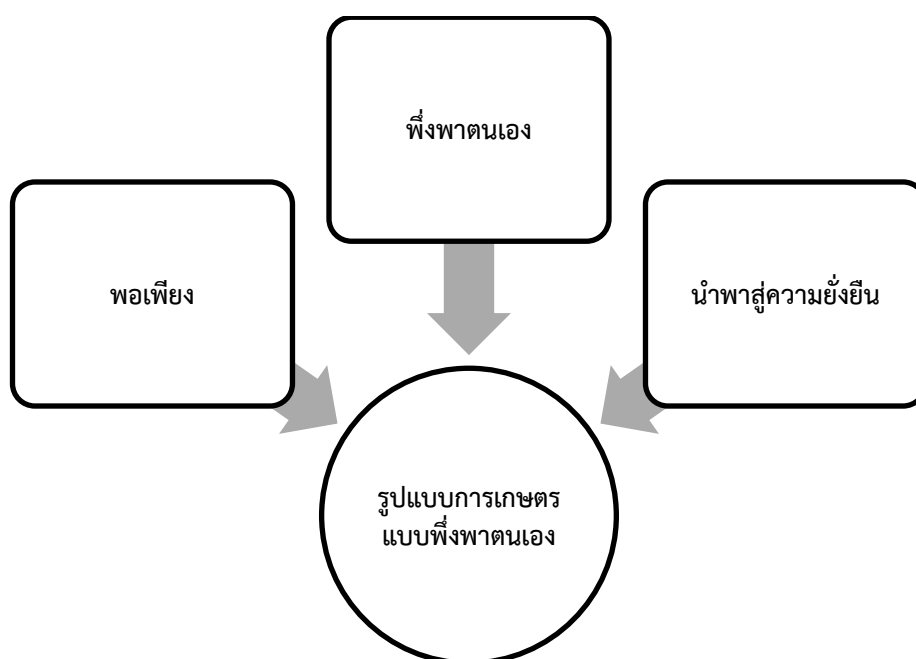
การให้ผลผลิตระบบเกษตรผสมผสานจะประสบผลสำเร็จได้จะต้องมีการวางรูปแบบ และดำเนินการ โดยให้ความสำคัญต่อกิจกรรมแต่ละชนิดอย่างเหมาะสมกับสภาพ แวดล้อมทางกายภาพ เศรษฐกิจ สังคมมีการใช้แรงงาน เงินทุน ที่ดิน ปัจจัยการผลิตและทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนรู้จักนำวัสดุเหลือใช้จากการผลิตชนิดหนึ่งทดลองที่มีเหตุมีผล วิเคราะห์ความผิดพลาดต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น พัฒนาจนเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่ด้วยจิตใจที่มุ่งมั่น

ขั้นสองกายพฤษา เป็นการลงมือพัฒนาชุมชนอาชีพของเกษตรกร ให้เกษตรกร สามารถดำรงพื้นฐานของชีวิตอยู่ได้อย่างมีความสุข ไม่ตกหลุมความประมาท ก่อให้เกิดความผาสุก กับครอบครัว ส่งผลไปถึงชุมชน ก่อให้เกิดวิถีชีวิตตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง

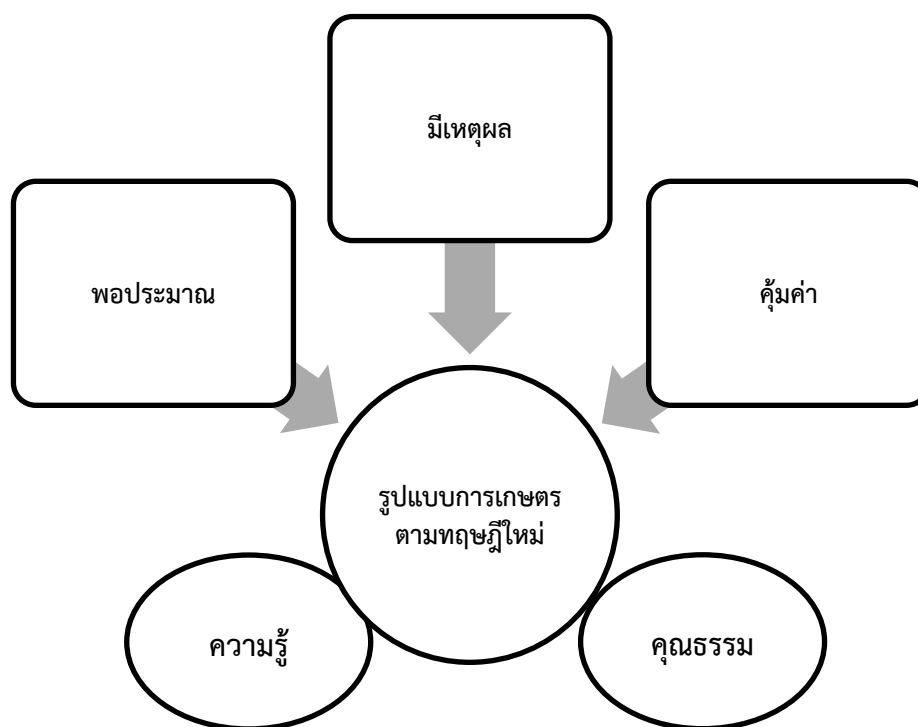
ขั้นสามโพธิพฤษา มีการพัฒนาความคิด พัฒนาจิตใจอย่างมุ่งมั่น สามารถ สร้างสรรค์ผลประโยชน์ให้แก่เกษตรกรได้ แม้ว่าผลประโยชน์เหล่านั้นจะเป็นผลประโยชน์ของส่วน ร่วม และผลประโยชน์เหล่านั้นมิได้กลับมาตอบสนองแก่ตนเอง แต่เกษตรกรกลับมุ่งมั่นด้วยความ อดทนที่จะสร้างประโยชน์ให้ต่อเนื่องแก่ชาวนา

ขั้นสี่เมตตาพฤษา นำหลักการพัฒนาจิตใจ มองสิ่งดี ๆ ร่วมกันลดข้อขัดแย้ง ที่เป็นอุปสรรคขวางกั้นมิให้สร้างสรรค์ผลประโยชน์เกิดขึ้น แต่มุ่งมั่นที่จะสร้างประโยชน์ให้แก่ เกษตรกรที่เป็นกระดูกสันหลังของชาติ เพื่อให้เกษตรกรได้มีพลังในการดำรงอาชีพเกษตรกรไว้ สร้างเครือข่ายจากความจริงใจเพิ่มพลังการมีส่วนร่วม

สรุปรูปแบบการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในเขต จังหวัดบุรีรัมย์ แบ่งออกเป็น ๒ รูปแบบเกษตรพอเพียง รูปแบบที่ ๑ รูปแบบการเกษตรแบบพึ่งพา ตนเอง และรูปแบบที่ ๒ รูปแบบการเกษตรตามทฤษฎีใหม่ ดังแสดงในแผนภาพดังนี้

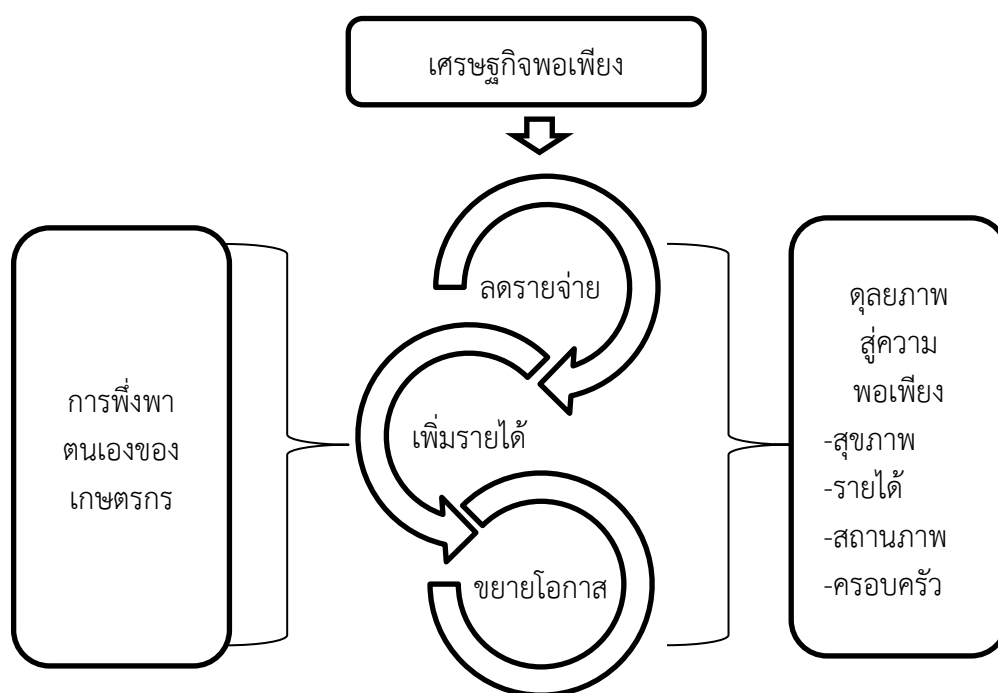
ภาพที่ ๔.๑๙ รูปแบบการเกษตรแบบพึ่งพาตนเอง

ภาพที่ ๔.๒๐ รูปแบบการเกษตรตามทฤษฎีใหม่

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยโดยแจกแบบสอบถาม การสำรวจเอกสารที่เกี่ยวข้อง การสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่มเฉพาะ มีการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ ผู้ทรงคุณวุฒิ นักวิชาการที่เกี่ยวข้องในพื้นที่ที่ศึกษาวิจัย มีความชัดเจนเหมาะสมสามารถนำองค์ความรู้ไปเป็นแนวทางสู่การปฏิบัติ เพื่อให้เกิดดุลยภาพ โดยใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวที่ว่า ด้วย การมุ่งเน้นการพึ่งพาตนเอง การรู้จักพอประมาณ การมีเหตุผลในการตัดสินใจ ลดรายจ่าย เพิ่มรายได้ และขยายโอกาส สามารถปรัชญาดังกล่าวไปสร้าง Model ซึ่งเป็นต้นแบบดุลยภาพสู่ความพอเพียงชีวิตเกษตรกรไทย สามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้ดังนี้

ภาพที่ ๔.๒๑ Model คุณภาพสู่ความพอเพียงชีวิตเกษตรกรไทย

จากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตเกษตรกรอย่างเลี่ยงไม่ได้ ทุกวันนี้กิจกรรมการเกษตรจึงประสบปัญหา ต้นทุนการผลิตสูง ตลาดไม่แน่นอน ผลผลิตตกต่ำ เสี่ยงต่อภัยธรรมชาติ ทำให้มีรายได้ไม่เพียงพอและเป็นหนี้สิน จึงมีความจำเป็นต้องปรับระบบการเกษตรของครอบครัวให้สอดคล้องกับสภาวะการผลิตและการตลาดในปัจจุบัน ตามความเหมาะสมของระบบนิเวศทางการเกษตร เช่นเดียวกับอำเภอลำปลายมาศ และอำเภอกระสัง ที่ใช้แนวทางเศรษฐกิจพอเพียงแบบพึ่งพาตนเองจนส่งผลให้ครัวเรือนเกษตรกรมีความมั่นคงในอาชีพ และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น โดยยึดหลักการ ประกอบอาชีพดังนี้

๑. ลดรายจ่าย เพื่อเป็นการประหยัด ลดรายจ่ายในครัวเรือน และเป็นผลดีต่อสุขภาพ โดยการปลูกผักสวนครัวรั้วกินได้ เลี้ยงปลาอย่างง่าย สำหรับบริโภคในครัวเรือนทำให้ลดรายจ่ายในครอบครัวใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ สมาชิกในครอบครัวมีส่วนร่วมในกิจกรรม สร้างความรักความอบอุ่นในครอบครัว เป็นเกราะป้องกันโรคภัยให้กับสถาบันครอบครัว

๒. เพิ่มรายได้ เพื่อเพิ่มภูมิคุ้มกันในชีวิตโดยการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในครัวเรือน ให้เกิดประโยชน์สูงสุดในการสร้างรายได้ เช่นการถนอมและแปรรูปอาหาร การหัตถกรรม รวมไปถึงการปลูกพืช เลี้ยงสัตว์อย่างง่าย ใช้ทุนต่ำหรือวัตถุดิบที่มีอยู่แล้ว จำหน่ายให้กับชุมชนใกล้เคียง

๓. ขยายโอกาส เกิดจากการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ครอบครัวและชุมชน โดยการร่วมมือสร้างอาชีพได้อย่างเหมาะสมกับทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่า บุตรหลานได้รับการศึกษาสูงขึ้นตามอัธยาศัยชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถรวมกลุ่มกันเพื่อหาตลาด แหล่งเงินทุน และเครือข่ายมาใช้ในการประกอบอาชีพอย่างยั่งยืน

เศรษฐกิจพอเพียงและแนวทางปฏิบัติของทฤษฎีใหม่ ยังเป็นแนวทางในการพัฒนาที่นำไปสู่ความสามารถในการพึ่งตนเองในระดับต่างๆ อย่างเป็นขั้นตอน โดยลดความเสี่ยงเกี่ยวกับความผันแปรของธรรมชาติ หรือการเปลี่ยนแปลงจากปัจจัยต่างๆ โดยอาศัยความพอประมาณและความมีเหตุผล การสร้างภูมิคุ้มกันที่ดี มีความรู้ ความเพียรและความอดทน สติและปัญญา การช่วยเหลือซึ่งกันและกันและความสามัคคี เกษตรกรอำเภอลำปลายมาศและอำเภอกะสัง เกษตรกรนำหลักการความพอเพียงในระดับบุคคลและครอบครัวเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบพื้นฐาน เทียบได้กับทฤษฎีใหม่ขั้นที่ ๑ ที่มุ่งแก้ปัญหาของเกษตรกร ที่อยู่ห่างไกลแหล่งน้ำ ต้องพึ่งน้ำฝนและประสบความเสี่ยงจากการที่น้ำไม่พอเพียง แม้กระทั่งสำหรับการปลูกข้าวเพื่อบริโภค และมีข้อสมมติว่า ที่ที่ดินพอเพียงในการชดเชยเพื่อแก้ปัญหาในเรื่องดังกล่าว จากการแก้ปัญหาความเสี่ยงเรื่องน้ำจะทำให้เกษตรกรสามารถมีข้าวเพื่อการบริโภคยังชีพในระดับหนึ่งได้ และใช้ที่ดินส่วนอื่นๆ สนองความต้องการพื้นฐานของครอบครัว รวมทั้งขายในส่วนที่เหลือเพื่อมีรายได้ที่จะใช้เป็นค่าใช้จ่ายอื่นๆ ที่ไม่สามารถผลิตเองได้ทั้งหมดนี้เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวให้เกิดขึ้นในระดับครอบครัวอย่างไรก็ตาม แม้กระทั่ง ในทฤษฎีใหม่ขั้นที่ ๑ ก็จำเป็นที่เกษตรกรจะต้องได้รับความช่วยเหลือจากชุมชน ราชการ มูลนิธิ และภาคเอกชน ตามความเหมาะสมความพอเพียงในระดับชุมชนและระดับองค์กรเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ซึ่งครอบคลุมทฤษฎีใหม่ขั้นที่ ๒ เป็นเรื่องของการสนับสนุนให้เกษตรกรรวมพลังกันในรูปกลุ่มหรือสหกรณ์ หรือการที่ธุรกิจต่างๆ รวมตัวกันในลักษณะเครือข่ายวิสาหกิจกล่าวคือ เมื่อสมาชิกในแต่ละครอบครัวหรือองค์กรต่างๆ มีความพอเพียงขั้นพื้นฐานเป็นเบื้องต้นแล้วก็จะรวมกลุ่มกันเพื่อสร้างประโยชน์ให้แก่กลุ่มและส่วนรวมบนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนกัน การแบ่งปันช่วยเหลือซึ่งกันและกันตามกำลังและความสามารถของตนซึ่งจะสามารถทำให้ ชุมชนโดยรวมหรือเครือข่ายวิสาหกิจนั้นๆ เกิดความพอเพียงในวิถีปฏิบัติอย่างแท้จริงความพอเพียงในระดับประเทศเป็นเศรษฐกิจพอเพียงแบบก้าวหน้า ซึ่งครอบคลุมทฤษฎีใหม่ขั้นที่ ๓ ซึ่งส่งเสริมให้ชุมชนหรือเครือข่ายวิสาหกิจสร้างความร่วมมือกับองค์กรอื่นๆ ในประเทศ เช่น ธนาคาร สถาบันวิจัย เป็นต้น อีกทั้งยังการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในลักษณะเช่นนี้จะเป็นประโยชน์ในการสืบทอดภูมิปัญญา แลกเปลี่ยนความรู้ เทคโนโลยี และบทเรียนจากการพัฒนา หรือร่วมมือกันพัฒนา ตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงทำให้ประเทศอันเป็นสังคมใหญ่อันประกอบด้วยชุมชน องค์กร และธุรกิจต่างๆ ที่ดำเนินชีวิตอย่างพอเพียง กลายเป็นเครือข่ายชุมชนพอเพียงที่เชื่อมโยงกันด้วยหลักไม่เบียดเบียน แบ่งปันและช่วยเหลือซึ่งกันและกันได้ที่สุดในที่สุด

นอกจากนี้เกษตรกรอำเภอลำปลายมาศและอำเภอกะสัง เกษตรกรยังสามารถเลือกสร้างคุณภาพชีวิต กำหนดรายได้ของตนเอง สร้างความสุขจากการทำงานภายในชุมชนและความร่วมมือของสมาชิกในครอบครัว สมาชิกในครอบครัวและชุมชนเป็นส่วนหนึ่งของการรับรู้ความเสี่ยงและยอมรับความเสี่ยงที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรมทางการเกษตรได้ด้วยตนเอง ผลสำเร็จที่เกิดจากการดำเนินกิจกรรมในรูปแบบเกษตรพอเพียง สามารถดำเนินการได้โดยปล่อยให้ธรรมชาติจัดการเกษตรด้วยตัวของธรรมชาติเอง ดำเนินการเพียงเกษตรกรแบ่งปันพื้นที่ สงวนพื้นที่ไว้รองรับทางการเกษตรและรอเก็บเกี่ยวผลเกษตรในรูปแบบของธรรมชาติมอบให้ สำหรับรูปแบบทางการเกษตรพอเพียงตามหลักทฤษฎีใหม่ เกษตรกรจะต้องเรียนรู้และเข้ารับการอบรมจัดวางระบบของพื้นที่ทางการเกษตรให้เหมาะสม และผลจากการดำเนินกิจกรรมที่สมบูรณ์แบบเป็นต้นแบบ นำไปสู่การสร้าง

รายได้และสร้างความสุขสร้างคุณภาพชีวิตให้กับตัวเกษตรกรและชุมชน เป็นทุนที่สำคัญของชุมชนที่สามารถส่งต่อได้และเกิดมูลค่าเพิ่มอย่างต่อเนื่อง

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับดุลยภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับดุลยภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ เสนอรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับดุลยภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ ซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ผลจากการวิจัย สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะได้ตามขั้นตอนต่อไปนี้

๕.๑ สรุปผลการวิจัย

๕.๑.๑ ศึกษาสภาพการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์

รูปแบบการผลิตการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๗ ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๔ รองลงมาคือ ด้านการเกษตรแบบขยายพื้นที่ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๒ น้อยที่สุดคือ ด้านการเกษตรแบบยังชีพ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๗๘

รูปแบบการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๒๗ ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านการจัดการทรัพยากร ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๓๕ รองลงมาคือ ด้านการจัดการการตลาด ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๐ น้อยที่สุดคือ ด้านการจัดการการเงิน ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๘๙

สภาพการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ เมื่อเกิดการเรียนรู้ภายใต้การจัดการการเกษตรแบบพอเพียง จึงส่งผลให้เกษตรกรอำเภอกะสังและอำเภอลำปลายมาศเกิดดุลยภาพ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอเพียงเลี้ยงตัวเองได้บนพื้นฐานของความประหยัด ขจัดการใช้จ่าย รวมพลังกันในรูปกลุ่ม เพื่อทำการผลิต การตลาด การจัดการ รวมทั้งด้านสวัสดิการ การพัฒนาสังคม และสร้างเครือข่ายกลุ่มอาชีพและขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้หลากหลาย โดยประสานความร่วมมือกับภาครัฐกิจ ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน และ ภาคราชการในด้านเงินทุน การตลาด การผลิต การจัดการ และ ข่าวสารข้อมูล โดยเกษตรกรพออยู่พอกินสมควรแก่อัตภาพในระดับที่ประหยัด ไม่อดอยากและเลี้ยงตนเองได้ตามหลักปรัชญาของ "เศรษฐกิจพอเพียง" ในหน้าแล้งมีน้ำน้อย ก็สามารถเอาน้ำที่เก็บไว้ในสระมาปลูกผักต่างๆ ที่ใช้น้ำน้อยได้ โดย

ไม่ต้องเปิดเขียนชลประทาน ในปีที่ฝนตกตามฤดูกาลโดยมีน้ำดีตลอดปี ทฤษฎีใหม่นี้ก็สามารถสร้างรายได้ให้ร่ำรวยขึ้นได้ในกรณีที่เกิดอุทกภัยก็สามารถที่จะฟื้นตัวและช่วยตนเองได้ในระดับหนึ่ง โดยทางราชการไม่ต้องช่วยเหลือมากเกินไป อันเป็นการประหยัดงบประมาณด้วย การทำการเกษตรทฤษฎีใหม่ จึงมีความสำคัญและมีบทบาทต่อภาคการเกษตร ซึ่งจะส่งผลกระทบไปสู่การเจริญเติบโตของประเทศอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตามต้องมียุทธศาสตร์ประกอบหลายประการ ที่จะทำให้การทำเกษตรวิธีนี้ประสบผลสำเร็จ และก้าวไปอย่างมั่นคงไม่ล้มเลิกกลางคัน มีการขยายผลที่เหมาะสมในทุกๆ ด้าน ไม่ขยายผลรวดเร็วเกินไป ในขณะที่ผู้มีส่วนร่วมยังคงขาดความเข้าใจเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ที่แท้จริงทฤษฎีใหม่ทำให้เกษตรกรได้รับการตอบสนอง ทั้งด้านส่วนตัวและสังคมในระดับสูง ได้ผลผลิตทางการเกษตรเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากมีน้ำเพียงพอ มีรายได้เพิ่มขึ้น ครอบครัวอบอุ่นมีความสามัคคี ในระดับชุมชนและระดับสถาบัน เป็นการส่งผลเกื้อกูลซึ่งกันและกัน สภาพพื้นดินที่เคยแห้งแล้งขาดแคลนน้ำกลับกลายเป็นแผ่นดินที่เคยแห้งแล้งขาดแคลนน้ำ กลับกลายเป็นแผ่นดินที่อุดมสมบูรณ์มากขึ้น เป็นการรักษาสอดคล้องกับดินและธรรมชาติ สิ่งที่น่าพึงระวัง คือ การนำชื่อทฤษฎีใหม่ไปใช้ในโครงการต่างๆ ควรเน้นให้ชัดเจนว่า โครงการนั้นๆ มีการพัฒนาการเกษตรในลักษณะแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่อย่างแท้จริง เพื่อมิให้เกิดความสับสนในสาระแท้จริงของทฤษฎีใหม่

๕.๑.๒ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์

๑) ด้านสุขภาพ เกษตรกรที่จัดการแบบเศรษฐกิจพอเพียงมีสุขภาพกายที่ดีลดการใช้สารเคมีรวมถึงลดภาระการใช้แรงงานที่เกินตัวช่วยให้ร่างกายมีความสมดุลต่อการดำรงชีวิตไม่ทำหนักไม่ทำงานหนักจนเกินไป และรูปแบบการเกษตรแบบพอเพียงสามารถใช้แรงงานในระดับครอบครัวรวมถึงเทคโนโลยีและเครื่องอุปกรณ์สำหรับจัดการเกษตรได้อย่างเหมาะสม ซึ่งแตกต่างจากการทำการเกษตรแบบไม่พอเพียงเน้นใช้แรงงานจำนวนมากเพื่อตอบสนองการเกษตรเชิงอุตสาหกรรมเช่นการใช้แรงงานเพื่อเกษตรกรไม่สามารถทำงานได้ด้วยแรงงานของตนเองจำเป็นต้องจ้างแรงงานและเพิ่มเทคโนโลยีค่าใช้จ่ายอุปกรณ์สนับสนุนช่วยให้เกษตรกรเบาแรงแต่เพิ่มภาระและค่าใช้จ่ายส่งผลให้เมื่อผลผลิตไม่สามารถทดแทนค่าใช้จ่ายที่เกษตรกรเป็นผู้แบกภาระก่อให้เกิดความเครียดทางด้านจิตใจและความเครียดทางด้านร่างกายสำหรับการเกษตรแบบพอเพียงเกษตรกรจะทำงานตามกำลังที่ตนเองสามารถทำได้ซึ่งส่งผลให้ร่างกายของเกษตรกรทำงานได้อย่างพอดีมีร่างกายแข็งแรงมีจิตใจที่เบิกบานต่อการทำงานภาคการเกษตร

๒) ด้านรายได้และการเงิน การผลิตเกษตรแบบพอเพียงเป็นรายได้ที่ไม่มากพอแต่มีรายได้เข้าครอบครัวอย่างต่อเนื่องทุกวันซึ่งแตกต่างจากรายได้การเกษตรแบบเชิงเดี่ยวที่เกษตรกรทั่วไปทำจะเป็นรายได้เข้ามาเป็นจำนวนมากแต่ต้องใช้ระยะเวลาหลายเดือนกิจกรรมการเกษตรบางประเภทใช้ระยะเวลา ๑ ปีมา ๑ ครั้งซึ่งแตกต่างจากรายได้แบบเกษตรกึ่งแบบพอเพียงจะมีรายได้จำนวนไม่มากเข้าสู่ครอบครัวอย่างต่อเนื่องแต่สำหรับเกษตรกรพอเพียงในรูปแบบผสมผสานได้แก่เกษตรกรเน้นการผลิตพืชอาหารจำหน่ายจะมีรายได้เข้าครอบครัวจำนวนมากในแต่ละวันในแต่ละรอบเดือน ทั้งนี้ เกษตรกรมีการวางแผนการเกษตรแบบพอเพียงด้วยตนเองเช่นเกษตรแบบพอเพียงการปลูกพืชตามหลักทฤษฎีใหม่มีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรมีการนำผลผลิตในรอบเดือนจำหน่ายและการทำกิจกรรมร่วมกับภาครัฐทำให้มีรายได้เข้าสู่หมู่บ้านเศรษฐกิจแบบพอเพียงอย่างต่อเนื่องและ

เกษตรกรที่ทำการเกษตรปลูกพืชอาหารจำหน่ายในรูปแบบพืชอาหารผสมผสานจำหน่ายตลาดมีการวางแผนทางการเกษตรช่วยให้มีรายได้เข้าครอบครัวและชุมชนอย่างต่อเนื่องสร้างความมั่นคงทางรายได้ที่ชัดเจนสามารถส่งบุตรหลานเรียนและจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับรายได้ได้อย่างเหมาะสม

๓) ด้านสถานภาพ ครอบครัวเกษตรกรที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมผลิตพืชผลทางการเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียงจะพบว่าสถานภาพของครอบครัวเกษตรกรมีความมั่นคงตามวิถีชีวิตดั้งเดิมกล่าวคือมีบ้านพักที่อยู่อาศัยมีกิจกรรมในรูปแบบของครอบครัวเน้นกิจกรรมภายในชุมชนมีการผลิตและซื้อขายนำผลผลิตไปจำหน่ายต่างชุมชนที่นอกเหนือจากการผลิตผลผลิตและบริโภคในครอบครัว สถานภาพของครอบครัวมีความมั่นคงกล่าวคือผู้ที่ประกอบอาชีพเศรษฐกิจแบบพอเพียงมีสมาชิกของครอบครัวที่ไปตามงานต่างถิ่นกับคืนถิ่นเพิ่มมากขึ้นทั้งนี้ เพราะสามารถแสวงหารายได้เข้าสู่ครอบครัวผสมผสานกับการทำงานในชุมชนตามสถานภาพของครอบครัวและสถานภาพของทรัพยากรของเกษตรกรมีความมั่นคงกล่าวคือทรัพยากรด้านที่ดินและทรัพย์สินของเกษตรกรไม่ถูกนำไปใช้เป็นหลักค้ำประกันในการประกอบอาชีพทางการเกษตรซึ่งแตกต่างกับเกษตรกรที่ปลูกพืชเกษตรเชิงเดี่ยวสนองต่อความต้องการของภาคอุตสาหกรรมมีการนำทรัพย์สินไปค้ำประกันเพื่อนำเงินมาเป็นทุนหมุนเวียนในการปลูกพืชทางการเกษตรทำให้สถานภาพของครอบครัวและสถานภาพของทรัพยากรที่ดินที่อยู่อาศัยของเกษตรกรไม่มีความมั่นคงอยู่ภายใต้ตัวจักรของอุตสาหกรรมและการควบคุมของโรงงานอุตสาหกรรมที่ปล่อยเงินกู้ให้แก่เกษตรกร

๔. ด้านครอบครัว ผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรในรูปแบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงส่วนมากสมาชิกในครอบครัวจะอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่และใช้แรงงานภายในครอบครัวเป็นแรงงานหลักในการประกอบอาชีพผลิตพืชผลทางการเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งยังเป็นวิทยากรในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและร่วมกิจกรรมเชิงท่องเที่ยวทางการเกษตรของครอบครัวและสมาชิกในครอบครัวยังเป็นส่วนหนึ่งของแรงงานหลักในการสร้างผลผลิตและสืบทอดองค์ความรู้ทางด้านเกษตรแบบพอเพียงและเทคนิคในการผลิตผลผลิตออกจำหน่ายสู่ตลาดเชื่อมโยงกับสมาชิกในครอบครัวอื่นของหมู่บ้านที่ประกอบเศรษฐกิจแบบพอเพียงในการนำผลผลิตของครอบครัวไปจำหน่ายครอบครัวของชุมชนที่ประกอบอาชีพเศรษฐกิจแบบพอเพียงตามวิถีเกษตรจึงมีสมาชิกในครอบครัวเป็นแกนสำคัญของชุมชนในการส่งเสริมให้ประกอบอาชีพเกษตรแบบพอเพียงช่วยให้ผลิตผลผลิตทางการเกษตรของชุมชนมีจำนวนมากและนำไปขายยังภายนอกชุมชนนำรายได้เข้าสู่ชุมชน

๕.๑.๓ นำเสนอรูปแบบการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์

๑) รูปแบบการเกษตรแบบพึ่งพาตนเอง

การพึ่งตนเองของเกษตรกร เป็นการพึ่งตนเองผ่านการทำเกษตรในรูปแบบเกษตรกรรมขับเคลื่อนในการดำเนินกิจกรรมจนทำให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ เน้นการบริโภคภายในชุมชนเป็นหลัก และชุมชนยังใช้เครื่องมือในการขัดเกลาจิตใจเพื่อก่อให้เกิด ความเสียสละ มีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม เป็นการใช้เทคโนโลยีที่ไม่ซับซ้อน เน้นความเรียบง่าย สามารถควบคุมได้ง่าย จัดการกันเองได้ และมีต้นทุนต่ำหรือไม่สูงมากนัก และต้องไม่ทำลายทรัพยากร พื้นฟูภูมิปัญญากลับมาใช้ ผสมผสานกันระหว่างเทคโนโลยีสมัยเก่าและสมัยใหม่ การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจเริ่มจากการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้กับตนเอง ส่งต่อไปสู่ชุมชน ก่อนสร้างกิจการที่มุ่ง

ตอบสนองความต้องการภายในชุมชนเป็นหลัก เมื่อครอบครัวมีความมั่นคงแล้วจึงเริ่มขยายกิจการ ออกมาติดต่อค้าขายกับภายนอก เพื่อสร้างรายได้ที่เป็นตัวเงินมาใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็นและตอบสนอง ต่อสิ่งที่ชุมชนยังผลิตเองไม่ได้หรืออาจไม่คุ้มค่าที่จะทำ ระบบเศรษฐกิจของชุมชนจึงยึดตามหลักการ ผลิตที่เน้นการบริโภคอย่างเพียงพอในครอบครัว ก่อนจะนำผลผลิตบางส่วนออกจำหน่าย อีกทั้ง เกษตรกรยังสามารถพึ่งตนเองได้ในเรื่องความต้องการขั้นพื้นฐาน สามารถผลิต ปัจจัย ๔ ได้เอง ใน ด้านอาหาร ใช้ผลผลิตที่ได้มาประกอบอาหาร มีบางอย่างที่ต้องซื้อจากภายนอกบ้าง การดำเนินชีวิต ของเกษตรกรอำเภอลำปลายมาศและอำเภอกะสังก่อให้เกิดอาชีพที่มั่นคง เลี้ยงตัวเองได้ และ มี รายได้เพียงพอต่อรายจ่ายในแต่ละเดือน ไม่เป็นหนี้เป็นสิน เมื่อพึ่งตนเองได้ในชุมชนแล้ว ยังแบ่งปัน ให้กับรอบข้างได้อีกด้วย

๒) รูปแบบการเกษตรตามทฤษฎีใหม่

การดำรงชีวิตภายใต้วิถีความพอเพียง ความเหมาะสมกับลักษณะการ ดำรงชีวิตของตัวเกษตรกรเอง มีชีวิตความเป็นอยู่ที่มั่นคง พออยู่ พอกิน มีเก็บ มีจำหน่าย ส่งผลต่อ ความยั่งยืนในอาชีพเกษตรกร มีหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเข้ามาให้การสนับสนุนส่งเสริม มี กิจกรรมการเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจของชุมชนในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น การสร้างแหล่งอาหารใน ชุมชน เลี้ยงหมู เลี้ยงปลา เป็นต้น การผลิตอาหารที่สนองตอบความต้องการของชุมชนช่วยให้ สมาชิกในชุมชนลดรายจ่ายได้มาก และการดำเนินชีวิตโดยจัดพื้นที่ทางการเกษตรได้อย่างเหมาะสม มีการจัดทำบัญชีครัวเรือนและบัญชีผลผลิตในแต่ละเดือน โดยปัจจัยแห่งความสำเร็จของเกษตรกร ตามการนำแนวทางการเกษตรตามทฤษฎีใหม่ของเกษตรกรอำเภอลำปลายมาศและอำเภอกะสัง มี แนวทางการพัฒนาโดยเริ่มต้นจากการมุ่งแก้ปัญหาของเกษตรกรที่มีน้ำไม่เพียงพอสำหรับการเกษตร โดยการใช้แนวทางการจัดทำแหล่งน้ำขนาดเล็กในฟาร์ม เช่น การขุดบ่อ ซึ่งจะทำให้ลดความเสี่ยงใน เรื่องน้ำ เกิดหลักประกันในการผลิตอาหารเพื่อการยังชีพเบื้องต้น ส่วนที่ดินการเกษตรอื่น จะใช้ใน การผลิตเพื่อตอบสนองกับความต้องการพื้นฐานอื่นของครอบครัว ซึ่งอาจมีการขายผลผลิตส่วนเกิน เพื่อเป็นรายได้ สำหรับใช้จ่ายในการยังชีพที่จำเป็น ที่ไม่สามารถผลิตเองได้ การเกษตรทฤษฎีใหม่ใน ขั้นนี้ จึงเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในระดับครอบครัว เมื่อเกษตรกรได้เริ่มต้นปฏิบัติตามเกษตรทฤษฎีใหม่ ขั้นต้นแล้ว มีความพอเพียง และความมั่นคงในขั้นพื้นฐานระดับหนึ่งแล้ว ในขั้นตอนต่อมาจึงเป็นเรื่อง ของการรวมกลุ่มเกษตรกรในรูปแบบต่าง เช่น กลุ่มเกษตรกร สหกรณ์ หรือวิสาหกิจ ซึ่งการร่วมมือ กันนี้ก็เพื่อสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับกลุ่มโดยรวม บนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนกัน การแบ่งปัน ช่วยเหลือกันตามกำลัง และความสามารถของตน ซึ่งจะทำให้ชุมชนโดยรวมเกิดความพอเพียงในวิถี ปฏิบัติด้วย

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๒.๑ ศักยภาพการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรใน เขตจังหวัดบุรีรัมย์

รูปแบบการผลิตการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ โดย ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านการเกษตรที่เป็นมิตรกับ

สิ่งแวดล้อม สอดคล้องกับ สุจินต์ สิมารักษ์ กล่าวว่า เกษตรอินทรีย์ เป็นส่วนหนึ่งของการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม พลังงาน สุขภาพของผู้ผลิตและบริโภค เป็นทางเลือกและความยั่งยืนสำหรับเกษตรกรในประเทศต่างๆ เนื่องจากผู้บริโภคมีการศึกษาและความรู้เกี่ยวกับการบริโภค และการดูแลสุขภาพมากขึ้นในหลายประเทศ ความต้องการ ของผลผลิตทางการเกษตรที่มีคุณภาพปลอดภัยจากสารพิษ หรือเป็นอินทรีย์จึงมีมากขึ้น หลายประเทศจึงมีนโยบายและ ส่งเสริมให้มีการผลิตเกษตรอินทรีย์^๑

รูปแบบการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ด้านที่มีค่าเฉลี่ยมากที่สุด คือ ด้านการจัดการทรัพยากร สอดคล้องกับ เทพกร ณ สงขลา ได้ศึกษาเรื่อง ความสัมพันธ์ระหว่างการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกับการจัดการทรัพยากรเกษตรของท้องถิ่น กรณีศึกษาท่องเที่ยวเชิงเกษตรข้างกลาง จังหวัดนครราชสีมา พบว่า การเกษตรอำเภอข้างกลางที่ใช้เป็นกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงเกษตร ได้แก่ การเลี้ยงผึ้ง การเพาะเห็ด และเกษตรอินทรีย์ ในรูปแบบให้ความรู้/สาธิต จำหน่ายสินค้าเกษตร และให้รู้ทางธุรกิจการเกษตร รูปแบบท่องเที่ยวเชิงเกษตรเหล่านี้มีการใช้ทรัพยากรเกษตรที่หลากหลายและส่งผลกระทบต่อเกษตรของชุมชน ๓ ลักษณะ คือ การอนุรักษ์ทรัพยากรเกษตร การขยายตัวของกิจกรรมเลี้ยงผึ้ง เพาะเห็ด เกษตรอินทรีย์ และการนำทรัพยากรเกษตรในท้องถิ่นมาสร้างมูลค่าเพิ่มจากการท่องเที่ยว และผลที่เกิดขึ้นดังกล่าวกลายเป็นความโดดเด่นทางการเกษตรของอำเภอข้างกลางที่สนับสนุนให้การท่องเที่ยวเชิงเกษตรขยายตัวเพิ่มมากขึ้น^๒

เมื่อเกิดการเรียนรู้ภายใต้การจัดการการเกษตรแบบพอเพียง จึงส่งผลให้เกษตรกรอำเภอกระสังและอำเภอลำปลายมาศเกิดดุลยภาพ โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอเพียงเลี้ยงตัวเองได้บนพื้นฐานของความประหยัด ขจัดการใช้จ่าย รวมไปถึงกันในกลุ่ม เพื่อทำการผลิต การตลาด การจัดการ รวมทั้งด้านสวัสดิการ การพัฒนาสังคม และสร้างเครือข่ายกลุ่มอาชีพและขยายกิจกรรมทางเศรษฐกิจให้หลากหลาย โดยประสานความร่วมมือกับภาคธุรกิจ ภาคองค์กรพัฒนาเอกชน และภาคราชการในด้านเงินทุน การตลาด การผลิต การจัดการ และ ข่าวสารข้อมูล โดยเกษตรกรพออยู่พอกินสมควรแก่อัตภาพในระดับที่ประหยัด ไม่อดอยากและเลี้ยงตนเองได้ตามหลักปรัชญาของ "เศรษฐกิจพอเพียง" ในหน้าแล้งมีน้ำน้อย ก็สามารถเอาน้ำที่เก็บไว้ในสระมาปลูกผักต่างๆ ที่ใช้น้ำน้อยได้ โดยไม่ต้องเบียดเบียนชลประทาน ในปีที่ฝนตกตามฤดูกาลโดยมีน้ำดีตลอดปี ฤกษ์ใหม่นี้ก็สามารถสร้างรายได้ให้ร่ำรวยขึ้นได้ในกรณีที่เกิดอุทกภัยก็สามารถที่จะฟื้นตัวและช่วยตนเองได้ในระดับหนึ่ง โดยทางราชการไม่ต้องช่วยเหลือมากเกินไป อันเป็นการประหยัดงบประมาณด้วย การทำการเกษตรฤกษ์ใหม่ จึงมีความสำคัญและมีบทบาทต่อภาคการเกษตร ซึ่งจะส่งผลกระทบไปสู่การ

^๑ สุจินต์ สิมารักษ์, “การสังเคราะห์องค์ความรู้ เกี่ยวกับเกษตรยั่งยืน”, วารสารเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่, ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๔ (มีนาคม – เมษายน ๒๕๕๗) : ๑๒๘-๑๒๙.

^๒ เทพกร ณ สงขลา, “ความสัมพันธ์ระหว่างการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกับการจัดการทรัพยากรเกษตรของท้องถิ่น กรณีศึกษาท่องเที่ยวเชิงเกษตรข้างกลาง จังหวัดนครราชสีมา”, รายงานการวิจัย, (คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๔), หน้า บทคัดย่อ.

เจริญเติบโตของประเทศอย่างยั่งยืน อย่างไรก็ตามต้องมียุทธศาสตร์ประกอบหลายประการ ที่จะทำให้การทำเกษตรวิธีนี้ประสบผลสำเร็จ และก้าวไปอย่างมั่นคงไม่ล้มเลิกกลางคัน มีการขยายผลที่เหมาะสมในทุกๆ ด้าน ไม่ขยายผลรวดเร็วเกินไป ในขณะที่ผู้มีส่วนร่วมยังคงขาดความเข้าใจเกี่ยวกับทฤษฎีใหม่ที่แท้จริงทฤษฎีใหม่ทำให้เกษตรกรได้รับการตอบสนอง ทั้งด้านส่วนตัวและสังคมในระดับสูง ได้ผลผลิตทางการเกษตรเพิ่มมากขึ้น เนื่องจากมีน้ำเพียงพอ มีรายได้เพิ่มขึ้น ครอบครัวอบอุ่นมีความสามัคคี ในระดับชุมชนและระดับสถาบัน เป็นการส่งผลเกื้อกูลซึ่งกันและกัน สภาพพื้นที่ที่เคยแห้งแล้งขาดแคลนน้ำกลับกลายเป็นแผ่นดินที่เคยแห้งแล้งขาดแคลนน้ำ กลับกลายเป็นแผ่นดินที่อุดมสมบูรณ์มากขึ้น เป็นการรักษา สมดุลให้กับดินและธรรมชาติ สิ่งที่ยังระงัง คือ การนำชื่อทฤษฎีใหม่ไปใช้ในโครงการต่างๆ ควรเน้นให้ชัดเจนว่า โครงการนั้นๆ มีการพัฒนาการเกษตรในลักษณะแนวพระราชดำริทฤษฎีใหม่อย่างแท้จริง เพื่อมิให้เกิดความสับสนในสาระแท้จริงของทฤษฎีใหม่ สอดคล้องกับ นิชชา สุขสบาย และคณะ ได้ศึกษาเรื่อง รูปแบบการเกษตรของชาวคลองจินดาที่สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า การจัดการรูปแบบการผลิตและการจัดการผลผลิตสู่ตลาดของเกษตรกรคลอง จินดาทั้ง ๕ สวนนั้น เป็นการผลิตในหลากหลายลักษณะทั้งการเกษตรแบบผสมผสาน วนเกษตร เกษตรยั่งยืน และการจัดการผลผลิตสู่ตลาดในท้องถิ่นที่มีขนาดเล็ก รวมถึงตลาดกลุ่มผู้บริโภคที่สนใจสุขภาพ ทำให้รูปแบบการผลิตและการจัดการผลผลิตของชาวบ้านตำบลคลองจินดาทั้ง ๕ สวนมีความแตกต่างจากการทำเกษตร โดยทั่วไปที่เน้นการค้าเป็นด้านหลัก กล่าวคือ เน้นความสุขของผู้ผลิตรวมทั้งมุ่งหวังให้ผู้บริโภคเกิดความพอใจ ในผลผลิตที่มีคุณภาพ และปลอดภัย เหตุผลเบื้องหลังในการผลิตและการจัดการผลผลิตของเกษตรกรยังสอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง ที่เน้นเพียงนี้ก็พอ ไม่สุดโต่ง ไม่โลภอย่างมาก แต่บูรณาการแนวคิดการทำเกษตรที่หลากหลายให้เข้ากับสภาพพื้นที่ที่แตกต่างกัน จึงเป็นตัวอย่างหนึ่งของการนำหลักเศรษฐกิจพอเพียง มาใช้ในการทำการเกษตรที่เหมาะสมกับพื้นที่ราบน้ำท่วมถึง และประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรม^๓

๕.๒.๒ วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์

๑) ด้านสุขภาพ เกษตรกรที่จัดการแบบเศรษฐกิจพอเพียงมีสุขภาพกายที่ดีลดการใช้สารเคมีรวมถึงลดภาระการใช้แรงงานที่เกินตัวช่วยให้ร่างกายมีความสมดุลต่อการดำรงชีวิตไม่ทำหนักไม่ทำงานหนักจนเกินไป และรูปแบบการเกษตรแบบพอเพียงสามารถใช้แรงงานในระดับครอบครัวรวมถึงเทคโนโลยีและเครื่องอุปกรณ์สำหรับจัดการเกษตรได้อย่างเหมาะสม ซึ่งแตกต่างจากการทำเกษตรแบบไม่พอเพียงเน้นใช้แรงงานจำนวนมากเพื่อตอบสนองการเกษตรเชิงอุตสาหกรรมเช่นการใช้แรงงานเพื่อเกษตรกรไม่สามารถทำงานได้ด้วยแรงงานของตนเองจำเป็นต้องจ้างแรงงานและเพิ่มเทคโนโลยีค่าใช้จ่ายอุปกรณ์สนับสนุนช่วยให้เกษตรกรเบาแรงแต่เพิ่มภาระและค่าใช้จ่ายส่งผลให้เมื่อผลผลิตไม่สามารถทดแทนค่าใช้จ่ายที่เกษตรกรเป็นผู้แบกรับก่อให้เกิดความเครียดทางด้าน

^๓ นิชชา สุขสบาย และคณะ, “รูปแบบการเกษตรของชาวคลองจินดาที่สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง”, รายงานการวิจัย, (คณะอักษรศาสตร์ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔), หน้า บทคัดย่อ.

จิตใจและความเครียดทางด้านร่างกายสำหรับการเกษตรแบบพอเพียงเกษตรกรจะทำงานตามกำลังที่ตนเองสามารถทำได้ซึ่งส่งผลให้ร่างกายของเกษตรกรทำงานได้อย่างพอดีมีร่างกายแข็งแรงมีจิตใจที่เบิกบานต่อการทำงานภาคการเกษตร สอดคล้องกับ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ กล่าวว่า ความสุขของตัวเอง ประกอบด้วย สุขภาพดี คือ การมีสุขภาพกายและใจที่แข็งแรง เกิดจากการรู้จักใช้ชีวิต รู้จักกิน รู้จักนอน ชีวิตมีสุข น้ำใจงาม คือ การมีน้ำใจเอื้ออาทรต่อกัน รู้จักการแบ่งปันอย่างเหมาะสม รู้จักบทบาทของแต่ละคน ตั้งแต่เจ้านาย ลูกน้อง พ่อแม่ และสิ่งต่าง ๆ ที่เข้ามาในชีวิต การผ่อนคลาย คือ การรู้จักผ่อนคลายต่อสิ่งต่าง ๆ ในการดำเนินชีวิต^๔

๒) ด้านรายได้และการเงิน การผลิตเกษตรแบบพอเพียงเป็นรายได้ที่ไม่มากพอแต่มีรายได้เข้าครอบครัวอย่างต่อเนื่องทุกวันซึ่งแตกต่างจากรายได้การเกษตรแบบเชิงเดี่ยวที่เกษตรกรทั่วไปทำจะเป็นรายได้เข้ามาเป็นจำนวนมากแต่ต้องใช้ระยะเวลาหลายเดือนกิจกรรมการเกษตรบางประเภทใช้ระยะเวลา ๑ ปีมา ๑ ครั้งซึ่งแตกต่างจากรายได้แบบเกษตรกึ่งแบบพอเพียงจะมีรายได้จำนวนไม่มากเข้าสู่ครอบครัวอย่างต่อเนื่องแต่สำหรับเกษตรพอเพียงในรูปแบบผสมผสานได้แก่เกษตรกรเน้นการผลิตพืชอาหารจำหน่ายจะมีรายได้เข้าครอบครัวจำนวนมากในแต่ละวันในแต่ละรอบเดือน ทั้งนี้ เกษตรกรมีการวางแผนการเกษตรแบบพอเพียงด้วยตนเองเช่นเกษตรแบบพอเพียงการปลูกพืชตามหลักทฤษฎีใหม่มีการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรมีการนำผลผลิตในรอบเดือนจำหน่ายและการทำกิจกรรมร่วมกับภาครัฐทำให้มีรายได้เข้าสู่หมู่บ้านเศรษฐกิจแบบพอเพียงอย่างต่อเนื่องและเกษตรกรที่ทำการเกษตรปลูกพืชอาหารจำหน่ายในรูปแบบพืชอาหารผสมผสานจำหน่ายตลาดมีการวางแผนทางการเกษตรช่วยให้มีรายได้เข้าครอบครัวและชุมชนอย่างต่อเนื่องสร้างความมั่นคงทางรายได้ที่ชัดเจนสามารถส่งบุตรหลานเรียนและจัดกิจกรรมให้สอดคล้องกับรายได้ที่เหมาะสม สอดคล้องกับ เดชวิทย์ นิลวรรณ และคณะ ได้ศึกษาเรื่อง การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาธุรกิจชุมชนบนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มตัดเย็บบ้านดอกแดง ตำบลสง่าบ้าน อำเภออดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ ด้านการเงินบัญชีกลุ่มมีการบริหารงานด้วยหลักเหตุผล มีความรอบรู้ มีความรอบคอบในระมัดระวังในการใช้จ่ายเงิน จนกลุ่มสามารถจัดตั้งเป็นศูนย์การเรียนรู้กลุ่มตัดเย็บบ้านดอกแดงได้เป็นผลสำเร็จ แสดงถึงศักยภาพและ ความสามารถของชุมชน ในการพัฒนาการดำเนินงานธุรกิจชุมชนให้เกิดความยั่งยืน ซึ่งจะเป็น ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีสำหรับธุรกิจชุมชน บนหลักความพอประมาณตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง^๕

๓) ด้านสถานภาพ ครอบครัวเกษตรกรที่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมผลิตพืชผลทางการเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียงจะพบว่าสถานภาพของครอบครัวเกษตรกรมีความมั่นคงตามวิถีชีวิตดั้งเดิมกล่าวคือมีบ้านพักที่อยู่อาศัยมีกิจกรรมในรูปแบบของครอบครัวเน้นกิจกรรมภายในชุมชนมีการผลิตและซื้อขายนำผลผลิตไปจำหน่ายต่างชุมชนที่นอกเหนือจากการผลิตผลผลิตและบริโภคในครอบครัว สถานภาพของครอบครัวมีความมั่นคงกล่าวคือผู้ที่ประกอบอาชีพเศรษฐกิจแบบพอเพียงมี

^๔ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, **หลักความสุข ๘ ประการ**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.thaihealth.or.th/tag/> [๙ เมษายน ๒๕๖๑].

^๕ เดชวิทย์ นิลวรรณ และคณะ, “การจัดการความรู้เพื่อพัฒนาธุรกิจชุมชน บนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มตัดเย็บบ้านดอกแดง ตำบลสง่าบ้าน อำเภออดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่”, **รายงานการวิจัย**, (คณะวิทยาการจัดการ : มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๕๕), หน้า บทคัดย่อ.

สมาชิกของครอบครัวที่ไปตามงานต่างถิ่นกับคืนถิ่นเพิ่มมากขึ้นทั้งนี้ เพราะสามารถแสวงหารายได้เข้าสู่ครอบครัวผสมผสานกับการทำงานในชุมชนตามสถานภาพของครอบครัวและสถานภาพของทรัพยากรของเกษตรกรมีความมั่นคงกล่าวคือทรัพยากรด้านที่ดินและทรัพย์สินของเกษตรกรไม่ถูกนำไปใช้เป็นหลักค้ำประกันในการประกอบอาชีพทางการเกษตรซึ่งแตกต่างกับเกษตรกรที่ปลูกพืชเกษตรเชิงเดี่ยวสนองต่อความต้องการของภาคอุตสาหกรรมมีการนำทรัพย์สินไปค้ำประกันเพื่อนำเงินมาลงทุนหมุนเวียนในการปลูกพืชทางการเกษตรทำให้สถานภาพของครอบครัวและสถานภาพของทรัพยากรที่ดินที่อยู่อาศัยของเกษตรกรไม่มีความมั่นคงอยู่ภายใต้วงจรของอุตสาหกรรมและการควบคุมของโรงงานอุตสาหกรรมที่ปล่อยเงินกู้ให้แก่เกษตรกร สอดคล้องกับ ธนาวุฒิ พิมพ์กิก และจันทนา ฤทธิ์สมบูรณ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การประยุกต์ใช้แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดจันทบุรี พบว่า ระดับความเป็นไปได้ในการประยุกต์หลักการจัดการเศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจชุมชน แนวปฏิบัติที่มีความเป็นไปได้สูง การทำธุรกิจอย่างซื่อสัตย์สุจริตในการประกอบการ ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้ที่เกี่ยวข้อง การจัดการธุรกิจที่เน้นการบริหารความเสี่ยงต่ำไม่ก่อหนี้เกินกำลัง และจัดการกิจการแบบค่อยเป็น ค่อยไป แต่มีความมั่นคงของธุรกิจในระยะยาว และหลักการไม่โลภมากจนเกินไป และไม่เน้นกำไรระยะสั้นเป็นหลัก^๖

๔. ด้านครอบครัว ผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรในรูปแบบเศรษฐกิจแบบพอเพียงส่วนมากสมาชิกในครอบครัวจะอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวใหญ่และใช้แรงงานภายในครอบครัวเป็นแรงงานหลักในการประกอบอาชีพผลิตพืชผลทางการเกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียง ทั้งยังเป็นวิทยากรในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและร่วมกิจกรรมเชิงท่องเที่ยวทางการเกษตรของครอบครัว และสมาชิกในครอบครัวยังเป็นส่วนหนึ่งของแรงงานหลักในการสร้างผลผลิตและสืบทอดองค์ความรู้ทางด้านเกษตรแบบพอเพียงและเทคนิคในการผลิตผลผลิตออกจำหน่ายสู่ตลาดเชื่อมโยงกับสมาชิกในครอบครัวอื่นของหมู่บ้านที่ประกอบเศรษฐกิจแบบพอเพียงในการนำผลผลิตของครอบครัวไปจำหน่าย ครอบครัวของชุมชนที่ประกอบอาชีพเศรษฐกิจแบบพอเพียงตามวิถีเกษตรจึงมีสมาชิกในครอบครัวเป็นแกนสำคัญของชุมชนในการส่งเสริมให้ประกอบอาชีพเกษตรแบบพอเพียงช่วยให้ผลิตผลผลิตทางการเกษตรของชุมชนมีจำนวนมากและนำไปขายยังภายนอกชุมชนนำรายได้เข้าสู่ชุมชน สอดคล้องกับชลิต ศานติวรางคณา และดิเรก ธรรมารักษ์ ได้ศึกษาเรื่อง คุณภาพชีวิตของเกษตรกร : กรณีศึกษาในเขตพื้นที่ภาคกลาง พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีคุณภาพชีวิตด้านความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในครอบครัวอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อมีปัญหาสมาชิกในครอบครัวจะปรึกษารื้อกันมากที่สุด และด้านความสัมพันธ์ในชุมชนพบว่า มีความพอใจกับการผูกมิตรหรือเข้ากับคนอื่นมากที่สุด^๗

^๖ ธนาวุฒิ พิมพ์กิก และจันทนา ฤทธิ์สมบูรณ์, “การประยุกต์ใช้แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดจันทบุรี”, รายงานการวิจัย, (คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก, ๒๕๕๓), หน้า บทคัดย่อ.

^๗ ชลิต ศานติวรางคณา และดิเรก ธรรมารักษ์, “คุณภาพชีวิตของเกษตรกร : กรณีศึกษาในเขตพื้นที่ภาคกลาง”, วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยปทุมธานี, ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๘): ๕๕.

๕.๑.๓ นำเสนอรูปแบบการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์

๑) รูปแบบการเกษตรแบบพึ่งพาตนเอง การพึ่งตนเองของเกษตรกร เป็นการพึ่งตนเองผ่านการทำเกษตรในรูปแบบเกษตรกรรมขับเคลื่อนในการดำเนินกิจกรรมจนทำให้เกษตรกรสามารถพึ่งตนเองได้ เน้นการบริโภคภายในชุมชนเป็นหลัก และชุมชนยังใช้เครื่องมือในการขัดเกลาจิตใจเพื่อก่อให้เกิด ความเสียสละ มี การใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสม เป็นการใช้เทคโนโลยีที่ไม่ซับซ้อน เน้นความเรียบง่าย สามารถควบคุมได้ง่าย จัดการกันเองได้ และมีต้นทุนต่ำหรือไม่สูงมากนัก และต้องไม่ทำลายทรัพยากร พื้นฟูภูมิปัญญากลับมาใช้ ผสมผสานกันระหว่างเทคโนโลยีสมัยเก่าและสมัยใหม่ การสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจ เริ่มจากการสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจให้กับตนเอง ส่งต่อไปสู่ชุมชน ก่อนสร้างกิจการที่มุ่งตอบสนองความต้องการภายในชุมชนเป็นหลัก เมื่อครอบครัวมีความมั่นคงแล้วจึงเริ่มขยายกิจการออกมาติดต่อค้าขายกับภายนอก เพื่อสร้างรายได้ที่เป็นตัวเงินมาใช้จ่ายในสิ่งที่จำเป็นและตอบสนองต่อสิ่งที่ชุมชนยังผลิตเองไม่ได้หรืออาจไม่คุ้มค่าที่จะทำ ระบบเศรษฐกิจของชุมชนจึงยึดตามหลักการผลิตที่เน้นการบริโภคอย่างเพียงพอในครอบครัว ก่อนจะนำผลผลิตบางส่วนออกจำหน่าย อีกทั้ง เกษตรกรยังสามารถพึ่งตนเองได้ในเรื่องความต้องการขั้นพื้นฐานสามารถผลิต ปัจจัย ๔ ได้เอง ในด้านอาหาร ใช้ผลผลิตที่ได้มาประกอบอาหาร มีบางอย่างที่ต้องซื้อจากภายนอกบ้าง การดำเนินชีวิตของเกษตรกรอำเภอลำปลายมาศและอำเภอกะสังก่อให้เกิดอาชีพที่มั่นคง เลี้ยงตัวเองได้ และมีรายได้เพียงพอต่อรายจ่ายในแต่ละเดือน ไม่เป็นหนี้เป็นสิน เมื่อพึ่งตนเองได้ในชุมชนแล้ว ยังแบ่งปัน ให้กับรอบข้างได้อีกด้วย สอดคล้องกับ ฉัตรวรรณ เอ่งฉ้วน ชรินทร์ ศรีวิฑูรย์ และสุนทร นาอุดม ไคว้จ้อยเรื่อง การพัฒนาการจัดการธุรกิจชุมชนตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง พบว่า ในการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการจัดการธุรกิจชุมชนของกลุ่มฯ เป็นแนวทางการพัฒนาอย่างมีคุณภาพโดยจะเป็นการเชื่อมโยง ประสานสัมพันธ์แหล่งความรู้ต่างๆ เข้าด้วยกัน เพื่อแลกเปลี่ยนข่าวสารข้อมูลซึ่งกันและกันในชุมชน และนอกชุมชน ซึ่งหลักการนี้จะกระตุ้น จิตสำนึกในการพัฒนาเศรษฐกิจได้โดยการแลกเปลี่ยนความรู้และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อสนับสนุนการสร้างองค์ความรู้ใหม่ๆ รวมถึงความสามารถใช้ทรัพยากรร่วมกัน เพื่อให้เกิดการ พัฒนารัฐกิจของชุมชนอย่างต่อเนื่องและมีประสิทธิภาพ ก่อให้เกิดแนวทางการดำเนินธุรกิจที่เหมาะสม ด้วยการนำแนวทางพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานของการพึ่งพาตนเอง ความพอมีพอกิน พอมีพอใช้ การรู้จักความพอประมาณ รวมทั้งการคำนึงถึงเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว^๔

๒) รูปแบบการเกษตรตามทฤษฎีใหม่

การดำรงชีวิตภายใต้วิถีความพอเพียง ความเหมาะสมกับลักษณะการดำรงชีวิตของตัวเกษตรกรเอง มีหน่วยงานภาครัฐและเอกชนเข้ามาให้การสนับสนุนส่งเสริม มีกิจกรรมการเชื่อมโยงกับเศรษฐกิจของชุมชนในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น การสร้างแหล่งอาหารในชุมชน เลี้ยงหมู เลี้ยงปลา เป็นต้น การผลิตอาหารที่สนองตอบความต้องการของชุมชนช่วยให้สมาชิกในชุมชนลดรายจ่ายได้มาก และการดำเนินชีวิตโดยจัดพื้นที่ทางการเกษตรได้อย่างเหมาะสม

^๔ บำรุง สุขพรรณ และบัว พลรัมย์, “กลยุทธ์ความสำเร็จในการเผยแผ่ธรรมะที่แผ่อยู่ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระสังฆาธิการในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๕.

มีการจัดทำบัญชีครัวเรือนและบัญชีผลผลิตในแต่ละเดือน โดยปัจจัยแห่งความสำเร็จของเกษตรกรตามการนำแนวทางการเกษตรตามทฤษฎีใหม่ของเกษตรกรอำเภอลำปลายมาศและอำเภอกระสัง มีแนวทางการพัฒนาโดยเริ่มต้นจากการมุ่งแก้ปัญหาของเกษตรกรที่มีน้ำไม่เพียงพอสำหรับการเกษตร โดยการใช้แนวทางการจัดทำแหล่งน้ำขนาดเล็กในฟาร์ม เช่น การขุดบ่อ ซึ่งจะช่วยให้ลดความเสี่ยงในเรื่องน้ำ เกิดหลักประกันในการผลิตอาหารเพื่อการยังชีพเบื้องต้น ส่วนที่ดินการเกษตรอื่น จะใช้ในการผลิตเพื่อตอบสนองกับความต้องการพื้นฐานอื่นของครอบครัว ซึ่งอาจมีการขายผลผลิตส่วนเกินเพื่อเป็นรายได้ สำหรับใช้จ่ายในการยังชีพที่จำเป็น ที่ไม่สามารถผลิตเองได้ การเกษตรทฤษฎีใหม่ในขั้นนี้ จึงเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันในระดับครอบครัว เมื่อเกษตรกรได้เริ่มต้นปฏิบัติตามเกษตรทฤษฎีใหม่ขั้นต้นแล้ว มีความพอเพียง และความมั่นคงในขั้นพื้นฐานระดับหนึ่งแล้ว ในขั้นตอนต่อมาจึงเป็นเรื่องของการรวมกลุ่มเกษตรกรในรูปแบบต่าง เช่น กลุ่มเกษตรกร สหกรณ์ หรือวิสาหกิจ ซึ่งการร่วมมือกันนี้ก็เพื่อสร้างประโยชน์ให้เกิดขึ้นกับกลุ่มโดยรวม บนพื้นฐานของการไม่เบียดเบียนกัน การแบ่งปันช่วยเหลือกันตามกำลัง และความสามารถของตน ซึ่งจะทำให้ชุมชนโดยรวมเกิดความพอเพียงในวิถีปฏิบัติด้วย สอดคล้องกับ สุเกียรติ์ ด้านพิษณุพันธ์ ได้ศึกษาเรื่อง การพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดสุโขทัย พบว่ารูปแบบหรือแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ มี ๒ ขั้นตอนตามลำดับดังนี้ การพัฒนาเกษตรกรแบบมีส่วนร่วม และการพัฒนาตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ เกษตรกรมีความพึงพอใจต่อรูปแบบหรือแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ในระดับมากที่สุด^๔

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

จากศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ ผู้วิจัยจึงสรุปข้อเสนอแนะ เพื่อนำไปใช้ให้เกิดประโยชน์ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

๕.๓.๑.๑ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรกำหนดแนวทางการฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรให้ตรงกับความต้องการและอาชีพของเกษตรกร

๕.๓.๑.๒ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญและผลักดันให้องค์กรเกษตรกรดำเนินการตามแนวคิดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงอย่างจริงจังและต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการพัฒนาไม่ว่าจะเป็นด้านพอประมาณ ด้านความมีเหตุผล ด้านภูมิคุ้มกัน ด้านความรู้และด้านคุณธรรม

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

๕.๓.๒.๑ ควรศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดอื่น ๆ

^๔ สุเกียรติ์ ด้านพิษณุพันธ์, “การพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ของเกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดสุโขทัย”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, ๒๕๕๗), หน้า บทคัดย่อ.

๕.๓.๒.๒ ควรมีการศึกษากระบวนการบูรณาการที่มีประสิทธิภาพเพราะเป็นสิ่งที่ทำได้ยากยิ่ง หากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องสามารถดำเนินการได้จะก่อประโยชน์ต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกร ให้ประสบผลสำเร็จบนพื้นฐานแห่งความร่วมมือจากทุกภาคส่วน

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย :

(๑) หนังสือ :

- กนิษฐา นาวารัตน์ และคณะ..พจนานุกรมอังกฤษไทย TIMES-CHAMBERS LEARNERS' DICTIONARY English-Thai. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สามัคคีสาร (ดอกหญ้า) จำกัด, ๒๕๔๐.
- กรมวิชาการ. แนวทางการจัดการเรียนรู้เกษตรแบบเศรษฐกิจพอเพียง. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๕๒.
- กรมการศาสนา กระทรวงวัฒนธรรม. พระไตรปิฎก ฉบับสำหรับประชาชน ตอน ว่าด้วยพระสูตร. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย จำกัด, ๒๕๕๐.
- กรมส่งเสริมการเกษตร. ระบบการส่งเสริมการเกษตรมิติใหม่ นโยบายและแนวทางการดำเนินงานส่งเสริมการเกษตร ปีงบประมาณ พ.ศ. ๒๕๕๗. กรุงเทพมหานคร : กรมส่งเสริมการเกษตร, ๒๕๕๗.
- กาญจนา บุญยัง และคณะ. ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในองค์การบริหารส่วนตำบล. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานเลขาธิการวุฒิสภา, ๒๕๕๒.
- คณะกรรมการผลิตวิชาการถ่ายทอดเทคโนโลยีการเกษตร. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการส่งเสริมการเกษตร. กรุงเทพมหานคร : กรมส่งเสริมการเกษตร, ๒๕๕๕.
- คณะอนุกรรมการขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. การประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : กลุ่มงานเศรษฐกิจพอเพียง สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจพอเพียง, ๒๕๕๐.
- จอมพงศ์ มงคลวนิช. การบริหารองค์การและบุคลากรทางการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : บริษัทเอ็นวายฟิล์ม จำกัด, ๒๕๕๔.
- จันทนา จันทโร. การบริหารการผลิต ทำอย่างไรให้งานสำเร็จอย่างถูกต้อง. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สมาคมส่งเสริมเทคโนโลยีไทย – ญี่ปุ่น, ๒๕๓๗.
- ชัยยงค์ พรหมวงศ์. การจัดระบบการศึกษา. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๖.
- ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ และพิทยา ว่องกุล. วิสาหกิจชุมชน : กลไกเศรษฐกิจฐานราก. กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ศึกษาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- ดำเนิน การเดิน และเสถียรพงษ์ วรรณปก. พจนานุกรมไทย อังกฤษ. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร : บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, ๒๕๔๕.
- ถวัลย์รัฐ วรเทพพิพิพัทธ์. การกำหนดและวิเคราะห์นโยบายสาธารณะ: ทฤษฎีและการประยุกต์ใช้. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสมธรรม, ๒๕๔๐.

- ทองทิพภา วิริยะพันธ์. **เศรษฐกิจพอเพียง ความพอเพียงมวลรวมในประเทศ**. กรุงเทพมหานคร : G.P. CYBERPRINT, ๑๕๕๐.
- ทศนา แคมมณี. **ศาสตร์การสอน : องค์ความรู้เพื่อจัดกระบวนการเรียนรู้**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- ธงชัย สันติวงษ์. **การบริหารงานบุคคล**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๙.
- _____. **หลักการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๑.
- ธนวรรณ แสงสุวรรณ และคณะ. **การจัดการการตลาด**. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร : เพียร์สัน เอ็ดดูเคชั่น อินโดไชนา, ๒๕๔๙.
- ธานินทร์ ศิลป์จารุ. **วิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติด้วย SPSS และ AMOS**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๓. กรุงเทพมหานคร : ห้างหุ้นส่วนสามัญปิสิกเนสส์เอ็นดีดี, ๒๕๕๕.
- นราทิพย์ ชุตินวงศ์. **ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์จุลภาค**. พิมพ์ครั้งที่ ๘. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.
- บุญชม ศรีสะอาด. **การวิจัยทางการวัดผลและประเมินผล**. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม, ๒๕๔๓.
- ประเวศ วะสี. **ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ สังคม และศีลธรรม**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๔๑.
- พงษ์ศักดิ์ อังกสิทธิ์. **แนวคิดเชิงวิเคราะห์เกี่ยวกับการส่งเสริมการเกษตร**. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ม.ป.ป..
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). **พุทธธรรมฉบับปรับปรุงและขยายความ**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระมหาภูติชัย ว.วชิรเมธี. **ธรรมะอินเทอร์เน็ต : ของขวัญอันยั่งยืน**. กรุงเทพมหานคร : ธรรมจักร, ๒๕๕๐.
- พระราชวรมนี (ประยูร ปยุตฺโต). **ทางสายกลางของการศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร : คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๓๐.
- _____. **พัฒนาคน**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๓๐.
- ไพศาล หวังพานิช. **การวัดและประเมินผลการเรียน**. กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๕๑.
- มานิช กองกนันทน์. **ศิลปะการออกแบบ**. กรุงเทพมหานคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๘.
- มูลนิธิชัยพัฒนา. **พระราชกรณียกิจพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช**. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิชัยพัฒนา, ๒๕๔๒.
- เยาวดี วิบูลย์ศรี. **การประเมินโครงการ : แนวคิดและแนวปฏิบัติ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- รัตน์ บัวสนธิ์. **การวิจัยและพัฒนานวัตกรรมการศึกษา**. กรุงเทพมหานคร : คำสมัย, ๒๕๕๒.
- ลีลา สีนานุเคราะห์. **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร : หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๓๐.

- วันเพ็ญ สุรฤกษ์. มุมมองทางภูมิศาสตร์ กับความยั่งยืนของเกษตรไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์
คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๗.
- วิฑูรย์ ปัญญากุล. เกษตรยั่งยืน : วิธีการเกษตรเพื่ออนาคต. กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสายใย
แผ่นดิน, ๒๕๔๗.
- วิทยา อธิปอนันต์. เศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเกษตรที่พึ่งพาตนเอง. กรุงเทพมหานคร : กรมส่งเสริม
การเกษตร, ๒๕๔๒.
- _____. ไร่นาสวนผสมตาม แนวทฤษฎีใหม่ : ในงานส่งเสริมการเกษตร. กรุงเทพมหานคร :
กรมส่งเสริมการเกษตร, ๒๕๔๒.
- ศิริภัตสร วงศ์ทองดี. การสร้างสมดุลระหว่างชีวิตกับการทำงาน Work-Life balance/Work-life
Effectiveness. กรุงเทพมหานคร : สถาบันดำรงราชานุภาพ, ๒๕๕๒.
- ศิริชัย กาญจนวาสี. ทฤษฎีการประเมิน. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- สมเด็จพระญาณสังวร สมเด็จพระสังฆราช สกลมหาสังฆปริณายก (เจริญ สุวฑฺฒนมหาเถร). **หลัก
พระพุทธศาสนา**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิรวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- สมพร เทพสิทธา. การดำเนินชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง
ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในบริบทของศาสนาและวัฒนธรรม. กรุงเทพมหานคร :
สมชายการพิมพ์, ๒๕๕๐.
- สมาน อัครภูมิ. การศึกษาและการสังเคราะห์รูปแบบการบริหารสถานศึกษาการพัฒนา
คณะกรรมการสถานศึกษา และสถานศึกษาเครือข่ายของผู้บริหารสถานศึกษาด้านแบบ
รุ่นที่ ๑. กรุงเทพมหานคร : ภาพพิมพ์, ๒๕๔๙.
- สัมพันธ์ ภูไพบูลย์. องค์การและการจัดการ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์พิทักษ์อักษร, ๒๕๔๐.
- สมิทธิ คำเพิ่มพูล และประยุทธ์ พันธุลาภ. Sufficiency Economy : The Resources
Management for Peaceful and Sustainable Development.
กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสยาม, ๒๕๔๔.
- สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน. **คู่มือการพัฒนาหมู่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบ**.
กรุงเทพมหานคร : สำนักเสริมสร้างความเข้มแข็งชุมชน, ๒๕๕๔.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **เรียนรู้เศรษฐกิจพอเพียง**.
พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ, ๒๕๕๔.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานয়รัฐมนตรี. **แผนพัฒนา
การเกษตร ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๒ พ.ศ.๒๕๖๐ –
พ.ศ.๒๕๖๔**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ, ๒๕๖๐.
- สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. **เศรษฐกิจ
พอเพียงปรัชญาชี้ถึงแนวทางการดำเนินชีวิต**. กรุงเทพมหานคร : สำนักงาน
คณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, ๒๕๔๙.

สำนักมาตรฐานการศึกษา สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ กระทรวงศึกษาธิการ. **ชุดวิชาการวิจัย**

ชุมชน. นนทบุรี : เอส.อาร์. พรินต์ติ้ง แมสโปรดักส์, ๒๕๕๕.

ไสว บุญมา. **เศรษฐกิจพอเพียงภูมิปัญญาชาติไทย.** กรุงเทพมหานคร : พี เอล ลิฟวิ่ง, ๒๕๔๓.

อภิชัย พันธุ์เสน. **สังเคราะห์องค์ความรู้เศรษฐกิจพอเพียง.** พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๔๙.

อำพล เสนาณรงค์. **การเกษตรทฤษฎีใหม่ตามแนวพระราชดำริ.** สมุทรปราการ : ภัคธรณ, ๒๕๔๒.

(๒) บทความ :

เกษมสิทธิ์ แก้วเกียรติคุณ. “สมดุลชีวิตและการทำงาน”. **วารสารทรัพยากรมนุษย์.** ปีที่ ๔ ฉบับที่ ๑ (มกราคม-มิถุนายน ๒๕๕๑) : ๔๐.

จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยา. “การขับเคลื่อนเศรษฐกิจพอเพียง”. **วารสารเศรษฐกิจและสังคม.** ฉบับที่ ๔๒ (พฤศจิกายน-ธันวาคม ๒๕๔๘) : ๔๑-๔๗.

ชลิต ศานติวรารคณา และดิเรก ธรรมารักษ์ . “คุณภาพชีวิตของเกษตรกร : กรณีศึกษาในเขตพื้นที่ภาคกลาง”. **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยปทุมธานี.** ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๘) : ๕๕.

ณัฐพันธุ์ ตติยาภรณ์. “ความสัมพันธ์ระหว่างความสมดุลของชีวิตกับประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของบุคลากรโรงพยาบาลสุราษฎร์ธานี”. **วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยราชภัฏภูเก็ต.** ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๑ (มกราคม – มิถุนายน ๒๕๕๙) : ๒๒.

ภาวิณี เพชรสว่าง. “แนวนโยบายและแนวทางปฏิบัติการบริหารสมดุลระหว่างงานกับชีวิต”. **วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย.** ปีที่ ๒๖ ฉบับที่ ๓ (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๕๙) : ๓๙.

เย็นใจ เลหาวนิช. “คุณภาพชีวิต : ความคิดรวบยอดของประชากรศึกษา”. **วารสารประชากรศึกษา.** ฉบับที่ ๒๐ ปีที่ ๓ (๒๕๔๐) : ๑๑-๑๒.

ลิขิต อีระเวทิน. “ดุลยภาพของสังคม”. **สยามรัฐ.** (๒๐ สิงหาคม ๒๕๕๑) : ๒.

วนิดา ดุรงค์ฤทธิชัย, “การพัฒนาระบบเกษตรทางเลือก : กรณีศึกษาตำบลสุขภาวะภาคกลาง”, **วารสาร มจร. วิชาการ,** ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๒๙ (กรกฎาคม – ธันวาคม ๒๕๕๔) : ๔๗-๕๘.

วรวิทย์ อวิรุทธ์วรกุล และอมรารวรรณ ทิพนอม. “การสร้างคามเข้มแข็งของชุมชนและสังคมให้เป็นรากฐานที่มั่นคงของประเทศ”. **วารสารเศรษฐกิจและสังคม.** ปีที่ ๔๖ ฉบับที่ ๒ (เมษายน-มิถุนายน ๒๕๕๒) : ๔๕-๕๔.

วัลลภ จันดาเป้า และคณะ. “การพัฒนารูปแบบวนเกษตรในระดับเกษตรกรและชุมชนเพื่อการพึ่งตนเอง”. **วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.** ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๒ (๒๕๕๖) : ๒๓๑.

สวัสด์ สุกนธรรณี. “โมเดลการวิจัยทางการบริหาร”. **วารสารพัฒนาบริหารศาสตร์.** (๒๕๖๐) : ๒๐๖.

สุจินต์ สิมารักษ์. “การสังเคราะห์องค์ความรู้ เกี่ยวกับเกษตรยั่งยืน”. **วารสารเพื่อการพัฒนาเชิงพื้นที่,** ปีที่ ๖ ฉบับที่ ๔ (มีนาคม – เมษายน ๒๕๕๗) : ๑๒๘-๑๒๙.

อุทัย บุญประเสริฐ. “ตัวแบบหุ่นจำลอง แบบจำลองหรือโมเดล”. **วารสารครุศาสตร์**. ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๓๑ (๒๕๑๖) : ๓๑.

อุทุมพร จามรมาน. “โมเดลคืออะไร”. **วารสารวิชาการ**. ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (๒๕๔๑) : ๒๒-๒๕.

(๓) วิทยานิพนธ์ :

กฤษณพล จันทร์พรหม. “การศึกษารูปแบบมหาวิทยาลัยเสมือนจริงที่เหมาะสมสำหรับสถาบันอุดมศึกษา ในประเทศไทย”. **วิทยานิพนธ์การศึกษาคุญบัญญัติ**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๔๘.

ชนิษฐ์นันท์ อินทุลักษณ์. “ประสบการณ์การสร้างสมดุลชีวิตกับงานของพยาบาลวิชาชีพโรงพยาบาลเอกชน”. **วิทยานิพนธ์พยาบาลศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

จารุวรรณ บัวทุม. “การพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกรณีศึกษาสำนักงานกองทุนฟื้นฟูและพัฒนาเกษตรกรรมสาขาจังหวัดพิจิตร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

ชนกนารถ ชื่นเชย. “รูปแบบการจัดการศึกษาต่อเนื่องในสถาบันอุดมศึกษาเอกชน”. **วิทยานิพนธ์การศึกษาคุญบัญญัติ**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐.

ณัฐธัญญา อรุณเลิศศรีศรี. “ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมองค์กรกับสมดุลชีวิตการทำงานของพนักงาน : ศึกษาเฉพาะกรณี พนักงานธนาคารออมสินสำนักงานใหญ่”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, ๒๕๕๓.

ดิเรก วรรณเคียร. “การพัฒนาแบบจำลองแบบสมบูรณ์ในการบริหารโดยใช้โรงเรียนเป็นฐาน สำหรับสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรคุญบัญญัติ**. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.

นภัสรพี เทพคุ้มกัน. “การประยุกต์ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในประเทศไทย”. **คุญนิพนธ์ปรัชญาคุญบัญญัติ**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรังสิต, ๒๕๕๖ .

บุญส่ง หาญพานิช. “การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการความรู้ในสถาบันอุดมศึกษาไทย”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรคุญบัญญัติ**. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.

พรจันทร์ พรศักดิ์กุล. “รูปแบบกระบวนการงบประมาณของโรงเรียนที่บริหารงบประมาณ แบบใช้โรงเรียนเป็นฐานในโรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน”. **วิทยานิพนธ์การศึกษาคุญบัญญัติ**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๐.

วิสุทธิ์ วิจิตรพัชรภรณ์. “การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาแบบกระจายอำนาจในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามแนวทางพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ”. **วิทยานิพนธ์ครุศาสตรคุญบัญญัติ**. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

สมบูรณ์ ศิริสรธรหิรัญ. “การพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะภาวะผู้นำของคนบตี”.

วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๗.

สุเกียรติ์ ด้านพิชญพันธ์, “การพัฒนาคุณภาพชีวิตเกษตรกรตามแนวทางเกษตรทฤษฎีใหม่ของ

เกษตรกรในเขตปฏิรูปที่ดินจังหวัดสุโขทัย”, **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต,**

บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม, ๒๕๔๗.

เสริมศรี สุทธิสงค์. “ความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการวิสาหกิจชุมชนกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจ

พอเพียง : กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ผลิตผ้าไหม ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”.

ดุษฎีนิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี

ราชมงคลธัญบุรี, ๒๕๕๖.

อนุพงษ์ วาวงศ์มูล. “การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชาวนาในภาวะวิกฤตเศรษฐกิจตามแนว

พระราชดำริใหม่ : ศึกษาเฉพาะกรณีสำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท”. **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒.

อัมพร พงษ์กังสนานนท์. “การศึกษารูปแบบการจัดการศึกษานอกระบบในสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน

เพื่อส่งเสริมการศึกษาดนตรีชีวิต”. **วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต.** บัณฑิตวิทยาลัย

: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๘.

(๔) รายงานการวิจัย :

กันต์ อินทวงศ์. “การประยุกต์หลักการจัดการธุรกิจแบบมีส่วนร่วมของเครือข่ายวิสาหกิจชุมชนตาม

แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเสริมสร้างขีดความสามารถของคนในท้องถิ่น

อย่างเป็นระบบและยั่งยืน”. **รายงานการวิจัย.** สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ,

๒๕๕๖.

เชมภัทท์ เย็นเปี่ยม และคณะ. “การพัฒนาทุนมนุษย์ของวิสาหกิจชุมชนในนิคมเศรษฐกิจพอเพียง

เขตปฏิรูปที่ดิน”. **รายงานการวิจัย.** กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยสวนดุสิต, ๒๕๕๕.

จุฑาภรณ์ หนูบุตร. “ความสมดุลระหว่างชีวิตและการทำงาน กรณีศึกษาโรงพยาบาลวิภาวดี”.

รายงานการวิจัย. คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๔.

ชาญชัย สุขสกุล. “รูปแบบการจัดการการตลาดธุรกิจชุมชนเพื่อการพึ่งพาตนเองตามแนวเศรษฐกิจ

พอเพียงประเภทธุรกิจเกษตรของเกษตรกรปลูกมะขามหวานเพื่อการค้าจังหวัด

เพชรบูรณ์”. **รายงานการวิจัย.** มหาวิทยาลัยราชภัฏเพชรบูรณ์, ๒๕๕๔.

ช่อมาลา มานะ และอรวรรณ โอภาสพัฒนากิจ. “ศักยภาพการจัดการตลาดผลิตผลทางการเกษตรของ

กลุ่มเศรษฐกิจพอเพียงตำบลป่าสัก อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน”. **รายงานการวิจัย.**

สาขาวิชาส่งเสริมและเผยแพร่การเกษตร คณะเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,

๒๕๕๒.

ไชยรัตน์ ปรานี และคณะ. “รูปแบบการจัดการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างคุณลักษณะความสามัคคีของ

เยาวชนไทย”. **รายงานการวิจัย.** คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์,

๒๕๕๒.

- ณิชา สุขสบาย และคณะ. “รูปแบบการเกษตรของชาวคลองจินดาที่สอดคล้องกับแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง”. **รายงานการวิจัย**. คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔.
- เดชวิทย์ นิลวรรณ และคณะ. “การจัดการความรู้เพื่อพัฒนารัฐกิจชุมชน บนแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง กลุ่มตำบลบ้านดอกแดง ตำบลสง่าบ้าน อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่”. **รายงานการวิจัย**. คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่, ๒๕๕๕.
- เทพกร ณ สงขลา. “ความสัมพันธ์ระหว่างการท่องเที่ยวเชิงเกษตรกับการจัดการทรัพยากรเกษตรของท้องถิ่น กรณีศึกษาท่องเที่ยวเชิงเกษตรช่วงกลาง จังหวัดนครราชสีมา”, **รายงานการวิจัย**, คณะทรัพยากรธรรมชาติ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๕๔.
- ธนาวุฒิ พิมพ์กิ และจันทนา ฤทธิ์สมบูรณ์. “การประยุกต์ใช้แนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับวิสาหกิจชุมชนในจังหวัดจันทบุรี”. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลตะวันออก, ๒๕๕๓.
- นันทพัทธ์ พูลสวัสดิ์. “การประยุกต์ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับ การจัดการธุรกิจของวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อมในจังหวัดปทุมธานี”. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร, ๒๕๕๑.
- บำรุง สุขพรรณ และบัว พลรัมย์. “กลยุทธ์ความสำเร็จในการเผยแพร่ธรรมะที่แฝงอยู่ในปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของพระสังฆาธิการในเขตภาคตะวันออกเฉียงเหนือ”. **รายงานการวิจัย**. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- วินัยธร วิชัยดิษฐ์ และ จิตณรงค์ เอี่ยมสำอาง. “การจัดการความรู้กระบวนการผลิตและการบริหารจัดการวิสาหกิจชุมชนต้นแบบเขตธนบุรีโดยชุมชนมีส่วนร่วม”. **รายงานการวิจัย**. คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏธนบุรี, ๒๕๕๘.
- สุเทพ พันประสิทธิ์. “การศึกษาเพื่อพัฒนาระบบเศรษฐกิจของชุมชนบนพื้นฐานแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง”. **รายงานการวิจัย**. คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์, ๒๕๕๔.
- สุพรรณพันธ์ โลหะลักษณะเดช. “การประยุกต์ใช้ระบบการจัดการคุณภาพความปลอดภัยทางอาหารเพื่อพัฒนาคุณภาพของผลิตภัณฑ์อาหารพร้อมบริโภคที่ผลิตจากวัตถุดิบสัตว์น้ำโดยผู้ผลิตระดับชุมชน”. **รายงานการวิจัย**. สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๕๘.
- อภิชัย พันธเสน และคณะ. “การประยุกต์พระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียงกับอุตสาหกรรมขนาดกลางและขนาดย่อม”. **รายงานการวิจัย**. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, ๒๕๕๐.

(๕) สื่ออิเล็กทรอนิกส์ :

- แก้ววิบูลย์ แสงพลสิทธิ์. **การรักษาตุลยาภาพชีวิต**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <https://www.gotoknow.org/posts/129695>. [๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].
- งานเกษตร. **เกษตรหน้ารู้**. [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <https://sites.google.com/site/kruawasaya/kar-thangan-laea-xachiph/ngan-kestr>, [๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].
- ทับทิม สวรรค์วงศ์. **ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงกับธุรกิจ ชุมชน (บ้านอนุรักษ์กระดาดสา)**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.learners.in.th/blogs/posts/339544>. [๒๒ ตุลาคม ๒๕๖๑].

- ธัญญ์ วงศ์กิริตวานิชย์. **เรื่องของ ดุลยภาพ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.jobpub.com/articles/showarticle.asp?id=1332> . [๒๕ มีนาคม ๒๕๖๑].
- บุญชม ศรีสะอาด. **รูปแบบ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.watpon.com/boonchom/development.pdf> [๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].
- มหาวิทยาลัยแม่โจ้. **ปัจจัยการผลิต**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.econ.mju.ac.th/choosak/prod-econ255>. [๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].
- มูลนิธิชัยพัฒนา. **เศรษฐกิจพอเพียง**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.chaipat.or.th/chaipat/index.php>. [๒๔ กันยายน ๒๕๖๑].
- ลิขิต ธีรเวคิน. (๑๖ กันยายน ๒๕๕๙). “ความสำคัญของการรักษาคุณภาพ”. ราชบัณฑิต. สยามรัฐ. [ออนไลน์]. ๘ ย่อหน้า. แหล่งที่มา : <https://siamrath.co.th/n/2892> [๑ ตุลาคม ๒๕๖๑].
- ศิริกัศสร วงศ์ทองดี. **การสร้างสมดุลระหว่างชีวิตกับการทำงาน (Work-life Balance/Work-life Effectiveness)**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://share.psu.ac.th>. [๙ เมษายน ๒๕๖๑].
- ศูนย์สารสนเทศ ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๕๒**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://rirs3.royin.go.th/word18/word-18-a0.asp>. [๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].
- สารานุกรมไทยสำหรับเยาวชน. **ระบบนิเวศและความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เล่มที่ ๑๗**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://kanchanapisek.or.th/kp6/sub/book/book.php?book=17&chap=t17-3-infodetail09.html>. [๒๐ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๑].
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. **หลักความสุข ๘ ประการ**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://www.thaihealth.or.th/tag/> [๙ เมษายน ๒๕๖๑].
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. **ยุทธศาสตร์การพัฒนาคุณภาพชีวิตของ ข้าราชการพลเรือนสามัญ พ.ศ. ๒๕๕๔ – ๒๕๕๖**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://brd.ocsc.go.th>. [๙ เมษายน ๒๕๕๗].

๒. ภาษาอังกฤษ :

(I) Book :

- Bardo, J.W. and Hartman, J.J. **Urban society : A Systematic Introduction**. New York : F.E. Peacock, 1982.
- Bardoel, E.A. **The provision of formal and informal work-family practices: The relative importance of institutional and resource dependent explanation versus managerial explanation**. New Jersey : Lawrence Erlbaum Associates, 2003.

- Brown, W.B. and Moberg, D.J. **Organization Theory and Management : A Macro Approach.** New York : John Wiley & Sons, 1980.
- Burke, R.N. **Identity Verification In Groups.** *Social Psychology Quarterly.* New York : Ronal Press, 2007.
- Edwards, J.R. and Rothbard, N.P. **Mechanisms Linking Work and Family: Clarifying the Relationship between Work and Family Constructs.** *Academy of Management Review.* California : Goodyear Publishing, 2000.
- Good, C.V. **Dictionary of education.** New York : McGraw – Hill, 1973.
- Greenhaus, J. Collins, K, and Shaw, D. **The relation between work-family balance and quality of life,** *Journal of Vocational Behavior.* Gotemborg : Nordicom Gotemborg University, 2005.
- Harland, D.G. **Health and welfare Indicators.** Current’s Canadian Research Ottawa, Onfario, Department of Regional Economic Expansion, Oxford, 1992.
- Huse, E.F. and Cummings, T.G. **Organization Development and Change, Minnesota : West Publishing.** New Jersey : Prentice-Hall Inc, 1985.
- Hutton, A. **The case for work/life balance: Closing the gap between policy and Practice.** Geneva : International Labour Office, 2005.
- Joyce, B. and Weil, M. **Model of Teaching.** New York : Prentice-Hall, 1996.
- Keeves, P.J. **Educational Research Methodology and Measurement : An International Handbook.** Oxford. England : Pergamon Press, 1988.
- Keeves, P.J. **Educational research methodology and measurement : An international handbook.** Oxford : Pergamon Press, 1988.
- Kendall, K.E. **Systems Analysis and Design.** New York : Prentice Hall, 2005.
- Maslow, A. **Motivation and Personality.** New York : Harper and Row Publishers, 1970.
- Mosher, A.T. **An Introduction to Agriculture Extension Singapore,** Singapore : National Printers, 1978,¹ Rogers, E. and Svenning, L. **Modernization Among peasant : the impact of Communication.** New York : Free Press, 1971
- Raj, M.P. **Criteria for a Model for the Integration of Environment Education Into the School Curriculum of the Northern Province.** Sout Africa : Doctoral dissertator University of South Africa, 2002.
- Smith, R.H. and Others, **Measurement : Making Organization Perform.** New York : Macmillan, 1980.
- Tosi, H.L. and Carroll, S.A. **Management.** New York : John Wiley & Sons, 1982.

Voydanoff, P. **Toward a conceptualization of perceived work-family fit and Balance.** New York : Free Press, 2005.

(II) Articles:

Greenfield, C. and Terry, L. "Work/life :From a set of programs to a strategic way of management", **Dissertation Abstracts International.** Vol. 45 No. 8 (1995) : 42.

Hymen, J. and Summers, J. "Lacking balance work - life employment practices in the modern economy." **Personnel Review.** Vol. 23 No. 4 (2004) : 418-419.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

รายนามผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

๑. พระครูปริยัติกิตติธำรง, รศ.ดร. คณบดีคณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๒. รศ.ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๓. รศ.ดร.กิตติทัศน์ ผกาทอง คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๔. ผศ.ดร.ภัทรพล ใจเย็น ภาควิชาเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๕. ดร.วสันต์ ลิ้มรัตนภัทรกุล คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ข
รายนามผู้ให้ข้อมูลเพื่อการวิจัย (สัมภาษณ์)

รายนามผู้ให้ข้อมูลเพื่อการวิจัย (สัมภาษณ์)

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ทำการผลิตและการจัดการเกษตร
พอเพียงอำเภอลำปลายมาศ

๑. นายไพฑูรย์	ซีมรัมย์
๒. นายผาย	สร้อยสระกลาง
๓. นายสุที	แสนรัมย์
๔. นายทวี	แสนรัมย์
๕. นางสาวสุวรรณ	แสงทวี
๖. นายประสิทธิ์	ชัยวิชา
๗. นายสมเมือง	ละมูล
๘. นายสุระพงษ์	ประกอบมี
๙. นายอิม	แก้วอัมพวา
๑๐. นายโสภณ	ชารัมย์
๑๑. นางสมบุญ	ปึกษา
๑๒. นายเจริญ	สุขวิบูลย์
๑๓. นายอุทัย	ศรีเมืองแก้ว
๑๔. นายสงวน	เพียยา
๑๕. นายถวิล	เนตรวิลา

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้านการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ทำการผลิตและการจัดการเกษตร
พอเพียงอำเภอกระสัง

๑. นายถาวร	ลับโกษา
๒. นางสาวเสาวนีย์	สุขสำราญ
๓. นายไพบูลย์	ซารัมย์
๔. นายวิเชียร	มีชื่อ
๕. นายสมกิจ	พันธุ์วิชาติ
๖. นางณัฐธา	แก้วณะรา
๗. นายพงศกร	คิตกล้า
๘. นายวีรณูญ	อุไรลักษณ์
๙. นายศักดิ์ชาย	เพียรชอบ
๑๐. นางชนิษฐา	คำสอน
๑๑. นายวิจิต	เรืองปรัชญากุล
๑๒. นางวันณี	เกิดทั่ว
๑๓. นายสุนทร	มาลาทอง
๑๔. นายพงศ์วิรินทร์	มาลัยทอง
๑๕. นายอำนาจ	จันทอง

ภาคผนวก ค

หนังสือขอความอนุเคราะห์ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือการวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา โทรศัพท์ (มือถือ) ๐๙-๒๕๕๗-๑๔๑๔

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/๖๕๖

วันที่ ๗ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือในการทำดัชนีพนธ์

เรียน รองศาสตราจารย์ ดร.กิตติทัศน์ ผกาทอง

ด้วย พระราชบัญญัติ รตนโชโต รหัสประจำตัวนิติ ๕๙๐๑๑๐๔๐๕๕ นิสิตปริญญาเอกหลักสูตร พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการสร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจสอบเครื่องมือเพื่อใช้ในการทำดัชนีพนธ์ รายละเอียดปรากฏตามเอกสารที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(รองศาสตราจารย์ ดร.กิตติทัศน์ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ยติพนธ์พนธ์
กิตติทัศน์
๑๐ ก.ย. ๖๑

พระธาตุพนธ์ รตนโชโต, โทร ๐๙-๑๒๖๙-๙๒๐๗

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา โทรศัพท์ (มือถือ) ๐๙-๒๕๕๗-๑๔๑๔

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/ว ๕๖

วันที่ ๗ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือในการทำดัชนีพนธ์

เรียน รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง

ด้วย พระราชบัญญัติ รตนโชโต รหัสประจำตัวนิติ ๕๙๐๑๑๐๔๐๕๕ นิสิตปริญญาเอกหลักสูตร พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการสร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจสอบเครื่องมือเพื่อใช้ในการทำดัชนีพนธ์ รายละเอียดปรากฏตามเอกสารที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ได้ตรวจและอนุมัติ
ลงชื่อและลงนาม
ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง
๑๔ ก.ย. ๖๑

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

พระราชบัญญัติ รตนโชโต, โทร ๐๙-๑๒๖๙-๙๒๐๗

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา โทรศัพท์ (มือถือ) ๐๙-๒๕๕๗-๑๔๑๔

ที่ ศธ ๖๑๐๕.๔/๖๕๖

วันที่ ๗ กันยายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือในการทำดัชนีพนธ์

เรียน ดร.วสันต์ สัมรัตน์ภัทรกุล

ด้วย พระราชบัญญัติ รตนโชโต รหัสประจำตัวนิติ ๕๙๐๑๑๐๔๐๕๕ นิสิตปริญญาเอกหลักสูตร พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการสร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจสอบเครื่องมือเพื่อใช้ในการทำดัชนีพนธ์ รายละเอียดปรากฏตามเอกสารที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ดร.วสันต์ สัมรัตน์ภัทรกุล
๑๗/๙/๖๑

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิฐ์ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

พระธาตุปรณ รตนโชโต, โทร ๐๙-๑๒๖๔-๙๒๐๗

ภาคผนวก ง

หนังสือขอความอนุเคราะห์ลงพื้นที่เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย

ภาคผนวก จ

หนังสือขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อการวิจัย (สัมภาษณ์)

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๖ ๑๕๖๓ ๕๐๖๖
www.mcu.ac.th, E-mail : gommut@gmail.com

๖ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่ในการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เพื่อทำดุษฎีนิพนธ์

เรียน นายถาวร ลับโกษา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระราชบัญญัติ รธน. ๕๙๐๑๑๐๔๐๔๕ นิสิตปริญญาเอกหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม รุ่นที่ ๒ แบบ ๒.๑ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการ
สร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากชุมชนในการผลิตและการ
จัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการสร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ ทางหลักสูตรฯ จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลในการทำ
ดุษฎีนิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึง
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.กนิษฐ์ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕, www.mcu.ac.th,
ติดต่อนิสิต : พระราชปณณ รตนโชโต เบอร์โทรติดต่อนอ ๐๙ ๑๒๖๙ ๙๒๐๗

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๖ ๑๕๖๓ ๕๐๖๖
www.mcu.ac.th, E-mail : gommut@gmail.com

๖ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตกระทำการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์

เรียน นายสมกิจ พันธุ์วิชาติ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระราชบัญญัติ รธนโชติ รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๐๔๐๔๕ นิสิตปริญญาเอกหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม รุ่นที่ ๒ แบบ ๒.๑ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการ
สร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากชุมชนในการผลิตและการ
จัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการสร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ ทางหลักสูตรฯ จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลในการทำ
วิทยานิพนธ์ ซึ่งจะประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึง
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิจ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕, www.mcu.ac.th,
ติดต่อ นิสิต : พระราชบัญญัติ รธนโชติ เบอร์โทรติดต่อ ๐๙ ๑๖๖๔ ๕๒๐๗

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๖ ๑๕๖๓ ๕๐๖๖
www.mcu.ac.th, E-mail : gommut@gmail.com

๖ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตกระทำการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์

เรียน นางณัฐชา แก้วระชา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระราชบัญญัติ รธนชโต รหัสประจำตัวนิติ ๕๙๐๑๑๐๔๐๔๕ นิสิตปริญญาเอกหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม รุ่นที่ ๒ แบบ ๒.๑ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการ
สร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากชุมชนในการผลิตและการ
จัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการสร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ ทางหลักสูตรฯ จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลในการทำ
วิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึง
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิจ ศรีทอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕, www.mcu.ac.th,

ติดต่อ นิสิต : พระราชบัญญัติ รธนชโต เบอร์โทรศัพท์ ๐๙ ๑๖๖๔ ๙๒๐๗

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๕/

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๖ ๑๕๖๓ ๕๐๖๖
www.mcu.ac.th, E-mail : gomiyut@gmail.com

๖ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเคราะหในการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เพื่อทำดุษฎีนิพนธ์

เรียน นายวรัญญ อโรลักษณะ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระรฐาปกรณ์ รตนโชโต รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๑๐๔๐๔๕ นิสิตปริญญาเอกหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม รุ่นที่ ๒ แบบ ๒.๑ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการ
สร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากชุมชนในการผลิตและการ
จัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการสร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ ทางหลักสูตรฯ จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลในการทำ
ดุษฎีนิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึง
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนักรฐ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕, www.mcu.ac.th,
ติดต่อนิสิต : พระรฐาปกรณ์ รตนโชโต เบอร์โทรติดต่อน ๐๙ ๑๒๖๙ ๙๒๐๗

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๖ ๑๕๖๓ ๕๐๖๖
www.mcu.ac.th, E-mail : gomiyut@gmail.com

๖ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเคราะหในการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เพื่อทำดุษฎีนิพนธ์

เรียน นายพงศกร ดิถกุล

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระรฐาปกรณ์ รตนโชโต รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๑๐๔๐๔๕ นิสิตปริญญาเอกหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม รุ่นที่ ๒ แบบ ๒.๑ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการ
สร้างดุลยภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากชุมชนในการผลิตและการ
จัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการสร้างดุลยภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ ทางหลักสูตรฯ จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์จากท่านเพื่อนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลในการทำ
ดุษฎีนิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึง
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนกรฐ์ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕, www.mcu.ac.th,
ติดต่อ นิสิต : พระรฐาปกรณ์ รตนโชโต เบอร์โทรศัพท์ ๐๙ ๑๒๖๙ ๙๒๐๗

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๖ ๑๕๖๓ ๕๐๖๖
www.mcu.ac.th, E-mail : gommut@gmail.com

๖ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์

เรียน นายวิเชียร ษ์ชื่อ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระราชบัญญัติ รธนโชโต รหัสประจำตัวนิติ ๕๙๐๑๑๐๔๐๔๕ นิสิตปริญญาเอกหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม รุ่นที่ ๒ แบบ ๒.๑ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการ
สร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากชุมชนในการผลิตและการ
จัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการสร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ ทางหลักสูตรฯ จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลในการทำ
วิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึง
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.กนิษฐ์ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕, www.mcu.ac.th,
ติดต่อนิสิต : พระราชปกรณ รตนโชโต เบอร์โทรติดต่อน ๐๙ ๑๒๖๙ ๙๒๐๗

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๖ ๑๕๖๓ ๕๐๖๖
www.mcu.ac.th, E-mail : gommut@gmail.com

๖ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่ในการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์

เรียน **นายพงษ์วิรัตน์ มัลลย์**

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระราชบัญญัติ รธน. ๒๕๖๑ มาตรา ๒๕๖(๑)๔๐๔๕ นิสิตปริญญาเอกหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม รุ่นที่ ๒ แบบ ๒.๑ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการ
สร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาด้านหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากชุมชนในการผลิตและการ
จัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการสร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ ทางหลักสูตรฯ จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลในการทำ
วิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึง
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิจ ศรีทอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาลังคม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕, www.mcu.ac.th,
ติดต่อ นิสิต : พระราชนิพนธ์ รตนโชโต เบอร์โทรศัพท์ ๐๙ ๑๒๖๙ ๙๒๐๗

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๖ ๑๕๖๓ ๕๐๖๖
www.mcu.ac.th, E-mail : gommut@gmail.com

๖ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่ในการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์

เรียน คุณอุทัย ศรีเมืองแก้ว

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระราชบัญญัติ รธนโชโต รหัสประจำตัวนิติ ๕๙๐๑๑๐๔๐๔๕ นิสิตปริญญาเอกหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม รุ่นที่ ๒ แบบ ๒.๑ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการ
สร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากชุมชนในการผลิตและการ
จัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการสร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ ทางหลักสูตรฯ จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลในการทำ
วิทยานิพนธ์ ซึ่งจะประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึง
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

- คุณอุทัย ศรีเมืองแก้ว
ขอสงวนสิทธิ์ในกรณีการนำข้อมูลไปใช้
ในกรณีการนำข้อมูลไปใช้

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิจ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

(นายอุทัย ศรีเมืองแก้ว)
๗ ๑๐ ๖๑.

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕, www.mcu.ac.th,
ติดต่อ นิสิต : พระราชบัญญัติ รธนโชโต เบอร์โทรติดต่อ ๐๙ ๑๒๖๔ ๙๒๐๗

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๖ ๑๕๖๓ ๕๐๖๖
www.mcu.ac.th, E-mail : gommut@gmail.com

๖ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเคราะหในการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เพื่อทำดุษฎีนิพนธ์

เรียน นายประสิทธิ์ ชัยจิรา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระราชบัญญัติ รตนโชโต รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๑๐๔๐๔๕ นิสิตปริญญาเอกหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม รุ่นที่ ๒ แบบ ๒.๑ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการ
สร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากชุมชนในการผลิตและการ
จัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการสร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ ทางหลักสูตรฯ จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลในการทำ
ดุษฎีนิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึง
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

วิมล ใจดีสูง ๑๖๐๐๐๐

ขอแสดงความนับถือ

ผศ.ดร.ประสิทธิ์ ชัยจิรา

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิษฐ์ ศรีทอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

รศ.ดร.ประสิทธิ์ ชัยจิรา

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕, www.mcu.ac.th,
ติดต่อ นิสิต : พระราชูปกรณ์ รตนโชโต เบอร์โทรศัพท์ ๐๙ ๑๒๖๔ ๕๒๐๗

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๖ ๑๕๖๓ ๕๐๖๖
www.mcu.ac.th, E-mail : gommut@gmail.com

๖ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเคราะหในการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เพื่อทำดุษฎีนิพนธ์

เรียน ผศ.พรสวรรค์ ชื่นรัมย์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระรฐาปกรณ์ รตนโชโต รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๑๐๔๐๔๕ นิสิตปริญญาเอกหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม รุ่นที่ ๒ แบบ ๒.๑ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการ
สร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากชุมชนในการผลิตและการ
จัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการสร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ ทางหลักสูตรฯ จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลในการทำ
ดุษฎีนิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึง
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

๑๑/๑๐/๒๕๖๑

พรสวรรค์ ชื่นรัมย์

ขอแสดงความนับถือ

ผศ.พรสวรรค์

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิจ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕, www.mcu.ac.th,
ติดต่อ นิสิต : พระรฐาปกรณ์ รตนโชโต เบอร์โทรศัพท์ ๐๙ ๑๒๖๔ ๙๒๐๗

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๖ ๑๕๖๓ ๕๐๖๖
www.mcu.ac.th, E-mail : gomut@gmail.com

๖ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเคราะหในการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เพื่อทำดุษฎีนิพนธ์

เรียน นายทวิ แล่นรัมย์

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระราชบัญญัติ รตนโชโต รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๑๐๔๐๔๕ นิสิตปริญญาเอกหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม รุ่นที่ ๒ แบบ ๒.๑ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการ
สร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากชุมชนในการผลิตและการ
จัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการสร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ ทางหลักสูตรฯ จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลในการทำ
ดุษฎีนิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึง
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นิตติ ไร่หอม
ทวิ แล่นรัมย์

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิจ ศรีทอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕, www.mcu.ac.th,
ติดต่อ นิสิต : พระราชูปกรณ์ รตนโชโต เบอร์โทรติดต่อ ๐๙ ๑๒๖๙ ๙๒๐๗

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๕/

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๖ ๑๕๖๓ ๕๐๖๖
www.mcu.ac.th, E-mail : gomut@gmail.com

๖ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตกระทำการในการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์
เรียน **ผอ. ทรงศักดิ์ สิริร่วม**

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระราชบัญญัติ รตนโชโต รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๑๐๔๐๔๕ นิสิตปริญญาเอกหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม รุ่นที่ ๒ แบบ ๒.๑ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการ
สร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากชุมชนในการผลิตและการ
จัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการสร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ ทางหลักสูตรฯ จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลในการทำ
วิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึง
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

ศาสตราจารย์ ดร. รตนโชโต
ผอ. ทรงศักดิ์ สิริร่วม
ผอ. รตนโชโต
(นายทองหล่อ สิริร่วม)

ผอ. รตนโชโต

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิษฐ์ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕, www.mcu.ac.th,
ติดต่อ นิสิต : พระราชบัญญัติ รตนโชโต เบอร์โทรศัพท์ ๐๙ ๑๒๖๔ ๕๒๐๗

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอนิคมพัฒนา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๖ ๑๕๖๓ ๕๐๖๖
www.mcu.ac.th, E-mail : gommut@gmail.com

๖ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตในการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์

เรียน นาง ศราพรณ์ คงทวี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระราชบัญญัติ รธนโชโต รหัสประจำตัวนิติ ๕๙๐๑๑๐๔๐๔๕ นิสิตปริญญาเอกหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม รุ่นที่ ๒ แบบ ๒.๑ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการ
สร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากชุมชนในการผลิตและการ
จัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการสร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ ทางหลักสูตรฯ จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลในการทำ
วิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึง
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ข้าพเจ้า ผศ.ดร.โกวิท ศรีทอง

ขอแสดงความนับถือ

และขอข้อมูลที่เป็นประโยชน์ทุกประการ

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกวิท ศรีทอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕, www.mcu.ac.th,
ติดต่อ นิสิต : พระราชปณณ รตนโชโต เบอร์โทรศัพท์ ๐๙ ๑๒๖๙ ๕๒๐๗

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๖ ๑๕๖๓ ๕๐๖๖
www.mcu.ac.th, E-mail : gomiyut@gmail.com

๖ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตกระทำการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เพื่อทำดุษฎีนิพนธ์

เรียน นายอิม แก้วอัมพวา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระราชบัญญัติ รตนโชโต รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๑๐๔๐๔๕ นิสิตปริญญาเอกหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม รุ่นที่ ๒ แบบ ๒.๑ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการ
สร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากชุมชนในการผลิตและการ
จัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการสร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ ทางหลักสูตรฯ จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลในการทำ
ดุษฎีนิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึง
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ
๕๖๐ เกษณ-อัมพวา
และเกษณ-อัมพวา (รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิจ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
๗๙๔ ๕๙ ๕๖๐ อัมพวา

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕, www.mcu.ac.th,
ติดต่อ นิสิต : พระราชปณณ รตนโชโต เบอร์โทรศัพท์ ๐๙ ๑๒๖๙ ๕๒๐๗

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๖ ๑๕๖๓ ๕๐๖๖
www.mcu.ac.th, E-mail : gommut@gmail.com

๖ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตกระหนในการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เพื่อทำดุษฎีนิพนธ์

เรียน นางวันฉวี เกตุคำ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระราชปณิธาน รตนโชโต รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๐๔๐๔๕ นิสิตปริญญาเอกหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม รุ่นที่ ๒ แบบ ๒.๑ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการ
สร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากชุมชนในการผลิตและการ
จัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการสร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ ทางหลักสูตรฯ จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลในการทำ
ดุษฎีนิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึง
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

นางวันฉวี เกตุคำ

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนกร ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕, www.mcu.ac.th,
ติดต่อ นิสิต : พระราชปณิธาน รตนโชโต เบอร์โทรติดต่อ ๐๙ ๑๒๖๙ ๙๒๐๗

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๖ ๑๕๖๓ ๕๐๖๖
www.mcu.ac.th, E-mail : gomyut@gmail.com

๖ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเคราะหในการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เพื่อทำดุษฎีนิพนธ์

เรียน นายสุนทร ด้ลาทอง

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระรฐาปกรณ์ รตนโชโต รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๑๐๔๐๔๕ นิสิตปริญญาเอกหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม รุ่นที่ ๒ แบบ ๒.๑ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการ
สร้างดุลยภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากชุมชนในการผลิตและการ
จัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการสร้างดุลยภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ ทางหลักสูตรฯ จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลในการทำ
ดุษฎีนิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึง
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อ.อติไศยวรรณรัตน์

ขอแสดงความนับถือ

นายสุนทร ด้ลาทอง

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิฐ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕, www.mcu.ac.th,
ติดต่อนิสิต : พระรฐาปกรณ์ รตนโชโต เบอร์โทรติดตอ ๐๙ ๑๒๖๙ ๙๒๐๗

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๖ ๑๕๖๓ ๕๐๖๖
www.mcu.ac.th, E-mail : gommut@gmail.com

๖ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตกระทำการในการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์

เรียน นางสาวชญะวิมล ตรีธา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระราชบัญญัติ รธน. ๒๕๖๑ มาตรา ๒๕๖๑.๕๕ นิสิตปริญญาเอกหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม รุ่นที่ ๒ แบบ ๒.๑ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการ
สร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากชุมชนในการผลิตและการ
จัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการสร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ ทางหลักสูตรฯ จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลในการทำ
วิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึง
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

ศาสตราจารย์ ดร. โสภณ ตรีธา
(ร.ร. ๖๑๐๕.๔/๕๕๖๖)

ดร. โสภณ ตรีธา
(รองศาสตราจารย์ ดร. โสภณ ตรีธา)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๕/

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอยางน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๖ ๑๕๖๓ ๕๐๖๖
www.mcu.ac.th, E-mail : gommut@gmail.com

๖ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตกระทำการในการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์

เรียน นายอำนาจ จันทร์ทอง

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระราชบัญญัติ รธน. ๒๕๖๑ มาตรา ๕๙๐๑๑๐๔๐๔๕ นิสิตปริญญาเอกหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม รุ่นที่ ๒ แบบ ๒.๑ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการ
สร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากชุมชนในการผลิตและการ
จัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการสร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ ทางหลักสูตรฯ จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลในการทำ
วิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึง
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

นาง นันทนา จันทร์ทอง

ขอแสดงความนับถือ

นิตินันท์ จันทร์ทอง

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนกรฐ์ ศรีทอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕, www.mcu.ac.th,
ติดต่อ นิสิต : พระราชบัญญัติ รธน. ๒๕๖๑ เบอร์โทรศัพท์ ๐๙ ๑๒๖๙ ๙๒๐๗

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๖ ๑๕๖๓ ๕๐๖๖
www.mcu.ac.th, E-mail : gomyut@gmail.com

๖ ตุลาคม ๒๕๖๑

สำนักงานเกษตรอำเภอกระสัง
วันที่ 8 / ๑๐ / ๖๑
วันที่ 8 / ๑๐ / ๖๑
เวลา.....น.

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์

เรียน คุณไพฑูรย์ ชำรัมย์ เกษตรอำเภอกระสัง

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระราชบัญญัติ รธนโชโต รหัสประจำตัวนิติ ๕๙๐๑๑๐๔๐๔๕ นิสิตปริญญาเอกหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม รุ่นที่ ๒ แบบ ๒.๑ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการ
สร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากชุมชนในการผลิตและการ
จัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการสร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ ทางหลักสูตรฯ จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลในการทำ
วิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึง
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ส่วน เกษตรอำเภอกระสัง

- ผอ.โปรดพิจารณา

- ผอ. สุภาพร รตนโชโต นิสิตปริญญาเอก

ขอแสดงความนับถือ

นิตยสาร พุทธศาสนิกชน ฉบับพิเศษ ขอความอนุเคราะห์

เก็บ ข้อมูล การวิจัย โดยขอสัมภาษณ์ ผอ.รณรง

ข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิฐ ศรีทอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

๗.๑๐.๖๑

๗.๑๐.๖๑

๗.๑๐.๖๑

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕, www.mcu.ac.th,

ติดต่อ นิสิต : พระราชปณณ รตนโชโต เบอร์โทรศัพท์ ๐๙ ๑๒๖๙ ๙๒๐๗

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พ.ศ. ๒๕๖๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔-๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๖ ๑๕๖๓ ๕๐๖๖
www.mcu.ac.th, E-mail : gomvut@gmail.com

๖ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เพื่อทำดัชนีนิพนธ์

เรียน นายผาย สร้อยระกลาง

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระราชปณิธาน รตนโชโต รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๑๐๔๐๕๕ นิสิตปริญญาเอกหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม รุ่นที่ ๒ แบบ ๒.๑ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการ
สร้างคัลยภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากชุมชนในการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการสร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ ทางหลักสูตรฯ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

1. Endo - internal
 2. Exo - external
 3. Therm - heat
 4. Chem - chemical

ขอแสดงความนับถือ

Red Oxide

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิญ์ ศรีทอง)

ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕, www.mcu.ac.th,
ติดต่อนิต : พระจาปกรม์ รัตนโชโต เบอร์โทรติดต่อนิต ๐๙ ๑๒๖๕ ๙๒๐๗

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๖ ๑๕๖๓ ๕๐๖๖
www.mcu.ac.th, E-mail : gommut@gmail.com

๖ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตกระทำการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์

เรียน **นายเจริญ สุนทรวิบูลย์**

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระราชบัญญัติ รธน. ๒๕๖๑ มาตรา ๒๕๖ วรรคสาม ๕๙๐๑๑๐๔๕๕ นิติบัญญัติแห่งหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม รุ่นที่ ๒ แบบ ๒.๑ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการ
สร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากชุมชนในการผลิตและการ
จัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการสร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ ทางหลักสูตรฯ จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลในการทำ
วิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึง
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เจริญ สุนทรวิบูลย์

ขอแสดงความนับถือ

ดร. โทณภูมิ ศรีทอง

10/๑๐๓๓ (รองศาสตราจารย์ ดร. โทณภูมิ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕, www.mcu.ac.th,
ติดต่อ นิสิต : พระราชบัญญัติ รธน. ๒๕๖๑ เบอร์โทรติดต่อ ๐๙ ๑๒๖๙ ๕๒๐๗

ที่ ศร. ๖๑๐๕.๔/

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาลังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอนิคมพัฒนา
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔-๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๖ ๑๕๖๓ ๕๐๖๖
www.mcu.ac.th, E-mail: gomytut@gmail.com

๖ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนเคราะห์ในการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เพื่อทำดัชนีพันธ

เรียน นางสาวณิษฐา คำสอน

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระราชปณิธาน รตนโชโต รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๑๐๔๐๕๕ นิสิตปริญญาเอกหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม รุ่นที่ ๒ แบบ ๒.๑ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง **“รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการ
สร้างคัลยภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์”** เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากชุมชนในการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการสร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ ทางหลักสูตรฯ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลในการทำวิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

And Over

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิษฐ์ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

ฉันทน์ ๑ หักตามรุ่มมือ ๑๒

งานเขียน ทศ ๐๖

(หลวงสารเนนฐา ตำล๑๕)

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕, www.mcu.ac.th,
ติดต่อสินค้า : พระอุปการณ์ รัตนโชโต เบอร์โทรติดต่อ ๐๙ ๑๒๖๕ ๙๒๐๗

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอลำทะเมนชัย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๖ ๑๕๖๓ ๕๐๖๖
www.mcu.ac.th, E-mail : gomut@gmail.com

๖ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเคราะหในการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เพื่อทำดุษฎีนิพนธ์

เรียน นายสงวน เพ็ญญา

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระราชปณณ รตนโชโต รหัสประจำตัวนิสิต ๕๙๐๑๑๐๔๐๔๕ นิสิตปริญญาเอกหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม รุ่นที่ ๒ แบบ ๒.๑ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการ
สร้างดุลยภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากชุมชนในการผลิตและการ
จัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการสร้างดุลยภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ ทางหลักสูตรฯ จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลในการทำ
ดุษฎีนิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึง
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ในชื่อ นิสิต
สงวน เพ็ญญา

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.กนิฐ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕, www.mcu.ac.th,
ติดต่อ นิสิต : พระราชปณณ รตนโชโต เบอร์โทรศัพท์ ๐๙ ๑๒๖๙ ๙๒๐๗

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๕/

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๖ ๑๕๖๓ ๕๐๖๖
www.mcu.ac.th, E-mail : gommut@gmail.com

๖ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตกระทำการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์

เรียน นางสาวเสาวนีย์ สุขสำราญ

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระราชบัญญัติ รธน. ๒๕๖๑ มาตรา ๕๙๐๑๑๐๔๕๕ นิสิตปริญญาเอกหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม รุ่นที่ ๒ แบบ ๒.๑ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการ
สร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากชุมชนในการผลิตและการ
จัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการสร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ ทางหลักสูตรฯ จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลในการทำ
วิทยานิพนธ์ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึง
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนกร ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕, www.mcu.ac.th,
ติดต่อ นิสิต : พระราชปณณ รตนโชโต เบอร์โทรศัพท์ ๐๙ ๑๖๖๙ ๙๒๐๗

ที่ ศธ. ๖๑๐๕.๔/

หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
๗๙ หมู่ ๑ ตำบลลำไทร อำเภอน้อย
จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ๑๓๑๗๐
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕ (มือถือ) ๐๖ ๑๕๖๓ ๕๐๖๖
www.mcu.ac.th, E-mail : gommut@gmail.com

๖ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอบความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เพื่อทำวิทยานิพนธ์
เรียน คุณโสภณ ชาร์มย์ อธิการบดีว่าการกระทรวงคมนาคม
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระราชบัญญัติ รธนโชโต รหัสประจำตัวนิติ ๕๙๐๑๑๐๔๐๔๕ นิสิตปริญญาเอกหลักสูตร
พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม รุ่นที่ ๒ แบบ ๒.๑ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการ
สร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้ นิสิตมีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากชุมชนในการผลิตและการ
จัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการสร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ ทางหลักสูตรฯ จึงใคร่ขอ
ความอนุเคราะห์จากท่านเพื่ออนุญาตให้นิสิตได้เก็บข้อมูลการวิจัยโดยการสัมภาษณ์ เพื่อรวบรวมข้อมูลในการทำ
วิทยานิพนธ์ ซึ่งจะประโยชน์ในทางวิชาการต่อไป

โครงการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึง
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ขอแสดงความนับถือ

อินทร์ วัฒนวิทย์
รศ.ดร.
[Signature]
(นายวิชากร วิชากร)

[Signature]
(รองศาสตราจารย์ ดร.โกนิษฐ์ ศรีทอง)
ผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

สำนักงานหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
โทรศัพท์ ๐ ๓๕๒๔ ๘๐๐๐-๕, www.mcu.ac.th,
ติดต่อ นิสิต : พระราชูปกรณ์ รตนโชโต เบอร์โทรติดต่อ ๐๙ ๑๒๖๙ ๙๒๐๗

ภาคผนวก จ
แบบสอบถาม

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรื่อง
รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกร
ในจังหวัดบุรีรัมย์

คำชี้แจงการตอบแบบสอบถาม

๑. แบบสอบถามเพื่อการวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาวิจัยรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์

๒. แบบสอบถามนี้แบ่งเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลผู้ตอบแบบสอบถามและสภาพการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามปลายเปิดให้แสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรค และเสนอรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน ที่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลตอบแบบสอบถามครั้งนี้เป็นอย่างดี จึงขอเจริญพรขอขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

พระธำมรงค์ รตนโชโต (สุปัญญารัตน์)
หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ตอนที่ ๑: สถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง : โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน () หน้าข้อความที่ตรงกับสถานภาพความเป็นจริงของท่านให้สมบูรณ์

๑.ปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๑ เพศ

() ชาย

() หญิง

๑.๒ อายุ

() ต่ำกว่า ๒๑ ปี

() ๒๑ – ๓๐ ปี

() ๓๑ – ๔๐ ปี

() ๔๑ – ๕๐ ปี

() ๕๑ ปีขึ้นไป

๑.๓ ระดับการศึกษา

() ประถมศึกษา

() มัธยมศึกษาตอนต้น

() มัธยมศึกษาตอนปลาย

() อนุปริญญา

() ปริญญาตรี

() สูงกว่าปริญญาตรี

๑.๔ การเป็นสมาชิกสถาบันเกษตรกร

() ไม่ได้เป็น

() กลุ่มเกษตรกร/กลุ่มอาชีพ

() กลุ่มสหกรณ์การเกษตร

() กลุ่มแม่บ้านการเกษตร

() กลุ่มสมาชิก ธกส.

() กลุ่มวิสาหกิจชุมชน

() อื่นๆ

๑.๕ ประสบการณ์การทำเกษตร

() ๑ – ๕ ปี

() ๖ – ๑๐ ปี

() ๑๑ – ๑๕ ปี

() ๑๖ ปีขึ้นไป

๑.๖ การประกอบอาชีพในครัวเรือน

() เกษตรกรรม คือ การทำนา ทำไร่

() เลี้ยงสัตว์/เลี้ยงปลา

() ค้าขาย/ประกอบธุรกิจส่วนตัว

() รับจ้างทั่วไป

() นักศึกษา

() ข้าราชการ

() อื่น ๆ

๑.๗ ลักษณะการถือครองที่ดิน

() เช่า ไร่

() เจ้าของที่ดิน ไร่

() อื่น ๆ

๑.๘ ความต้องการด้านผลผลิต เช่น ผัก ผลไม้ และการตลาด เพื่อการจำหน่าย

- () มาก คือ ตลาดต้องการผักผลไม้ที่สะอาดและปลอดภัยมาก
- () ปานกลาง คือ ตลาดต้องการผักผลไม้ที่สะอาดและปลอดภัยพอประมาณ
- () น้อย คือ ตลาดต้องการผักผลไม้ที่ไม่คำนึงถึงความปลอดภัย

๑.๙ ปริมาณในการผลิตผักและผลไม้

- () มาก คือ ผลิตออกมามากเพื่อให้พอต่อการบริโภคและจำหน่ายส่งตลาด
- () ปานกลาง คือ ผลิตออกมาพอสมควรเพื่อให้พอต่อการบริโภค
- () น้อย คือ ผลิตออกมาเพื่อให้พอสำหรับการบริโภคในครอบครัวเท่านั้น

๑.๑๐ จำนวนผลผลิตแต่ละรอบ/ต่อเดือน

- () น้อยกว่า ๑ รอบ/ต่อเดือน หมายถึง ทำเพื่อบริโภคเท่านั้น/ผลิตไม่แน่นอน
- () ๑ - ๒ รอบ/ต่อเดือน
- () ๓ - ๔ รอบ/ต่อเดือน
- () ๕ - ๖ รอบ/ต่อเดือน
- () ๗ - ๘ รอบ/ต่อเดือน

ผู้วิจัยขอขอบคุณทุกท่านที่กรุณาใช้เวลาในการตอบแบบสอบถามการวิจัย ในครั้งนี้เป็นอย่างสูง

ตอนที่ ๒ ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์

คำชี้แจง: กรุณาพิจารณาความสอดคล้องระหว่างข้อความกับตัวแปรแล้วทำเครื่องหมาย / ลงในช่องผลการพิจารณา ถ้ามีข้อเสนอแนะ โปรดระบุเพื่อประเมินความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา

- ๕ = ระดับรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงอยู่ในระดับมากที่สุด
- ๔ = ระดับรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงอยู่ในระดับมาก
- ๓ = ระดับรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงอยู่ในระดับปานกลาง
- ๒ = ระดับรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงอยู่ในระดับน้อย
- ๑ = ระดับรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงอยู่ในระดับน้อยที่สุด

คำถาม/ข้อความ	ระดับความสัมพันธ์ ของรูปแบบการผลิต				
	๕	๔	๓	๒	๑
รูปแบบการผลิตการเกษตรแบบพอเพียง					
๑. (การเกษตรแบบยังชีพ)					
ท่านมีการเพาะปลูกแบบดั้งเดิม เพื่อเป็นอาหารหรือบริโภคในครัวเรือน					
ท่านมีการเลี้ยงสัตว์แบบเร่ร่อน ที่เกิดขึ้นตามทุ่งหญ้าทั่วไปหรือเลี้ยงตามฤดูกาล โดยมีคอกหรือฟาร์ม					
ท่านมีการเพาะปลูกแบบย่ำยี คือ แฉ้วถางพื้นที่ทำกินไปเรื่อยๆ เพื่อให้ได้ผลผลิตแบบสมบูรณ์					
ท่านมีการทำเกษตรแบบเลื่อนลอย โดยใช้วิธีปรับปรุงดินและรักษาดินแบบง่าย ๆ					
๒. การเกษตรแบบขยายพื้นที่					
ท่านและชุมชนมีการเกษตรแบบที่มีพื้นที่สาธารณะใช้เลี้ยงสัตว์กว้างขวาง แต่มีการใช้แรงงานคนหรือสัตว์น้อย					
ท่านและชุมชนได้นำเทคโนโลยีสมัยใหม่มาปรับใช้ เพื่อลดเวลาและสามารถเพิ่มจำนวนการผลิตได้มากขึ้น					
ท่านและชุมชนมีพื้นที่กว้างขวาง สำหรับการปลูกพืชชนิดเดียว					
ท่านและชุมชนใช้พื้นที่ส่วนใหญ่ ทำการเกษตรที่มุ่งเพื่อการค้าหรือธุรกิจ					
๓. การเกษตรแบบธุรกิจและการค้า					
ท่านทำการเกษตรแบบธุรกิจการเกษตรซึ่งมีเป้าหมายเพื่อการค้าโดยตรง					
ท่านมีการปรับปรุงเทคโนโลยีให้ทันสมัย เพื่อสะดวกและรวดเร็วทันต่อการผลิต เวลา ปริมาณ และคุณภาพ					
ท่านมีการศึกษาและมีความรู้ในกระบวนการผลิต การเก็บเกี่ยว การตลาด และการจำหน่าย					
ท่านมีความรู้ความเข้าใจและความพร้อมในการขนส่งและจำหน่าย					

คำถาม/ข้อความ	ระดับความสัมพันธ์ ของรูปแบบการผลิต				
	๕	๔	๓	๒	๑
๔. การเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม					
ท่านและครอบครัวมีการทำเกษตรเพื่อการบริโภคโดยคำนึงถึงคุณภาพและความปลอดภัย					
ท่านมีการทำการเกษตรที่เอื้อต่อสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ					
ท่านมีการรักษาสภาพแวดล้อมภายในพื้นที่ทำการเกษตร					
ท่านนำทรัพยากรจากธรรมชาติที่อยู่ในชุมชนมาใช้อย่างประหยัดและคุ้มค่าที่สุด					

คำถาม/ข้อความ	ระดับความสัมพันธ์ ของรูปแบบการผลิต				
	๕	๔	๓	๒	๑
การจัดการการเกษตรแบบพอเพียง					
๑. การจัดการทรัพยากร					
ชุมชนของท่านมีการอบรมเกษตรกรเพื่อให้มีความรู้ในการทำเกษตรอย่างถูกต้องทั้งหลักวิชาการและสุขอนามัย					
ชุมชนของท่านมีการอบรมด้านวิชาการเกษตรแก่เกษตรกรอย่างเหมาะสมกับความรู้ความสามารถของแต่ละบุคคล					
ชุมชนของท่านมีการติดตามกระบวนการผลิต ผลผลิต และจำหน่ายเป็นอย่างดี					
ชุมชนของท่านมีการจัดสรรทรัพยากรให้เพียงพอต่อการนำมาใช้ประโยชน์อย่างคุ้มค่า					
๒. การจัดการการตลาด					
ชุมชนของท่านมีสินค้าและผลิตภัณฑ์ที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของตลาดหรือสามารถจำหน่ายได้					
ชุมชนของท่านมีการกำหนดราคาสินค้าและผลิตภัณฑ์ที่เหมาะสมในสภาพการ แข่งขันของตลาด					

คำถาม/ข้อความ	ระดับความสัมพันธ์ ของรูปแบบการผลิต				
	๕	๔	๓	๒	๑
ชุมชนของท่านมีการกำหนดวิธีการเกี่ยวกับการกระจาย ผลิตภัณฑ์หลาย ช่องทาง					
ชุมชนของท่านมีการประชาสัมพันธ์ให้ผู้บริโภคกลุ่มเป้าหมายได้ทราบถึง การมีอยู่ของผลิตภัณฑ์ในตลาด					
๓. การจัดการการผลิต					
ชุมชนของท่านมีการวางแผนด้านการผลิตสินค้าประเภทต่างๆให้เพียงพอ และทั่วถึงกลุ่มเป้าหมาย					
ชุมชนของท่านมีความสามัคคีพร้อมเพรียงกันในการทำประโยชน์เพื่อ ส่วนรวม					
ชุมชนของท่านมีการวางแผน และการควบคุมการผลิตสินค้าเพื่อให้ได้ มาตรฐาน อย่างเหมาะสม					
ชุมชนของท่านมีการควบคุมคุณภาพของผลผลิตในการนำพืชผักสู่ตลาด โดยคำนึงถึงความปลอดภัยของผู้บริโภค					
๔. การจัดการการเงิน					
ชุมชนของท่านมีการวางแผนจัดทำเกี่ยวกับงบประมาณการใช้จ่ายในการ ทำเกษตรอย่างเป็นระบบ					
ชุมชนของท่านมีการจัดทำบัญชีรายรับรายจ่ายในการผลิตและการจัดการ					
ชุมชนของท่านมีการจัดการเงินทุนหมุนเวียน และการจัดระบบการเงินใน การทำเกษตร					
ชุมชนของท่านมีการจัดการผลผลิตอย่างเหมาะสมให้สอดคล้องกับ ความต้องการของตลาด					

คำถาม/ข้อความ	ระดับความสัมพันธ์ ของรูปแบบการผลิต				
	๕	๔	๓	๒	๑
หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับคุณภาพชีวิต					
ชุมชนของท่านมีการใช้หลักความเพียงพอประมาณ มีเหตุผลและมีภูมิคุ้มกันในการสร้างคุณภาพชีวิต					
ชุมชนของท่านมีการใช้หลักความมีเหตุผลและความถูกต้องในการสร้างคุณภาพชีวิต					
ชุมชนของท่านมีการใช้หลักความมีภูมิคุ้มกันและความปลอดภัยที่ดีในการสร้างคุณภาพชีวิต					
ชุมชนของท่านมีการใช้หลักความรู้และความสามารถในการสร้างคุณภาพชีวิต					
ชุมชนของท่านมีการใช้หลักคุณธรรมและจริยธรรมในการสร้างคุณภาพชีวิต					

ตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามปลายเปิด ให้ท่านแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาอุปสรรค และรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์

๑. การผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงมีผลต่อคุณภาพชีวิต อย่างไรบ้าง

๑.๑ ด้านสุขภาพ เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

๑.๒ ด้านรายได้และการเงิน เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

๑.๓ ด้านสถานภาพ เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

๑.๔ ด้านครอบครัว เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

๒. ปัญหาอุปสรรคของการเกษตรแบบยังชีพมีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

๓. ท่านมีข้อเสนอแนะหรือแนวทางในดำเนินการเกษตรแบบยังชีพอย่างไร

.....

.....

.....

พระครูปกรณ์ รตนโชโต (สุปัญญารัตน์)
หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการพัฒนาสังคม
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ภาคผนวก ข
แบบสัมภาษณ์

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรใน
จังหวัดบุรีรัมย์

.....

คำชี้แจง : แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อการศึกษาวิจัยรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์แบ่งเป็น ๒ ตอน ประกอบด้วย

ตอนที่ ๑ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่า จะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน ที่ให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูลสัมภาษณ์ครั้งนี้เป็นอย่างดี จึงขอกราบขอบพระคุณ และขอเจริญพรขอบคุณมา ณ โอกาสนี้

พระฐาปกรณ รตนโชโต (สุปัญญารัตน์)

นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาการพัฒนาสังคม

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เรื่อง รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิต ของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์

ตอนที่ ๑ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ให้สัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์ ชื่อ.....นามสกุล.....

อายุ.....ปี ตำแหน่ง.....

สัมภาษณ์เมื่อวันที่..... เดือน พ.ศ. ตั้งแต่เวลา.....น. ถึง.....น.

สถานที่ที่ให้สัมภาษณ์.....

ผู้สัมภาษณ์ ผู้วิจัย

บันทึกข้อมูล ผู้วิจัย (จดบันทึก,บันทึกเสียง)

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับการสร้าง
คุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์

๑. สภาพการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัด
บุรีรัมย์

๑.๑ การผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์
มีความเป็นมาอย่างไร

.....
.....
.....

๑.๒ สภาพการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัด
บุรีรัมย์ เป็นอย่างไร

.....
.....
.....

๑.๓ สภาพการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงของเกษตรกรในเขตจังหวัด
บุรีรัมย์ มีปัญหาอุปสรรคอย่างไรบ้าง

.....
.....
.....

๒. วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์

๒.๑ รูปแบบหรือแนวทางในการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตเกษตรกร มีรูปแบบอย่างไร

.....

.....

.....

๒.๒ คุณภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

๒.๓ หลักเศรษฐกิจพอเพียงสร้างคุณภาพชีวิตของเกษตรกร ได้อย่างไร

.....

.....

.....

๒.๔ ปัจจัยสำคัญของคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ มีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

๓. รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์

๓.๑ รูปแบบการผลิตและการจัดการการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ ควรเป็นอย่างไร

.....

.....

.....

๓.๒ ปัญหาอุปสรรคของการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นอย่างไร

.....

.....

.....

๓.๓ ข้อเสนอแนะในการแก้ไขการเกษตรแบบพอเพียงกับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรในจังหวัดบุรีรัมย์ มีอะไรบ้าง

.....

.....

.....

ภาคผนวก ซ

ค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถามในแบบสอบถาม

การหาค่า CVI รูปแบบการผลิตการเกษตรแบบพอเพียง

ตารางผนวกที่ ๑ การหาค่า CVI รูปแบบการผลิตการเกษตรแบบพอเพียง

ข้อ ที่	ระดับความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ																			
	คนที่ ๑				คนที่ ๒				คนที่ ๓				คนที่ ๔				คนที่ ๕			
	๑	๒	๓	๔	๑	๒	๓	๔	๑	๒	๓	๔	๑	๒	๓	๔	๑	๒	๓	๔
๑				✓				✓				✓				✓			✓	
๒				✓				✓				✓				✓				✓
๓				✓				✓				✓				✓				✓
๔				✓			✓					✓				✓				✓
๕			✓					✓			✓					✓				✓
๖				✓				✓				✓				✓				✓
๗			✓					✓		✓						✓				✓
๘				✓				✓				✓				✓				✓
๙				✓				✓				✓				✓			✓	
๑๐				✓			✓					✓				✓				✓
๑๑				✓				✓				✓			✓					✓
๑๒				✓				✓			✓					✓				✓
๑๓				✓				✓				✓			✓					✓
๑๔				✓				✓				✓				✓				✓
๑๕				✓				✓				✓				✓			✓	
๑๖				✓				✓				✓				✓				✓

จากตารางที่ ๑ พบว่า ผู้เชี่ยวชาญแสดงความคิดเห็นในระดับ ๓ และ ๔ จำนวน ๑๕ ข้อ ดังนั้น ค่า CVI เท่ากับ ๐.๙๓ แสดงว่าแบบสอบถามฉบับนี้มีค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาเท่ากับ ๐.๙๓ ผ่านเกณฑ์พิจารณา

การหาค่า CVI การจัดการการเกษตรแบบพอเพียง

ตารางผนวกที่ ๒ การหาค่า CVI การจัดการการเกษตรแบบพอเพียง

ข้อ ที่	ระดับความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ																			
	คนที่ ๑				คนที่ ๒				คนที่ ๓				คนที่ ๔				คนที่ ๕			
	๑	๒	๓	๔	๑	๒	๓	๔	๑	๒	๓	๔	๑	๒	๓	๔	๑	๒	๓	๔
๑				✓				✓				✓			✓					✓
๒				✓				✓				✓				✓				✓
๓				✓				✓				✓			✓					✓
๔				✓			✓					✓				✓				✓
๕			✓					✓			✓					✓				✓
๖				✓				✓				✓				✓				✓
๗				✓				✓				✓				✓				✓
๘			✓					✓				✓				✓				✓
๙				✓				✓				✓				✓			✓	
๑๐				✓				✓				✓				✓				✓
๑๑				✓				✓				✓			✓					✓
๑๒				✓				✓			✓					✓				✓
๑๓				✓				✓				✓				✓				✓
๑๔				✓				✓				✓				✓				✓
๑๕				✓				✓				✓				✓			✓	
๑๖				✓				✓				✓				✓				✓

จากตารางที่ ๒ พบว่า ผู้เชี่ยวชาญแสดงความคิดเห็นในระดับ ๓ และ ๔ จำนวน ๑๖ ข้อ
 ดังนั้น ค่า CVI เท่ากับ ๐.๑๐ แสดงว่าแบบสอบถามฉบับนี้มีค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาเท่ากับ
 ๐.๑๐ ผ่านเกณฑ์พิจารณา

การหาค่า CVI หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับคุณภาพชีวิต

ตารางผนวกที่ ๓ การหาค่า CVI หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับคุณภาพชีวิต

ข้อ ที่	ระดับความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญ																			
	คนที่ ๑				คนที่ ๒				คนที่ ๓				คนที่ ๔				คนที่ ๕			
	๑	๒	๓	๔	๑	๒	๓	๔	๑	๒	๓	๔	๑	๒	๓	๔	๑	๒	๓	๔
๑				✓				✓				✓				✓				✓
๒				✓				✓				✓				✓				✓
๓				✓				✓				✓				✓				✓
๔				✓				✓				✓				✓				✓
๕				✓				✓				✓				✓				✓

จากตารางที่ ๓ พบว่า ผู้เชี่ยวชาญแสดงความคิดเห็นในระดับ ๔ จำนวน ๕ ข้อ ดังนั้น ค่า CVI เท่ากับ ๐.๑๐ แสดงว่าแบบสอบถามฉบับนี้มีค่าความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาเท่ากับ ๐.๑๐ ผ่านเกณฑ์พิจารณา

ภาคผนวก ณ
ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม

การหาค่าความเชื่อมั่น รูปแบบการผลิตการเกษตรแบบพอเพียง

Case Processing Summary

		N	%
Cases	Valid	30	100.0
	Excluded ^a	0	.0
	Total	30	100.0

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.889	16

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
a1	48.20	49.614	.582	.867
a2	48.80	52.166	.223	.890
a3	49.23	50.668	.203	.899
a4	49.07	50.616	.242	.892
a5	49.13	51.223	.208	.895
a6	47.97	49.482	.431	.874
a7	48.27	48.685	.519	.868
a8	48.47	49.844	.408	.876
a9	48.20	53.338	.187	.891
a10	47.93	51.513	.380	.879
a11	48.10	48.438	.602	.863
a12	48.20	50.372	.548	.870
a13	47.57	49.564	.491	.850
a14	47.70	49.459	.488	.861
a15	47.87	49.913	.504	.873
a16	47.80	48.372	.532	.866

สรุป ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ รูปแบบการผลิตการเกษตรแบบพอเพียง เท่ากับ .889

การหาค่าความเชื่อมั่น การจัดการการเกษตรแบบพอเพียง

Case Processing Summary

		N	%
Cases	Valid	30	100.0
	Excluded ^a	0	.0
	Total	30	100.0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.919	16

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
b1	63.63	100.723	.503	.917
b2	63.80	100.372	.506	.917
b3	64.13	101.016	.608	.915
b4	64.13	100.326	.607	.915
b5	63.73	104.478	.260	.921
b6	64.23	103.909	.369	.919
b7	64.37	108.378	.014	.924
b8	64.17	105.937	.241	.921
b9	64.13	102.326	.303	.922
b10	64.20	95.614	.620	.915
b11	64.13	97.844	.743	.912
b12	64.10	92.231	.778	.910
b13	64.13	95.499	.763	.911
b14	64.33	97.816	.668	.913
b15	64.60	97.903	.627	.914
b16	64.23	97.013	.708	.913

สรุป ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ การจัดการการเกษตรแบบพอเพียง เท่ากับ .๙๑๙

การหาค่าความเชื่อมั่น หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับคุณภาพชีวิต

Case Processing Summary

		N	%
Cases	Valid	30	100.0
	Excluded ^a	0	.0
	Total	30	100.0

a. Listwise deletion based on all variables in the procedure.

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
.937	5

Item-Total Statistics

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item-Total Correlation	Cronbach's Alpha if Item Deleted
c1	64.03	97.482	.685	.933
c2	63.97	95.482	.761	.931
c3	64.13	97.154	.741	.922
c4	64.13	97.568	.712	.933
c5	64.33	92.644	.637	.925

สรุป ค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงกับคุณภาพชีวิต เท่ากับ .๙๓๗

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ/นามสกุล	:	พระธำมรงค์ รตนโชโต (สุปัญญารัตน์)
วัน เดือน ปีเกิด	:	๓ มีนาคม ๒๕๓๔
ภูมิลำเนาที่เกิด	:	จังหวัดบุรีรัมย์
การศึกษา	:	พ.ศ. ๒๕๕๗ ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชา รัฐศาสตร์ วิชาเอกการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๘ ปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชา การพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
ประสบการณ์การทำงาน	:	ครูสอนพระปริยัติธรรม ประจำสำนักเรียนคณะจังหวัด นครราชสีมา
ปีที่เข้าศึกษา	:	ปีการศึกษา ๒๕๕๙
ปีที่สำเร็จการศึกษา	:	ปีการศึกษา ๒๕๖๑
ที่อยู่ปัจจุบัน	:	๑๐๐ หมู่ ๖ ต.จอหอ อ.เมืองนครราชสีมา จ.นครราชสีมา ๓๐๐๐๐